ACADEMIA DE ȘTIINȚE DIN MOLDOVA
INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE ȘI POLITICE
UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
FACULTATEA DE DREPT
DEPARTAMENTUL DREPT PUBLIC

REDIMENSIONAREA VALORILOR DEMOCRATICE ÎN CONDIȚIILE SOCIETĂȚII INFORMAȚIONALE

Coordonatori:
Rodica Ciobanu Veronica Mocanu

CHIŞINĂU-2018

CZU [34+316.42]:004(082)
R 37

Aprobată și recomandată pentru editare de:
- **Consiliul Științific al Institutului de Cercetări Juridice și Politice al AȘM**
- **Departamentul Drept Public, Facultatea de Drept, USM**

Colegiul de redacție:
Andrei Negru, doctor habilitat, profesor
Rodica CIOBANU, doctor, conferențiar universitar
Veronica MOCANU, doctor

Autorii poartă responsabilitatea pentru conţinutul textului

Descrierea CIP a Camerei Naţionale a Cărţii

Redimensionarea valorilor democratice în condiţiile societăţii informaţionale / Acad. de Ştiinţe din Moldova, Inst. de Cercet. Politice şi Juridice, Univ. de Stat din Moldova, Fac. de Drept [et al.] ; coord.: Rodica Ciobanu, Veronica Mocanu. – Chişinău : S. n., 2018 (Tipogr. "Artpoligraf"). – 509 p. : fot.
Cuprins paral.: lb. rom., engl. – Texte : lb. rom., engl., rusă. – Rez.: lb. engl. – Referinţe bibliogr. la sfârşitul art. şi în subsol. – 50 ex.

ISBN 978-9975-3178-4-9.

Departamentul Drept Public, USM

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE ……. 9

I. DREPTURILE OMULUI ÎN CONDIŢIILE SOCIETĂŢII INFORMAŢIONALE

Andrei NEGRU, EXCEPȚIA DE ILEGALITATE ÎN REALITATEA UNEI SOCIETĂȚI INFORMAȚIONALE……..... **11**

Rodica CIOBANU, INTEROGAȚII ASUPRA DREPTĂȚII DIN PERSPECTIVA DREPTURILOR OMULUI ÎN CONDIȚIILE SOCIETĂȚII GLOBALE……..... **26**

Lilia CHIRTOACĂ, ACTUALITATEA ȘI IMPORTANȚA PRACTICĂ A IMPLEMENTĂRII GUVERNĂRII ELECTRONICE……..... **44**

Veronica MOCANU, RECONFIGURAREA REGLEMENTĂRILOR JURIDICE ÎNTRE NECESITATE ȘI RISC……..... **52**

Mariana ROȘCA, PROVOCAREA PLURALISMULUI RELIGIOS ÎN SOCIETĂȚILE DEMOCRATICE……. **60**

Andrei IOVU, INTEGRAREA MINORITĂȚILOR ETNICE ÎN CONDIŢIILE SOCIETĂŢII GLOBALE……... **70**

Valeriu CUȘNIR, Alin DRĂGAN, FRAUDA INFORMATICĂ: INCRIMINARE ȘI PREVENȚIE…….. **83**

Rita MUNTEANU, FORMELE DE ORGANIZARE NORMATIV - JURIDICE A NIHILISMULUI JURIDIC ÎN CADRUL SOCIETĂȚII CONTEMPORANE……. **113**

Liliana ŢURCAN, ROLUL TI ÎN APLICAREA METODEI „ÎNVĂȚĂMÂNT BAZAT PE PROBLEME” …… **123**

Liliana ŢURCAN, Natalia ZAMFIR, ROLUL COMBATERII CONTRAVENŢIILOR ÎN DOMENIUL PROTECŢIEI MEDIULUI ÎN ASIGURAREA DEZVOLTĂRII DURABILE A ŢĂRII…… **132**

II. TEORII ŞI PRACTICI JURIDICE ACTUALE

Elena ARAMĂ, DEMOCRAȚIA ÎNTRE POLITIC, JURIDIC ȘI MORAL…… **145**

Pantelimon VARZARI, PARADIGMA DEMOCRATICĂ: UNELE CONSIDERENTE CONCEPTUALE ȘI DE CONȚINUT…….. **155**

Dumitru BALTAG, Mariana ROBEA,VALORILE JURIDICE ÎN FAȚA PROVOCĂRILOR GLOBALIZĂRII……..... **171**
Andrei NEGRU, RISCURILE LA CARE POATE FI EXPUSĂ SOCIETATEA CIVILĂ ÎN CONDIȚIILE REALITĂȚII INFORMAȚIONALE CONTEMPORANE…… **181**
Albert ANTOCI, PROTECȚIA DREPTURILOR SUBIECȚILOR DE DATE CU CARACTER PERSONAL, ÎN PROCESUL DE PRELUCRARE AL DATELOR CU CARACTER PERSONAL…… **190**
Boris SOSNA, Nadejda REBEJA, RESPONSABILITATEA ADMINISTRATIVĂ A FUNCȚIONARILOR PUBLICI……..... **203**
Boris SOSNA, Nadejda REBEJA, DREPTURILE MUNCII FUNCȚIONARILOR PUBLICI ȘI PROTECȚIA ACESTORA ÎN CONDIȚII MODERNE……..... **220**
Ecaterina BALTAGA, CONSIDERAȚII DESPRE DREPTATE ȘI LIBERTATEA INDIVIDUALĂ……..... **238**
Serghei SPRINCEAN, ROLUL SECURITĂȚII UMANE ÎN PROCESUL DE REDIMENSIONARE A VALORILOR DEMOCRATICE ÎN CONDIȚIILE SOCIETĂȚII INFORMAȚIONALE…… **250**
Arina ANTOCI, CULTURA JURIDICĂ ȘI PERSONALITATEA UMANĂ – GARANT AL RESPECTĂRII DREPTURILOR OMULUI..... **266**
Alexandru SOSNA, DREPTURILE CONTRIBUABILILOR ȘI PROTECȚIA LOR JURIDICĂ……..... **278**
Alexandru SOSNA, PROTECȚIA DREPTURILOR PERSOANELOR APLICATE LA RESPONSABILITATEA PENTRU ÎNCĂLCAREA LEGISLAȚIEI FINANCIARE..... **296**
Liliana ȚURCAN, CARACTERISTICA GENERALĂ A CONTRAVENȚIILOR ÎN DOMENIUL INFORMAȚIONAL…….. **310**
Victor DUMNEANU, REALIZAREA DREPTULUI CONSTITUȚIONAL LA PROPRIETATE PRIVATĂ PRIN PRISMA LEGISLAȚIEI SILVICE…….. **322**
Liuba ȘOVA, PERSOANELE CARE NU POT FI SUPUSE RĂSPUNDERII CONTRAVENȚIONALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA…….. **334**
Javier Gutiérrez ESPINOSA, PROVOCĂRILE DE MĂSURARE A DEMOCRAȚIEI ÎN STATELE EX-COMUNITARE…….. **347**

Dumitru BALTAG, Ruslan MUNTEANU, CORELAȚIA DINTRE PRINCIPIUL UMANISMULUI JURIDIC ȘI PRINCIPIUL ECHITĂȚII ȘI JUSTIȚIEI ÎN CADRUL RĂSPUNDERII JURIDICE……..... **354**
Mariana OJOGA, MECANISME ȘI INSTRUMENTE PRIVIND GARANTAREA DREPTULUI FUNDAMENTAL LA PROPRIETATE ÎN REPUBLICA MOLDOVA ȘI ÎN REGIUNEA TRANSNISTREANĂ…….. **374**
Vlada MARTIN, ROLUL ASOCIAȚIILOR OBȘTEȘTI ÎN FORMAREA CULTURII JURIDICE……. **394**
Natalia CRECIUN, ROLUL INSPECȚIEI JUDICIARE ÎN APĂRAREA REPUTAȚIEI PROFESIONALE A JUDECĂTORILOR ȘI A IMAGINII JUSTIȚIEI…… **401**
Dorel RUSU, SOCIETATEA CIVILĂ CA FORMĂ SPECIFICĂ DE ORGANIZARE A RELAȚIILOR SOCIALE…….. **419**
Sava MAIMESCU, ASIGURAREA DREPTULUI PASAGERILOR LA DECLARARE ÎN CAZUL TRECERII ACESTORA PESTE FRONTIERA VAMALĂ A STATULUI PRIN CORIDORUL „VERDE”, CORIDORUL „ROȘU”…… **435**
Veronica MAZILU, DREPTURILE PASAGERILOR DE A TRECE PESTE FRONTIERA VAMALĂ A STATULUI A MEDICAMENTE ȘI PRODUSE FARMACEUTICE…… **456**
Elena BOBEICA, REALIZAREA DESCENTRALIZĂRII FINANCIAR-FISCALE A UNITĂȚILOR ADMINISTRATIV-TERITORIALE DIN REPUBLICA MOLDOVA……..... **470**
Pavel ZAMFIR, DREPTUL LA INFORMAȚIE PRIVIND CALITATEA AERULUI ATMOSFERIC: ACTUALITATE ȘI PERSPECTIVE DE REGLEMENTARE JURIDICĂ…….. **482**
Rodica NICHITA, Alina GAJA, LIMITAREA DREPTULUI LA INFORMAȚIE ÎN REPUBLICA MOLDDOVA……..... **494**

CONCLUZII……..... 506

CONTENTS

FOREWORD……..... 9

I. HUMAN RIGHTS IN THE CONDITIONS OF THE INFORMATION SOCIETY

Andrei NEGRU, THE EXCEPTION OF ILLEGALITY IN THE REALITY OF THE INFORMATION SOCIETY……..... **11**

Rodica CIOBANU, QUESTIONING JUSTICE FROM A HUMAN RIGHTS PERSPECTIVE IN THE CONDITIONS OF A GLOBAL SOCIETY…….... **26**

Lilia CHIRTOACĂ, TIMELINESS AND PRACTICAL IMPORTANCE OF ELECTRONIC GOVERNANCE IMPLEMENTATION…… **44**

Veronica MOCANU, RECONFIGURATION OF LEGAL REGULATIONS BETWEEN NECESSITY AND RISK…….... **52**

Mariana ROȘCA, THE CHALLENGE OF RELIGIOUS PLURALISM IN THE DEMOCRATIC SOCIETIES……... **60**

Andrei IOVU, INTEGRATION OF ETHNIC MINORITIES IN THE CONDITIONS OF GLOBAL SOCIETY…….. **70**

Valeriu CUȘNIR, Alin DRĂGAN, COMPUTER-RELATED FRAUD: CRIMINALISATION AND PREVENTION…… **83**

Rita MUNTEANU, THE FORMS OF NORMATIVE - LEGAL ORGANIZATION OF LEGAL NIHILISM IN CONTEMPORARY SOCIETY……. **113**

Liliana ȚURCAN, IT ROLE IN THE APPLICATION OF THE "PROBLEM BASED LEARNING" METHOD…….. **123**

Liliana ȚURCAN, Natalia ZAMFIR, THE ROLE OF COMBATING THE CONTRAVENTIONS IN THE FIELD OF ENVIRONMENTAL PROTECTION IN ENSURING OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE COUNTRY…… **132**

II. LEGAL THEORIES AND PRACTICES

Elena ARAMĂ, DEMOCRACY BETWEEN POLITICAL, LEGAL AND MORAL…… **145**

Pantelimon VARZARI, THE DEMOCRATIC PARADIGM: SOME CONCEPTUAL CONTENT-WISE CONSIDERATIONS……. **155**

Dumitru BALTAG, Mariana ROBEA, LEGAL VALUES THE CHALLENGES OF GLOBALIZATION…… **171**
Andrei NEGRU, THE RISKS TO WHICH MAY BE EXPOSED THE CIVIL SOCIETY IN THE CONDITIONS OF THE CONTEMPORARY INFORMATION REALITY…… **181**
Albert ANTOCI, PROTECTION OF THE RIGHTS OF PERSONAL DATA SUBJECTS IN THE PROCESS OF PERSONAL DATA PROCESSING…….. **190**
Boris SOSNA, Nadejda REBEJA, ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY OF CIVIL SERVANTS……... **203**
Boris SOSNA, Nadejda REBEJA, LABOR RIGHTS OF CIVIL SERVANTS AND THEIR PROTECTION IN MODERN CONDITIONS…….. **220**
Ecaterina BALTAGA, REFLECTIONS ABOUT JUSTICE AND INDIVIDUAL FREEDOM…….. **238**
Serghei SPRINCEAN, THE ROLE OF HUMAN SECURITY IN THE PROCESS OF RESIZING OF DEMOCRATIC VALUES IN CONDITION OF INFORMATIONAL SOCIETY……. **250**
Arina ANTOCI, CULTURA JURIDICĂ ȘI PERSONALITATEA UMANĂ – A GUARANTOR OF RESPECT FOR HUMAN RIGHTS…… **266**
Alexandru SOSNA, THE RIGHTS OF TAXPAYERS AND THEIR LEGAL PROTECTION……... **278**
Alexandru SOSNA, PROTECTION OF THE RIGHTS OF PERSONS APPLIED TO RESPONSIBILITY FOR THE VIOLATION OF FINANCIAL LEGISLATION……. **296**
Liliana ȚURCAN, GENERAL CHARACTERISTICS OF CONTRAVENCIES IN THE INFORMATIONAL FIELD……. **310**
Victor DUMNEANU, ACHIEVING THE CONSTITUTIONAL LAW ON PRIVATE PROPERTY IN THE LIGHT OF THE FOREST LAW……...**322**
Liuba ȘOVA, PERSONS WHO CAN NOT BE LIABLE CONTRAVENTION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA…….. **334**
Javier Gutiérrez ESPINOSA, THE CHALLENGES TO MEASURE DEMOCRACY IN EX-COMMUNIST STATES…… **347**
Dumitru BALTAG, Ruslan MUNTEANU, THE CORRELATION BETWEEN THE PRINCIPLE OF LEGAL HUMANISM AND THE

PRINCIPLE OF EQUITY AND JUSTICE IN THE AREA OF LEGAL LIABILITY…….. **354**
Mariana OJOGA, MECHANISMS AND INSTRUMENTS ON THE GUARANTEE OF THE FUNDAMENTAL RIGHT TO PROPERTY IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA AND THE TRANSNISTRIAN REGION…….... **374**
Vlada MARTIN, THE ROLE OF PUBLIC ASSOCIATIONS IN THE FORMATION OF LEGAL CULTURE…… **394**
Natalia CRECIUN, THE ROLE OF THE JUDICIAL INSPECTION IN DEFENDING PROFESSIONAL REPUTATION OF JUDGES AND THE IMAGE OF JUSTICE…….. **401**
Dorel RUSU, CIVIL SOCIETY AS A SPECIFIC FORM OF SOCIAL RELATIONS ORGANIZATION…… **419**
Sava MAIMESCU, INSURANCE OF THE PASSENGERS 'RIGHT TO DECLARATION IN THE EVENT OF CROSSING THE STATE BORDER THROUGH THE "GREEN" CORRIDOR, "RED" CORRIDOR…… **435**
Veronica MAZILU, PASSENGER'S RIGHTS ON CROSSING MEDICINES AND PHARMACEUTICAL PRODUCTS OVER THE STATE CUSTOMS BORDER……. **456**
Elena BOBEICA, ACHIEVEMENT OF THE FINANCIAL-FISCAL DECENTRALIZATION OF THE ADMINISTRATIVE-TERRITORIAL UNITS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA…… **470**
Pavel ZAMFIR, RIGHT TO INFORMATION ON AMBIENT AIR QUALITY: TIMELINESS AND PERSPECTIVES OF LEGAL REGULATION……. **482**
Rodica NICHITA, Alina GAJA, LIMITATION OF THE RIGHT TO INFORMATION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA…… **494**

CONCLUSIONS……... 506

CUVÂNT ÎNAINTE

Dreptul, ca fenomen social, prin complexitatea elementelor sale dintotdeauna a oferit fundamente valorice pentru organizarea socială, dar și a încercat să facă față realităților în schimbare, tranziției sociale. În calitate de obiect al cunoașterii, dreptul a devenit domeniu de interes nu doar pentru juriși, dar și pentru specialiști din domenii exterioare încercându-se explicarea și fundamentarea caracterului complex al juridicității prin instrumente inter și multidisciplinare.

Totodată, dinamica societății bazate pe cunoaștere, sociaetatea tehnologiilor de vârf impune redefinirea, reavaluarea fundamentelor valorice ale organizării social statale prin instrumente oferite de știința contemporană, precum și înțelegerea și explicarea dimensiunii juridice a societății informaționale.

Edificarea societăţii informaţionale, una din direcţiile strategice ale dezvoltării mondiale, se bazează pe implementarea largă a tehnologiilor informaţionale şi de comunicaţii (în continuare - T.I.C.). În conformitate cu Declaraţia de intenţii, semnată la Ljubljana în anul 2002 de către ţările-membre ale Pactului de stabilitate pentru Europa de Sud-Est, Moldova și-a asumat responsabilitatea de a edifica o societate informaţională, orientată spre interesele cetăţenilor întregii societăţi, bazată pe principiile consfinţite în Statutul ONU, în Declaraţia Universală a Drepturilor Omului şi în Carta edificării societăţii informaţionale globale de la Okinawa 2000.

Practica mondială demonstrează impactul pozitiv al utilizării T.I.C. în dezvoltarea societăţii contemporane, extinderea şi diversificarea accesului populaţiei la informaţie şi la serviciile informaţionale publice de o înaltă calitate în domeniii precum: guvernarea, învăţământul, medicina, angajarea în cîmpul muncii şi altele.

În același context, însă atestăm că dezvoltarea tehnologiei se impune și și prin aspecte și impact negativ, generând noi forme de infracțiuni, prejudicieri și riscuri sociale. Consumatorii de informaţie electronică se bucură nu doar de avantajele tehnologiei, ci se confruntă şi cu efectele nocive ale acesteia.

Asfel, constatăm că crearea unui spaţiu de libertate, securitate şi justiţie, conservarea valorilor general recunoscute, în care voinţa comună exprimată în norme juridice să fie aplicată şi executată de o putere centrală în interesul general, nu se poate realiza decât prin garantarea drepturilor fundamentale în contextul dezvoltării tehnologiei comunicațiilor și informației. Astfel, se consolidează ordinea și securitatea internațională. Drept urmare, considerăm că noua societate, rezultată în urma dezvoltării tehnologiei trebuie reconsiderată, iar valorile general acceptate redimensionate. Totodată, trebuie să luăm în calcul că reconsiderarea relațiilor sociale trebuie reflectă nu doar din perspectivă practică dar și din perspectivă legislativă. Astfel, elaborarea studiilor și cercetărilor specifice domeniului, se impun drept o necesitate a contemporanietății.

Prin conferința și materialele colectate în prezenta ediție ne-am propus să contribuim la dezvoltarea cadrului legal și doctrinelor specifice domeniului, dar și să înaintăm tematici pentru discuție și sensibilizarea opiniei publice, ori doar prin cercetare și discuții poți genera atitudini, cunoștințe și impact.

I. DREPTURILE OMULUI ÎN CONDIȚIILE SOCIETĂȚII INFORMAȚIONALE

EXCEPȚIA DE ILEGALITATE ÎN REALITATEA UNEI SOCIETĂȚI INFORMAȚIONALE
THE EXCEPTION OF ILLEGALITY IN THE REALITY OF THE INFORMATION SOCIETY

Andrei NEGRU,
Dr. hab., prof. univ.,
Facultatea de Drept, USM

Summary

The paper reflects an analysis of a specific judicial procedure – examining and solving the objection of illegality. This study is based on the interpretation of legal norms of administrative litigation that are applicable in the Republic of Moldova and in Romania, being underlined the peculiarities of these norms and procedures in each of the mentioned legal systems. We cannot talk about a national judicial practice in examining the objection of illegality, being possible to invoke different reasons. Nevertheless, this kind of exceptional administrative litigation highlights the role of the Judicial Authority not only in interpreting law and in law enforcement, but also in creating law – without violating the constitutional principle of separation of powers.

Key-words: administrative litigation, objection of illegality, subjective rights, administrative act

Introducere

Provocările societății contemporane ne orientează calitativ spre forma unui regim democratic, în care sunt accentuate rolul și valoarea dreptului public - evident, pentru acele sisteme de drept în care este recunoscută divizarea în cauză. Generalizînd, însă, ne

putem exprima prin utilizarea sintagmei de „domeniu public” al vieții sociale, determinat de reglementări juridice specifice. Indiferent de ramura de drept în care se încadrează normele juridice, supuse reglementării relațiile sociale care apar între autoritățile publice și oricare alt subiect. Acceptînd dreptul în expresia de sistem de norme juridice după formă și de manifestare de voință după conținut, este necesar a interveni cu precizări și a menționa că voința exprimată în norma juridică, îndeosebi în norma legală, este a legiuitorului. Anticipînd obiecțiile, precum că într-un regim democratic dreptul exprimă voința societății, intervenim cu argumentul că voința societății se exprimă prin delegarea mandatului de guvernare unei majorități parlamentare ce prezumă și capacitatea creației legislative [1, p.87]. Statul de drept, în perceperea de regim politic democratic, într-o manieră simplistă și laconică, proclamă domnia legii, proclamație ce-l caracterizează completamente. Numai că aceasta solicită o explicație teoretico-practică: numai justiția deține competența de interpretare cazuală, într-o etapă a procesului de aplicare a dreptului. Și aici, repetat, revenim la modul de percepere a justiției, aceasta fiind apreciată în calitate de autoritate socială, politică și juridică, nemaivorbind despre faptul că ea, justiția, depășește cu mult limitele sistemului judecătoresc sau a autorității judecătorești [2, p.173]. Prezența unui regim politic democratic, fiind determinat de metodele de realizare a puterii, presupune și tehnici de perfecționare a reglementărilor normativ-juridice, inițiatorul cărora poate fi oricare cetățean interesat în domeniu, prin intențiile de restaurare a unui drept subiectiv, lezat în rezultatul unor reglementări normativ-juridice imperfecte. Tehnicile în cauză pot fi aplicabile, deci, în procesul de manifestare a raporturilor juridice. Ele nu pot forma un obiect autonom al unei acțiuni judiciare. Pentru a purcede la caracteristica acestor tehnici de perfecționare a reglementărilor normative-juridice și de eficientizare a modului de aplicare a lor, este necesar a menționa o cerință preliminară, necesară inițierii procedurilor menționate. Se solicită prezența unei persoane interesate

[3, p.42], subiect al unui raport juridic concret, reglementat de o normă juridică considerată de acest subiect drept ilegală (în cazul normei dintr-un act normativ subordonat legii). Or, procedurile (tehnicile) menționate pot fi utilizate într-un proces de restaurare a unui drept subiectiv și au un caracter secundar acțiunii inițiale, cu toate că esența și finalitatea va fi determinată de ele.

Concept. Această formă de perfecționare a reglementărilor normative-juridice rezultă, prin derogare, din contenciosul administrativ și se referă la actele normative subordonate legilor. Menționăm că aici încadrăm atât actele de natură normativ-juridică, emise de autoritățile publice competente, cât și actele normativ-corporative, de natură juridică, emise de autoritățile private, care realizează activități de interes public. Procedura - de natură excepțională - este determinată de reglementările din art.13, *Excepția de ilegalitate,* din Legea contenciosului administrativ [4]. În acest context și este reflectată calitatea de tehnică de perfecționare a reglementărilor normative, caracterizată prin quasi-juridicitate. În realitatea juridică națională nu vom întâlni o aplicabilitate frecventă a excepției de ilegalitate, în sensul articolul nominalizat, din lipsa instanțelor judecătorești specializate, acesta fiind numai unul dintre motive. Menționăm că, în condițiile excepției de ilegalitate, nu sunt necesare proceduri prealabile ori soluționarea ei pe căi extrajudiciare [5, p.298] or, prezumția de ilegalitate a unei norme juridice subordonate legii sau a unui act normativ subordonat legii poate apărea în timpul examinării fondului unei cauze concrete, de drept comun. Astfel, excepția de ilegalitate este: a) o procedură excepțională, întrucât rezultă dintr-o procedură ordinară; b) se examinează de către o instanță judecătorească specializată în contencios administrativ; c) actul normativ-juridic subordonat legii afectează un drept subiectiv concret, prin faptul necorespunderii lui cu norma legală; d) este o procedură de urgență; e) încheierea emisă de către instanța competentă are autoritate de lucru judecat.

Interpretări. Articolul în cauză (excepția de ilegalitate) conține o reglementară clară și autonomă cu privire la natura excepției de ilegalitate și subiecții care pot în inițiа o asemenea procedură: ***„(1) Legalitatea uni act administrativ cu caracter normativ, emis de o autoritate publică, poate fi cercetată oricând în cadrul unui proces într-o pricină de drept comun, pe cale de excepție, din oficiu sau la cererea părții interesate”.*** Cu referință la prima normă din articolul menționat, intervenim cu precizări: aceasta stabilește și principiul fundamental car e ghidează spre o finalitate logică - soluționarea oricărui proces judiciar, prin prisma principiului legalității. La fel, se menționează că subiecții interesați în acțiunea de bază sunt abilitați cu dreptul de a înainta o acțiune în excepție de ilegalitate sau procedura nominalizată poate fi pornită din oficiu, nemijlocit de către instant de drept comun. Obiectul sesizării este controlul legalității unui act administrativ cu caracter normativ, emis de către o autoritate publică și care, în opinia subiecților interesați, din cauza necorespunderii cu actele legislative în domeniu, încalcă un anumit drept subiectiv. Solicitarea în excepție de ilegalitate este inevitabilă în cadrul unui proces concret; în caz contrar, instanța ce examinează acțiunea inițială va pronunța o hotărâre ilegală, fundamentîndu-și argumentele pe un act normativ-juridic subordonat legii, care, în esență, contravine legii. Evident, protejarea sau restaurarea dreptului subiectiv vizat se realizează printr-o procedură de drept comun. Astfel și prevede norma ulterioară din articol: ***„(2) Încheierea prin care se ridică excepţia de ilegalitate în faţa instanţei de contencios administrativ se întocmeşte în condiţiile Codului de procedură civilă.”*** Finalitatea logică a procedurii excepţionale de verificare a corespunderii anumitor norme din actul normativ-juridic sau a întreg actului normativ-juridic cu reglementările legislative din domeniu este o încheiere emisă de instanţele de contencios administrativ. Organizarea judecătorească naţională nu prevede un sistem autonom sau integraţional de instanţe judecătoreşti administrative, însă conţinutul textual al normei este

interpretat în sensul existenţei unui alt magistrat, din aceeaşi instanţă de drept comun, care va primi spre examinare cererea în excepţie de ilegalitate.

Cererea de sesizare în excepţie de ilegalitate urmează a fi depusă la instanţa ce examinează cauza în fond. Reglementările naţionale nu specifică până la care fază a procesului partea interesată este în drept a înainta cererea de excepţie de ilegalitate; însă, inspirîndu-ne din normele de procedură civilă, putem afirma că această posibilitate urmează a fi viabilă până la începerea dezbaterilor judiciare. Însăși excepția de ilegalitate poate fi înaintată și în cadrul recursului. Instanţa de drept comun, prin emiterea unei încheieri, suspendă examinarea cauzei în fond şi sesizează instanța de contencios administrativ: ***„(3) În cazul în care instanţa constată că de actul administrativ depinde soluţionarea litigiului în fond, ea sesizează, prin încheiere motivată, instanţa de contencios administrativ competentă şi suspendă cauza”.***

Natura procedurii excepției de ilegalitate prezumă și termene restrânse, atât pentru examinarea procedurii de excepţie, cât şi pentru contestarea acesteia cu recurs: ***„(4) Instanţa de contencios administrativ examinează excepţia de ilegalitate în termen de 10 zile, pronunţînd hotărârea corespunzătoare în numele legii. (5) Hotărârea instanţei de contencios administrativ poate fi atacată cu recurs în termen de 5 zile. (6) Recursul declarat împotriva hotărârii pronunţate asupra excepţiei de ilegalitate se judecă în termen de 10 zile”.*** Cu toate că normele procedurale stabilesc posibilitatea de contestare în cazurile contenciosului clasic, nenormativ, în ordine de apel, observăm că pentru contenciosul normativ legislatorul păstrează o formă simplificată de contestare – recursul. Astfel, este evitată o treaptă în sistemul de contestare a actelor judiciare, în scopul dinamizării examinării fondului cauzei; or, nu trebuie de uitat că procedura contenciosului normativ este una excepţională şi de natură subsecventă – ea rezultă dintr-o procedură de drept comun. Anume prin aceasta şi se explică termenii restrânşi rezervaţi pentru

examinarea cererii privind excepţia de ilegalitate, pentru contestarea şi examinarea recursului.

Soluţionarea cererii privind excepţia de ilegalitate are drept consecință intrarea în vigoare imediată a încheierii menţionate; or, ea urmează a fi atacată cu recurs. Din prevederile normei din alineatul (7) al articolului 13 din Legea contenciosului administrativ putem concluziona că instanţa de contencios administrativ care a examinat excepţia de ilegalitate a primit pentru examinarea nu numai cererea privind excepţia de ilegalitate, dar și cauza care urmează a fi soluţionată ulterior de către instanţa de drept comun: ***„(7) După examinarea excepţiei de ilegalitate, instanţa de contencios administrativ restituie dosarul cu hotărârea sa irevocabilă instanţei care a ridicat excepţia de ilegalitate”.***

Prevederile normei din alineatul (8) stabilesc modalitatea de desfăşurare ulterioară a procedurilor, fără o specificare detaliată. Examinarea cauzei de drept comun poate fi reluată după ce hotărârea instanţei de contencios administrativ a devenit definitivă. Ea devine definitivă imediat după pronunţare; însă, fiind stabilit un termen de 5 zile pentru contestare şi încă un termen suplimentar pentru examinarea recursului, instant de drept comun nu va putea purcede imediat la continuarea examinării cauzei în fond, conform procedurii generale. Efectele examinării în procedura excepţiei de ilegalitate deja vor fi aplicabile pentru finalitatea decizională a cauzei din care a fost sintetizată cererea privind excepţia de ilegalitate: ***„(8) Actele administrative sau unele prevederi ale acestora declarate ilegale îşi pierd puterea juridică la data rămânerii definitive a hotărârii instanţei de contencios administrativ şi nu pot fi aplicate pe viitor”.*** Norma juridică din actul normativ-juridic subordonat legii declarată ca fiind contrară unei norme juridice legislative nu mai poate produce efecte juridice.

Este important a menţiona că rămâne în competenţa organului administrativ emitent de a interveni cu modificări de rigoare în compartimentul actului juridic normativ subordonat legii, declarat

ilegal de către instanţa de judecată în procedura ridicării excepţiei de ilegalitate. Însă, nici instanţa nu este în drept a interveni cu indicaţii categorice în domeniu, invocând art.6 (*Separația și colaborarea puterilor*) din Constituţie. La fel, instanţele nu sunt în drept a stabili anumite termene de elaborare şi emitere de către autoritatea competentă a normelor juridice declarate ilegale: ***„(9) Consecinţele juridice ale actului administrativ sunt înlăturate de către organul de autoritate care l-a adoptat sau l-a emis”.*** Care ar fi perspectiva reglementării relaţiei sociale care anterior a fost reglementată de o normă juridică declarată ilegală prin procedura ridicării excepţiei de ilegalitate şi în condiţiile când autoritatea publică emitentă nu este determinată de nici un termen? Este în drept instanţa a indica limite temporale clare, în care autoritatea publică emitentă ar fi obligată a interveni cu reglementări normative, conducîndu-se de argumentele limitative de ilegalitate indicate în decizia emisă în procedura ridicării excepţiei de ilegalitate? Doctrinar, putem prezuma că autoritatea publică în cauză se conformează hotărârii instanței de judecată și, într-un termen cât mai restrâns posibil, intervine cu norme juridice noi, care sunt deja coordonate cu norma legală. Totuși, practica ne arată că lucrurile sunt altfel: pot exista situații de fapt când reglementările legale sunt suficiente pentru protejarea, asigurarea relației sociale respective; însă, există și situații când absența normei juridice din actul normativ subordonat legii provoacă interpretări juridice și decizii arbitrare ale autorității publice. Dacă actele normative subordonate legii au fost publicate, având o reflectare oficială, cum procedăm cu hotărârile judecătorești emise în procedura excepției de ilegalitate, care deja sunt definitive și irevocabile? Unde se reflectă caracterul ilegal al normei declarate ilegale? Or, prevederile aliniatului (8) clar menționează că acestea, ***„… își pierd puterea juridică la data rămânerii definitive a hotărârii instanței de contencios administrativ și nu pot fi aplicate pe viitor”.*** Oricum, intervenția instanței, în condițiile excepției de ilegalitate, este apropiată de activitatea normativă, în exprimarea sa

negativă, de pierdere a puterii juridice și imposibilitatea aplicării acesteia pe viitor; altfel spus, norma juridică subordonată legii întrunește condițiile abrogării.

Problemele sintetizate ne orientează, în primul rând, spre necesitatea reevaluării oportunității funcționării instanțelor judecătorești specializate în contencios administrativ în realitatea juridică națională. Afirmăm, în deplină convingere, importanța instanțelor de contencios administrativ în calitate de instanțe specializate; or, pluralitatea reglementărilor normativ-juridice subordonate normelor legale este esențială și, în scopul realizării ordinii de drept, se solicită acordarea unei atenții deosebite și acestor norme. Ignorarea lor poate admite încălcări esențiale ale drepturilor subiective. În al doilea rând, efectele propuse prin soluționarea excepțiilor de ilegalitate sunt inspirate din sfera de influență a tehnicii juridice, ele neavînd doar relevanță particulară, chiar dacă efectele au un caracter cazual.

Exemplul României. Inițial, contenciosul administrativ a fost reglementat prin Legea contenciosului administrativ, nr. 29 din 7 noiembrie 1990 [6], ulterior fiind înlocuită cu o nouă Lege a contenciosului administrativ [7], care este în vigoare la moment în România. Apreciem simplitatea reglementărilor juridice în domeniu, dar și caracterul complex al acestor. Articolul 4 - **Excepția de nelegalitate**, include următoarele reglementări:

(1) Legalitatea unui act administrativ cu caracter individual, indiferent de data emiterii acestuia, poate fi cercetată oricând în cadrul unui proces, pe cale de excepție, din oficiu sau la cererea părții interesate. În primul rând, sistemul legislativ roman utilizează termenul „excepție de nelegalitate”. În al doilea rând, excepția de nelegalitate vizează numai actele administrative individuale, în coraport cu principiul legalității. În al treilea rând, excepția de nelegalitate poate fi invocată indiferent de data emiterii actului administrative individual.

(2) Instanța investită cu fondul litigiului și în fața căreia a fost invocată excepția de nelegalitate, constatînd că de actul administrativ cu caracter individual depinde soluționarea litigiului pe fond, este competentă să se pronunțe asupra excepției, fie printr-o încheiere interlocutorie, fie prin hotărârea pe care o va pronunța în cauză. În situația în care instanța se pronunță asupra excepției de nelegalitate prin încheiere interlocutorie, aceasta poate fi atacată odată cu fondul. Norma juridică din conținutul alineatului (2) indică expres instanța competentă să examineze excepția de nelegalitate: aceasta este „instanța investită cu fondul litigiului". În situația când consideră că la emiterea actului administrativ individual autoritatea publică a comis o abatere de nelegalitate evidentă, instanța de judecată urmează, suplimentar, să se pronunțe prin intermediul unei încheieri interlocutorii. În celelalte condiții, când emiterea încheierii interlocutorii nu este justificată, instanța se pronunță referitor la nelegalitatea actului administrativ individual în conținutul hotărârii finale. Articolul 235 din Noul Cod de Procedură Civilă al României, stabilește: „Sunt încheieri interlocutorii acelea prin care, fără a se hotărî în totul asupra procesului, se soluţionează excepţii procesuale, incidente procedurale ori alte chestiuni litigioase" [8].

(3) În cazul în care a constatat nelegalitatea actului administrativ cu caracter individual, instanța în fața căreia a fost invocată excepția de nelegalitate va soluționa cauza, fără a ține seama de actul a cărui nelegalitate a fost constatată. Din prevederile acestei norme devine evidentă voința legiuitorului de a lăsa în competența aceleeași instanțe soluționarea excepției de nelegalitate: „instanța în fața căreia a fost invocată excepția de nelegalitate va soluționa cauza [...]". Constatăm, deci, că excepția de nelegalitate nu constituie obiectul unei acțiuni aparte și vizează numai actele administrative individuale. În cazul în care instanța de contencios administrativ a constatat nelegalitatea actului, instanța în fața căreia s-a ridicat

excepția va soluționa cauza, fără a ține seama de actul a cărui nelegalitate a fost constatată [9, p.428].

(4) Actele administrative cu caracter normativ nu pot forma obiect al excepției de nelegalitate. Controlul judecătoresc al actelor administrative cu caracter normativ se exercită de către instanța de contencios administrativ în cadrul acțiunii în anulare, în condițiile prevăzute de prezenta lege. Prin intermediul normei juridice în cauză, legislatorul roman limitează competența în soluționarea excepției de nelegalitate și o atribuie numai în coraport cu actele administrative individuale. Actele administrative cu caracter normativ nu pot forma obiect al excepției de nelegalitate. Se menționează că pentru actele administrative cu caracter normativ controlul judecătoresc se realizează prin intermediul acțiunii în anulare, pentru derularea căreia sunt necesare condiții speciale, comparativ cu procedura soluționării excepției de nelegalitate; ridicarea excepției de nelegalitate a unui act administrativ cu caracter normativ formează obiectul unei acțiuni aparte, în limitele Legii contenciosului administrativ. Observăm evoluția reglementărilor în domeniu și în sistemul legislativ românesc. Drept exemplu, invocăm interpretările recente, după adoptarea noii Legi a contenciosului administrativ, interpretări ce vizează nemijlocit instituția excepției de nelegalitate, efectuate de dr. în drept, Răzvan Viorescu: „Legalitatea unui act administrativ unilateral poate fi cercetată oricând în cadrul unui proces, pe cale de excepție, din oficiu sau la cererea părții interesate. În acest caz, instanța, constatînd că de actul administrativ depinde soluționarea litigiului pe fond, va sesiza prin încheiere motivată instanța de contencios administrativ competentă, suspendînd cauza. Instanța de contencios administrativ se pronunță, după procedura de urgență în ședință publică, cu citarea părților” [10, p.186]. Constatăm că reglementările inițiale aveau un caracter mult mai extins, nu se limitau numai la procedura în contencios administrativ și prezumau existența unei alte instanțe, competente în examinarea excepției de nelegalitate.

În aceste condiții, devin evidente deosebirile dintre reglementările naționale și reglementările din România referitoare la instituția excepției de ilegalitate (nelegalitate). Excepția de ilegalitate, conform reglementărilor naționale, formează obiectul unei acțiuni aparte ce vizează actele administrative normative. Excepție de nelegalitate, însă, nu formează obiectul unei acțiuni aparte, conform reglementărilor naționale ale României și vizează numai actele administrative individuale. În condițiile reglementărilor din România în domeniul vizat, identificăm continuitatea logică a reglementărilor normativ-juridice, prin intermediul articolului 23 - **Obligația publicării: *„Hotărârile judecătorești definitive și irevocabile prin care s-a anulat în tot sau în parte un act administrativ cu caracter normativ sunt general obligatorii și au putere numai pentru viitor. Acestea se publică obligatoriu după motivare, la solicitarea instanțelor, în Monitorul Oficial al României, Partea I, sau, după caz, în monitoarele oficiale ale județelor ori al municipiului București, fiind scutite de plata taxelor de publicare”*** [11]**.** Anume caracterul general-obligatoriu al hotărârii prin care se anulează un act administrativ cu *caracter normativ,* în tot sau în parte, demonstrează valoarea hotărârii în contencios administrativ, cu incidențe de creație normativă.

Concluzii. Reglementările instituției excepției de ilegalitate (nelegalitate) în sistemul juridic al Republicii Moldova și, respectiv, al României, sunt total diferite. Dacă excepția de ilegalitate vizează anularea unui act administrativ normativ, atunci excepția de nelegalitate vizează un act administrativ individual. Diversitatea reglementărilor juridice în domeniul vizat ne vorbește despre lipsa unui concept clar în domeniul de reglementare național. Considerăm că instituției excepției de ilegalitate ar trebuie să i se recunoască caracterul complex, ce ar viza atât posibilitatea contestării actelor administrative normative, cât și a actelor administrative individuale.

Excepția de ilegalitate presupune examinarea de către o altă instanță a legalității unui act normativ subordonat legii, ale cărui

reglementări juridice încalcă drepturile subiective ale unui participant la proces. Statutul de excepție este atribuit procedurii în cauză din considerentul că aceasta este foarte apropiată, prin elementele sale, de procedura specială a contenciosului administrativ; totuși, se deosebește prin omiterea procedurii preliminare și prin efectele pe care le va produce hotărârea judecătorească. Hotărârea va avea caracter cazual, nulitatea normelor juridice din actul normativ-juridic subordonat legii având un efect limitat, numai pentru examinarea cauzei suspendate. Menționăm și natura specifică a instituției excepției de ilegalitate. Încheierea emisă de instanța specializată de contencios administrativ pentru instanța de drept comun are statut de autoritate de lucru judecat.

Realitatea ne determină să afirmăm că normele juridice cuprinse în art. 13 al Legii contenciosului administrativ sunt „moarte", inaplicabile în practică. Altfel spus, excepția de ilegalitate nu are o expresie practică în procedurile judiciare naționale. Explicația este simplă. Volumul excesiv de lucru pentru judecătorii instanțelor de fond este o cauză a imposibilității utilizării eficiente a procedurii de ridicare a excepției de ilegalitate; cu atât mai mult, o asemenea categorie de cauze nu este prevăzută *expres* în Programul Integrat de Gestionare a Dosarelor.

O întrebare, care rămâne neclarificată, reflectă problema limitelor ridicării excepției de ilegalitate în cadrul procesului inițial. Considerăm că excepția de ilegalitate poate fi ridicată la orice etapă de realizare a procedurii judiciare, până la faza dezbaterilor judiciare, inclusiv în condițiile exercitării căilor de atac; or, principiul legalității caracterizează întregul proces judiciar.

La fel, menționăm că reglementările juridice naționale stabilesc posibilitatea ridicării excepției de ilegalitate numai referitor la actele normativ-juridice subordonate legii, care, în opinia părții sau instanței, afectează un drept subiectiv al unui subiect concret[12, p.76]; însă, se trece cu vederea posibilitatea ridicării excepției de ilegalitate în posibilele condiții de încălcare a unui drept subiectiv

prin intermediul unui act juridic individual, fapt ce poate fi stabilit nemijlocit în procesul de examinare a cauzei. Argumentăm oportunitatea lărgirii procedurii excepției de ilegalitate și asupra actelor juridice individuale, la fel, prin caracterul general și determinant al principiului legalității pentru procesul judiciar, care trebuie să se răsfrângă asupra tuturor actelor juridice ce creează impedimente la pronunțarea unei hotărâri judecătorești legale.

Un alt aspect al excepției de ilegalitate este oportunitatea determinării arealului său de manifestare. Suntem convinși în relevanța afirmației potrivit căreia contestarea posibilei ilegalități a unui act administrativ (în sensul Legii) în procedură excepțională poate fi realizată în orice tip de proces: de drept comun – penal și civil sau în condițiile procedurii speciale.

Încă un aspect al ridicării excepției de ilegalitate care necesită a fi supus discuției vizează efectele acestei proceduri - valoarea hotărârii judecătorești pronunțate. Nu este clară reglementarea în domeniu. Norma juridică este declarată ilegală sau este constatată ilegală, efectele fiind diferite. Dacă norma juridică este declarată ilegală prin excepția de ilegalitate, atunci efectele necesită a fi considerate generale și putem afirma că norma juridică în cauză este nulă, cu efectele corespunzătoare. Dacă norma juridică este constatată drept ilegală, caracterul de ilegalitate ar avea efect limitat, numai pentru cazul din care a rezultat excepția concretă. Și într-o situație de generalitate și în una de cazualitate, depinde de voința legiuitorului; considerăm că instanța de contencios administrativ, într-o formă indirectă, intervine în procesul de creare a dreptului și argumentează, prin declararea ilegală a unei norme juridice dintr-un act normativ-juridic subordonat legii, neaplicarea ei măcar pentru cauza concretă, în cadrul căreia a fost ridicată excepția. Considerăm că efectele excepției de ilegalitate trebuie să aibă un caracter individual, numai pentru cauza în cadrul căreia a fost ridicată excepția de ilegalitate concretă, cu toate că am avea un interes doctrinar față de alte opinii asupra problemei în discuție.

În aceste condiții, urmează a vedea posibilitatea creării unei practici judiciare unice în felul ei, în examinarea și soluționarea excepției de ilegalitate (cu caracter de cazualitate), care poate fi realizată destul de simplu în condițiile societății informaționale contemporane. Includerea în sistemele informaționale legislative a încheierilor pronunțate nu va afecta capacitatea decizională a justiției la examinarea cauzelor similare; însă, se va forma o practică judiciară complexă, cu posibilitatea interpretării cazuale a anumitor norme juridice, într-o manieră eficientă. Condițiile tehnice contemporane ale sistemelor juridice informaționale permit o astfel de opțiune. Mai mult, accentuăm utilitatea unor astfel de opțiuni, care pot fi utilizate și ca sursă de date statistice și ca sursă de date cu caracter personal, ce caracterizează, în ansamblu, activitatea instanțelor specializate și în calitate de subiecți implicați în creația normativ-juridică.

Referințe bibliografice:

1. Negru Boris, Negru Alina. Teoria generală a dreptului şi statului. Chişinău: Bons offices, 2006. 320 p.;
2. Negru Andrei, Consolidarea justiţiei în statul contemporan democratic. Chişinău: Sirius, 2012, 273 p.;
3. Deleanu Ion, Drepturile subiective și abuzul de drept. Cluj-Napoca, Dacia, 1988, 228 p.;
4. Legea contenciosului administrativ, din: 10.02.2000, nr. 793. În: Monitorul Oficial nr. 57-58, din: 18.05.2000;
5. Cobăneanu Sergiu, Bobeica Elena, Rusu Viorel. Drept administrativ. Note de curs. Chișinău, Tipografia Centrală, 2012, 324 p.;
6. Legea contenciosului administrativ, nr. 29 din 7 noiembrie 1990. http://www.monitoruljuridic.ro/act/legea-nr-29-din-7-noiembrie-1990-legea-contenciosului-administrativ-emitent-parlamentul-romaniei-publicat-n-monitorul-oficial-793.html;

7. Legea contenciosului administrativ, nr. 554/2004. În: Monitorul Oficial al României, în vigoare de la 06 ianuarie 2005;
8. https://legeaz.net/noul-cod-de-procedura-civila/art-235 ;
9. Dănișor Claudiu Dan, Dogaru Ion, Dănișor Gheorghe. Teoria generală a dreptului. București, Beck, 2006, 494p.;
10. Viorescu Răzvan. Drept administrativ și Administrare publică. Curs universitar. Editura Universității Suceava. 2006, 203 p. ;
11. Art. 23 a fost modificat de pct. 32 al art. I din LEGEA nr. 262 din 19 iulie 2007, publicată în Monitorul Oficial al României, nr. 510 din 30 iulie 2007.;
12. Orlov Maria. Curs de contencios administrativ. Chișinău, 2009, 158 p.

INTEROGAȚII ASUPRA DREPTĂȚII DIN PERSPECTIVA DREPTURILOR OMULUI ÎN CONDIȚIILE SOCIETĂȚII GLOBALE
QUESTIONING JUSTICE FROM A HUMAN RIGHTS PERSPECTIVE IN THE CONDITIONS OF A GLOBAL SOCIETY

Rodica CIOBANU, dr.,conf.univ.
Universitatea de Stat din Moldova

Summer

The current situation questions the different aspects of the human existence in transition societies and the efforts made to establish a state with democratic values. Under these circumstances, the issue of social values comes back into the debate. Accordingly, justice, equality and human rights are undergoing a review both from a theoretical point of view and from the perspective of the empirical evidence experienced by the individual. Thus, the article reviews the value of the key concept of justice in reference to the current global social realities.

Keywords: *democratization, globalization, society based on knowledge, human rights.*

Actualitatea pune semne de interogația asupra elementelor disctinctive ale existenței umane în condițiile unor societăți aflate în tranziție și a eforturilor de constituire a unui stat cu valori democratice. „Contextul în care se realizează democratizarea societăților contemporane este globalizarea sau creșterea unor forme tot mai profunde ale inerconectivității dintre societăți, cetățeni și organizații, dincolo de granițele statelor”. [1] În aceste condiții, problematica valorilor sociale revine în actualitate, printre acestea dreptatea, justiția, egalitatea, drepturile omului sunt supuse unei revizuiri atât din punct de vedere teoretic, cât și din perspectiva

experienţelor practice, trăite de individ. A ne întoarce, *gândind asupra deja gânditului în căutarea identităţii*, aşa cum menţiona M.Haidegger nu mai este valabil pentru că trăim alte timpuri, caracterizate de alte realităţi şi scopuri. În acest sens Grugel Jean în *Democratizarea. O întroducere critic.* opinează că democraţia descrie un set particular de relaţii între stat şi societate. Dacă în prima perioadă de democratizare (realizată în sec. XIX-XX) societăţile se aflau în căutarea egalităţii, securităţii, protecţiei şi drepturilor, adică lupta pentru drepturi şi cetăţenie, atunci la moment putem să vorbim despre căutrarea asigurării unui echilibru al puterii în interiorul societăţii civile. După părere lui Huntington [2, pp.18-19] procesul de democratizare a derulat odată cu cel de-al treilea val şi are ca trăsătură distinctivă dimensiunea globală. Astfel, dimensiunile cheie ale democratizării sunt statul, societatea civilă şi ordinea globală sau globalizarea. „La nivel global şi naţional dezvoltarea economiei poate crea premize favorabile pentru democratizare, dar poate crea şi multe inegalităţi sociale…," deoarece democratizarea este o iniţiativă profund umană, consideră autorul citat.

Nemulţumirea cea mare este determinată de decalajul dintre ceea ce este în realitatea socială şi ceea ce îşi doreşte individul să fie, între este şi trebuie, într-un final, între aspiraţii, dorinţe, cunoştinţe, aşteptări şi realităţi cotidiene pline de dezamăgiri. Omul cetăţean solicită respectarea drepturilor sale în realitatea de azi şi nu în cea de eri sau de mîine, chiar dacă ritmul vieţii sociale este unul foarte alert, rapid şi schimbător. „Faptul că există inegalitate la nivel global este dincolo de orice îndoială. Preocuparea morală faţă de nevoile, drepturile, bunăstarea şi oportunităţile oamenilor împovăraţi şi săraciţi este de asemenea de netăgăduit." [3] Deaceea, revine în actualitate conceptul de dreptate, corelativ cel de dreptate globală" şi odată cu ele toate celelalte concepte, considerate fundamentul valoric al societăţilor democratice.

Prin dimensiunea sa imperativă, cadrul normativ actual ne prescrie comportamente, ne obligă la conformism. Raportându-ne

realităților sociale, dintr-o perspectivă ontologică, putem încerca odată în plus legitimarea existenții puterii/autorității statului, or căuta răspunsuri plauzibile la interogațiile ce apar în relația dintre indivizi, sau dintre individ și instituții, pentru a identifica premise ale echilibrului în interiorul societății civile. Precum și putem reveni, dintr-o perspectivă axiologică asupra fundamentelor valorice a organizării sociale. Astfel, în căutarea de răspunsuri, fie unii rămân pe terenul conformismului și indiferenței, devenind docili, alții rebeli, preluând atitudini și comportamente extreme. Sau poate ar merita efortul, încercarea de a găsi mijlocul de aur (cum ziceau anticii), al relației dintre interesul individual și cel social, dintre persoană și comunitate, astfel încât să fie identificate premize ale echilibrului social care satisfac individul, reflectă interesul general al societății și care crează condiții favorabile conștientizării complementarității drepturilor și oblogațiilor.

În această direcție rămâne, paradoxal ar părea, totuși să revenim la surse teoretice, doctrinare anterioare care modelează forme de organizare socială scoțând în evidență avantaje și dezavantaje, modele dezirabile de comportamente umane, precum și elaborează teorii etice care scot în evidență valori și principii ale vieții în comun. Uneori contestate, alteori apreciate acestea totuși oferă șansa de a putea înțelege cel puțin factorii, motivațiile, cauzele comportamentelor antisociale și a rostului vieții umane. „Dreptatea își joacă în continuare rolul central în relațiile interumane pentru că permite persoanelor să emită cereri cu privire la modalitatea în care anumite drepturi, bunuri etc. să fie distribuite.” [3]

Textele juridice contemporane, în particular cele care se referă la protecţia drepturilor omului, formulează un număr mare de concepte filosofice care pot constitui o bază de consens și echilibru social (dreptate, echitate, justiție etc.). Printre diversitatea conceptelor abstracte cu care operează dreptul contemporan cel de dreptate întâlnește mai multe modalități de înțelegere. Deaceea, pentru a vorbi despre dreptate e necesar de a lua în considerare

sensurile care se cuprind în conținutul acesteia. Sensurile termenului *drept* pot fi edentificate în limbajul obișnuit, cât și în unele teoretizări ale juriștilor, filosofilor, gramaticientilor și a logicienilor. În limba română termenul *drept,* specific terminologiei judiciare, ca substantiv neutru la singular şi plural are sens de prerogative legale recunoscute unor persoane îndreptăţite *să aibă* sau *să facă* ceva. Politica și filosofia sunt domenii care cel mai frecvent folosesc cuvântul dreptate, dar investindu-l cu semnificații diferite. Fundamentul filosofic al termenului *dreptate,* adesea ignorat de dezbaterea politică, indică conotații și forță diferită a cuvântului în depedență de contextul în care este folosit. Putem identifica cel puțin două disctincții majore de folosire a acestui cuvânt. Astfel, utilizarea cuvântului *drept* în calitate de dreptul unei persoane de a face ceva, sau a acționa într-un anume fel este diferit decât a spune că o faptă a cuiva este dreaptă.

Totodată, menționăm că interesul pentru tema dreptății a fost una ce se regăsește încă în lucrările anticilor, cum ar fi spre exemplu lucrările lui Aristotel *Etica nicomahică* și *Politica.* Pentru Aristotel dreptatea este caracterizată atât de o dimensiune morală cât și de una rațională. Stagiritul sublinia necesitatea unei legislaţii raţionale şi a unui temei moral al dreptului în paradigma ideii de dreptate. Filosoful antic susţine însă că *voinţa dreaptă* are prioritate asupra *relei voinţe,* iar voinţa dreaptă este *raţională.* Dreptatea, concretizată în prescripţiile şi normele imperativ-coercitive ale justiţiei, fiind o virtute, ar trebui să fie și o medie între nedreptate şi exces de dreptate, fapt ce nu este cu putinţă dacă-i lipseşte temeiul moral. [4, p.210] Autorul român Eugeniu Speranţia distinge dintre sensul *substantival* şi *adjectival* al cuvântului și indică: judecător drept, normă juridică dreaptă, lege dreaptă, om drept etc., dar şi în alte domenii, credinţă dreaptă, (teologie) linie dreaptă (geometrie). [5]

Dreptatea, ca temă a filosofiei, eticii, dar și a dreptului și politicului a fost abordată fie în relație cu instituțiile societății, fie în relațiile dintre indivizi, fie între națiuni, societăți etc. Sfârșitul

secolului XX, prin particularitățile sale a determinat reânvierea interesului față de problematica dreptății. În acest sfârșit de secol și-a făcut apariția lucrări ale lui Rawls [6], Habermas [7] ș.a. autori ce și-au propus în calitate de teme centrale dreptatea. Autorul american J.Rawls propune o teorie a dreptății care stabilește condițiile libertății și egalității indivizilor, dar și încearcă să determine viabilitatea acesteea în condițiile unei societăți care oferă libertatea conștiinței, recunoaște dreptul fiecăruia la propria opinie etc. Pentru Rawls obiectivul societății este căutarea dreptății. Astfel dreptatea nu trebuie să fie doar un concept abstract sau absolut, dar și rezultatul unui compromis, sau a unei construcții raționale. Miroiu A. în lucrarea *Teorii ale dreptății* [8, p.229] indică: „Pornind de la ideea că teoria dreptăţii este parte a teoriei alegerii raţionale, am ajuns acum la ideea că teoria dreptăţii se foloseşte de procedurile de alegere raţională. Căci presupunem acum că înseşi principiile dreptăţii, ale alegerii sociale raţionale, trebuie să fie tratate ca soluţia unei probleme de decizie raţională sau, mai exact, a unei probleme de acord raţional între indivizi Astfel, pe de o parte aceste principii caracterizează activitatea socială şi raţională, concepută ca o cooperare reciproc avantajoasă, tot aşa cum principiile de maximizare a utilităţii anticipate caracterizează activitatea individului raţional. Dar, pe de altă parte, aceste principii sunt ele însele obiect al unei activităţi raţionale particulare - cea de a consimţi la principii de cooperare.” În consecință dreptatea, dealtfel ca și celelalte categorii-concepte-valori ale dreptului, sunt atribuite unor agenți raționali, capabili să facă abstracție de condiția socială, situația lor economică, starea sănătății, talente, proiecte personale etc. Rawls prezumă capacitatea ființelor umane de a fi rezonabile, corecte și dezinteresate. Astfel în calitate de principii ale dreptății, autorul teoriei dreptății indică principiul libertății și cel al redresării inegalităților.

Discuțiile asupra modului în care este folosit cuvântul dreptate ar putea fi tema unui studiu separat. La acest moment vom

împărtăși opinia expusă de J.-W. Lappier asupra limitelor existente în explicațiile pe care de obicei le formulăm asupra cuvintelor/conceptelor cu care operăm. Autorul menționat v-a considera obișnuința de a aborda de pe poziții contrare realitățile, trecându-le prin conceptele și definițiile cunoscute, o îngrădire a gândirii multilaterale și complexe. „Limbajul – în consecință și logica - ne invită să gândim din punctul de vedere al termenilor opuși, prin alternative (principiul terțiului exclus) și prin contradicții (principiul noncontradicției). Realitatea, însă, prin bogăția inepuizabilă a miilor de nuanțe, prin extraordinara finețe a variațiilor și a gradațiilor, este ireductibilă la dualitățile grosolane ale limbajului. Gândirea dialectică trebuie să țină seama de multitudinea complexă, de varietatea în continuă mișcare a realului, combinând dualitățile pentru a obține seriile sau scările care „măsoară" îndeaproape realitatea mult mai fină și mai diversă decât instrumentele noastre de măsură și exprimare" .[9, p. 226]

În condițiile în care discuțiile asupra democrației scot în evidență faptul că „democrația formală care este un set de reguli, proceduri și instituții, nu este completată de democrația substanțială, caracterizată de un proces care trebuie reprodus continuu, un mod de reglare a relațiilor de putere, astfel încât să se maximizeze oportunitățile indivizilor de a influența și participa la dezbaterile privind deciziile cheie care afectează societatea" [10] se face utilă și necesară revenirea la fundamentele de natură normativă a societăților contemporane. O dezbatere asuptra dreptății devine cu atât mai mult necesară cu cât o societate este mai divizată și cu cât apelurile la cooperare nu sunt auzite.

Legislațiile contemporane, în particular Constituțiile contopesc în egală măsură „chestiuni juridice și morale, făcând validitatea unei legi să depindă de răspunsul la probleme morale complexe, precum problema dacă o anumită lege respectă egalitatea inerentă tuturor oamenilor […] Actul este calculat astfel încât să sporească ceea ce filosofii numesc înteres general-fiind calculat să

producă mai mult beneficiu global decât prejudiciu" [11, p.167; p.172]. Chiar dacă omul contemporan trăiește într-o societate în care drepturile omului sunt în egală măsură ideologia, filosofia, concepția dominantă, reperul oricărui sistem social politic, fundamentul oricărui sistem de drept totuși, din ce în ce mai des auzim voci care vorbesc despre încălcări flagrante ale drepturilor omului, în particular al dreptului la viață. Aceste voci, fie cea a mijloacelor media, fie a ONG-urilor, fie a organismelor internaționale etc. ne determină să revenim, să regândim, să revizuim valorile, normele, principiile de viață individuale și cele sociale, să vedem conformitatea interesului particular cu cel general, să abordăm acțiunea umană ca fapt social împlinit și ca expresie a legalității/ilegalității, moralității/amaralității omului contemporan. Toate acestea poate ar putea să ne ajute să înțelegem care sunt lacunele ce determină ca în secolul tehnologiilor de vârf, a societății bazate pe cunoaștere, a raționalității să înregistrăm încălcări flagrante a drepturilor omului și să asistăm la *decadența morală* umană.

Noţiunea de *drepturi fundamentale* face direct referire la filosofia drepturilor naturale inspirată din umanismul European. Dezbaterile asupra drepturilor naturale sunt deschise ca urmare a unor situaţii noi care apar în viaţa oamenilor, a diversificării nevoilor, a cererii unor noi revendicări. În consecință, problematica drepturilor omului, întâlnește mai multe perspective din care este abordată. Cea mai des invocată este abordarea juridică, dat fiind faptul că a priori se consideră că încălcarea oricărui drept, aduce după sine intervenția legii, care urmează să readucă ordinea, liniștea, corectitudinea, redarea încrederii în puterea dreptului celui căruia ia fost încălcat. Se reușește s-au nu, e un alt aspect, legat de marea diversitate a factorilor fie de natură obiectivă, fie subiectivă care intervin în procesul de aplicare a conținului normativ. Cel puțin, la capitolul legislație, Republica Moldova, similar altor state, încă de la debutul său ca stat idependent, prin Hotărîrea nr.217-XII din 28 iulie 1990, proclamă aderarea la Declaraţia universală a drepturilor omului

din 10 decembrie 1948, ratificarea Pactului internaţional cu privire la drepturile civile şi politice şi Pactului internaţional cu privire la drepturile economice, sociale şi culturale, adoptate de Adunarea Generală a ONU la 16 decembrie 1966, ratifică, prin Hotărîrea nr.1298-XIII din 24 iulie 1997, Convenţia europeană pentru apărarea drepturilor omului şi libertăţilor fundamentale încheiată la Roma la 4 noiembrie 1950, ratifică, de asemenea, un şir de alte acte internaţionale ce reglementează standardele de bază ale drepturilor omului în anumite domenii, cum ar fi drepturile femeii, copilului, refugiaţilor, minorităţilor naţionale, precum şi un număr considerabil de convenţii ale Organizaţiei Internaţionale a Muncii (OIM). Republica Moldova depune eforturi considerabile pentru ca legislaţia naţională în domeniul apărării drepturilor omului şi aplicarea acesteia pe teritoriul său să corespundă standardelor şi normelor stabilite în documentele ONU, OIM, Consiliului Europei şi Organizaţiei pentru Securitate şi Cooperare în Europa (OSCE). Un şir de convenţii şi pacte internaţionale fundamentale la care Republica Moldova este parte (Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice, Pactul internaţional cu privire la drepturile economice, sociale şi culturale, Convenţia privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, Convenţia împotriva torturii şi altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, Convenţia asupra eliminării tuturor formelor de discriminare faţă de femei şi Convenţia cu privire la drepturile copilului) stipulează procedura de prezentare periodică de către statele membre a rapoartelor despre respectarea obligaţiilor asumate prin ratificarea acestor convenţii. O procedură similară este prevăzută şi de Convenţia-cadru pentru protecţia minorităţilor naţionale. Republica Moldova a prezentat comitetelor respective ale ONU rapoarte asupra convenţiilor menţionate, rapoarte care au fost examinate de comitetele abilitate, care au adresat Guvernului Republicii Moldova recomandări.

Astfel, de problematica drepturilor omului sunt preocupate autoritățile statale, organizațiile nestatale, oamenii de rând, precum și

specialiști din domenii, precum politologi, sociologi, juriști, filosofi, antropologi și mulți alți reprezentanți a celor mai diverse domenii științifice. Totuși, indiferent de perspectiva de abordare a drepturilor omului, rămâne a fi cert un lucru, anume că toate domeniile (socialului și umanului) sunt convergente și urmăresc un singur obiectiv – asigurarea condițiilor favorabile valorificării sociale a calităților umane, a respectării drepturilor fundamentale, acestea fiind expresie a nevoilor individuale și sociale a omului-cetățean. Astfel, nevoia individului de a-i fi respectate drepturile se raportează activității instituțiilor care sunt menite să-i inspire sentimentul de siguranță și de valoare în sine, așa cum apare în formula kantiană în care *omul este un scop în sine și niciodată nu poate fi un mijloc*.

Practic, putem modela această situație în baza raportului dintre cerere (cetățeanul/individul) și ofertă (instituțiile, organele de drept, mediu social etc.). Pragmatic? Ironic? Mecanicist? Nu am zice. Or, atâta timp cât dimensiunea social-politică domină viața privată, atâta timp cât cetățeanul este prin formula hobbsiană a organizării social-statale cel care și-a cedat drepturile și și-a asumat obligații, iar prin cea a lui Locke, în drept de a desface contractul social, în condițiile în care una dintre părți nu-și onorează obligațiile, rămâne loc pentru perfectare, revizuire, revendicare, raționalizare. Căci probabil, încercând să-și asigure una dintre necesitățile fundamentale, cea de securitate, individul continuă să mai spere într-o formulă perfectă de organizare socială în care îi vor fi asigurate condiții prielnice pentru dezvoltare și cel puțin va exista un mecanism, instrument prin intermediul căruia îi vor fi create condițiile sociale minime în care nu-i vor fi încălcate drepturile cetățenești și va trăi într-o *societate dreaptă*. „Democratizarea presupune ca statele să facă promisiuni: că oamenii vor duce vieți mai sigure, că sistemul judiciar va funcționa imparțial, că populația va avea șansa unui standart de viață mai bun etc. Pentru ca toate acestea să aibă loc, statele trebuie să fie capabile să îndeplinească

funcții complexe. În fine, statele trebuie să se bucure de o suveranitate necontestată" [12, p.75].

Secolul XXI care a adus cu sine o multitudine de probleme la care încercăm cu toții să găsim soluții a reușit să facă așa încât democrația și valorile democratice să devenă o aspirație globală. În acest context aspirațiile oamenilor, orientate spre democratizarea societăților, sunt raportate condițiilor social-politice concrete, dar și standartelor de viață a altor societăți. Deschiderile în exterior, cunoașterea realităților sociale din alte medii culturale ș.m.a., oferite de globalizare, mai determină și creșterea așteptărilor indivizilor, a speranțelor într-un viitor mai bun. În consecință, globalizarea poate fi în egală măsură un obstacol și un sprijin în implementarea valorilor democratice, deoarece în procesul de tranziție de la un regim la altul, unele state reușesc să realizeze o tranziție spre democrație; altele se prăbușesc; în cel de-al treilea caz avem state care întră în categoria democrațiilor problematice.

Totuși, societatea bazată pe cunoaștere oferă un pluralism valoric, invocat în cele mai diverse cazuri, dar și în cel al încălcării drepturilor, el însuși fiind o valoare în jurul căreia au fost construite comunități, state, societăți. Or, „o societate globală nu este un sistem, ci o totalitate concretă, formată din mai multe sisteme multistabile și asincrone." [9, p.258] Realitățile societății bazate pe cunoaștere impun reevaluarea paradigmei științifice contemporane din perspectiva noilor condiții sociale. Optim, în cazul dreptului, ar putea fi actualizarea dimensiunii metodologice și epistemologice a dreptului, determinat de:

1. Necesitatea fundamentării noilor relități, prin diversificarea modurilor de abordare, a metodelor utilizate cât și a modalităților de obținere a unui surplus informațional, a creșterii cunoașterii științifice juridice;
2. Necesitatea cercetării particularităților sociale actuale prin suprapunere cu tradițiile existente de cercetare a jurisprudenței;

3. Necesitatea abordării complexe a sistemului social-politic și juridic actual prin raportare la contextul global.

Cea din urmă mențiune, ne „obligă" într-un anume fel, să preluăm principiul complexității, ca unul de referință. Formulat de profesorul universitar Herbert Reeves [13] principiul complexității este chemat să identifice cel puțin un „motiv moral" pentru a evita sporirea numărului de comportamente iraționale, precum ar fi violența nejustificată. Complexitatea conferă universului, încă de la începuturi, proprietățile necesare materiei pentru a urca treptele complexității. Acest proces este ghidat de căutarea stabilității la nivel material și prin competitivitate la nivel animal.

Edgar Morin, citat de Lapierre, opinează că mutația în lanțul hominizării, care a dus la apariția *homo sapiens*, a făcut ca reglementarea socială să nu mai fie homeostatică pentru că „indivizii din noua specie sunt organisme vii, dotate cu proprietate emergentă legată de depășirea unui stadiu de dezvoltare a centrilor nervoși, care îi face nesociabili, în vreme ce ei nu pot supraviețui decât în societate, prin cooperare regulată și permanentă" [9, p. 254]. Această proprietate este imaginația, care înseamnă lipsa de limită a dorinței. Competiția dorințelor duce la lipsa permanentă de satisfacție. O altă proprietate emergentă este cea care permite oamenilor să coopereze conform unui nou mod de reglementare socială, fiind vorba despre coduri de comportamente și de comunicare, completate de reglementarea politică efectuată prin intermediul raporturilor de comandă și ascultare. „ Ascultarea nu poate exista fără nesupunere. Nu există legitimitate fără contestație … Raporturile de comandă-ascultare, proprii societăților umane, se bazează pe credința colectivă într-un mit, într-o doctrină, într-o ideologie a autorității legitime". [9, p. 254]

În această ordine de idei, conchidem că totuși cel mai puțin cercetat în contextul social actual complex rămâne a fi înțelegerea esenței factorului uman din perspectiva rolului său activ (social, moral, politic, juridic etc.), printr-o abordare convergentă a

diferitelor științe despre om. Dat fiind faptul că adesea savanții din domenii diverse (atât din spațiul european cât și cel al SUA) au fost orientați de a supune criticii alte domenii, în prezent se impune „necesitatea și importanța unor studii, cercetări științifice interdisciplinare, caracterizate de o reală cooperare și capabile să conteste limitele stabilite, între diferitele științe despre om … oferindu-ne cunoașterea metodică și obiectivă a conduitelor și relațiilor umane, în condiții și situații diferite". [9, p. p.217]

Actualizarea dimensiunii metodologice a dreptului trebuie să determine valorificarea fiundamentelor, limitelor, posibilităților și rigorilor unei metodologii juridice, capabile de a utiliza arsenalul său științific (și nu numai) și dintr-o perspectivă sistemică să realizeze cercetări pertinente asupra rolului factorului uman în contextul societății actuale, dominate de tendințe de schimbare, transformare, tranziție. De asemeni, perspectiva metodologică prin valorificarea cercetării științifice interdisciplinare va determina identificarea reperelor acțiunii umane rezonabile, cooperante, corecte, aplicând-o în mod metodic diferitor societăți. Importanța abordării interdisciplinare ar putea fi contestată doar de „formalismul abstract exagerat al unor reprezentanți ai științei clasice sau de atașamentul conservator al acestora față de izolarea disciplinei lor, ori prejudecățile metafizice ale celor care au pretenția că fundamentează știința despre istorie sau societate prin negarea conceptului de om." [9, p.219]

În alt caz, cel al actualizării dimensiunii epistemologice a dreptului, avem ca punct de reper opinia reprezentantului pragmatismului american R. Rorty, [14] pentru care rațiunea este un instrument al acțiunii, iar adevărul rezultatul unui acord dintre persoane. Pledând pentru abolirea granițelor dintre discipline, Rorty consideră că cunoașterea trebuie să se afle în serviciul solidarității umane, deaceea între domenii trebuie de construit căi/punți de comunicare și nu granițe/frontiere. Chiar dacă căutarea adevărurilor imuabile este inutilă, totuși, după opinia lui Rorty un adevăr obiectiv

se află în acordul la care ajung ființele umane prin dialog, iar cunoașterea umană își rezervă un sop: de a edifica o societate mai solidară, curățată de cruzime și suferință.

Astfel cele două dimensiuni (metodologică și epistemologică) se vor edifica în jurul celor două forme de raționalitate (teoretică și practică). În această direcție, studiiile teoretico-metodologice și cele epistemologice valorifică deosebirile dintre abordarea instrumentalistă și teorie instrumentală, dat fiind necesitatea și importanța înțelegerii genezei, logicii, structurii problemelor practicii sociale. În ambele cazuri miza rămine a fi raționalitatea și decizia, comportamentul, fapta rezonabilă. În general, însuși termenul rațional poate fi înțeles în calitate de metodic, și care desemnează o cunoaștere ce dispune de criterii prestabilite. De asemeni, poate fi considerat sinonim al termenului rezonabil, fiind atribuit unei persoane, comportamentului, deciziilor acesteia.

În consecință, studiiile teoretico-metodologice și cele epistemologice impun revenirea asupra abordării dreptului din perspectivă instrumentalistă, fiind necesară luarea în considerare a noilor realități sociale. Specifică pozitivismului juridic, abordarea instrumentalistă apropie dimensiunea teoretică cu cea empirică, forma de conținut, formulând un șir de probleme particulare, specifice celor mai diverse domenii ale dreptului și impune necesitatea soluționării acestora. În particular, în cadrul teoriei dreptului în calitate de probleme specifice înaintate apare: valoarea socială a dreptului, calitate de instrument de reglementare, funcțiile, formele, metodele, mijloacele, tipurile, mecanismele de acțiune a dreptului, realizarea normelor juridice etc. La fel, se întâmplă și în științele juridice ramurale, caracterizate de istrumente juridice particulare, printre care se manifestă: normele juridice, instituțiile, drepturile subiective, obligațiile, interdicțiie, formele de răspundere etc.

Problema rămâne a fi transformarea, trecerea, tranziția sistemului social per ansamblu, și a celui juridic în particular la

realitățile societății globale și a rolului acțiunii umane în acest areal tematic. Transformarea raporturilor sociale dintr-o societate globală, prin interacțiuni dintre sisteme și subsisteme sociale, dar și din interacțiunea dintre aceste sisteme și cele aparținând altor societăți globale, apar realități și fenomene noi. Procesul de schimbare a raporturilor sociale se realizează prin acțiunea grupurilor și indivizilor. Într-o democrație, cel puțin într-o democrație care respectă în principiu drepturile individuale fiecare cetățean are datoria morală de a se supune tuturor legilor, chiar dacă el ar dori ca unele dintre ele să fie schimbate. El are această datorie față de concetățenii săi, care, spre binele lui, se supune unor legi care le displac." [11, p. 168] „dacă o lege, chiar una proastă, nu este aplicată, atunci respectul pentru lege este slăbit, iar societatea pe ansamblul ei are de suferit" [11, p.174] Iar autorul lucrării *Democratizarea* (J. Grugel) își exprimă convingerea că democratizarea unei societăți este dependentă de doi factori: apariția unor societăți civile piternice și energice, care lucrează susținut pentru democratizarea politicii și pentru responsabilizarea statului, și existența unui stat capabil și flexibil de a asigura ordinea și echilibrul social.

Raymond Aron încercând identificarea unui regim politic capabil de a asigura echilibrul și ordinea, capabil de a satisface nevoile umane indică: „1. Este îndoielnic faptul că putem determina cel mai bun regim făcând abstracție de organizarea generală a societății; este posibil ca regimul cel mai bun să nu poată fi definit decît pentru un tip anume de organizare social; 2) Noțiunea cel mai bun regim este legată de o concepție teleologică a naturii umane. Dacă adoptăm o concepție deterministă a naturii umane, problema pe care ne-o punem este aceea a instituțiilor care sunt cel mai bine adaptate la conduit spontană, obișnuită a oamenilor; 3. Obiectivele regimurilor politice nu sunt univoce și nu sunt neapărat consensuale. Regimul care asigură cea mai mare marjă de libertate cetățenilor nu asigură întotdeauna cea mare eficacitate puterii, regimul întemeiat pe

consimțământul celor guvernați nu lasă întotdeauna deținătorilor autorității o marjă de acțiune suficientă; 4. Și în fine, fiecare recunoaște că la un anumit nivel de concretizare instituțiile sunt în mod inevitabil diferite. Problema celui mai bun regim nu se poate pune decât la un nivel înalt de abstractizare; în fiecare societate, instituțiile trebuie să fie adaptate la particularitățile unei constelații istorice singulare". [15]

Astfel, altfel decât în perimetrul noțiunilor stat, drept, cetățean nu putem să punem semne de interogație și să căutăm răspunsuri, mijloace, instrumente etc. care ar putea fi valorificate, fundamentate și utilizate în condițiile societății contemporane dominate de conflicte de cea mai diversă natură atât la nivel de relații dintre indivizi, dintre aceștea și societate, dar și dintre societăți, state, culturi, religii, zone geografice. Așa cum a fost la începuturi, societățile umane și în prezent „nu pot exista fără un cod al drepturilor și obligațiilor" trecute prin filiera unei abordări științifice complexe, sau poate antropologice care va integra „inteligența mișcărilor socio-istorice; …raționalitatea strictă și deopotrivă suplă, propusă de analiza sistemelor și rigoarea metodologică în stabilirea faptelor" [9, p. 255 și p.311]

Totodată, considerăm că pentru a putea înțelege de ce o parte dintre societățile care au purces pe cale democratizării nu au reușit ca să parcurgă cele trei etape consecutive (liberalizare, tranziția și consolidarea) oprindu-se undeva la mijloc de cale și bătând pasul pe loc este necesară analiza realităților sociale în care au fost derulate procese de democratizare și care sunt factorii cheie ce vor contribui la realizarea unei tranziții treptate, calitative și responsabile de la etapă la etapă.

O mare parte dintre autori consideră că precedentul, istoria sunt cele care ne învață și ne dau lecții de viață, deoarece retrospecțiile alimentează creativitatea, identifică greșelile predecesorilor și permit invenția, elaborarea unor modele de organizare socială capabile să satisfacă firea umană. Fiecare

organizare socială își stabuilește propriile forme de organizare, determină principiile fundamentale de legitimare, care sunt credem în mare parte aliatorii. Indiferent de ordinea socială și forma de organizare, a principiilor de oranizare și de motivul care a determina implementarea practică (fie este voința strămoșilor, sau a eroilor fondatori, destinul, voința zeilor, dreptul divin, păcatul social, suveranitatea poporului, dictatura prolitariatului, separația puterilor, statul de drept etc…) nu vom întâlni societăți în care să fie contestată legitimitatea autorității/puterii/forței. Nu există autoritate legitimă fără forța publică, indiferent de modurile în care este exercitată. În acest sens J. J Rousseau [16] cu referire la specia umană, afirma că cel mai puternic nu este niciodată destul de puternic pentru a fi stăpân, decât dacă își transformă forța în drept, iar ascultarea în datorie.

În condițiile societății globale, mersul lucrurilor nu a reușit să substituie constatarea lui Rousseau, cu alta mai novativă. Analizele asupra realităților și naturii societății globale scot în evidență cinci mari sisteme relativ autonome: ansamblul proceselor prin care o populație umană se menține în viață și se reproduce (sistemul biosocial); ansamblul proceselor prin care locuiește și își amenajează spațiul, coabitând cu alte specii vii (sistemul ecologic); ansamblul proceselor prin care își produce și schimbă bunurile (sistemul economic); ansamblul proceselor prin care membrii ei comunică unii cu alții (sistem cultural); ansamblul proceselor prin care se efectuează reglementarea raporturilor sociale și direcționarea acțiunilor colective (sistem politic). „Fiecare dintre aceste sisteme este multistabil, adică „format din sisteme parțiale ultrastabile, independente temporar unele de altele, dar legate prin ceea ce Ashby numește funcții parțiale. Suplețea legăturii introduse de aceste funcții parțiale” face ca sistemul multistabil să se adapteze perturbațiilor, spre deosebire de cel ultrastabil, provocând reacția unuia sau a mai multor componente ultrastabile, nu însă și a totalității lor. Fiecare dintre cele cinci sisteme sociale își are propriul ritm de schimbare,

care nu se sincronizează cu al celorlalte. Rezultă că totalitatea concretă, care este societatea globală, posedă proprietatea de multifinalitate. [9, p.259] Astfel, concluzionăm că este o normalitate ca ritmul de dezvoltare și democratizare a societăților ce și-au asumat calea împărtășirii valorilor democratice este unul diferit. Și înțelegerea realității prin prizma conceptelor cheie ale axiologiei (dreptate, libertate justiție, etc.) va trimite la concepte corelative cum ar fi dreptate, justiție, libertate globală. Multe teorii științifice contemporane au formulat interogații, probleme și orientări teoretice cu referire la acestea, dar și raportarea unor subiecte tradiționale cum sunt „suveranitatea, autodeterminarea națională, drepturile omului, patriotismul, multiculturalismul, sărăcia globală, cosmopolitismul, inegalitățile, exploatarea prin muncă, natura păcii și a războiului, terorsmul, violența politică, etica si dreptatea mediului." [3] Totodată interogațiilor trimit la implicațiile practice caracterizate de o mare diversitate de problem cotidiene, care ridică întrebări conceptuale, normative și teoretice fundamentale ce au menirea de a sprijini investigația și analiza pentru a le clarifica și pentru a identifica soluții.

Referințe bibliografice

1. McGrew A. The transformation of Democracy? Polity press, Cambridge 1997.
2. Huntington S. Al treilea val al democraţiei. În: Revista română de ştiinţe politice, vol. 2, nr. 1, 2002, pp. 18-19.
3. Costel Matei. Teoria dreptății globale. Jürgen Habermas și Thomas Nagel Tentați. În: Revista de filosofie Nr.1, 2013, Heteron.ro 109 p.â
4. Tsatos C. Filosofia socială a vechilor greci. București: Editura Univers, 1979, p.210.
5. Speranţia E. Introducere în filosofia dreptului. Cluj: Editura Tipografică Cartea Romanească, 1946.

6. A se vedea: Rawls J. O teorie a dreptății. Iași: Universitatea Al. I. Cuza, 2011, 530 p.
7. Marga A. Filosofia lui Habermas. Polirom. 2006, 520 p.
8. Miroiu A. Teorii ale dreptății. București. Editura Aternative. 1996.
9. Lapierre J.-W. Viața fără stat? Iași: Institutul European, 1997.
10. KaldorM, I.Vejvoda. Democratization. In: Central and East European Countries. International Affairs, nr.73, v.1. 1997, p. 67. Apud J. Grugel. Democratizarea. Iași: Editura Polirom 2008, p.20.
11. Dworkin R. Drepturile la modul serios. Chișinău: Editura ARC, 1998.
12. Grugel J. Democratizarea. O întroducere critică. Iași: Editura Polirom 2008.
13. Reeves H. Ora beatitudinii. Are universul un sens? Paris: Seul, 1986.
14. Rorty R. Contingentă ironie și solidaritate. București: Editura ALL. 1998.
15. Aron R. Democratie si totalitarism. București: Editura ALL, 2001 și Libertate și egalitate. Iași: Institutul European 2016.
16. Rousseau J. J. Contractul social. Bucureşti: Editutura Mondero, 2007.

ACTUALITATEA ȘI IMPORTANȚA PRACTICĂ A IMPLEMENTĂRII GUVERNĂRII ELECTRONICE
TIMELINESS AND PRACTICAL IMPORTANCE OF ELECTRONIC GOVERNANCE IMPLEMENTATION

Lilia CHIRTOACĂ,
dr., conf.univ
Universitatea de Stat din Moldova

Summary

Electronic governance supports the administrative processes, improves the services' quality and positively impacts the internal efficiency of the public sector. E-governance has redefinied the interaction between the governing body and citizens, as the amelioration consists in the facilitated access to public information, decisional transparency, collaboration and involvement, mediated by the informational technologies, which should assure the responsabilization of the authorities, especially via the more effective use of public ressources.

Transformările fără precedent survenite în sectorul tehnologiilor informației și comunicațiilor au influențat în ultimii ani și procesul de guvernare, care treptat au depășit diferite bariere pentru a face față necesităților în schimbare ale utilizatorilor de servicii publice. Dar guvernarea electronică este mult mai mult decît crearea unor servicii publice pe o pagină de Internet sau postarea unor informații de interes public.

Sistemul de guvernare electronică stă la baza societăţii informaţionale, a societăţii bazate pe cunoaştere, cu condiția respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Guvernarea electronică este un instrument al transparenței, al comunicării dintre cetățean și autorități, care reunește atît folosirea tehnologiilor electronice în comunicare (email, site-uri Internet etc.),

aplicarea unor metode de management a informației, cît și implicarea politică a cetățenilor și eficientizarea aparatului administrativ.

Sensul implementării guvernării electronice este de sus în jos (de la stat la cetățean), prin mijloace eficiente puse la dispoziție de către stat pentru exercitarea drepturilor fundamentale ale cetățenilor.

Guvernarea electronică constă în interacțiunea dintre guvern, parlament și alte instituții publice cu cetățenii prin intermediul mijloacelor electronice [1]. În general, în procesul de guvernare sunt implicați trei clase de participanți și anume participanții publici, guvernul sau statul, organizațiile la nivel central și local, cetățenii, firme private care organizează activități comerciale.

Astfel, guvernarea electronică sprijină procesele administrative, îmbunătățește calitatea serviciilor și sporește eficiența internă a sectorului public. Serviciile publice digitale reduc sarcina administrativă pentru întreprinderi și cetățeni, făcînd ca interacțiunile acestora cu administrațiile publice să fie rapide, eficiente, practice, transparente și mai puțin costisitoare. În plus, integrarea utilizării tehnologiilor digitale în strategiile de modernizare a administrațiilor poate permite obținerea de beneficii economice și sociale suplimentare pentru societate în ansamblul său [2]. În acest scop eGuvernarea a fost clasificată pe domenii precum *informare,* în sensul că informaţiile vor fi disponibile online (de ex.publicarea lor pe site-ul Web al unei autorităţi publice), c*omunicare,* ceea ce presupune acces interactiv şi schimb de informaţii*, tranzacţie,* adică realizarea efectivă de servicii, inclusiv semnarea de formulare de cereri şi livrări electronice ale documentelor oficiale şi a notificărilor.

Interesul pentru guvernarea deschisă a fost exprimat atît la nivel internațional, cît și european.

La nivel internațional este important să remarcăm constituirea unei inițiative lansate oficial în septembrie 2011, în cadrul Adunării Generale a ONU, de către opt state fondatoare și anume SUA, Marea Britanie, Norvegia, Indonezia, Mexic, Brazilia, Filipine, Africa de Sud [3]. Republica Moldova s-a alăturat Parteneriatului pentru o

Guvernare Deschisă (PGD), semnînd la 17 aprilie 2012, Declarația de principii privind PGD. În acest scop a fost elaborat Planul de Acțiuni pentru o Guvernare Deschisă pentru anii 2012-2013 [4].

Parteneriatul pentru o Guvernare Deschisă promovează în statele membre transparența, implicarea cetățenilor, combaterea corupției, promovarea utilizării noilor tehnologii informaționale pentru a spori eficiența și responsabilitatea guvernelor. Statele semnatare ale Declarației de principii privind Guvernarea Deschisă și-au asumat practic patru principii și anume transparență, utilizarea tehnologiilor și inovațiilor, implicarea cetățenilor și responsabilitatea instituțiilor. Planurile de acțiuni ale statelor care aderă la Parteneriatul pentru o Guvernare Deschisă vizează cinci domenii și anume creșterea integrității publice și lupta cu corupția, îmbunătățirea serviciilor publice, eficientizarea gestiunii resurselor publice, îmbunătățirea siguranței publice, creșterea responsabilității corporative. Deoarece statele semnatare ale PGD au libertatea de a alege care din domeniile de intervenție vor fi abordate în planurile naționale, Republica Moldova în Planul de Acțiuni adoptat în acest sens, și-a asumat angajamentul privind următoarele domenii: creșterea integrității publice prin asigurarea unui proces decizional participativ, implicarea cetățenilor și sporirea transparenței în procesul de guvernare; gestionarea eficientă a resurselor publice prin creșterea transparenței cheltuielilor publice; îmbunătățirea calității serviciilor publice. Pentru realizarea acestor obiective au fost formulate și planificate mai multe acțiuni și subacțiuni concrete privind modificarea cadrului juridic prin elaborarea și modificarea de acte normative; dezvoltarea de aplicații, sisteme informaționale, lansarea de platforme; instruirea personalului și acțiuni de raportare. Prin urmare, în acest scop s-a impus sporirea capacității tehnologiilor informaționale din sectorul public; eficientizarea activității guvernării prin asigurarea interoperabilității sistemelor informaționale, instituțiile publice depășind izolarea instituțională; cetățenii oferind autorităților publice datele personale, care vor fi

reutilizate pentru prestarea serviciilor; modernizarea serviciilor publice prin digitalizare așa încît cetățenii și mediul de afaceri să acceseze ușor informațiile și serviciile electronice oferite de autoritățile administrației publice centrale prin portalul serviciilor publice www.servicii.gov.md, finanțarea afacerii www.finantare.gov.md, funcții publice vacante www.cariere.gov.md, www.particip.gov.md, date guvernamentale deschise www.data.gov.md, www.asp.gov.md, servicii electronice (Evidența și documentarea populației, vehiculelor; programare on-line, alte servicii), servicii publice accesibile prin diverse canale: internet, telefonie mobilă, terminale interactive etc.

Privind eficientizarea gestiunii resurselor publice remarcăm domeniul achizițiilor publice privind implementarea sistemului e-Achiziții în sectorul public și deschiderea datelor referitor la asistența externă oferită Republicii Moldova. În domeniul îmbunătățirii calității serviciilor publice, remarcăm digitalizarea graduală a unor servicii publice, lansarea portalului serviciilor publice www.servicii.gov.md, portalului www.asp.gov.md atît pentru persoane juridice (înregistrarea, licențierea unităților de drept ș.a.), cît și pentru persoane fizice unde cetățenii au acces la e-servicii (acte de identitate, acte de stare civilă ș.a), bunuri imobile, mijloace de transport și conducători auto, servicii electronice; acțiuni de implimentare a Serviciului Guvernamental de Plăți Electronice (Mpay); funcționarea și administrarea Serviciului electronic guvernamental integrat de semnătură digitală; lansarea Sistemul informațional E-Integrare, pus în aplicare de la 01.01.2018, care cuprinde mai multe module, inclusiv Registrul electronic al subiecților declarării, precum și modulul de depunere on-line a declarațiilor de avere și interese personale ș.a. În acest sens un alt aspect important în procesul de implementare a Agendei Digitale care trebuie remarcat este asigurarea respectării tuturor drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Europa digitală. Crearea unui portal digital unic.

La nivel european au fost elaborate planuri de acțiune privind guvernarea electronică [5], care constituie instrumente politice menite să favorizeze modernizarea administrațiilor publice în întreaga Uniune Europeană. Prin urmare, au fost stabilite mai multe obiective care, în special, derivă din necesitatea de a transforma economia europeană într-o economie competitivă și dinamică, punînd accent și pe oportunitățile oferite de tehnologiile informționale, ale Internetului, cu dezvoltarea deprinderilor în acest scop și construirea unei infrastructuri informaționale sigure cu utilizarea Internetului. În acest scop s-a impus furnizarea și consolidarea unor categorii de servicii monitorizate la nivel european, atît pentru cetăţeni, cît și pentru companii, prin creşterea calităţii furnizării acestora, în consecință, creşterea numărului de utilizatori și creşterea gradului de acoperire pentru diferite categorii de servicii. Iar dezvoltarea economiei digitale /e-Comerț a confirmat acest fapt, dovedind astfel rolul semnificativ la creșterea globală a productivității [6].

Necesitatea înființării unui portal digital unic

Transformarea digitală a guvernării este un element-cheie pentru succesul pieței unice.

Exercitarea drepturilor legate de piața unică presupune un proces îndelungat și costisitor pentru cetățenii și întreprinderile din UE. Informațiile, procedurile și asistența necesare pentru a opera servicii transfrontaliere deseori nu sunt disponibile online, nu sunt bine cunoscute, sunt de o calitate insuficientă sau nu sunt accesibile utilizatorilor la nivel transfrontalier în cadrul UE.

Crearea unui ghișeu unic online este o etapă în direcția digitalizării serviciilor publice la nivel transfrontalier și o apropiere spre realizarea obiectivului Europa digitală.

Înființarea și dezvoltarea portalului digital unic răspunde solicitărilor și necesităților cetățenilor și întreprinderilor de a se asigura facilitarea accesului la informații, e-proceduri și servicii de consiliere și de soluționare a problemelor.

Potrivit Strategiei privind piața unică digitală prin extinderea și integrarea portalurilor, a rețelelor, a serviciilor și a sistemelor europene existente îmbunătățite și prin conectarea acestora la portalul digital unic ar permite cetățenilor și întreprinderilor atît în propriile țări, cît și la nivel transfrontalier să efectueze integral online procedurile cel mai frecvent utilizate.

Portalul digital unic va furniza informații, proceduri, servicii de asistență și de soluționare a problemelor cetățenilor și întreprinderilor.

Intenția Comisiei Europene este ca cetățenii și întreprinderile să poată găsi fără dificultăți și rapid informații esențiale pentru a-i ajuta astfel, să profite la maximum de piața unică.

Pentru realizarea acestui obiectiv a fost evaluată *calitatea informațiilor privind normele UE și normele naționale aplicabile* referitor la modalitatea de înregistrare ca rezident într-o țară UE, recunoașterea calificărilor, obținerea unei autorizații de deschidere a unei afaceri, înregistrarea activității comerciale, comercializarea produselor în străinătate, drepturile de care beneficiză consumatorii cînd fac cumpărături în străinătate, modalitatea de înregistrare a angajaților în cadrul sistemelor de securitate sociale ale unei alte țări din UE sau înregistrarea în scopuri de TVA;

- ✓ *proceduri pentru conformarea cu normele naționale* (adesea prin intermediul portalurilor naționale de guvernare electronică), de exemplu procedurile naționale de înregistrare ca rezident, înregistrarea la serviciile de ocupare a forței de muncă, înregistrarea în scopuri de TVA și pentru plata impozitelor, înregistrarea la serviciile de securitate socială, iar la nivelul UE, procedura privind cardul profesional european;
- ✓ *servicii de asistență și consiliere personalizată,* atunci cînd informațiile online nu sunt suficiente: de exemplu, o autoritate sau un centru / asociație de consultanță online semi/privată, pe care cetățenii și întreprinderile o pot contacta atunci cînd se confruntă cu probleme legate de norme și proceduri.

Astfel, este vizat un public-țintă specific: cetățeni, întreprinderi, autorități publice.

În această ordine de idei remarcăm faptul, că o reușită în cadrul acestui proiect a fost cooperarea între instituții privind crearea unor standarde unitare pentru metadate, asigurînd astfel interoperabilitatea între sisteme, și crearea de parteneriate de tip public – privat în acest domeniu. Totuși, lipsa de politici coerente, de infrastructură, de personal calificat, de interoperabilitate la nivel de proceduri și software între instituții, resurse financiare mari au făcut ca unele inițiative și proiecte să întîrzie în procesul de implementare.

În încheiere, menționăm că guvernarea electronică constituie o redefinire a interacțiunii mai eficiente dintre guvern și cetățean [7], care presupune o calitate mai bună a actului guvernării pentru cetățeni, exprimată prin accesul la informații de interes public, transparența decizională, colaborare și implicare facilitate de tehnologiile informaționale, care aplicate coordonat trebuie să asigure responsabilizarea autorităților, în special prin utilizarea mai eficientă a resurselor publice. Totuși, trebuie să recunoaștem, că necătînd la acțiunile întreprinse din ultimii ani de autorități și societatea civilă, în mai multe domenii accesul la informații de interes public și transparența în activitatea autorităților este limitată [8].

Referințe bibliografice

1. De exemplu, informarea privind proiectele de legi în discuție publică; completarea petițiilor online; plata impozitelor, taxelor online.
2. Recomandarea Consiliului UE cu privire la strategiile de guvernare digitală, OCDE, 2014
3. http://www.opengovpartnership.org/about
4. Adoptat prin Hotărîrea Guvernului nr.195 din 04.04.2012, publicată în Monitorul Oficial nr.65-69/06.04.2012

5. Planul de acțiune i2010 pentru guvernarea electronică 2006-2010 și Planul de acțiune privind guvernarea electronică 2011-2015
6. De ex.operațiuni bancare electronice (eBanking); transport inteligent; furnizarea serviciile de sănătate online / e-Medicină; studii online și alte servicii publice moderne
7. Lathrop Daniel, Ruma Laurel, eds., Open Government: Transparency, Collaboration and Participation in Practice
8. Potrivit datelor Barometrului Opiniei Publice (aprilie 2017), http://ipp.md/old/public/files/Barometru/Magenta_BOP_final_v3_27_apr.pptx

RECONFIGURAREA REGLEMENTĂRILOR JURIDICE ÎNTRE NECESITATE ȘI RISC
RECONFIGURATION OF LEGAL REGULATIONS BETWEEN NECESSITY AND RISK

Veronica MOCANU, dr.,
Universitatea de Stat din Moldova

Abstract
The past decade we have witnessed a rapid expansion of the Internet gadgets, Internet services and internet applications. This revolutionary communication network has significantly changed the way people live, communicate, and conduct business. However, from legal perspective all of these new challenges remain under covered, things that frequently could generate harm, abuses and cybercrimes. Therefore, by, this research, it is proposed to discuss the main risks, and perspectives of regulation and configuration of law.

Odată cu apariția tehnologiilor informaționale și infiltrarea acestora în uzul general al societății, atestăm o redimensionare totală a mediului economic, social, cultural și valoric al umanității. Tehnologiile informaționale își pun amprenta asupra calității vieții, nivelului de dezvoltare a cetățenilor și modalităților de gândire a acestora. Astfel, în prezent tehnologiile informaționale sunt utilizate în toate domeniile vieții, educație, medicină, industrie, transport, infrastructură, comunicare, agricultură, cultură ș.a. Problemele sunt amplificate și de ascensiunea internetului și dezvoltarea infrastructurii virtuale.

Din păcate însă, expansiunea în masă, și utilizarea pe larg a tehnologiilor informaționale se impune drept un fenomen social cu o fațetă dublă, pe deoparte caracterizat de oportunități și beneficii pentru eficientizarea existenței umane, pe de altă parte se impune ca un instrument de manipulare și control.

Drept urmare, problema contemporană a umanității este legată de identificarea soluțiilor echilibrate, apte să contribui atît la dezvoltarea mediului tehnologic dar în același timp să asigure un mediu sigur de activitate valabil pentru toți membrii societății. Sarcina, cu siguranță este una destul de complicată și poate fi realizată doar cu acordul și aportul tuturor factorilor decisivi implicați, rolul societății fiind unul destul de imortant. Societatea este cea care sesizează existența problemelor și generează reglementările. Gradul de dezvoltare a societății influentează nivelul de reglementare și calitatea acestora. Atunci, cînd abordăm însă problematica reglement[rii domeniului tehnologiilor informaționale, trebuie să avem în vedere că coraportul dintre societate și reglementare este amplificat și de fenomenul tehnologiilor informaționale, cu cît societatea utilizează mai intens tehnologiile informaționale cu atît mai mult cresc riscurile față de care indivizii pot fi expuși. În același timp însă riscurile aduse de societatea informațională sunt proporționale nivelului de cunoștințe a societății și calității actelor legislative și practicilor de reglementare.

Conform raportului Uniunii Internaționale a Telecomunicațiilor elaborat pentru anul 2017, Republica Moldova se află pe poziția 59 din 176 la capitolul dezvoltării societății informaționale. Indicile de dezvoltare a TIC este determinat de gradul de accesibilitate a tehnologiilor informaționale şi de comunicații la nivel individual, capacitatea populației de a utiliza în mod eficient tehnologiile informaționale și rata de alfabetizare a adulților [1]. Conform indicilor menționați, gradul de accesibilitate a tehnologiilor informaționale în Republica Moldova este unul destul de ridicat, însă capacitatea populației de a utiliza în mod efficient și sigur tehnologiile informaționale este încă în scădere.

Drept urmare, constatăm că preocuparea autorităților autohtone urmează a fi orientate nu doar spre dezvoltarea infrastructurii, dar și spre ridicarea capacității de utilizare a tehnologiilor informaționale și elaborarea reglementărilor

corespunzătoare în așa fel încît mediul nou creat să fie orientat nu doar spre dezvoltarea oportunităților dar și spre construcția garanțiilor și implimentarea mecanismelor de protecție accesibile tuturor membrilor societății.

Problema este amplificată și de conjunctura tehnologică destul de complicată și rolul subiecților și valorilor protejate. Ca exemplu putem aduce domeniul on-line, care pe de o parte se impune ca o platformă liberă de exprimare, iar pe de altă parte, urmează a fi dezvoltat drept un mediu sigur, corect și nediscriminatoriu pentru toți subiecții implicați. Într-o astfel de situație, sarcina legislatorului se transformă în una destul de complicată, acesta urmînd să echilibreze reglementările juridice într-o formă destul de balansată. În coraport cu cele sus indicate, și mai complicată se prezintă a fi situația subiecților ce urmează să aplice legea, ei fiind puși în situația de a delimita distincția foarte fină dintre risc și necesitate.

Astfel, prin prezentul articol încercăm să propunem cîteva soluții legate de modalitățile posibile a fi utilizate în practică în vederea asigurării unor realizări de drepturi echilibrate în mediul on-line.

Astfel, pornind de la reglementările internaționale și anume Recomandarea CM/Rec(2014)6 [2] o să promovăm ideea precum că chiar dacă mediul on-line se impune ca o platformă nouă, diferită de cele existe de până acum, față de acesta urmează a fi aplicate aceleași reguli ca și pentru mediul off-line, în consecință aceleași drepturi pe care oamenii le au în mediul offline trebuie să fie protejate și în mediul online.

În același context, atragem atenția că Consiliul ONU pentru Drepturile Omului a înaintat apel către toate statele să abordeze problemele de securitate pe Internet în conformitate cu obligațiile lor privind drepturile internaționale ale omului, pentru a asigura protecția libertății de exprimare, libertății de asociere, vieții private și a altor drepturi ale omului în mediul online, inclusiv prin instituții naționale democratice transparente, având la bază statul de drept,

într-un mod care asigură libertatea și securitatea pe Internet, astfel încât să poată fi în continuare o forță vibrantă care generează dezvoltare economică, socială și culturală [3].

Astfel, considerăm că obligația statelor de a respecta drepturile omului atât în mediul offline, cât și în cel online, implică nu doar obligația de elabora și implementa reglementări dar și aplica în mod consecvent principiile generale a dreptului, jurisprudența și interpretările ulterioare. Dreptul la viața privată, libertatea de exprimare, dreptul la întrunire și dreptul la asociere sunt printre drepturile cele mai puternic afectate de caracteristicile noi și unice ale mediului online și drept consecință acestora urmează să li se asigure un mediu nestingherit și adecvat de dezvoltare.

Atenție sporită însă urmează a fi atrasă drepturilor cu caracter limitrof, ca de exemplu dreptul la viață privată în coraport cu dreptul la securitate, dreptul la libera exprimare vizavi de dreptul la protecția comunicațiilor, dreptul de acces la informații versus dreptul la protecția datelor cu caracter personal.

Problema este destul complicată în special din perspectivă practică, operatorii, furnizorii de date, operatorii de telefonie mobilă, providerii de internet, de multe ori sunt puși în situația experimentării individuale a exercițiilor de echilibru, mai cu seamă în situația în care cadrul legal nu prevede expres diferențierea anumitor conținuturi, drepturi sau obligații.

În același context însă, trebuie să avem în vedere că transpunerea unei acțiuni din mediul offline în mediul on-line nu întodeauna produce aceleași efecte juridice. Drept exemplu putem indica acțiunea de a publica o informație cu caracter denigrator într-un ziar în coraport cu publicarea aceleiași informații în mediul on-line. Pentru a fi mai expliciți o să indicăm că în cazul publicației scrise, tirajul este unic, audiența poate fi una destul de mică și respectiv consecințele ce pot afecta persoana vizată în articol sunt proporționale audienței, în cazul publicării on-line însă, numărul de postări nu poate fi evaluat, audiența este mult mai mare, și chiar dacă

printr-o hotărîre de judecată se dispune obligarea autorului de a dezminți informația, ca efect juridic această hotărîre nu poate produce efecte juridice totale, deoarece numărul de postări și difuzări nu poate fi evaluat și în consecință cetățeanul nu beneficiază de mecanisme valabile de protecție a imaginii similare mediului on-line.

Avînd în vedere exemplul sus indicat, o să promovăm ideia precum că o simplă transpunere de drepturi și garanții din mediul on-line celui offline nu se poate impune ca o acțiune suficientă, ori prin caracterul său specific mediul on-line vine cu realități nesesizate pînă acum în mediul offline, drept consecință considerăm că reglementările juridice urmează a fi aplicate prin analagie în situații analogice, în rest însă urmează a fi elaborate și aplicate reglementări specifice, care avor avea în vedere particularitățile specifice mediului tehnologizat sau mediului on-line.

Vom fi de acord că sarcina, reglementării realităților noi (internetul, sit-urile de socializare, formele de comunicare on-line, gen SKYPE, WHATSAPP, automobilele interconectate, orașele smart) se impune ca una destul de complicată, legislatorul fiind pus în situații agile de a jongla între risc și necesitate. Este evident însă că pentru a asigura și promova dezvoltarea, dreptul trebuie să pășească în tandem cu tehnologiile, altfel, putem genera abuzuri și în consecință putem compromite eforturile depuse pentru dezvoltarea anumitor domenii noi.

Cu siguranță o regulă general valabilă pentru toate situațiile nu poate fi oferită, însă niște recomandări cadru pot fi prestabilite.

Drept urmare considerăm că evaluarea unei situații de risc sau necesitate trebuie să pornească de la exercițiu simplu de analiză a cadrului legal și identificarea obligațiilor în acest sens, dar și determinarea valorilor ocrotite în coraport cu valorile solicitate de societate.

În același context, exercițiul urmează a fi continuat pornind de la cîntărirea în coraport a drepturilor propuse spre apărare versus

riscurile ce ar putea fi generate de acordarea preferinței unui sau altui drept.

Drept exemplu o să menționăm practica germană de reglementare intrată în vigoare la data de 01.01.2018, care se propune a fi una destul de controversată dar în același timp urmărește implimentarea echilbrului corect dintre dreptul la libera exprimare și dreptul la protecția imaginii și/ sau reputației inclusiv în mediul on-line. Astfel, pe data de 1 ianuarie a intrat în vigoare legea germană care obligă serverele să şteargă automat mesajele ofensatoare. În vizorul celor care au propus anul trecut legea, cunoscută sub denumirea oficială de Netzwerkdurchsetzungsgesetz - prescurtat: „NetzDG”, s-au aflat, în primul rînd reţelele de socializare, de exemplu Facebook, YouTube şi Twitter. Practic, legea a intrat în vigoare în octombrie 2017, dar s-a dat un răgaz firmelor care găzduiesc anumite platforme să-şi pună la punct felul cum îşi vor armoniza acţiunile în conformitate cu legea „NetzDG”. Astfel, firmele sînt obligate să şteargă automat mesajele neconforme cu prevederile Codului penal din Germania. De identificarea mesajelor răspund firmele. În acelaşi timp ele sînt obligate să cerceteze reclamaţiile venite de la utilizatori şi să stabilească, în ultimă instanţă, dacă anumite mesaje sau ştiri false (fake news) trebuie eliminate. Refuzul companiilor de a şterge sau a bloca în decurs de 24 de ore mesaje evident ofensatoare poate fi sancţionat cu amenzi de pînă la 50 de milioane de euro. În categoria mesajelor ofensatoare intră, între altele, atacurile la demnitatea umană, formulări şi jigniri care conţin limbajul urii îndreptat contra unor grupuri etnice, religioase sau sexuale. În această categorie intră şi mesajele negaţioniste, de obicei însoţite de atacuri antisemite. Sub incidenţa legii intră, bineînţeles, şi propaganda extremist-xenofobă şi rasistă [4].

Un alt exemplu de reconfigurare a dreptului și restabilire a echilibrului poate servi inițiativa UE de a aproba Regulamentul privind probele electronice [5]. Comisia propune noi norme pentru a

le permite autorităților polițienești și judiciare să obțină mai ușor și mai prompt probe electronice, cum ar fi e-mailuri sau documente stocate în *cloud* de care au nevoie pentru cercetarea, urmărirea penală și condamnarea infractorilor și a teroriștilor.

Noile norme le vor permite autorităților de asigurare a respectării legii din statele membre ale UE să identifice mai bine pistele din mediul online și de la nivel transfrontalier, furnizând, totodată, garanții suficiente pentru drepturile și libertățile tuturor părților implicate.

Chiar dacă inițiativa este criticată cu vehemență, considerăm inițiativa europeană drept una necsară momentului, ori în momentul de față, potrivit statisticilor peste jumătate din toate anchetele penale cuprind o cerere transfrontalieră în vederea obținerii de probe electronice deținute de prestatorii de servicii stabiliți în alt stat membru sau în afara UE. Pentru a obține astfel de date, este necesară cooperarea judiciară și asistența juridică reciprocă; cu toate acestea, în prezent, procesul este mult prea lent și greoi. În momentul de față, aproape două treimi din infracțiunile pentru care probele electronice sunt deținute într-o altă țară nu pot fi anchetate sau urmărite penal în mod corespunzător, în principal din cauza timpului necesar pentru a colecta astfel de probe sau din cauza fragmentării cadrului juridic.

Avînd în vedere exemplele sus menționat, considerăm că reconfigurarea relațiilor sociale implică nu doar schimbarea practicilor de viață dar și adaptarea și modificarea cadrului legislativ existent, și odată cu instituirea noiilor realități, practicile de reglementare trebuie reevaluate iar riscurile reconsiderate, ori altfel dezvoltarea poate fi compromisă.

Referințe bibliografice:

1. http://bani.md/republica-moldova-a-urcat-4-pozitii-in-raportul-mondial-privind-evolutia-societatii-informationale---100181.html

2. Consiliul Europei, Recomandarea Comitetului de Miniștri către statele membre cu privire la Ghidul drepturilor omului pentru utilizatorii de Internet (adoptată de către Comitetul de Miniștri la 16 aprilie 2014 la cea de a 1197-a reuniune a miniștrilor adjuncți), CM/Rec(2014)6 16/04/2014
3. Consiliul ONU pentru Drepturile Omului, 29.6.2012, A/HRC/20/8, *Promovarea, protejarea și exercitarea drepturilor omului pe Internet.*
4. https://www.europalibera.org/a/ofensiva-contra-limbajului-urii-pe-internet/28955110.html
5. Proiectul Regulamentul privind probele electronice, disponibil http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-3343_ro.htm

PROVOCAREA PLURALISMULUI RELIGIOS ÎN SOCIETĂȚILE DEMOCRATICE
THE CHALLENGE OF RELIGIOUS PLURALISM IN THE DEMOCRATIC SOCIETIES [1]

Mariana ROSCA
Marie-Curie PhD fellow,
University of Deusto

Abstract
Over the history different factors alimented the diversity of current democratic societies and pluralism became a normative tool to accommodate the difference. These state of art brought several challenges to the democratic societies. From one side, the modern societies witnessed a decrease in religiosity of their own mates but from the other side there were an emergence of some new religions. This paradox made many democratic states reflect on the role of religion. Should it be a public issues or left it to the private matter? That was and still is the question at stake. Additionally, there are some conceptual challenges that is open, such as a commonly agreed definition of religious minority. On top of it the emerging religious fundamentalism of some religion put additional pressure on democratic states. Thus, this article analyses the challenges of religious pluralism in the democratic societies and questions to what extent the existing setting can be reasonable. It concludes that religious pluralism is a reality and needs recognition and accommodation.
Key words: Religious Pluralism, democratic societies, new minorities.

1 The research leading to these results received funding from the European Union's Horizon 2020 research and innovation programme under the Marie Sklodoska-Curie grant agreement Nº 665959

Starting from the early 60s, the western democracies had a new challenge to face: to accommodate immigrant groups and minorities. From one hand, the democratic societies are ruled by democracy, which by definition is government through elected representatives, thus, it is a form of society which favors equal rights, freedom of speech and a fair trial and tolerates the views of minorities. On the other hand, to find a suitable solution for both minorities and majorities seems a difficult task and the debate on how minorities should be accommodated became an overwhelming political and academic issue over the next decades.

Some studies placed a big emphasis on interculturalism, considering the assimilation process of new minorities just a question of time and the domination of the hosting culture stronger and better for the new minorities´ integration. Other scholars had explored multiculturism which emphasized the status quo of many cultures that live together, clashes and their little chances to cooperate. In this way, there were some efforts made to accommodate the western democracies´ pluralism in social, cultural and religious terms. But the raising conflicts kept both policy makers and academia busy to elaborate on the possible solutions of a peaceful coexistence of pluralism. At the beginning, multiculturalism was seen as a possible solution to accommodate the minorities needs with some cons and pros debated. The question at stake was if the states can recognize minorities' rights without diminishing the majorities' ones. To answer this question Kymlicka´s „liberal multucultural hypothesis" based on the Canadian empirical evidence considers that the „states can adopt multiculturalism policies to fairly recognize the legitimate interests of minorities in their identity and culture without eroding core liberal – democratic values" [1, p.258]. Additionally, the author brings evidence to this affirmation proving that multiculturalism needs to be properly implemented in legal and political field and it is a policy of reciprocity for both locals and minorities. In this way, it is a political will, in the end, that has to consider some times unpopular

decisions in order to give the legitimate rights to minorities and which seems difficult considering that the future political career depends on the electorate voting. A good example is Ruiz Vieytez paper that states that “with the generalization of formally democratic procedures, political dynamics have led to a position where, in each State, it is the elements characteristic of the majority of the population which have received privileged treatment, in some cases, in addition to others which are or were a heritage of certain, especially powerful minority groups. Nevertheless, this way of constructing politics, around sovereign entities that are territorially and personally exclusive, leads to the existence of minority communities which, being part of the State (in a formal or factual sense), see elements of their identity subordinated to those that are referenced by a State in which, by definition, they lack the numerical force necessary to impose their aspirations without the approval of the majority group” [2, p.10]. This problemacity of majority-minority relation is a common characteristic of many democratic states.

Additionally, the lack of a commonly agreed definition on what religious minorities mean, raises further problems on religious minorities recognition and integration “…after several decades of debate at different levels we still miss a valid definition of important instrumental concepts such… [as] "religious minority"[3, p.195]. This creates significant problems in the identification of the potential minorities and in the implementation of protection measures when they are needed. At the same time, the use of religion as a factor for the identification of minorities is becoming more and more controversial. Religion is an identity and diversity element protected by a generic freedom. In this respect, legally protecting religious (cultural) groups may be difficult from a definitional perspective” [3].

In order to fill in the definitional gap Prof. Ruiz Vieytez try to define the religious minorities starting with the hypothesis that such a concept “is the widest of all categories of minorities and is acting as

an open door for the progressive extension of the traditionally restrictive concept of “national minority” [3, p.196]. To support his hypothesis the author state that “the concept of minority refers to a relative idea that by definition is built through comparison” and due to which the author brings into discussion 15 definitions found in the legislative document of various (15) states. Being classified and ranked by 9 criteria, a table of possible minority definition elements is presented. Although the sophisticated elaboration of such an analyses the author does not conclude the work with the presentation of what a religious minority definition could be but it confirms the impossibility to provide a universal definition of religious minorities given the variety of national as well as local situations that religious minority can have or live.

Besides the lack of a commonly agreed definition there were an increased in tensions of some religious minorities. In relation to this, the resurgence of a new global conflict was advocated in early 90s. During this time Huntington [4] pioneered to forecast a new conflictual scenario for humanity to face in the years to come. He stated that the fundamental source of conflict in the new world would be cultural and between civilizations. According to him, the conflict will dominate global politics and the fault lines between civilizations will be the battle lines of the future. The divides would be mainly of a cultural nature, separating civilizations from one another, and representing cultural and religious differences. These differences are not only real but fundamental; they are the product of centuries of historical practices. Among different cultural differences, religion is considered to be the most important one. Huntington states that in the contemporary world, religion moved in to fill the gap left behind by the separation of people from longstanding local identities and often took the form of fundamentalist movements [4]. Such movements prove the need to rethink the role of religion in the public as well as start to think on diverse and flexible tools to accommodate the religious diversities in the modern democracies.

Consecutively, there has been a growing interest globally on religion. Such an interest was called by Bader „a veritable explosion of social scientific studies of religion and migration" [5, p.43]. The question of religion raised a debate on the role and place of religion in the public and private sphere. In this way, some authors advocate for the religious minorities recognition [6], equal rights, better social integration and a better management [7] while others for a complete exclusion of religious affairs from the public space.

The exclusion of religion from the public space was advocated looking at the decreasing religiosity of western Christians and some authors were arguing that the modernization will lead to the disappearance of religion from the public sphere. Meanwhile some other authors pointed out the resurgence of some new religious minorities. In this scenario, it was clear that "…the landscape of church (faith) –state relations has changed profoundly" and "there was seen a growth in the fact of pluralism throughout the world,… with overall decline of religious affiliation and activity in western democracies, but also the emergence of new movements and resurgence of older ones" [8, p.vii]. These opposing developments raise several concerns about the relation that states should have in regards to the religion. Should the state manage the religious diversity or should it be a private matter mainly? If so which are the alternatives? In this regard, Urrutia Asua points out that "the reality proves that there are different alternatives for State – Religion relations in regards to the public management of religious diversity, which balance in the European democratic states between the states recognized as confessional and those that look for a strict separation of State from religion/s [7, p.93]. In this debate one should not forget that the religious freedom is a fundamental right specified in the article 2 of the Universal Declaration of Human Rights (UDHR) [9], adopted by the General Assembly of the United Nation on 10th of December 1948 and states that "*Everyone is entitled to all the rights and freedoms set forth in this Declaration, without distinction of any*

kind, such as race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or other status. Furthermore, no distinction shall be made on the basis of the political, jurisdictional or international status of the country or territory to which a person belongs, whether it be independent, trust, non-self-governing or under any other limitation of sovereignty". Additionally, this fundamental right is reemphasized by many western democratic states´ constitutional provisions. Although this legal setting, in practice it has been a difficult task to pursue. As Clinton Rossiter wrote "it takes more than a perfect plan of government to pursue ordered liberty. Something else is needed, some moral principle diffused among the people to strengthen the urge to peaceful obedience and hold the community on an even keel…governments rests on a definite moral basis: a virtuous people" [10, p. 447]. This is especially relevant for the topic of religion and minorities.

On one hand, religion is such a pervasive and deeply ingrained aspect of human existence that it has played a prominent role in nearly every society in recorded history. In the particular case of new minorities, R. Stephen Warner [11, p.3] states that "religious identities often mean more to [individuals] away from home, than they did before, and those identities undergo more or less modification as the years pass." One reason this occurs, he suggests, is because "The religious institutions they build, adapt, remodel and adopt become worlds unto themselves, 'congregations', where new relations among the members of the community – among men and women, parents and children, recent arrivals and those settled – are forged" [11, p.3].

On the other hand, government has been a similarly omnipresent feature of human experience. Both institutions make real claims on the thinking and behavior of human beings; they shape how we order the practical aspects of our life, how we join together with other community, and even how we understand our basic

purposes. Sometimes the claims of both institutions complement and even reinforce each other. But just as frequently they come into conflict, even to the point of violence. As a result of the enduring presence and power of both the church and the state, human societies struggle perpetually with how two vital spheres of human endeavor should relate to each other [8, p.1]. Specifically because of this, exploring the issue of church-state relations has taken a new importance in the last decades. Many governments have developed certain activities and programs previously run by the state agencies to private, usually nonprofit organization, many of which have a religious history or orientation. As western governments look to these private and often religiously based organizations to play larger roles in society, guestions of church and state have been magnified [8, p.2].

A relevant point of view belongs to John Bodnar [12, p. 166], he states that in the 19th century, for instance, "no institution in immigrant America exhibited more discord and division than the Church. …Usually the church and other religious organizations were the only immigrant institutions to contain an entrenched, premodern cadre of leaders …[who] labored feverishly to centralize authority, revitalize faith, and maintain the loyalty of their flocks in a rapidly changing world."

In a normative sense, Soper et al. are arguing that "states ought to address many of the conflicts that arise because of religious (and other forms of) diversity by applying a set of principles that honor the importance of that diversity to the common good" [8]. In this sense, the challenge of pluralism is to call the states to treat religious diversity with an accommodating spirit. In this regard, political theorist, Will Kimlicka highlights the need for balance mentioning that „any plausible or attractive political theory must attend to both the claims of ethnocultural minorities and the promotin of responsible democratic citizenship" [13, p.1]. In conclusion it can be stated that the resurgence of some religions resulted in increased

complexities and tensions in western democracies and challenged the established order or maybe it just brought to light a problem that was already there but not so visible. One example is Huntington´s form of fundamentalist movements mentioned earlier. And although, there are many critics to Huntington´s statements, "it is in relation to Islam that… [his] thesis has found the greatest resonance and has provoked the most heated debates" [14, p.252]. Tragically, the September 11th attacks in the United Stated and the following terrorist attacks in Europe have been seen as a confirmation of Huntington´s theory of clashes: between Islam and the West.

The religious pluralism is a reality of western democracies and it has some basic needs of recognition, policy accommodation, respect and tolerance. How the democratic societies will solve it is unclear and will remain a challenge for the years to come and the debate still open. From one hand, are scholars like Soper et al. that think that the stakes in resolving the question of how far a polity can go in permitting behavior contrary to societal welfare and norms that is justified on the basis of religious beliefs are indeed high [8, p.5]. From the other hand are scholars like Kymlicka that considers that the question is not about taking and giving rights but is more about changing the paradigm of thinking about the others and see all of us as part of one, unique, equal, solidary society.

There is no doubt that the issue at state is complex but the reality of religious pluralism needs to be properly addressed. Such a labor requires the involvement of all academia, policy makers and faith representative. Maybe the religious leaders had to play a fundamental role as they are the ones that interact with mass and they can open the doors of acceptance of other religions as equal to their own.

Bibliography

1. Will Kymlicka. Testing the Liberal Multiculturalist Hypothesis: Normative Theories and Social Science Evidence. Canadian Journal of Political Science 43:2. 2010. p.257-271.
2. Ruiz Vieytez, Eduardo J. and Robert Dunbar. (eds.) Human Rights and Diversity : New Challenges for Plural Societies. Bilbao: Humanitarian net.2007.
3. Ruiz Vieytez Eduardo J., Ezabela Handzlik, Lukasz Sorokowski (eds.). Found in Multiculturalism Acceptance Or Challenge?, Brussels: Peter Lang Publisher. 2014.
4. Huntington Samuel P. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. London: Simon & Schuster. 1996.
5. Bader Veit. Secularism or Democracy? Associational Governance of Religious Diversity. Amsterdam: Amsterdam University Press. 2007.
6. Craig Elizabeth. Who are the Minorities? The Role of the Right to Self-Identity within the European Minority Rights Framework. In Journal on Ethnopolitics and Minority Issues 15 (2). 2016. p.6-30.
7. Urrutia Asua Gorka. Minorías Religiosas Y Derechos Humanos Reconocimiento Social Y Gestión Pública Del Pluralismo Religioso En El País Vasco. Madrid: Fundación Pluralismo y Convivencia. 2016.
8. Soper J. Christopher., Stephen V. Monsma and Kevin R. Dulk. The Challenge of Pluralism: Church and State in Six Democracies. 3rd ed. 2017.
9. Universal Declaration of Human Rights (UDHR). http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/
10. Clinton Rossiter Seedbed of the Republic. New York: Harcourt, Brace & World. 1953.
11. Warner R. Stephen. Immigration and religious communities in the United States. In R.S. Warner and J.G. Wittner (eds), Gatherings in Diaspora: Religious Communities and the New Immigration, 3-34. Philadelphia: Temple University Press.1998.

12. Bodnar John. The Transplanted: History of Immigrants in Urban America. Bloomington: Indiana University Press. 1985.
13. Will Kymlicka and Wayne Norman. Citizenship in Culturally Diverse Societies: Issues, Contexts, Concepts, in Will Kymlicka and Wayne Norman, eds., Citizenship in Diverse Societies. *Oxford: Oxford University Press. 2000.*
14. Casanova José. Cosmopolitanism, the Clash of Civilizations and Multiple Modernities. In Current Sociology 59 (2). 2011. p.252-267.

INTEGRAREA MINORITĂȚILOR ETNICE ÎN CONDIȚIILE SOCIETĂȚII GLOBALE
INTEGRATION OF ETHNIC MINORITIES IN THE CONDITIONS OF GLOBAL SOCIETY

Andrei IOVU
doctorand, Facultatea de Drept
Universitatea de Stat din Moldova

Summary

The constituent communities of a state represent a differentiated mass of people with different background: ethnic, linguistic, cultural, etc. Within a democratic society this diversity is respected. The decision-makers should seek means to facilitate expression of such diversity as well as to assure its protection and development. The history has shown that the protection of ethnic minorities is essential in order to guarantee stability, security and peace. Therefore, the goal of each state, as well as of the global society as a whole, is to ensure unity, safeguard and promote cohesion of societies by respecting diversity and identity.

At the same time, mere recognition and acceptance of ethnic minority cultures, identities and interests are not always sufficient to lay the foundations for peaceful coexistence. States will therefore implement policies to promote the integration of society. The purpose of integration policies is a dual one. On the one hand, they aim to protect the specific identity (cultural, linguistic, and ethnic) of persons belonging to these minorities. On the other hand, it is important to ensure a harmonious coexistence between the majority and minorities as well as among other ethnic groups. Thus, attention is focused not only on the need to protect the specific identity of persons belonging to an ethnic minority, but also on the need to integrate them into their societies.

The scientific novelty of the obtained results is determined by the fact that this investigation addresses a new concept in the field of

legal researches in the Republic of Moldova, namely the "integration of ethnic minorities".

INTRODUCERE

Comunitățile constituente ale unui stat reprezintă o masă eterogenă diferențiată pe criterii etnice, lingvistice, culturale, etc. O societate pluralistă și într-adevăr democratică, urmează să respecte nu doar aceste identități, dar și să creeze condițiile necesare ce ar facilita exprimarea, protejarea și dezvoltarea acestora. Bulversările istorice mondiale, dar și cele europene au demonstrat că protecția minorităților etnice este esențială pentru a garanta stabilitatea, securitatea și pacea. Așadar, scopul fiecărui stat, dar și a comunității mondiale, per ansamblu, este asigurarea unității, salvgardarea și promovarea idealurilor și principiilor ce reprezintă patrimoniul lor comun.

În același timp, simpla recunoaştere şi acceptare a culturii, a identităţii şi a intereselor politice ale minorităţilor etnice nu sunt întotdeauna suficiente pentru a pune bazele unei coexistențe pașnice. Astfel statele urmează să pună în aplicare politici menite să promoveze integrarea societății. Scopul politicilor în integrării este unul dual. Pe de o parte, acestea au scopul de a proteja identitatea specifică – culturală, lingvistică, etnică – a persoanelor aparţinând acestor minorităţi. Pe de altă parte, de a asigura convieţuirea armonioasă între majoritate şi minorităţi, precum şi între alte grupuri etnice. Astfel, atenţia se îndreaptă nu numai asupra necesităţii de a proteja identitatea specifică a persoanelor, care aparţin unei minorităţi etnice, dar şi asupra necesităţii integrării lor în societăţile din care fac parte.

Noutatea științifică a rezultatelor obținute este determinată de faptul că, această investigaţie abordează un concept nou în domeniul cercetărilor juridice din Republica Moldova și anume cel al „integrării minorităților etnice".

INTEGRAREA MINORITĂȚILOR ETNICE ÎN CONDIȚIILE SOCIETĂȚII GLOBALE

În latină noțiunea de „integrare” are sensul de „reînnoire și restaurare a unui tot unitar” [24]. În contextul științelor socio-umane, integrarea are conotația unui proces de armonizare într-o societate privind diverse roluri, grupuri și organizații.

Conceptul de integrare este folosit în multe discipline dintre care sociologia pare a fi cea mai relevantă. Văzută dintr-o perspectivă diferită, integrarea se referă la o caracteristică a sistemului social, a societăţii în ansamblu, şi anume, la intensitatea relaţiilor stabilite între părţile componente (grupuri şi persoane individuale). În ultimii ani, conceptul de coeziune socială a fost asociat cu termenul de „integrare”.

Noțiunea de integrare a început a fi folosită și în disciplinele juridice, în special cu referire la domeniul minorităților etnice. Așa cum s-a menționat anterior, conceptul de „integrare” este utilizat în mai multe moduri și contexte. Contextul utilizării acestui termen este determinat de abordarea statului față de minorități și de grupul social care urmează a fi subiectul acestei politici. Este necesar de menționat că procesul de integrarea depinde de abordarea care o are statul privitor la grupurile care sunt considerate minorități etnice.

Pe parcursul ultimelor decenii, cercetătorii au abordat termenul de „integrare” a minorităţilor etnice, prin eliminarea diferenţelor dintre minorități și grupul etnic majoritar. Astfel, prin „integrare” s-a înţeles în primul rând procesul de omogenizare a societăţii, în care minorităţile etnice trebuiau să adopte toate valorile societăţii gazdă, fără vreo deschidere din partea statului-gazdă. Cu toate acestea, realităţile politice, economice și sociale au determinat schimbarea percepţiei privitor la această abordare iniţială.

Actualmente integrarea este un proces care implică toţi membrii societăţii, atât pe cei ai majorităţilor, cât şi pe cei ai minorităţilor. În opinia cercetătorului T. Modood integrarea este definită ca un proces bidirecțional de interacțiune socială dintre

majoritate și minoritate [14, p. 98]. Acest proces poate conduce la dezvoltarea structurilor sociale ca o consecinţă a procesului de recunoaştere, acomodare şi de angajament activ, atât din partea minorităților, cât și din partea membrilor societății. Prin urmare, integrarea ar trebui să cuprindă acțiuni specifice care au drept scop realizarea unor interacţiuni rezultative.

Una din trăsăturile esențiale al procesului de „integrare" reprezintă aspectul multidimensional. Integrarea poate fi definită ca un proces prin care este asigurată participarea deplină a persoanei în viața economică, socială, culturală și politică a statului [27, p. 46]. Astfel, integrarea minorităţilor etnice într-o societate are loc la fiecare nivel și în fiecare sector al societăţii. Prin urmare, este necesar de a ține cont de procesul de integrare politică, economică, culturală și socială. Integrarea politică se concentrează pe accesul minorităţilor la drepturile cetăţenești și de asemenea, la participarea acestor grupuri la viaţa politică. Integrarea culturală se concentrează pe modul în care minorităţilor li se permite să păstreze și să manifeste valorile lor culturale, atât în sfera publică, cât și cea privată. Dimensiunea socială și economică al acestui proces vizează egalitatea socială și economică între minorităţile etnice și restul societăţii.

Totodată, în viziunea cercetătoarei Iurador E. în toate modelele de integrare instituția cetățeniei este deosebit de importantă. În pofida faptului că în dreptul internațional, persistă tendința de a acorda tot mai multe drepturi socio-economice și culturale persoanelor care nu sunt cetățeni, dar care dețin permis de ședere permanentă, totuși persoanele ce dețin cetățenia statului continuă să aibă o poziție privilegiată, deoarece au acces la drepturi politice [27, p. 46].

Unii autori utilizează termenul de integrare civică ca răspuns la strategiile de integrare anterioare adoptate de statele membre. Prin politicile de integrare civică se explică faptul că succesul includerii într-o societate tolerantă față de minorități nu se bazează doar pe

integrare economică și politică, dar și pe consimțământul individului de a se integra la nivel civic. Acest proces include învățarea limbii statului, cunoștințe despre cultura țării, valorile și obiceiurile. Totuși, acest proces urmează să respecte decizia și poziția individului și nicidecum să nu fie realizată print-un mod asimilator [14, p.59].

În viziunea autorilor Brendan O'Leary și John McGarry, integrarea este percepută ca o politică de reglementare a conflictelor etnice, în care o extremă constituie asimilarea, adică dizolvarea completă a imigranților și a minorităților etnice în grupul dominant, iar cealaltă este multiculturalismul, în care grupurile etnice își păstrează propriile diferențe [26, p. 34].

Cercetarea realizată de Institutul de Politici Publice „Integrarea grupurilor etnice și consolidarea națiunii civice în Republica Moldova" este una din puținele studii în Republica Moldova care încearcă definirea conceptului de „integrare". Printre grupul de autori ce au participat la elaborarea lucrării, a fost și autorul prezentei lucrări, care a cercetat nemijlocit problematica modelelor de integrare. Autorul a încercat să identifice principalele componente ale procesului, utilizând noțiunea de „integrare" cu următoarea conotație „încorporarea tuturor grupurilor etnice prin acordarea de drepturi egale în toate sferele societății, conservându-se identitatea. S-a evidențiat faptul că procesul de integrare este unul multidimensional, care presupune vizarea fiecărui sector al societății (economic, politic, cultural, social, etc.)" [10, p. 19]. Această definiție este importantă prin faptul că evidențiază necesitatea păstrării identității în contextul procesului de integrare și că acest proces în sine este unul multidimensional, ceea ce presupune vizarea a mai multor sectoare.

O definire a termenului de integrare se regăsește în *Strategia de consolidare a relaţiilor interetnice în Republica Moldova pentru anii 2017-2027*, care precizează că integrarea reprezintă un proces dinamic şi de angajament reciproc, care implică mai mulţi actori şi mai multe direcţii, care facilitează participarea tuturor grupurilor

etnice la viaţa economică, politică, socială şi culturală şi care stimulează un sentiment împărtăşit al apartenenţei civice faţă de stat şi consolidează societatea. Integrarea presupune garantarea drepturilor persoanelor aparținând tuturor grupurilor etnice, respectarea şi promovarea diversităţii culturale, precum şi crearea precondiţiilor pentru consolidarea societăţii [8].

Totuși, în viziunea autorului prezentei lucrări, pentru a putea ilustra mai clar elementele procesului de integrare a minorităților etnice, este necesar de a utiliza metoda antitezei. În acest sens, autorul propune spre discuție un proces care la nivel teoretic se află în opoziție cu integrarea – asimilarea minorităților etnice. Etimologic, „asimilarea" provine de la latinescul „assimilatio", care înseamnă „asemănare, similitudine", asimilarea fiind ulterior definită ca un proces prin care un grup social sau național interacționează la nivel de societate prin pierderea trăsăturilor caracteristice proprii. Asimilarea culturală presupune o acțiune prin care un grup minoritar se adaptează tradițiilor și atitudinilor care prevalează într-o societate împotriva voinței individuale.

Termenul „asimilare" este deseori înțeles drept o politică referitoare la imigranți și minorități etnice, care îi forțează pe aceștia să-și piardă caracteristicile naționale și să devină similari majorității dintr-o societate [9]. În același context, în lucrarea „Acomodarea fără asimilare" de M. Gibson, menționează că asimilarea înseamnă absorbția unui grup imigrant în sistemul unei societăți [13]. În ceea ce ține de legislația internațională, aceasta interzice asimilarea forțată, adică acea realizată împotriva voinței individului. Respectiv, asimilarea benevolă reprezintă o decizie individuală a fiecărei persoane și nu este interzisă de legislație.

Autorul român Levente Salat în lucrarea „Politici de integrare a minorităților naționale în România. Aspecte legale și instituționale într-o perspectivă comparată" menționează că semnificația termenului de integrare este încă departe de un consens. Totodată,

evidențiază faptul că politicile care vizează procesul respectiv, țin de dimensiunea politico-legală, socio-economică și culturală [15, p. 5].

În aceiași ordine de ideii se expune și cercetătoarea Medda-Windischer Roberta care susține că, complexitatea integrării face dificilă definirea acesteia în mod precis. Integrarea minorităților într-o societate are loc la orice nivel și în fiecare sector al societății. Aceasta implică o gamă largă de actori sociali: funcționari publici, factori de decizie, funcționari, etc., iar reprezentanții minorităților etnice au un rol esențial în acest proces.

Autorul prezentei lucrări consideră că integrarea este un proces complex ce nu poate fi studiat din perspectiva unei singure științe, astfel cercetările din domeniul dreptului, economiei, științelor politice, istoriei, sociologiei, psihologiei, etc. urmează să-și aducă aportul în acest sens. În plus, nu există o definiție unică, general acceptată a integrării, iar conceptul continuă să fie controversat și dezbătut aprig [17, p. 16].

În literatura de specialitate au fost identificate mai multe modele de politici față de minorităților etnice: pluralism/ multiculturalism, asimilare și marginalizare. Cu toate acestea, în practică modelele preluate de state diferă semnificativ. Întrebarea centrală în acest context vizează abordările statelor în privinţa grupurilor etnice minoritare, motivele care determină unele state să adopte politici față de minorităţile etnice fără a influenţa identitatea lor etnică, în timp ce altele reglementează respectiva sferă doar prin prisma renunțării la identitatea etnică?

Pe de o parte, sunt unele cazuri, precum Statele Unite ale Americii, Australia şi Canada, care recunosc unicitatea şi dreptul exclusiv al minorităţilor etnice. Canada, spre exemplu, a devenit o naţiune care s-a angajat în mod oficial, printr-o gamă largă de politici guvernamentale, să protejeze şi să dezvolte diversitatea etnică. Canada este percepută adesea ca un mozaic cultural şi această direcţie este susţinută de stat prin politici specifice [14, p. 189]. Statul canadian aspiră spre încorporarea tuturor grupurilor etnice în

societatea canadiană prin intermediul asimilării civice, fără a încerca să submineze sau să reducă importanţa identităţii şi specificului etnic. Statele Unite ale Americii respectă la fel diversitatea etnică şi culturală, statul adoptând politica multiculturalismului. Cu toate acestea, promovarea şi protecţia identităţi etnice nu este o prioritate a politicilor acestui stat.

Pe de altă parte, există state precum Franţa şi Germania, care sunt relativ reticente privitor la sprijinirea diversităţii etnice. Germania, de exemplu, nu poate fi considerat un stat deschis, ci mai degrabă unul foarte rezervat în ceea ce ţine de ideea multiculturalismului. Grupurile etnice minoritare din Germania se confruntă cu anumite dificultăţi politice, economice şi sociale. În Germania, un străin va rămâne întotdeauna un străin dacă acesta nu are sânge german (*jus sanguinis*). În Franţa de asemenea, există o atitudine nefavorabilă faţă de multiculturalism, însă situația acestui stat nu este similară cu cea a Germaniei. Franţa a construit naţiunea pe modelul republican al cetăţeniei civice, încercând să păşească peste etapa identităţii etnice şi să edifice identitatea de cetăţean al Franţei. În cazul Franţei, un străin nu va fi întotdeauna străin ca şi în cazul Germaniei, ci mai degrabă ar putea deveni un cetăţean francez, cu condiţia că înlocuiește identitatea sa etnică cu cea civică franceză.

Din punct de vedere științific, una din erorile comise de cercetători în studierea acestei tematici ține în primul rând de confuziile conceptuale care se realizează, mai cu seamă:

- Anumiți cercetători încearcă să pună pe picior de egalitate modelele de politici utilizate de statele care nu au ratificat Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale și acele state care sunt membre semnatare al respectivului document.
- Echivalează sau aduc ca exemple modelele de politici din țări care au un flux mare de imigranți, cum ar Statele Unite ale Americii, Australia și Canada.

- Pun pe picior de egalitate statele, care s-au format în baza unei națiunii titulare și statele care s-au format în baza unei identități civice.

Astfel, utilizarea conceptul de integrare pentru descrierea situației din SUA, Canada și Australia diferă semnificativ de conceptul de integrare a minorităților etnice în state ca Republica Moldova. Compararea în context științific a diferitor exemple este necesară și utilă, însă autorii urmează să delimiteze din start principalele deosebiri din aceste exemple și principalele variabile.

CONCLUZII

Referatul de față prezintă o analiză a gradului de investigare a temei cercetate și a abordărilor științifice existente în literatura de specialitate privitor la politica de integrare a minorităților etnice. Acest fapt este important mai cu seamă din motiv că noțiunea de „integrare" în contextul cadrului referitor la minoritățile etnice are o altă semnificație comparativ cu utilizarea acestui concept în alte domenii și contexte.

În urma analizei lucrărilor existente în acest domeniu și a conceptelor științifice, autorul a trasat următoarele concluzii:

1. O perioadă îndelungată interesul cercetătorilor a fost axat pe studierea statutului minorităților etnice și protecției drepturilor acestor grupuri de persoane. Totuși, cerințele timpului și modificările cadrului internațional legal privind minoritățile etnice a reorientat interesul cercetătorilor spre un nou domeniu – integrarea acestor minorități.
2. Pentru o elucidare completă a temei investigate autorul tezei a analizat demersurile științifice a autorilor autohtoni, occidentali, din România și Federația Rusă. Analiza cadrului teoretic de cercetare a temei investigate relevă faptul că subiectul a fost în mare parte studiat interdisciplinar. Acesta oferă o perspectivă mai largă asupra problematicii integrării minorităților, însă nu a elucidat subiectul cercetării într-o manieră exhaustivă din punct de vedere juridic. În literatura de specialitate chiar dacă este cercetat procesul de

integrare, în general, aspectele normative și instituțional sunt elucidate tangențial.
3. În prezent, problema definirii conceptelor de „minoritate naţională” și „minoritate etnică” sunt încă deschise şi reprezintă o provocare atât pentru teoreticieni, cât şi pentru practicieni. Cu toate că în doctrină au existat mai multe încercări de conturare a acestei definiții, în literatura de specialitate, nu există o definiţie unanim acceptată. De asemenea, nu există o definiție acceptată în legislația internațională.
4. Procesul de integrare a minorităților etnice din perspectivă juridică este determinată de abordarea statului față de respectivul grup de persoane și de grupul social care urmează a fi subiectul respectivei politici. Respectiv, procesul de integrarea depinde de abordarea care o are statul privitor la grupurile care sunt considerate minorități etnice.
5. În opinia autorului integrarea reprezintă încorporarea tuturor grupurilor etnice prin acordarea de drepturi egale în toate sferele societății, conservându-se identitatea. Procesul de integrare este unul multidimensional, care presupune vizarea fiecărui sector al societății (economic, politic, cultural, social, etc.). Această abordare este importantă prin faptul că evidențiază necesitatea păstrării identității în contextul procesului de integrare și că acest proces în sine este unul multidimensional, ceea ce presupune vizarea a mai multor sectoare.

Referințe bibliografice

Documente internaționale

1. Raportul explicativ la Convenţiei-cadru pentru protecţia minorităţilor naţionale, ETS nr. 157.
2. Recomandarea nr. 1134 a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei (1990).
3. Recomandarea nr. 1201 a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei din 01.02.1993 (1993).

Legislația Republicii Moldova

4. Constituţia Republicii Moldova din 29.07.1994. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.08.1998, nr. 1.
5. Legea nr. 121 din 25.05.2012 cu privire la asigurarea egalităţii. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 29.05.2012, nr. 103.
6. Legea nr. 546 din 19.02.2003 privind aprobarea Concepţiei politicii naţionale a Republicii Moldova. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 01.01.2004, nr. 24.
7. Legea nr. 382 din 19.07.2001 cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale și la statutul juridic al organizațiilor lor. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 04.09.2001, nr. 107.
8. Hotărârea Guvernului nr. 1464 din 30.12.2016 privind aprobarea Strategiei de consolidare a relaţiilor interetnice în Republica Moldova pentru anii 2017-2027. Monitorul Oficial Nr. 60-66 din 24.02.2017.

Cărți

9. Alba R. Nee V. Remaking the American Mainstream: Assimilation and Contemporary Immigration. Harvard University Press, 2009.
10. Barbăroșie A. Nantoi O. Integrarea grupurilor etnice și consolidarea națiunii civice în Republica Moldova. Chișinău, 2012.
11. Belgin A. Bahri Y. Turkey's Accession to the European Union: Political and Economic Challenges. Lexington Books, 2012.
12. Capotorti F. Study on the rights of the Persons Belonging to Ethnic, Religious or Linguistic Minorities. New York: 1991.
13. Gibson M. A. Accommodation Without Assimilation: Sikh Immigrants in an American High School. Cornell University Press, 1988.
14. Kivisto P. Multiculturalism in a global society. John Wiley & Sons, 2008.

15. Salat L. Politici de integrare a minorităţilor naţionale din România. Aspecte legale şi instituţionale într-o perspectivă comparată. Cluj-Napoca: ed. Centrul de resurse pentru diversitate etnoculturală, 2008.
16. Malicka A. Ochrona mniejszości narodowych. Standardy międzynarodowe i rozwiązania polskie. Wrocław, 2004.
17. Medda-Windischer R. Integration of new and old minorities in Europe: different or similar policies and indicators? European Academy of Bolzano/Bozen, Institute for Minority Rights, 2015.
18. Prisacariu M. Statutul juridic al minorităților naționale. București: ed. C.H. Beck, 2010.
19. Sandu A. Orientări metodologice privind dezvoltarea culturală a minorităţilor etnice. Editura Lumen, Iaşi, 2009.

Alte surse

20. Constitution of the Principality of Andorra, http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UN-DPADM/UNPAN043624.pdf.
21. Constitution of the Republic of Turkey, https://global.tbmm.gov.tr/docs/constitution_en.pdf.
22. ECMI, Early compliance of non-States Parties with the European Charter for Regional or Minority Languages A Handbook with twenty proposed instruments of ratification, http://www.ecmi.de/uploads/tx_lfpubdb/ECMI_Europabuch_2011_Vol_1_Internet.pdf.
23. Minority Rights Group, http://minorityrights.org.
24. Online etymology dictionary, http://www.etymonline.com/search?q=integration.
25. Reservations and Declarations for Treaty No.157 - Framework Convention for the Protection of National Minorities, https://www.coe.int/en/web/conventions/search-on-treaties/-/conventions/treaty/157/declarations.
26. Кауфманн Э. Доминирующая этническая группа и интеграция: на примере Эстонии În: Концептуальные

основы и лучшие практические примеры интеграции. Международная конференция. Таллинн, 18-19.10.2007.
27. Юрадор Е. Концептуализация гражданства: опыт Эстонии и Европы в сравнительной перспективе. Международная конференция. Таллинн, 18-19.10.2007.

FRAUDA INFORMATICĂ: INCRIMINARE ȘI PREVENȚIE
COMPUTER-RELATED FRAUD: CRIMINALISATION AND PREVENTION

Valeriu CUȘNIR, prof. iniv., dr.hab.,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice
Alin DRĂGAN, lector universitar, dr.,
Universitatea de Vest „Vasile Goldiș" din Arad

Summary

Using the computer and the internet gave the possibility of the appereance of a large spectrum of illegal actions with a very sophisticated caracter. These instruments could be used at commuting or at least facilitating some classical crimes such as theft, or fraudulence. Our daily life is directly conditioned by the well functioning of the IT sistems. Ever since the systems and the communication network appeared the their vulnerabilities were looked with the purpose of improving or compromising their performances.

***Key words**: computer-related crime, internet, computer system, computer data, computer-related fraud, search of computers, investigation of computer-related offences.*

Cea dea patra revoluție industrială a generat apariţia unor noi relaţii sociale şi a unor noi resurse – informaţionale – care esențial se diferenţiază de alte tipuri de resurse:

- ele nu sunt consumabile, sunt supuse uzuri morale şi nu fizice;
- posedă un caracter imaterial şi nu se raportează la obiectul (suportul) fizic în care se regăsesc (păstrează);
- întrebuinţarea lor contribuie la economisirea celorlalte resurse, de regulă epuizabile;
- procesul de creare și utilizare se datorează tehnicii de calcul;

• informaţia devine un produs al relaţiilor sociale, îmbrăcând valențele de marfă şi devinind obiectul tranzacției de vânzare-cumpărare.

Efectele și impactul informatizării asupra mediului social, dar şi asupra altor sectoare, se manifestă în următoarele: timpul şi distanţa devin tot mai puţin importante în spectrul constrângerilor, evenimentele pot fi influenţate de o serie de factori transnaţionali, graniţele de orice natură devin tot mai nesemnificative, tendinţele de regionalizare şi globalizare vor avea un curs ascendent, iar inegalitatea dintre bogaţi şi săraci se va adânci[2]. Tehnologia informaţiilor produce schimbări continue în organizarea şi structură tuturor componentelor societăţii, fluxurile informaţionale neavând constrângeri de distanţă sau ordin ierarhic[3].

Progresul tehnologic în informatică și telecomunicații alăturat beneficiilor pentru societate a condus și la apariția unui nou fenomen cel al criminalității informatice, reprezentat de noi delicte, ne mai întâlnite în anii precedenți.

Printre principaliii factori care au contribuit la dezvoltarea acestui fenomen se regăsesc: dependența de tehnologia informației și comunicațiilor, numărul utilizatorilor, disponibilitatea dispozitivelor și accesului, disponibilitatea informațiilor, lipsa mecanismelor de control, automatizarea, comunicații anonime, viteza proceselor de schimb de date, independența locației și prezenței la locul infracțiunii, dimensiunea internațională a transferului de date4.

---

[2] Neacşu D. Riscuri, ameninţări şi vulnerabilităţi de natură informaţională asupra domeniului militar. Tendinţe şi orientări ale politicilor de apărare în era informaţiilor. În: Buletinul Naţional al Universităţii Naţionale de Apărare Carol I, nr. 3, anul 2016, p. 8-9.

[3] Ibidem. Op. cit., p. 9.

4 Gheorghe Iulian Ioniță, Principalii factori care influențează dezvoltarea criminalității informatice, provocări ale combaterii fenomenului, în Instituții juridice contemporane, în contextul integrării României în Uniunea Europeană, ed. a III-a, Ed. Pro Universitaria Bucureti, 2009.70, p.771-777.

Criminalitatea informatică are la bază, deopotrivă evoluția tehnologică fulminantă, în expansiune continuă, și trăsături umane vechi de când lumea: lăcomia, dorința de putere, de faimă, atașamentul de valori materiale (bani, bunuri), de lux, orgoliul etc. 5

Termenul de criminalitate informatică este susceptibil de mai multe noțiuni, or în literatura de specialitate, atât autohnonă, cât şi internaţională, nu există o definiţie unanim acceptată a criminalităţii informatice. La nivel internaţional, termenul de „criminalitate informatică" (*computer crime*) şi de „crimă cu utilizarea calculatorului„ (*computer-related crime*), au fost folosiți pentru prima dată în legislaţia Statelor Unite ale Americii (*U.S. Computer Fraud and Abuse Act*), cât şi în legislaţia Regatului Unit al Marii Britanii (*U.K. Computer Abuse Act*). Aceste legi se referă la un set limitat de infracţiuni, cum ar fi:

1) furtul de servicii utilizând computerul;

2) accesul neautorizat la computerele protejate;

3) pirateria software şi alterarea sau furtul de informaţii stocate electronic;

4) stoarcerea de bani comisă cu ajutorul computerului;

5) accesul neautorizat în reţelele bancare;

6) traficul cu parole furate şi transmiterea de viruşi distructivi sau comenzi[6].

Definiţiile criminalităţii informatice au evoluat şi au fost construite în principal prin experienţa specialiștilor acumulată în timp. Astfel, acestea se deosebesc în funcţie de percepţia, atât a observatorilor, cât şi a acelora în sarcina cărora revine protecţia victimelor, iar parţial aceste considerente legate de percepţie sunt o funcţie a faptelor incriminate, care au legătură cu mediul cibernetic

5 Alina Letiția, Metode de investigare a criminalității informatice, în Dreptul, nr. 12/2013, p. 250-265.

[6] Moise A. C. Metrodologia investingării criminalistice a infracţiunilor informatice, Ed. Universul Juridic. Bucureşti, 2011, p. 16.

sau sunt săvârşite în acesta, ce prezintă c evoluţie geografică[7]. Termenul de criminalitate informatică reprezintă totalitatea faptelor comise în zona noilor tehnologii, într-o anumită perioadă de timp şi pe un anumit teritoriu bine determinat[8].

Sintagma „criminalitate informatică" reuneşte numeroase tipuri de activităţi, dar se referă în principal la infracţiunile comise şi/sau facilitate cu ajutorul mediilor electronice. Cea mai simplă definiţie pe care o poate îmbrăca criminalitatea informatică vizează fapta infracţională fie îndreptată asupra unui computer sau către o reţea de computere ori sisteme cu caracter informatic, precum și orice fapta infracţională care este facilitată sau comisă prin utilizarea unui computer, unei reţele sau unui dispozitiv informatic.

In ceea ce privește noțiunea infracțiunii informatice, în doctrină se operează cu mai multe accepțiuni și tratamente.

Astfel, în viziunea lui Eoghan Casey, o *infracțiune informatică* ar fi *o infracțiune care implică un computer în următoarele moduri* 9:

- computerul ca instrument al infracțiunii - în acest caz computerul este folosit ca un mijloc de angajare în activitatea infracțională. Un exemplu din această categorie ar fi o persoană care folosește computerul pentru a sustrage fonduri din contul unei companii;

- computerul ca focalizare a infracțiunii. Aici, computerul este folosit ca țintă urmărită de activitatea criminală și nu este neaparat folosit în comiterea actului. Cel mai bun exemplu în acest caz îl constituie individul care intră prin efracție într-un magazin de

[7] Gordon S., Ford R. On the definition and classification of cybercrime. Journal in Computer Virology. London, Ed. Springer, 2006, p. 13-14.

[8] Amza T., Amza C. P. Criminalitatea informatică. Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 2003, p. 13.

9 Eoghan Casey, Digital evidence and computer crime, third edition, Academic Press, 2011, p.40.

computere,după orele de program, cu intenția de a fura computere și echipamente conexe;

- computerul ca loc de stocare a dovezilor. Aici, persoana implicată in actul infracțional nu a furat computerul și nici nu l-a folosit ca mijloc de a comite vreo infracțiune, dar a stocat dovezi pe computer, cum ar fi păstrarea evidențelor asupra infracțiunilor comise pe hard-disk.

În această ordine de idei infracțiunea vizează sistemul informatic sub următoarele aspecte:

- sistemul informatic țintă a infractorilor – situația în care infractorii doar accesează sistemele informatice sau își însușesc ilegal (conținutul) informațiile stocate pe acestea: spre exemplu informațiile personale, clienții, planurile de marketing, aproape tot ce prezintă valoare comercială și este stocat pe discul dur (HDD);

- sistemul informatic instrument al infracțiunilor – situația în care infractorii accesează sistemele informatice fiind interesați de procesul prin care pot comite o altă infracțiune și nu de informațiile stocate pe acesta, spre exemplu folosirea unei parole pentru accesarea unui cont și transferarea respectivelor fonduri;

- sistemul informatic facilitează comiterea discretă a altor infracțiuni – situație în care infractorii utilizează sistemele informatice pentru comiterea mai ușoară a infracțiunilor care care ar putea fi comise și fără ajutorul acestora, spre exemplu; spălarea de banilor, pedofilia etc.;

- sistemul informatic furnizează în mod direct comiterea infracțiunilor – situația în care infractorii se folosesc direct de sistemele informatice pentru comiterea altor infracțiuni, spre exemplu: piratarea programelor, contrafacerea componentelor etc.10

Este de remarcat că unele organizații, cum ar fi Departamentul de Justiție al S.U.A. și Consiliul Europei folosesc termenul de cybercrime (infracțiune cibernetică) cu referire tot la

10 Sandra Grădinaru, Supravegherea tehnică în Noul Cod de procedură penală, Ed. C.H. Beck, București, 2014, p.28.

fenomenul de criminalitate informatică. Astfel, prin infracțiune cibernetică s-ar intelege orice infracțiune care implică un computer si o rețea informatică.

În ceea ce privește *clasificarea infracțiunilor informatice*, acestea pot fi grupate în11:

A. *Infracțiuni împotriva confidențialității, integrității și disponibilității datelor și sistemelor informatic*e:

- accesarea ilegală;
- interceptarea ilegală;
- afectarea integrității datelor;
- afectarea integrității sistemului;

B. *Infracțiuni informatice*:

- falsul informatic;
- frauda informatică;
- furtul de identitate;
- abuzurile asupra dispozitivelor;

C. *Infracțiuni referitoare la conținut*:

- combinații cu material pornografic (în țările unde este incriminat ca infracțiune);
- pornografia infantilă;
- actele de natură violentă, rasistă sau xenofobă;
-actele care privesc convingerile religioase (în țările unde este incriminată ca infracțiune);
- jocurile de noroc ilegale online;
- atacurile cu mesaje nesolicitate tip spam;

D. *Infracțiuni referitoare la atingerile aduse drepturilor de proprietate intelectuală*:

- încălcarea drepturilor de autor și a drepturilor conexe;
- încălcarea drepturilor de proprietate industrială;

E. *Infracțiuni complexe*:

---

11 Gheorghe Alecu, Alexei Barbăneagră, Reglementarea penală și investigarea criminalistică a infracțiunilor din domeniul informatic, Ed. Penguin Book, București, 2006, p.50.

- terorismul informatic;
- războiul informatic:

Există o mare varietate a clasificării infracțiunilor informatice și nu există un consens în această privință, iar clasificarea de mai sus are drept bază prevederile Consiliului Europei privind criminalitatea informatică din 23.11.2001, clasificare pe care o vom susține și noi. Așadar, potrivit Convenției sunt definite nouă infracţiuni. Astfel, sunt considerate infracţiuni ce aduc atingere confidenţialităţii, integrităţii şi disponibilităţii datelor şi sistemelor informatice: accesarea ilegală (art. 2), interceptarea ilegală (art. 3), alterarea integrităţii datelor (art. 4), alterarea integrităţii sistemelor (art. 5) şi abuzurile asupra sistemelor (art. 6). Sunt prevăzute ca infracţiuni în legătură cu mediul informatic: falsificarea informatică (art. 7) şi frauda informatică (art. 8). O altă categorie de infracţiuni se referă la pornografia infantilă (art. 9), iar ultima categorie face referire la infracţiuni care aduc atingere proprietăţiii intelectuale şi drepturile conexe (art. 10).

Raportând prevederile Convenţiei privind criminalitatea informatică din 23 noembrie 2001 la incriminările conținute în Codul penal al Republicii Moldova constatăm:

1. Infracţiuni contra confidenţialităţii şi integrităţii datelor informatice;

- Infracţiunea de acces ilegal la informația computerizată (art. 259 C.pen. al RM);
- Infracţiunea de interceptare ilegală a unei transmisii de date informatice (art. 260^1 C.pen. al RM);
- Infracţiunea de alterare a integrităţii datelor informatice, ținute într-un sistem informatic (art. 260^2 C.pen. al RM);
- Infracţiunea de perturbare a funcţionării sistemului informatic (art. 260^3 C.pen. al RM);
- Infracţiunea privind producerea, importul, comercializarea sau punerea ilegală la dispoziție a parolelor, codurilor de acces sau a datelor similare (art. 260^4 C.pen. al RM);

2. Infracţiuni săvârşite prin sisteme informatice:

- Infracţiunea de fals informatic (art. 260^5 C.pen. al RM);
- Infracţiunea de fraudă informatică (art. 260^6 C.pen. al RM);

3. Infracţiuni referitoare la conţinut care sunt comise prin sisteme informatice:

- Infracţiunea referitoare la pornografia infantilă prin sisteme informatice (art. 208^1 C.pen. al RM).

La aceste incriminări sunt tangente și alte infracțiuni, săvârşite cu ajutorul sistemelor informatice, în care modul de operare constituie rezultatul utilizării unui sistem informatic, ca mijloc modern de săvârşire a unor infracţiuni[12].

În viziunea noastră, infracțiunea informatică este acea infracțiune care implică un computer în următoarele moduri:

- computerul ca instrument al infracțiunii;
- computerul ca focalizare a infracțiunii;
- computerul ca loc de stocare a dovezilor.

Una dintre formele pe care o poate îmbrăca infracțiunea informatică o reprezintă în prezent frauda informatică.

În literatura de specialitate ca modalități tipice de realizare a elementului material specific infracțiunii informatice, inclusiv fraudei informatice sunt determinate: hacking-ul (pătrunderea, infiltrarea, spargerea unui sistem (rețele) informatic, recurgându-se la diverse tehnici, mijloace, programe, urmărindu-se un scop cupidant, sau de altă natură); cracking-ul (acțiunea făptuitorului de folosire a unui program și tehnici respective, pentru a penetra parolele unui calculator, sistem (rețea) informatic); furtul de identitate sau *phishing-ul* (furtul identitatii cuiva prin intermediul unei informatii de identificare care este apoi utilizata in activitatea de fraudare; *furtul de identitate reprezintă o etapă pregătitoare în comiterea infracțiunii de fraudă informatică*, incluzând mai multe faze:

- fapta de a obține informații referitoare la identitate;

[12] Laurenţiu G. Percheziţia sistemelor informatice. Academia de Poliţie „Al. I. Cuza”. București, 2010, p. 29.

- fapta de a transfera informații referitoare la identitate;

- fapta de a utiliza informații referitoare la identitate în scopuri infracționale.

În această ordine de idei, pentru o mai bună prevenire a fraudei informatice, chiar la etapa actelor preparatorii, se propune cu titlul de lege-ferenda, a califica ca infracțiune în legislația penală a Republicii Moldova și a României, cu denumirea marginală de *furt de identitate (phishing)*, următoarea faptă: *acțiunea prin care făptuitorul obține în mod fraudulos identitatea altei persoane cu ajutorul sistemelor informatice sau de telecomunicație prin inducerea în eroare a utilizatorului sistemului informatic datorită creării unei stări de aparență menite a determina utilizatorul să furnizeze date personale în cadrul unei comunicări electronice*.

Este o realitate incontestabilă că atât în România cât şi în Republica Moldova, legiuitorul care a incriminat frauda informatică s-a inspirat din Convenţia Consiliului Europei asupra criminalităţii informatice, practic reproducând prevederile acestui act.

O altă realitate constă în faptul că mecanismul preventiv cu caracter juridic, în afară de normele incriminatorii, incorporate în legislaţia penală, mai include şi alte acte normative, care mai stabilesc măsuri necesare prevenirii eficiente a criminalităţii informatice (instituţionale, politice, administrative, economice, tehnice etc.).

În ceea ce priveşte România, un act normativ de însemnătate îl constituie Hotărârea nr. 271/2013 privind aprobarea Strategiei de securitate cibernetică a României şi a Planului de acţiune la nivel naţional privind implementarea Sistemului naţional de securitate cibernetică13.

13 Hotărârea Guvernului nr. 271/2013 privind aprobarea Strategiei de securitate cibernetică a României și a Planului de acțiune la nivel național privind implementarea Sistemului național de securitate cibernetică, publicată în Publicată în M. Of. Partea I nr. 296 din 23.05.2013.

Conform actului normativ sus amintit, statul român îşi asumă rolul de coordonator al activităţilor desfăşurate la nivel naţional pentru asigurarea securităţii cibernetice, în concordanţă cu demersurile iniţiate la nivel UE şi NATO. Evoluţia rapidă a naturii ameninţărilor cibernetice a necesitat adoptarea, şi de către Organizaţia Nord – Atlantică a unei noi politici în domeniul apărării cibernetice. În acest sens NATO a elaborat un plan de acţiune pentru dezvoltarea unei capabilităţi necesare protejării infrastructurilor cibernetice proprii. Tot în introducerea actului normativ se subliniază creşterea nivelului de conştientizare a costurilor şi pericolelor pe care le implică criminalitatea informatică.

Actul normativ îşi propune drept scop menţinerea unui mediu virtual sigur bazat pe infrastructurile cibernetice naţionale, iar pentru asigurarea securităţii cibernetice a României strategia stabileşte obiective precum: adaptarea cadrului normativ şi instituţional la dinamica ameninţărilor specifice spaţiului cibernetic sau dezvoltarea culturii de securitate a populaţiei prin conştientizarea faţă de vulnerabilităţile, riscurile şi ameninţările provenite din spaţiul cibernetic şi necesitatea asigurării protecţiei sistemelor informatice proprii.

Totodată, în cadrul acestuia este desluşit înţelesul unor termeni precum infrastructruri cibernetice – infrastructuri de tehnologia informaţiei şi comunicaţii, constând în sisteme informatice, aplicaţii aferente, reşţele şi servicii de comunicaţii electronice sau securitate cibernetică – stare de normalitate rezultată în urma aplicării unui ansamblu de măsuri proactive şi reactive prin care se asigură confidenţialitatea, integritatea, disponibilitatea, autenticitatea şi nonrepudierea informaţiilor în format electronic, a resurselor şi serviciilor publice şi private, din spaţiul cibernetic.

Principalul obiectiv al Strategiei de Securitate Cibernetică a României îl constiuie crearea unui sistem naţional integrat - Sistemul Naţional de Securitate Cibernetică (SNSC) - organism care are rolul de a superviza implementarea coerentă a tuturor măsurilor de

prevenire şi reacţie la atacurile cibernetice împotriva instituţiilor publice sau a companiilor private şi care reuneşte autorităţile şi instituţiile publice cu responsabilităţi şi capabilităţi în domeniu.

Cu referire la Republica Moldova, un act normativ relevant îl reprezintă Legea nr. 20 din 03.02.2009 privind prevenirea şi combaterea criminalităţii informatice14.

În cuprinsul art. 1 al Legii sunt definiţi unii termeni precum furnizor de servicii, date referitoare la trafic sau date referitoare la utilizatori.

Astfel, furnizorul de servicii este orice entitate publică sau privată care conferă utilizatorilor serviciilor sale posibilitatea de a comunica prin intermediul unui sistem informatic, precum şi orice altă entitate care prelucrează sau stochează date informatice pentru acest serviciu de comunicaţii sau pentru utilizatorii săi.

Datele referitoare la trafic sunt orice date avînd legătură cu o comunicare transmisă printr-un sistem informatic, produse de acest sistem în calitate de element al lanţului de comunicare, indicînd originea, destinaţia, itinerarul, ora, data, mărimea, durata sau tipul de serviciu subiacent, aceasta în timp ce datele referitoare la utilizatori reprezintă orice informaţie, sub formă de date informatice sau sub orice altă formă, deţinută de un furnizor de servicii, referitoare la abonaţii acestor servicii, altele decît datele referitoare la trafic sau conţinut, şi care permit stabilirea: tipului de serviciu de comunicaţii utilizat, identităţii, adresei poştale sau geografice, numărului de telefon al abonatului şi oricărui alt număr de contact, precum şi a datelor referitoare la facturare şi plată.

Art. 3 al actului normativ menţionat pune accent pe faptul că lupta pentru prevenirea şi combaterea criminalităţii informatice se face cu respectarea unor principii precum respectarea drepturilor şi a

14 Legea nr. 20 din 03.02.2009 privind prevenirea și combaterea criminalității informatice, publicată în M.l Of. nr. 11-12 din 26.01.2010, art. nr. 17.

libertăţilor fundamentale ale omului şi protecţia datelor cu caracter personal.

Totodată, art. 4 stabileşte funcţiile autorităţilor şi instituţiilor publice cu competenţe în domeniul prevenirii şi combaterii criminalităţii informatice.

Astfel, Ministerul Afacerilor Interne efectuează măsuri speciale de investigaţii, de urmărire penală, de cooperare internaţională, de identificare a persoanelor care comit infracţiuni informatice.

Serviciul de Informaţii şi Securitate desfăşoară activităţi de prevenire şi combatere a criminalităţii informatice ce prezintă ameninţări la adresa securităţii naţionale, activităţi operative de investigaţii, de depistare a legăturilor organizaţiilor criminale internaţionale, alte activităţi în limita competenţei sale.

Procuratura Generală: a) coordonează, conduce şi exercită urmărirea penală, în modul prevăzut de lege; b) dispune, în cadrul desfăşurării urmăririi penale, la solicitarea organului de urmărire penală sau din oficiu, conservarea imediată a datelor informatice ori a datelor referitoare la traficul informatic, faţă de care există pericolul distrugerii ori alterării, în condiţiile legislaţiei de procedură penală; c) reprezintă învinuirea, în numele statului, în instanţă de judecată în modul prevăzut de lege. Iar în final,

Ministerul Tehnologiei Informaţiei şi Comunicaţiilor, în comun cu Serviciul de Informaţii şi Securitate, prezintă propuneri privind asigurarea protecţiei şi securităţii informatice.

În art. 5 al actului normativ se stipulează că autorităţile competente, furnizorii de servicii, organizaţiile neguvernamentale, alţi reprezentanţi ai societăţii civile colaborează prin schimb de informaţii, de experţi, prin activităţi comune de cercetare a cazurilor şi de identificare a infractorilor, de instruire a personalului, prin realizarea de iniţiative în scopul promovării unor programe, practici, măsuri, proceduri şi standarde minime de securitate a sistemelor informatice, prin campanii de informare privind criminalitatea

informatică şi riscurile la care sînt expuşi utilizatorii de sisteme informatice, prin alte activităţi în domeniu.

Sunt prevăzue şi obligaţii atât pentru proprietarii de sisteme informatice dar şi pentru furnizorii de servicii.

Astfel, proprietarii de sisteme informatice, în cazul în care accesul la care este interzis sau restricţionat pentru anumite categorii de utilizatori, au obligaţia de a avertiza utilizatorii referitor la condiţiile legale de acces şi de utilizare, precum şi la consecinţele juridice ale accesului nesancţionat la aceste sisteme informatice. Avertizarea trebuie să fie accesibilă oricărui utilizator.

Aceasta în timp ce furnizorii de servicii, printre altele, trebuie să ţină evidenţa tuturor utilizatorilor de servicii, să comunice autorităţilor competente datele despre traficul informatic, inclusiv datele despre accesul ilegal la informaţia din sistemul informatic, despre tentativele de introducere a unor programe ilegale, despre încălcarea de către persoane responsabile a regulilor de colectare, prelucrare, păstrare, difuzare, repartizare a informaţiei, ori a regulilor de protecţie a sistemului informatic prevăzute în conformitate cu statutul informaţiei sau cu gradul ei de protecţie.

Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 808 din 07.10.2014 cu privire la aprobarea Planului naţional de acţiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în perioada 2014-201615 [83] face şi ea trimitere la criminalitatea informatică, stipulând în art. 16 lit. g) necesitatea ajustării cadrului legal privind prevenirea şi combaterea criminalităţii informatice precum şi a consolidării capacităţilor instituţionale prin instruirea specialiştilor, preluarea celor mai bune practici şi experienţe în domeniul schimbului de informaţii cu privire la combaterea criminalităţii informatice.

15 Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 808 din 07.10.2014 cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în perioada 2014-2016, publicată în M. Of. nr. 297-309, art. nr. 851;

Instituţiile responsabile pentru implementarea acestor măsuri sunt Ministerul Afacerilor Interne, Procuratura Generală, Serviciul de Securitate şi Informaţii precum şi Ministerul Tehnologiei Informaţiei şi Telecomunicaţiilor, iar termenul stabilit pentru realizarea lor este perioada 2015-2016.

Hotărârârea Guvernului Republicii Moldova nr. 811 din 29.10.2015 cu privire la Programul naţional de securitate cibernetică a Republicii Moldova pentru anii 2016-202016 defineşte în conţinutul său termeni precum: ameninţare cibernetică, apărare cibernetică, incident cibernetic, infrastructuri cibernetice, risc de securitate în spaţiul cibernetic, vulnerabilitate în spaţiul cibernetic ş.a.m.d.

Actul normativ prevede nişte principii pe care trebuie să se bazeze conceptul de securitate informatică, precum ar fi: protecţia drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului; accesul pentru toţi la internet; reziliența cibernetică sau altfel spus, sesizarea preventivă a atacurilor şi ameninţărilor cibernetice, administrare multiparticipativă prin colaborarea dintre autorităţile publice şi sectorul privat şi, nu în ultimul rând, responsabilitatea comună şi răspunderea personalizată pentru asigurarea securităţii cibernetice.

Este tras şi un semnal de alarmă deoarece: *nu există un cadru legal privind delimitarea şi armonizarea competenţelor şi responsabilităţilor instituţiilor statului şi celor private în domeniul securităţii cibernetice, cadrul legislativ-normativ nu este armonizat integral la prevederile Convenţiei Consiliului Europei privind criminalitatea informatică, nu sunt asigurate educţia, formarea şi informarea continuă în domeniul securităţii cibernetice etc.*

Pentru rezolvarea acestor carenţe sunt stabilite de către actul normativ şapte obiective: procesarea, stocarea şi accesarea în siguranţă a datelor, inclusiv a datelor de interes public; securitatea şi

16 Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 811 din 29.10.2015 cu privire la Programul național de securitate cibernetică a Republicii Moldova pentru anii 2016-2020, publicată în M. Of. nr. 306-310, art. nr. 905.

integritatea reţelelor şi serviciilor de comunicaţii electronice; dezvoltarea capacităţilor de prevenire şi reacţie urgentă la nivel naţional (reţeaua CERT naţională); prevenirea şi combaterea criminalităţii informatice; consolidarea capacităţilor de apărare cibernetică; educaţia, formarea şi informarea continuă în domeniul securităţii cibernetice; cooperarea şi interacţiunea internaţională în sferele ce ţin de securitatea cibernetică.

În final, un alt act normativ important care trebuie menţionat este Strategia naţională de dezvoltare a societăţii informaţionale „Moldova Digitală 2020”17 cuprinsă în Hotărârea Guvernului Moldovei 857 din 31.10.2013.

Actul normativ indică că pe cît o societate este mai informatizată, cu atît este mai mult expusă riscurilor cibernetice, iar asigurarea securităţii spaţiului cibernetic trebuie să constituie o preocupare majoră a tuturor actorilor implicaţi, mai ales la nivel instituţional, unde se concentrează responsabilitatea elaborării şi aplicării de politici coerente în domeniu.

La fel se constată că în prezent, în Republica Moldova nu există autoritate publică direct responsabilă şi abilitată cu atribuţii, funcţii şi obligaţiuni privind securitatea cibernetică. La moment, sunt mai multe instituţii implicate în proces, fiecare dintre ele asigurînd acoperirea problematicii respective pe segmentul său de activitate. În acest sens, urmează a fi acoperit golul existent în cadrul legislativ-normativ în domeniul asigurării securităţii cibernetice.

Se punctează faptul că se resimte necesitatea dezvoltării culturii de securitate cibernetică a utilizatorilor sistemelor informatice şi de comunicaţii, adesea insuficient informaţi în legătură cu potenţialele riscuri, dar şi cu soluţiile de contracarare a acestora.

Pentru un mediu digital securizat şi protejat textul de lege prevede obiective precum: sporirea nivelului de securitate cibernetcă

17 Hotărârea Guvernului Moldovei 857 din 31.10.2013, publicată în M. Of. nr. 306-310, art. nr. 905.

a infrastructurilor critice naţionale (instituţii publice, reţele de comunicaţii electronice, apeducte, reţele de transport etc.); creşterea gradului de conştientizare a riscurilor spaţiului digital şi a necesităţii măsurilor de asigurare a securităţii cibernetice; promovarea şi dezvoltarea cooperării pe plan internaţional în domeniul securităţii cibernetice; completarea şi armonizarea cadrului legislative naţional în domeniul securităţii cibernetice; formarea profesională adecvată a persoanelor care îşi desfăşoară activitatea în domeniul securităţii cibernetice etc.

În legătură cu incriminarea faptelor de fraudă informatică în legislaţia penală a României, Noul Cod penal român din 2014, se prevăd două grupuri de infracţiuni. Primul grup intitulat ”Fraude comise prin sisteme informatice şi mijloace de plată electronice”, face parte din infracţiunile contra patrimoniului (Titlul II, Capitolul IV din Partea specială) şi include trei infracţiuni – „Frauda informatică” (art. 249 C. pen.), „Efectuarea de operaţiuni financiare în mod fraudulos” (art. 250 C. pen.) și „Acceptarea operaţiunilor financiare efectuate în mod fraudulos” (art. 251 C. pen.).

Al doilea grup, intitulat ”Infracţiuni contra siguranţei şi integrităţii sistemelor informatice” face parte din infracţiunile contra siguranţei publice (Titlul VII, Capitolul VI din Partea specială) şi înglobează şase infracţiuni – „Accesul ilegal la un sistem informatic” (art. 360 C. pen.), „Interceptarea ilegală a unei transmisii de date informatice” (art. 361 C. pen.), „Alterarea integrităţii datelor informatice” (art. 362 C. pen.), „Perturbarea funcţionării sistemelor informatice” (art. 363 C. pen.), „Transferul neautorizat de date informatice” (art. 364 C. pen.) și „Operaţiuni ilegale cu dispozitive sau programe informatice” (art. 365 C. pen.).

După cum s-a precizat, în raport cu legislația penală a României, frauda informatică face parte din infracţiunile contra patrimoniului. Raţionamentul legiuitorului în acest caz a fost determinat de pagubele patrimoniale aduse victimelor acestui tip de infracţiuni.

Este deci foarte important pentru o bună înţelegere a fraudei informatice să avem o justă înţelegere a noţiunii de patrimoniu.

Din punct de vedere doctrinar, termenul patrimoniu desemnează o noţiune încadrată cu exactitate de dreptul privat: totalitatea drepturilor şi obligaţiilor evaluabile în bani ale unei persoane[18].

Noţiunea de patrimoniu în dreptul penal nu trebuie confundată cu aceea de proprietate, aceasta deoarece noţiunea de patrimoniu are în vedere drepturile şi obligaţiile pe care o persoană le are asupra bunurilor materiale, în timp ce noţiunea de proprietar relevă ideea de stăpânire sau de capacitate şi drept de a dispune de bunuri materiale. Noţiunea de proprietate nu acoperă sfera patrimoniului, fiind doar o parte a acestuia.

Sub acest aspect, cea mai bună definiţie a patrimoniului, din punctul de vedere al ocrotirii penale, trebuie să aibă în vedere patrimoniul ca universalitate de drepturi şi bunuri susceptibile să satisfacă nevoile materiale şi spirituale ale oamenilor[19].

Legea penală foloseşte noţiunea de infracţiuni ”contra patrimoniului”, iar nu pe cea de infracţiuni ”contra proprietăţii”, pentru a sublinia faptul că infracţiunile pot fi îndreptate nu numai împotriva proprietarului unui bun, ci şi împotriva celui care deţine posesia sau folosinţa bunului respectiv. Prin urmare, legea penală apără nu numai dreptul de dispoziţie, ci şi posesia. Mai mult decât atât, legea penală apără şi detenţia, fie ea şi detenţia precară. Detentorul precar este persoana care stăpâneşte bunul nu pentru sine, ca posesor, ci pentru altul, în virtutea actului juridic pe care l-a

18 Ioana Vasiu, Lucian Vasiu, Informatica juridică și drept informatic, Ed. Albastră, Cluj-Napoca, 2009, p.37.

19 Matei Cantacuzino, Elementele dreptului civil, Ed. Cartea Românească, București, 1921, p.36.

încheiat cu acesta (spre exemplu depozitarul, locatarul, împrumutatul etc.)20.

Astfel, Capitolul IV al noului Cod penal român include fraudele patrimoniale săvârşite prin sisteme informatice şi mijloace de plată electronice: frauda informatică (art. 249), efectuarea de operaţii financiare în mod fraudulos (art. 250) şi acceptarea operaţiunilor financiare efectuate în mod fraudulos (art. 251) iar Capitolul V intitulat ”Distrugerea şi tulburarea de posesie” cuprinde infracţiunile: distrugerea (art. 253), distrugerea calificată (art. 254), distrugerea din culpă (art. 255) şi tulburarea de posesie (art. 256).

Obiectul juridic generic al infracţiunilor contra patrimoniului este reprezentat de valoarea socială pe care o reprezintă relaţiile sociale care se nasc, se desfăşoară şi se dezvoltă în legătură cu protecţia patrimoniului public sau privat.

Obiectul juridic poate fi unul complex, în situaţia unor infracţiuni contra patrimoniului fiind lezate şi valori cum ar libertatea de voinţă, integritatea personală (spre exemplu, în cazul infracţiunii de tâlhărie) sau încrederea persoanei (în cazul infracţiunii de gestiune frauduloasă).

Obiectul material al infracţiunilor contra patrimoniului îl reprezintă bunurile bunurile mobile sau imobile împotriva cărora a fost îndreptată activitatea infracţională.

Obiectul material va fi, în toate cazurile, un bun mobil în cazul infracţiunilor de furt, tâlhărie, abuz de încredere, delapidare sau însuşirea bunului găsit.

Unele infracţiuni, cum sunt distrugerea (în oricare dintre formele sale) sau tulburarea de posesie pot avea ca obiect material un imobil asupra căruia se îndreaptă activitatea infracţională a făptuitorului.

Obiectul material poate să aparţină unei persoane fizice sau juridice (de drept public sau privat).

---

20 Alexandru Ionaș, Alexandru Florin Măgureanu, Cristina Dinu, Drept penal. Partea specială, Ed. Universul Juridic, București, 2015, p.187.

Subiect activ al infracţiunilor contra patrimoniului poate fi orice persoană care răspunde penal, legea necondiţionând existenţa infracţiunii de o calificare specială a făptuitorului, cu unele excepţii, cum este situaţia gestiunii frauduloase, caz în care legea stabileşte o calitate specială a subiectului activ, şi anume cea de administrator judiciar.

Există cazuri când subiect activ al infracţiunii poate fi chiar şi proprietarul bunului (la infracţiunea de furt, atunci când proprietarul ia bunul din posesia legitimă a altuia).

În marea lor majoritate, infracţiunile contra patrimoniului se săvârşesc în participaţie penală, fie sub forma coautoratului, instigării sau complicităţii. Este posibilă şi participaţia improprie, în măsura în care la intervenţia intenţionată a instigatorului sau complicelui autorul a acţionat din culpă sau fără intenţie.

Subiect pasiv al infracţiunilor contra patrimoniului poate fi orice persoană fizică sau juridică, în funcţie de situaţie, precum şi statul în măsura în care bunurile asupra cărora a fost îndreptată activitatea infracţională constituie obiectul exclusiv al proprietăţii publice.

Codul penal român în vigoare introduce o condiţie suplimentară pentru existenţa unităţii de infracţiune (existenţa unui subiect pasiv unic), iar legea de punere în aplicare prevede că această cerinţă este îndeplinită şi atunci când obiectul infracţiunii se află în coproprietatea mai multor persoane. În cazul infracţiunilor complexe (tâlhăria şi pirateria), există unitate de infracţiuni atunci când prin aceasta s-a adus atingere unor subiecţi pasivi secundari diferiţi, dar subiectul pasiv principal este unic21.

În cazul majorităţii infracţiunilor contra patrimoniului, legea nu prevede condiţii de loc sau de timp pentru existenţa infracţiunii. În cazul furtului sau a tâlhăriei, cerinţele speciale referitoare la locul

21 Legea nr. 187/2012 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 286/2009, art. 298.

şi timpul săvârşirii infracţiunii pot constitui doar circumstanţe de agravare a infracţiunii.

În opinia unor autori22, infracţiunile contra patrimoniului sunt condiţionate de existenţa unei situaţii premise şi care variază în raport cu specificul fiecărei infracţiuni. În cazul în care lipseşte situaţia premisă, infracţiunea condiţionată de o astfel de situaţie se consideră că nu este prevăzută de legea penală.

Astfel, la infracţiunile de sustragere (furt, tâlhărie, piraterie) situaţia premisă constă în existenţa unui bun care se află în stăpânirea de fapt a altei persoane decât cea care comite fapta; în cazul infracţiunii de abuz de încredere situaţia premisă o constituie raportul juridic patrimonial existent între persoana care deţine un bun al altuia şi persoana de la care a primit bunul; la abuzul de încredere privind fraudarea creditorilor situaţia premisă presupune existenţa unor raporturi juridice patrimoniale care să genereze obligaţii de această natură din partea făptuitorului faţă de creditorii săi; în infracţiunea de însuşire a bunului găsit sau ajuns din eroare la făptuitor, situaţia premisă constă în existenţa unei relaţii patrimoniale născută întâmplător între persoana care a găsit bunul ori l-a primit din eroare din eroare şi persoana în paguba căreia s-a produs pierderea bunului sau căreia i se cuvenea bunul respectiv etc.

Elementul material al laturii obiective al infracţiunilor contra patrimoniului se poate realiza în marea majoritate a cazurilor prin acţiune, şi doar în mod excepţional la infracţiunea prevăzută de art. 243 (însuşirea bunului găsit sau ajuns din eroare la făptuitor), una dintre modalităţile normative constă în inacţiune.

Unele infracţiuni au elementul material sub forma unei singure acţiuni (ex. furtul), altele, sub forma unor acţiuni alternative (ex. distrugerea) ori cumulative (ex. tâlhăria, pirateria), iar în alte situaţii acţiuni sau inacţiuni alternative (ex. însuşirea bunului găsit sau ajuns din eroare la făptuitor).

22 Ion Ristea, Drept penal. Partea specială, vol. I, Ed. Universul Juridic, București, 2014, p.222-223.

Sunt infracţiuni contra patrimoniului la care deşi elementul material constă într-o acţiune, nu se exclude posibilitatea unor acte omisive prin care să se realizeze acţiunea incriminată săvârşită în condiţiile art. 17 C. pen. (comisiune prin omisiune) cum ar fi gestiunea frauduloasă şi distrugerea[23].

Elementul material al laturii obiective la infracţiunile contra patrimoniului este condiţionat, de regulă de anumite cerinţe esenţiale care devin elemente constitutive ale infracţiunii, fără realizarea lor fiind exclusă infracţiunea. De pildă, infracţiunea de furt este condiţionată de cerinţa unui bun mobil aflat în posesia sau detenţia altei persoane şi de lipsa consimţământului acesteia; la infracţiunea de tâlhărie, violenţele sau ameninţările trebuie să constituie un mijloc pentru săvârşire a furtului ori pentru păstrarea bunului furat[24] etc.

Urmarea imediată constă în producerea unei pagube patrimoniului unei persoane fizice sau juridice private sau unei persoane juridice publice. În cazul infracţiunilor cu obiect juridic complex, urmarea constă şi în afectarea altor valori sociale (de exemplu, integritatea corporală în cazul infracţiunii de tâlhărie sau piraterie).

Legătura de cauzalitate trebuie să existe între comiterea faptei şi producerea urmării periculoase. Ea implică existenţa unei relaţii ca de la cauză la efect ce se realizează între elementul material şi urmarea imediată. Dacă această urmare se datorează altor cauze decât acţiunii ilicite a făptuitorului, va fi exclusă existenţa infracţiunii. Legătura de cauzalitate rezultă, în cazul anumitor infracţiuni, din materialitatea faptei săvârşite, iar în alte situaţii trebuie dovedită cu probe[25].

---

23 George Antoniu și colab, Explicații preliminare ale noului Cod penal, vol. III, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p.287.

24 Emilian Stancu, Carmina - Elena Aleca, Elemente de criminologie generală, Ed. Pro Universitaria, București, 2014, p.158.

25 Ion Ristea, Drept penal. Partea specială, vol. I, Ed. Universul Juridic, București, 2014, p.224.

Forma de vinovăţie cu care se săvârşesc infracţiunile contra patrimoniului este, de regulă, intenţia directă sau indirectă, În cazul unor forme agravate ale tâlhăriei sau pirateriei, vinovăţia se poate realiza şi sub aspectul praeterintenţiei, iar în mod cu totul deosebit poate îmbrăca şi forma culpei în varianta distrugerii din culpă.

Actele de pregătire nu sunt incriminate. Dacă au fost efectuate de altă persoană decât autorul şi au fost folosite de către acesta la săvârşirea infracţiunii, pot reprezenta acte de complicitate.

Tentativa este sancţionată potrivit prevederilor art. 232, art. 237, art. 238 din C. pen. român.

Consumarea are loc în momentul în care, prin săvârşirea unei fapte se produce o pagubă în patrimoniul unei persoane sau este pus în pericol un drept de natură patrimonială

Epuizarea poate exista în cazul infracţiunilor contra patrimoniului când activitatea infracţională are formă continuă sau continuată. În primul caz momentul epuizării faptei va fi acela al intervenţiei unei voinţe contrare de a face să înceteze prelungirea activităţii ilicite a autorului. La forma continuată, epuizarea are loc în momentul săvârşirii ultimului act al activităţii infracţionale[26].

Infracţiunile contra patrimoniului în raport cu conţinutul lor legal, îmbracă modalităţi normative stabilite printr-un conţinut închis de incriminare sau printr-un conţinut deschis care permite şi alte modalităţi decât cele enumerate de legiuitor[27].

Modalităţile faptice pot fi diverse potrivit împrejurărilor concrete ale fiecărei activități infracţionale.

În ceea ce priveşte Codul penal al Republicii Moldova, frauda informatică face parte din rândul infracţiunilor informatice, fiind reglementată în art. 260^6 C. pen., în Capitolul XXI intitulat „Infracţiuni informatice şi infracţiuni în domeniul telecomunicaţiilor”.

---

26 Op.cit. p.225.

27 Alexandru Boroi, Drept penal. Partea specială, Ed. C.H. Beck, București, 2011, p.161.

Astfel, acest cod a încercat să se adapteze cât mai bine la noile concepte utilizate tot mai frecvent la scară internaţională, cum ar fi „societate informatizată" sau „societate telecomunicaţională", încercându-se crearea unei noi doctrine privind infracţionalitatea informatică şi telecomunicaţională ce se doreşte a fi cuprinsă în legislaţia de drept penal a Republicii Moldova.

Totuşi, la fel de bine se poate observa că unele sisteme de drept (în special cel spaniol) nu au considerat necesară o separare conceptuală a infracţiunilor informatice de cele tradiţionale. Acestea plasează infracţiunile informatice în cadrul în cadrul unor forme asimilate ale unor infracţiuni tradiţionale ori le conturează ca fiind forme agravate ale unor infracţiuni tradiţionale28.

Dat fiind că în Codul penal al Republicii Moldova frauda informatică este încadrată în rândul infracţiunilor informatice apreciem ca fiind importantă prezentarea aspectelor generale ale acestor infracţiuni.

Obiectul juridic generic îl reprezintă relaţiile sociale din domeniul informaticii şi al telecomunicaţiilor.

Prin informatică se înţelege domeniul de activitate care include prelucrarea şi transportarea datelor cu ajutorul sistemelor automatizate de calcul şi al mijloacelor de comunicaţie. În urma prelucrării datelor, acestea devin informaţii, care se vor distribui la locul unde au fost solicitate, într-o formă utilă pentru a fi utilizate la stabilirea unei decizii Prin prelucrarea informaţiei se înţelege colectarea, memorarea, organizarea, codificarea, transformarea, regăsirea, distribuirea ţi transmiterea informaţiilor29.

Prin informaţie se înţelege, în sens general, posibilitatea de aducere la cunoştinţa unui operator uman a unui lucru, fapt, fenomen etc. Data, în sensul teoriei informaţiei, reprezintă codificarea informaţiei cu ajutorul unor simboluri sau semnale pe un suport sau

28 George Zlati, Legitima apărare și starea de necesitate în domeniul criminalității informatice (II), în Dreptul, nr. 5/2015, p.170.

29 Daniela Gărăiman, Dreptul și informatica, Ed. All Beck, București, 2003, p.3.

mediu, în vederea prelucrării acesteia de către un sistem automat de calcul. Trebuie făcută distincţia între informaţie şi dată în sensul utilităţii lor, informaţia fiind accesibilă operatorului uman, iar data, în general, sistemului automat de calcul. Data este o reprezentare formală a conceptelor faptelor sau instrucţiunilor, informaţia este înţelesul pe care data îl are pentru fiinţa umană. Data prezintă două aspecte diferite: pe de o parte este o potenţială informaţie pentru fiinţa umană, iar pe de altă parte se compune din instrucţiuni pentru calculator30.

Noţiunea de informaţie face parte din viaţa cotidiană. Orice decizie, în orice domeniu, are la bază informaţii ce se obţin din prelucrarea unor date culese despre obiectul activităţii respective. Pentru a deveni informaţii, datele trebuie prelucrate în concordanţă cu cerinţele informaţionale; aceasta presupune culegerea datelor de la diverse surse; prelucrarea propriu-zisă şi distribuirea rezultatelor prelucrării – informaţiile – la locul în care sunt solicitate. Obiectul prelucrării datelor constă în convertirea acestora în informaţii care să stea la baza deciziilor31.

Activitatea de prelucrare a informaţiei include32:

- culegerea datelor – reprezintă pregătirea și adunarea datelor ce urmează a fi prelucrate, date care sunt introduse şi care pot fi transferate pe un suport magnetic/optic până la prelucrare;

- prelucrarea datelor – datele care sunt subiectul activităţilor de prelucrare cuprind: calcule, comparări, sortări, clasificări sau însumări, iar aceste activităţi organizează, analizează şi manipulează datele convertindu-le în informaţii pentru utilizatori;

- transmiterea informaţionale – este activitatea în cadrul căreia informaţiile rezultate în urma prelucrării apar în forme variate

30 Op.cit. p.4.

31 Radu Mârșanu, Sisteme de calcul, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1995, p.3.

32 Denis Gabriela Ghervase, Securitatea informațiilor și internetul – criminalitatea informatică, Ed,Unniversitaria Craiova, 2013, p.27-28.

pentru a fi transmise utilizatorilor în forma solicitată de către aceştia. În cadrul acestei activităţi, informaţiile trebuie să îndeplinească anumite condiţii de calitate care se referă la timp (viteza cu care informaţia ajunge la utilizator), conţinut (atributele care conferă valoare informaţiei) şi formă (felul în care informaţia ajunge la utilizator);

- stocarea produselor informaţionale, reprezintă activitatea dintr-un sistem informatic, în care datele şi informaţiile sunt depozitate într-un mod organizat în vederea unei utilizări ulterioare;

- controlul performanţelor sistemului – reprezintă o activitate care are în vedere următoarele elemente: un sistem informatic produce un un feed-back despre intrările, procesul şi ieşirile sale, precum şi despre activitatea de stocare a informaţiilor; feed-back-ul monitorizat şi evaluat pentru a determina dacă sistemul urmează să-şi atingă scopul prin performanţele sale, dar şi faptul că feed-back-ul va trebui utilizat pentru a efectua ajustări în activitatea sistemului informatic pentru a-i corecta deficienţele.

Prin telecomunicaţii înţelegem orice transmisiune, emisie sau recepţie de semne, semnale înscrieri, imagini, sunete sau informaţii de orice natură prin fir, radio, prin sisteme optice sau alte sisteme electromagnetice.

Fiecare dintre infracţiunile informatice şi infracţiunile în domeniul telecomunicaţiilor are un *obiect juridic special.* Acest obiect îl constituie relaţiile sociale cu privire la accesul legal la informaţia computerizată (obiectul juridic principal) şi relaţiile sociale cu privire la intervenţia legală în sistemul informaţional (obiectul juridic secundar) (lezate prin infracţiunea prevăzută în art. 259 C. pen. RM), relaţiile sociale cu privire la circulaţia legală a mijloacelor tehnice sau produselor program (lezate prin infracţiunea specificată în art. 260 C. pen. RM); relaţiile sociale cu privire la legalitatea interceptării unei transmisii de date informatice care nu sunt publice (lezate prin infracţiuea prevăzută în art. 260^1 C.pen. RM); relaţiile sociale cu privire la integritatea, accesibilitatea şi

circulaţia în condiţii de legalitate a datelor informatice (lezate prin infracţiunea specificată la art. 260^2 C. pen. al RM); relaţiile sociale cu privire la buna funcţionare a unui sistem informatic sub aspectul inviolabilităţii domiciliului informatic (lezate prin infracţiunea prevăzută la art. 260^3 C. pen. RM); relaţiile sociale cu privire la încrederea în datele informatice care permit accesul la un sistem informatic, în sensul utilizării corecte şi legale a acestora, precum şi în desfăşurarea corectă şi legală a operaţiunilor comerciale în legătură cu acestea (lezate prin infracţiunea specificată în art. 260^4 C. pen. RM); relaţiile sociale cu privire la încrederea publică în siguranţa şi fiabilitatea sistemelor informatice; la valabilitatea şi autenticitatea datelor informatice, a întregului proces modern de prelucrare, stocare şi tranzacţionare automată a datelor de interes oficial sau privat (lezate prin infracţiunea prevăzută la art. 260^5 C.pen. RM); relaţiile sociale cu privire la integritatea patrimoniului unei persoane, atunci când prezenţa respectivei persoane în spaţiul cibernetic se cuantifică într-un anumit volum de date stocate într-un sistem informatic sau, vehiculate într-o reţea (lezate prin infracţiunea specificată la art. 260^6 C. pen. RM); relaţiile sociale cu privire la securitatea sistemului informatic (lezate prin infracţiunea prevăzută la art. 261 C. pen. RM); relaţiile sociale cu privire la accesul autorizat la reţelele sau serviciile de telecomunicaţii (lezate prin infracţiunea specificată la art. 261^1 C. pen. RM)33.

Obiectul material sau imaterial al infracţiunilor informatice şi din domeniul telecomunicaţiilor poate fi reprezentat de;

- informaţia computerizată, calculatoarele, sistemul informatic sau reţeaua informatică – în cazul infracţiunilor prevăzute de art. 259 C. pen. RM;
- informaţia protejată de lege – în situaţia infracţiunii prevăzute la lit. g) alin. (2) art. 259 C. pen. RM; mijloacele tehnice

33 Sergiu Brînză, Vitalie Stati, Drept penal. Partea specială, vol. II, Tipografia Centrală, Chișinău, 2011, p.254-255.

sau produsele program, concepute sau adaptate, în scopul săvârşirii uneia dintre infracţiunile prevăzute la art. 237, 259, 260^1-260^3, 260^5 şi 260^6 C. pen. RM – în ipoteza infracţiunii specificate la art. 260 C. pen. RM;

- transmisia de date informatice (inclusiv a unei emisii electronice) care nu sunt publice şi care sunt destinate unui sistem informatic, provin dintr-un asemenea sistem sau se efectuează în cadrul unui sistem informatic – în cazul infracţiunii prevăzute la art. 260^1 C. pen. RM;

- datele informatice dintr-un sistem informatic, dintr-un mijloc de stocare sau cu acces limitat - în ipoteza infracţiunilor specificate la art. 260^2 C. pen. RM;

- datele informatice - în cazul infracţiunilor prevăzute în art. 260^3, 260^5, 260^6 C. pen. RM;

- parola, codul de acces sau datele similare care permit accesul total sau parţial la un sistem informatic – în situaţia infracţiunii specificate la art. 260^4 C. pen. RM;

- informaţia computerizată sau alte entităţi, inerente pe fundalul provocării unor urmări grave – în cazul infracţiunilor prevăzute la art. 261 C. pen. RM;

- reţelele sau serviciile de telecomunicaţii – în cazul infracţiunilor prevăzute de art. 261^1 C. pen. RM.

Subiect activ al infracţiunilor informatice şi în domeniul telecomunicaţiilor este persoana fizică responsabilă care la momentul săvârşirii infracţiunii a împlinit vârsta de 16 ani (art. 259, 260^1-260^4, 261 şi 261^1 C. pen. RM) sau de 14 ani (art. 260 C. pen. R). Persoana juridică (cu excepţia autorităţii publice) este subiect în cazul infracţiunilor prevăzute la art. 259,260, 260^1, 260^1, 260^3, 260^4, 261 şi 261^1 C.pen. RM.

În anumite cazuri, subiectului activ al infracţiunilor analizate i se cere o anumită calitate specială. Astfel, doar persoana care nu este autorizată în temeiul legii sau al unui contract şi care depăşeşte limitele autorizării ori nu are permisiunea persoanei competente să

utilizeze, să administreze sau să controleze un sistem informatic ori să efectueze cercetări ştiinţifice sau să desfăşoare orice altă operaţiune într-un sistem informatic poate fi subiectul infracţiunii prevăzute în art. 259 C. pen. RM.

Subiectul pasiv este caracterizat prin anumite calităţi speciale:

- proprietarul sau alt posesor al informaţiei computerizate, calculatorului, sistemului informatic sau reţelei informatice accesate ilegal – în cazul infracţiunii prevăzute în art. 259 C. pen. RM;

- persoana fizică sau juridică posesoare a mijloacelor tehnice sau a produselor program care au fost în mod fraudulos utilizate pentru a permite accesul într-un sistem informatic – în cazul infracţiunii prevăzute în art. 260 C. pen. RM;

- persoana fizică sau juridică care este posesoarea datelor informatice interceptate – în ipoteza infracţiunii prevăzute de de art. 260^1 C. pen. RM;

- persoana fizică sau juridică care posedă datele informatice care deţine datele informatice ce constituie obiectul imaterial al infracţiunii – în cazul infracţiunii prevăzute la art. 260^2 C. pen. RM;

- persoana fizică sau juridică posesoare a sistemului informatic, a cărui funcţionare este perturbată – în cazul faptei incriminate la art. 260^3 C. pen. RM;

- persoana fizică sau juridică posesoare a parolelor, codurilor de acces sau a altor asemenea date informatice care au fost în mod fraudulos utilizate pentru a permite accesul într-un sistem informatic – în cazul infracţiunii prevăzute la art. 260^4 C. pen. RM;

- persoana fizică sau juridică prejudiciată în propriile interese şi faţă de care se produc consecinţe juridice (de ordin patrimonial, moral sau social) în urma contrafacerii datelor informatice – în situaţia infracţiunii stipulate în art. 260^5 C. pen. RM;

- persoana al cărei interes patrimonial a fost prejudiciat prin acţiunea făptuitorului – în cazul faptei incriminate la art. 260^6 C. pen. RM;

- proprietarul sau alt posesor al resurselor sau al sistemelor informaţionale, al tehnologiilor şi mijloacelor de asigurare a acestora precum şi proprietarul sau alt posesor al informaţiei computerizate – în ipoteza infracţiunii specificate în art. 261 C. pen. RM;

- furnizorul de reţele de comunicaţii electronice sau furnizorul de servicii de comunicaţii electronice – în situaţia faptei incriminate în art. 261^1 C. pen. RM.

Latura obiectivă a infracţiunilor informatice şi a infracţiunilor în domeniul telecomunicaţiilor se caracterizează prin faptul că fapta prejudiciabilă poate fi săvârşită prin modalitatea acţiunii (art. 259, 260, 260^1-260^6 şi 261^1 C. pen. RM) ori a acţiunii ori inacţiunii (art. 261 C. pen. RM).

Din punctul de vedere al structurii laturii obiective, infracţiunile în cauză sunt infracţiuni materiale (în ipoteza infracţiunilor specificate la art. 259, 260^2-260^6, 261 şi 261^1 C. pen. RM) sau formale (în cazul infracţiunilor prevăzute la art. 260 şi 260^1 C. pen. RM [170, p.256-257].

În ceea ce priveşte latura subiectivă în cazul infracţiunilor informatice şi a infracţiunilor în domeniul telecomunicaţiilor, acestea sunt săvârşite cu intenţie (în cazul infracţiunilor stipulate în art. 259, 260, 260^1-260^6 şi 261^1 C. pen. RM.

În situaţia infracţiunii prevăzute de art. 261 C. pen. RM, făptuitorul manifestă intenţie sau imprudenţă în raport cu fapta prejudiciabilă şi doar imprudentă în raport cu urmările prejudiciabile.

Concluzii. *Frauda informatică,* în viziunea noastră, poate fi definită ca fiind un act infracţional săvârşit prin intrarea, alterarea, ştergerea, sau supraimprimarea de date sau de programe pentru calculator sau orice alta ingerinţă într-un tratament informatic care îi influenţează rezultatul, cauzând prin aceasta un prejudiciu economic sau material, cu intenţia de a obţine un beneficiu nelegitim pentru sine însuşi sau pentru altul.

La baza poziționării locului incriminator al fraudei informatice în legislaţia penală stau două criterii: 1) obiectul juridic de atentare și 2) mijlocul de comitere a infracţiunii.

Din noţiunea fraudei informatice, reiese, în mod indubitabil, că scopul final al infractorului nu este de a perturba sistemul informaţional, ci cel de a obţine anumite bunuri, beneficii sau drepturi asupra bunurilor.

Similitudinea textelor normative dedicate incriminării și pedepsirii fraudei informatice în legislaţia penală a R. Moldova şi a României este una vizibilă, sunt însă diferite criteriile de apreciere a gradului prejudiciabil sau a pericolului social al faptei, în legislaţiile penale de referință.

Considerăm neîntemeiată soluţia legiuitorului moldovean de a limita cercul subiecţilor activi al fraudei informatice doar la persoanele fizice. În contextul progresului tehnico-ştiinţific, succeptibilitatea persoanelor juridice de a fi implicate în activităţi infracţionale de fraudare informatică este una evidentă.

Pentru o mai bună prevenire a fraudei informatice, chiar la etapa actelor preparatorii, se propune cu titlul de lege-ferenda, a califica ca infracțiune în legislația penală a Republicii Moldova și a României, cu denumirea marginală de *furt de identitate (phishing),* următoarea faptă: *acțiunea prin care făptuitorul obține în mod fraudulos identitatea altei persoane cu ajutorul sistemelor informatice sau de telecomunicație prin inducerea în eroare a utilizatorului sistemului informatic datorită creării unei stări de aparență menite a determina utilizatorul să furnizeze date personale în cadrul unei comunicări electronice*.

La fel cu titlul de lege-ferenda este necesară delimitarea şi armonizarea competenţelor şi responsabilităţilor instituţiilor statului şi celor private în domeniul securităţii cibernetice, asigurându-se astfel armonizarea integrală a cadrului legislativ-normativ național la prevederile Convenţiei Consiliului Europei privind criminalitatea informatică.

FORMELE DE ORGANIZARE NORMATIV - JURIDICE A NIHILISMULUI JURIDIC ÎN CADRUL SOCIETĂȚII CONTEMPORANE

THE FORMS OF NORMATIVE - LEGAL ORGANIZATION OF LEGAL NIHILISM IN CONTEMPORARY SOCIETY

Rita MUNTEANU
dr., conf. univ.,
Universitatea Agrară de Stat din Moldova

Summary

Legal nihilism is a complex phenomenon characterized not only by a multitude of forms but also by a structure of absolute magnitude. As a phenomenon that is constantly evolving and is continuously influenced by a plurality of factors, legal nihilism, at the present stage, cannot boast with a well-defined structure. Contemporary writers try to outline its types, levels and structure through the prism of different perspectives, but this seems practically impossible in our legal reality, due to the continuous evolution and development of this phenomenon along with the development of human society.

De-a lungul evoluției umane s-a vorbit, dar și s-a scris foarte mult despre fenomenul nihilismului moral, cultural, politic, etic, estetic, într-un cuvânt despre nihilismul social (general), dar o atenție deosebită s-a acordat nihilismului juridic, care s-a aflat într-o evoluție continuă. Este suficient să spunem că la conducerea societății umane s-au aflat mereu oamenii, și nu legea.

Nihilismul juridic este un element deformator al conștiinței juridice, antipod al culturii juridice, care neagă valoarea dreptului, legii și a altor instituții juridice care reglementează relațiile sociale și care este generat de mediul social prin negarea activă sau pasivă a normelor de drept prestabilite de stat și care previn (stopează)

dezvoltarea progresivă a societății, aceasta din urmă fiind capabilă de a deveni un mediu prielnic pentru comiterea de acte ilicite.

Astăzi nihilismul juridic nu mai aşteaptă timid la uşa sistemului legal al omenirii, ci a devenit o componentă inalienabilă a societăţii contemporane. Căpătând un caracter complex şi ubicuu, manifestat divers în ipostaze de ordin moral, politic, statal, cultural şi juridic, nihilismul şi-a consolidat definitiv poziţia de fenomen social activ, dinamic şi distructiv nu doar în ţara noastră, dar şi pe tot mapamondul.

Cunoscutul filozof francez, Andre Gluksmann, scria: „O fantomă ne bântuie planeta - fantoma nihilismul”[1, p.12]. Ea manipulează vechile religii şi ideologii, corupe fundamentele dreptului, manifestând nu doar un dispreţ profund faţă de legi, reguli şi tradiţii, ci şi o dorinţă teribilă de a marca începutului unei noi epoci, o epocă marcată de o sistemică criză morală şi juridică. Istoria nihilismului contemporan îşi găseşte reflectare în cuvintele lui I. Karamazov „din moment ce Dumnezeu nu există, totul este permis”[2, p.127].

Pentru a putea vindeca această plagă a secolului nostru, este necesar a priori a-i înţelege structura şi formele de manifestare, a le aborda critic, confruntând produsele teoretice cu viziunile realităţii sociale. Nihilismul juridic se prezintă astfel ca un fenomen social complex şi multe-aspectual. Aceste caracteristici vizează şi componenţa sa structurală, cu referire la care, în literatura de specialitate nu există o opinie unanim acceptată. Abordând nihilismul juridic ca pe o manifestare deformatoare a conştiinţei juridice, trebuie să includem în componenţa sa elementele ideologic şi psihologic. Prin urmare, psihologia nihilisto-juridică constituie o unitate de sentimente, emoţii, trăiri, viziuni, stereotipuri orientate spre negarea prevederilor legale şi a posibilităţilor pe care acestea le prevăd. Ideologia nihilisto–juridică, la rândul său, trebuie interpretată ca un complex de idei, teorii, viziuni care, în forma lor conceptuală şi sistematică, neagă şi resping realitatea juridică. La analiza

nihilismului juridic, aspectul psihologic deţine o importanţă majoră pentru înţelegerea compoziţiei sale structurale şi a formelor de manifestare.

În opinia autorului S.N. Kasatkin, acest fenomen reprezintă o reacţie compensatorie a psihicului, o modalitate specifică de adaptare a individului la o situaţie concretă socio-comunicativă în care dreptul nu constituie un regulator eficace, un stimul dominant şi categoric în adoptarea unei decizii (de însemnătate juridică)[3, p.21].

În condiţiile în care atitudinea nihilistă nu constituie altceva decât o reacţie adaptivă, de la sine înţeles că şi formele sale de manifestare vor varia în funcţie de profilul psihologic al subiectului purtător. O trăsătură distinctă a psihologiei nihilist–juridice o constituie „dualitatea structurii sale, care include atât elemente ale negativismului cât şi ale pozitivismului [4, p.16].

În contextul în care negativismul reprezintă o rezistenţă inutilă şi iraţională opusă de către subiecţi prevederilor legale, atunci în cadrul pozitivismului dreptul este interpretat ca fiind un regulator al relaţiilor sociale, impus forţat de către stat. Exact despre acest aspect ne relatează şi juristul austriac G. Kelizen: „Dreptul se distinge anume prin caracterul său forţat, impus, coercitiv. Aceasta presupune că orice normă conţinută într-un act de lege trebuie realizată indiferent şi chiar împotriva voinţei celui / celor cărora se adresează”[5, p.52].

În acest context susținem opinia autoarei N.V. Varlamova, care argumentează existențe a trei varietăți ale nihilismului juridic: legistic, sociologic şi normativ. Fiecare varietate a nihilismului juridic trebuie raportată la cele trei componente ale stării sociale[6, p.79]:

- cognitivă (conştientizarea obiectului şi a situaţiei);
- afectivă (aprecierea lor emoţională);
- conotativă (propria programare comportamentală şi pregătirea de a reacţiona).

Reieşind din construcţia respectivă, *nihilismul legistic* presupune: ignoranţa privind conţinutul sistemului normativ actual (legi şi alte acte); o atitudine negativă manifestată în raport cu normele oficiale de comportare în societate; finalmente, neputinţa de a acţiona în conformitate cu aceste norme şi totodată prezenţa diverselor forme de comportament ilicit [6, p.79].

Nihilismul sociologic dispune de o componenţă fragmentată, deoarece este greu de imaginat o societate nefamiliarizată cu normele ce-i reglează existenţa şi neadaptată la propriul sistem de drept [6, p.79].

Reiese că această formă a nihilismului juridic se limitează, de regulă, doar la o componentă apreciativă – atitudinea ostilă a membrilor societăţii faţă de ordinea existentă.

Nihilismul normativ nu este altceva decât absenţa în conştiinţa maselor a concepţiilor şi viziunilor, potrivit cărora reglementarea normativă a relaţiilor sociale trebuie să fie realizată decurgând din recunoaşterea libertăţii şi egalităţii formale a membrilor societăţii; neperceperea acestor principii în calitate de valori supreme; neputinţa şi lipsa dorinţei de a construi raporturi în baza lor [6, p.80].

Formarea unui astfel de nihilism tridimensional ne aminteşte o reacţie în lanţ. Dominaţia pozitivismului juridic conduce iminent la situaţia în care cetăţeanul nu mai percepe legea ca pe un mecanism de protecţie a drepturilor şi intereselor sale, pierzând astfel orice fel de stimul şi dorinţă de a o respecta şi proteja. Din cauza formalităţii şi inutilităţii legilor (în unele cazuri), societatea nu le cunoaşte, nu le apreciază sau, pur şi simplu, le ignoră (nihilismul legistic). Ordinea faptică, impusă, autoritară este de asemenea, percepută ca fiind nedreaptă şi injustă (nihilismul sociologic). Şi, nemijlocit, ultima treaptă este reprezentată de nihilismul normativ la nivelul conştiinţei rutiniere. Se formează astfel un cerc vicios, deoarece în situaţia în care „nihilismul juridic pune stăpânire pe ştiinţă este inevitabilă instaurarea nihilismului practic în viaţa întregului popor [7, p.68].

Nihilismul juridic este considerat o trăsătură distructivă a personalităţii. Reacţia negativă faţă de cadrul legislativ, negarea normelor obligatorii de conduită sau încălcarea flagrantă a lor încetinesc orice tendinţă de creştere progresivă, conduc, în definitiv, la distrugerea a tot ce a fost deja realizat cu mari eforturi.

Nivelul caracterul, natura şi intensitatea nihilismului în raport cu dreptul au determinat divizarea nihilismului juridic în [8, p.27]:

– *Forma activă* - din care fac parte încălcarea deliberată a legilor şi actelor normative, ostilitatea faţă de toate normele de drept, extremismul, terorismul, xenofobia, ura naţională şi religioasă;

– *Forma pasivă* - lipsa de încredere în potenţialul dreptului ca instituţie de bază a societăţii, negarea dimensiunii lui ca valoare. Evaluarea fenomenului este exprimată prin termenul de „scepticism", atitudine critică faţă de ceva, îndoială, frustrare sau indiferenţă.

Nihilismul juridic, în special formele extreme exercită efecte diverse asupra persoanelor fizice, are impact negativ asupra societăţii şi, în cele din urmă, împiedică formarea şi funcţionarea unui guvern eficient, împiedică efectuarea reformelor democratice, contribuie la răspândirea şi negarea valorilor spirituale şi morale.

Autorul V.A. Tumanov identifică în structura nihilismului juridic trei nivele distincte, și anume: ideologic, ordinar și departamental sau guvernamental [8, p.19].

La *nivelul ideologic*, reducerea rolului legii în stat şi societate devine un postulat esenţial al politicii statale (specific perioadei sovietice). O asemenea situaţie era condiţionată de subestimarea rolul dreptului în viaţa societăţii. Iar formula, dictatura proletariatului ca putere nemărginită de nici o lege, era percepută cu mult mai uşor de către conducerea sovietică [8, p.20]. Totuşi, considerăm, că o dată cu emergenţa concepţiilor referitoare la constituirea unui stat de drept a fost posibilă depăşirea ideologiei de negare a dreptului.

Nivelul ordinar al nihilismului juridic are un caracter de masă, fiind specific majorităţii populaţiei. Aici predomină necunoaşterea, stereotipurile, scepticismul, viziunile preconcepute.

Neîncrederea în sistemul de drept şi în puterea legii atinge asemenea cote în care individul se abţine de la realizarea unor interese prioritare proprii doar pentru a nu a avea de-a face cu „duşmanul” [8, p.20].

Nivelul departamental este o variaţie a celui ordinar, cu singura distincţie ce rezidă în calitatea subiecţilor, aceştia fiind funcţionari de stat, persoane învestite cu atribuţii şi împuterniciri specifice. Acest nivel deţine, în opinia noastră, cel mai distructiv efect în dezvoltarea întregii societăţi, în condiţiile în care cei chemaţi să asigure respectarea şi executarea legilor sunt exact cei care le încalcă. Aceasta cauzează nemijlocit o atitudine negativă faţă de lege şi din partea populaţiei [8, p.20].

Acelaşi autor structurează nihilismului juridic în felul următor [8]:

– într-un stadiu ridicat de conştiinţă socială (sub formă de curente ideologice şi doctrine teoretice);

– nivelul de zi cu zi, conştiinţa de masă (sub formă de setări negative, prejudecăţi şi stereotipuri persistente);

– nivelul departamental - analizat prin prisma abuzului de drept.

În literatura de specialitate se pune accent pe următoarele trei niveluri de nihilism juridic [9, p.674]:

– *Nihilismul juridic social-general* –se caracterizează prin negarea ideii statului de drept în întregul sistem social,dar şi în structurile sale de guvernare.

Răspândirea nihilismului juridic la nivelul social general înseamnă că statul ca sistem de control dintr-o societate, neglijează dreptul sau îl foloseşte ca un mijloc prin care restricţionează viaţa cetăţenilor. Relaţiile se bazează pe comenzile (ordinele) clasei guvernamentale. Elita aflată la cârma unui stat îşi atribuie doar drepturi, obligând cetăţenii la îndeplinirea tuturor reglementărilor (cerinţelor) ei. Legile nu au mecanisme permisive unor departamente să le adapteze din proprie iniţiativă. Samavolnicia funcţionarilor nu întâlneşte o rezistenţă feroce din partea cetăţenilor. Caracteristicile

inerente ale vieţii individului devin indiferenţa juridică şi înstrăinarea. În această situaţie, populaţia respinge dreptul ca institut de valori sociale. Prestigiul dreptului cade, şi comunitatea a pierdut interesul pentru el. De facto, avem o înstrăinare a societăţii faţă de drept, situaţie specifică majorităţii regimurilor nedemocratice. Acesta nu este doar un produs, ci şi un atribut necesar al sistemului administrativ de comandă [9, p.674];

– *Nihilismul juridic al anumitor structuri sociale* –oficiale şi neoficiale;

– Nihilismul juridic de personalitate.

În ceea ce priveşte ultimele două niveluri, pentru fiecare dintre ele nihilismul juridic este un fenomen comun. Anomaliile juridice din comportamentul cetăţenilor şi al funcţionarilor reprezintă un semn distinct al timpului nostru. De aceea, autorul V.I. Cervaniuk ajunge la concluzia că atâta timp cât aceste nivele se află într-o oarecare legătură, tot ele au o relativă autonomie. Astfel, există în opinia sa o fatală inevitabilitate de a fi supus acţiunii distructive a nihilismului juridic, chiar şi în cazul aflării în zona sa de manifestare activă; atunci când au loc schimbări la un nivel, aceasta nu înseamnă că aceste modificări vor surveni şi la celelalte nivele [99, p.675].

Fiind de acord, parţial cu opinia autorului, atragem atenţia că, în primul caz, expunerea la efectele devastatoare ale nihilismului juridic depind de gradul de complexitate a trăsăturilor morale şi de voinţa societăţii. Cu cât voinţa este mai puternică, cu atât este mai rezistentă la abaterile nihiliste, şi viceversa, cu cât voinţa este mai slabă, cu atât probabilitatea survenirii nihilismului este mai crescută.

La modul ideal, autoarea N.V. Varlamova recunoaşte trei tipuri de nihilism [10, p.90]:

– *legistic* - în societate domină o atitudine negativă faţă de cadrul legal existent;

– *sociologic* - cetăţenii apreciază ordinea juridică existentă ca fiind nedreaptă şi injustă;

– *nihilismul juridic propriu-zis* - atunci când libertatea şi egalitatea formală a participanţilor la raporturile sociale nu sunt percepute de conştiinţa generală ca fiind valori şi principii fundamentale ale reglementării juridice.

În plan social, dreptul nu poate fi ceva *„abstract”*, detaşat de fenomene, relaţii, indivizi, dar este cel care reflectă voinţa şi interesele celor aflaţi la putere (clase sociale, grupuri sau clanuri). Nu este şi nici nu poate să existe dreptul ***„la general”***, - el fiind întotdeauna concret, real…[11, p.3].

Foarte convingător îşi expune propriul punct de vedere Leon Duguit, citat de autoarea A.L. Lushina, potrivit căruia „nu putem vorbi despre lege ca despre o expresie a voinţei generale sau statale, ea doar reflectând voinţa şi interesele unui grup limitat de persoane. În Franţa, legea este voinţa a 350 de deputaţi şi 200 de senatori ce formează o majoritate simplă în camera deputaţilor şi în senat. Aceasta este realitatea. Restul nu sunt decât formule goale şi ficţiune” [12, p.48].

La etapa actuală de dezvoltare a societăţii noastre, nihilismul juridic poate fi clasificat după cum urmează:

– *ideal* - se neagă şi se ignoră toate reglementările juridice ce reglementează relaţiile sociale, în schimb sunt oferiţi alţi regulatori;

– *ideologic şi politic* - la un anumit moment, dreptului i se acordă un rol secund în procesul de reglementare a relaţiilor sociale;

– *ştiinţifico-publicistic (jurnalistic)* - oamenii de ştiinţă, scriitorii, jurnaliştii, în scrieri şi raţionamente filozofice, cu bună ştiinţă, subestimează sau supraestimează rolul şi importanţa dreptului în viaţa publică;

– *de stat* - atitudinea negativă faţă de cerinţele legale atât din partea funcţionarilor, cât şi a organelor de stat;

– *religios* - de rând cu normele juridice există şi alte norme, autorităţi ce reglementează relaţiile sociale din societate (porunci, canoane, învăţăminte), multe dintre care contravin normelor juridice;

– *intern* - cultivat de către populaţie prin intermediul zvonurilor, bârfelor;

– *sub formă de abatere* - administrativă, disciplinară, procesuală sau civilă;

– *sub formă de infracţiune* - persoana comite un act socialmente-periculos prevăzut de Codul penal [13, p. 45].

Nihilismul juridic este un fenomen complex, care se caracterizează nu doar printr-o multitudine de forme, ci şi printr-o structură de o amploare absolută. Fiind un fenomen ce se află într-o continuă evoluţie şi asupra căruia planează o multitudine de factori, ce de altfel, îi influenţează şi structura, nihilismul juridic, la etapa actuală, nu se poate lăuda cu o structură bine definită. Autorii contemporani încearcă prin prisma mai multor aspecte să-i contureze tipurile, nivelele şi structura, cu părere de rău, însă acest lucru este practic imposibil, în condiţiile realităţii noastre juridice, deoarece acest fenomen evoluează și se dezvoltă concomitent cu societatea umană.

Referinţe bibliografice:

1. Gluksmann Andre. La troisieme morte de Dieu‖. Paris: 2000.
2. Turghenev Ivan. trad., de Lutic M. Părinţi şi copii. Roman. Chişinău: 1987.
3. Касаткин Серге́й. Правосознание как категория правоведения: теоретико-методологический аспект Автореф.дис. ...к.ю.н. Казань: 2003.
4. Ткаченко Влади́мир. Российский правовой нигилизм. Автореф. Дис. канд. юрид. наук М.: 2000.
5. Кельзен Ганс. Чистое учение о праве Ганса Кельзена. Сборник переводов. Вып. 2. 1988.
6. Варламова Наталия. Правовой нигилизм в постсоветской России: понимание, истоки, следствия // Драма российского закона. М.: 1996.

7. Зрячкин Александр. Правовой нигилизм: причины и пути их преодоления Дис. канд. юрид. наук Москва: РГБ, 2007.
8. Туманов Влади́мир. О правовом нигилизме. Советское государство и право 1989. №10/; http://ufnovgu.narod.ru/tgp/lituma1.htm (vizitat 8.03.2016)
9. Червонюк Евгений. Теория государства и права. Учебник. М.: 2006. 704с.
10. Варламова Наталия. Правовой нигилизм: прошлое, настоящее и будущее России // Конституционное право. Восточно-Европейское обозрение. 2000.
11. Матузов Николай, Малько А. Теория государства и права: Учебник / М.:Юристъ, 2004.
12. Лушина Лариса. Нравственно-правовой нигилизм: генезис, сущность, формы**.** Дис. … канд. юрид. наук Н.-Новгород: 2003.
13. Полищук Николай. кандидат юридических наук, доцент (Академия ФСИН России) К вопросу о влиянии правового нигилизма на эволюцию права/ Современное право/№2. 2007.

ROLUL TI ÎN APLICAREA METODEI „ÎNVĂȚĂMÂNT BAZAT PE PROBLEME”
IT ROLE IN THE APPLICATION OF THE “PROBLEM BASED LEARNING” METHOD

Liliana ȚURCAN,
dr. în drept,
Universitatea de Stat din Moldova

Summary

This article has as object of study the problem-based learning method and the role of information technologies in its application. The main issues related to the application of the "problem-based learning" method in university studies are analyzed. Also, the advantages of applying IT means to the use of the method are identified.

Key words: *problem-based learning, IT role in education, advantages of problem-based learning, Moodle platform.*

În condițiile creșterii inevitabile a concurenței dintre instituțiile de învățământ superior care pregătesc specialiști la specialitatea drept, dar și în vederea sporirii gradului de angajare a viitorilor noștri absolvenți, *se impune ca absolut necesară revizuirea metodelor de predare, regândirea întregului proces de predare-învățare în domeniul dreptului, perfecționarea programului de studii la specialitatea drept.*

De menționat că la facultatea de drept, ca și în cadrul altor facultăți ale Universității de Stat, pe parcursul mai multor decenii au fost folosite metode tradiționale de predare-învățare, care presupuneau o implicare mai pasivă a studenților și, de regulă, se referea la transferul cunoștințelor de la profesor la student.

Una din metodele netradiționale de predare-învățare axată pe implicarea activă a studentului în procesul de studiu este metoda

„învățământ bazat pe probleme" („problem based learning" – PBL). Metoda PBL a fost introdusă în 6 universități din Republica Moldova, inclusiv Universitatea de Stat din Moldova, datorită implementării proiectului *„Introducerea în RM a metodelor de învățare bazate pe probleme: Sporirea competitivității și angajabilității studenților"* (*„Introducing Problem Based Learning in Moldova: Toward Enhancing Students' Competitiveness and Employability"*), finanțat în cadrul programului European Erasmus +.

Proiectul are ca scop îmbunătățirea calității programelor și metodologiilor de predare-învățare în învățământul superior al Republicii Moldova, sporind, în același timp, relevanța acestora pentru piața forței de muncă.

Specificul modelului PBL constă în faptul că profesorul nu prezintă cunoștințe gata elaborate, ci studenții formulează o problemă aparent inexistentă, fiind puși în situația de descoperire și investigare. Pentru aprecierea valorii metodei PBL, este necesar de menționat că aplicarea acesteia duce la:

- formarea unui stil activ de muncă în grup;
- confruntarea cu alte poziții ale participanților;
- antrenarea competențelor intelectuale;
- încurajarea gândirii profesionale;
- cultivarea autonomiei și curajului în prezentarea propriei poziții;
- dezvoltarea gândirii critice.

Principiile învățământului bazat pe probleme sunt următoarele:

- Problema ca punct de pornire a cercetării;
- Proiecte elaborate în grup;
- Proiectele sunt elaborate în cadrul disciplinelor studiate;
- Colaborarea dintre grupe, supervizori și parteneri externi;
- Studentul este responsabil de procesul de învățare [1, p.7].

Așadar, modelul PBL presupune elaborarea unor proiecte de către grupe mici de studenți (5-6 persoane), proiectele având ca subiect de cercetare o problemă actuală și practică. În același timp, acest model încurajează studenții să-și dezvolte competențele de comunicare, de activitate în grup, dezvoltând viziunea analitică asupra soluționării problemei.

Învățarea problematizată, fiind bazată pe învățarea și predarea centrată pe student, ar putea contribui la schimbarea abordării tradiționale a procesului educațional la facultatea de drept, dat fiind faptului că joacă un rol important în stimularea motivării studenților, auto-reflecție și implicarea activă a acestora în procesul de învățare. Învățarea și predarea centrată pe student este prevăzută în p.1.3 din Standardele și liniile directoare pentru asigurarea calității în Spațiul European al Învățământului Superior (ESG), aprobate în cadrul Conferinței Ministeriale din Erevan, 14-15 Mai 2015 și care a fost preluată de standardele educaționale naționale [2].

De asemenea, principiul centrării educației pe beneficiarii acesteia este un principiu fundamental al educației prevăzut de art.7 din Codul educației al Republicii Moldova din 17.07.2014 [3].

Pe parcursul ultimilor decenii tehnologiile informaționale (TI) au devenit un instrument util și chiar necesar în procesul educațional. Profesorii pot folosi atât platformele de instruire la distanță pentru a facilita procesul de învățare, cât și pot include în curriculum-ul disciplinei anumite instrumente TI menite să ajute studenții la colectarea informației necesare sau prezentarea rezultatelor obținute de grup.

Există mai multe opțiuni care pot fi folosite pentru implementarea PBL [4, pag.5-7]:

(1) simulările computerizate – există simulări special construite pentru a facilita învățarea studenților. Aceste simulări computerizate conțin și programe de evaluare a studenților ținând cont de faptul cum aceștia au învățat la fiecare sesiune;

(2) resurse multimedia – conținutul cursului este pus la dispoziția studenților pe pagina web sau oferit pe suport electronic, pe când tutorialele sunt oferite prin e-mail sau conferință online;

(3) Blended PBL – este o combinație dintre interacțiunea online și față în față. De exemplu studenții învață folosind materiale web care includ: simulări, clipuri video, demonstrații sau alte resurse. Aceste materiale facilitează interacțiunea față în față.

(4) PBL online - presupune lucrul în grupuri a câte 6-10 studenți la soluționarea unei probleme folosind resursele electronice pentru a facilita comunicarea în grup (cum ar fi, chat-urile, video-conferințele, etc.).

Autoarea Maggi Savin-Baden a menționat în o lucrare a sa, că *PBL online* semnifică că studenții învață prin intermediul materialelor web, inclusiv texte, simulări, videoclipuri și demonstrații, precum și resurse cum ar fi chat-uri, board-uri și forumuri de discuții, dar și medii informaționale care au fost construite în mod special pentru învățarea bazată pe probleme [5, p.15].

Aceste opțiuni de TI care pot fi folosite pentru aplicarea PBL pot fi implementate și la facultățile de drept, dar trebuie de luat în considerație dotarea tehnică a instituției și abilitățile studenților de a lucra prin astfel de metode. Aceste metode sunt destul de costisitoare. Cu toate aceste, cadrele didactice pot folosi alte resurse electronice disponibile pentru a facilita procesul de învățare al studenților (cum ar fi platforma de învățare *Moolde*, materialele și resursele electronice, video sau audio, etc.) .

Platforma de învățare *Moodle* este folosită pe larg în toate universitățile europene ce aplică metoda de predare PBL. Echipa USM responsabilă de implementarea proiectului PBL a participat la stagii de mobilitate la Universitatea UoG din Gloucestershire (Marea Britanie), Universitatea KTH din Stokholm (Suedia), Universitatea din Aalborg (Danemarca), și Universitatea din Siegen (Germania). În cadrul stagiilor de mobilitate, profesorii USM au avut posibilitatea de

a se convinge de faptul că mijloacele TI se utilizează pe larg de către personalul academic al universităților europene în întreg procesul educațional, și în mod special în comunicarea dintre studenți și profesori la elaborarea proiectelor de cercetare în grup.

Platforma *Moodle* este folosită de profesorii acestor universități în primul rând pentru a plasa informația teoretică relevantă. În al II rând, prin intermediul platformei *Moodle* studenții pot participa la discuții, pot prezenta materialele cerute de profesor la diverse intervale de timp, susțin testările, prezintă rezultatele cercetărilor etc.

La data de 22 și 30 noiembrie 2017 profesorul Universității din Aalborg, Romeo Ţurcan, în vederea atingerii obiectivelor Proiectului PBLMD, a organizat 2 workshop-uri în cadrul Universității de Stat din Moldova (asemenea workshop-uri au fost organizate în toate 6 universități din Republica Moldova participante la proiectul PBLMD).

În cadrul workshop-ului Dl Romeo Ţurcan a prezentat mai multe aspecte cheie ce țin de metoda PBL, cum ar fi: modul de formare a grupului ce urmează să elaboreze proiectul, modul de identificare a problemei/subiectului de cercetare, modul de elaborare a planului pentru proiect, modul de culegere a informației relevante pentru proiect, modul de căutare a soluțiilor pentru rezolvarea problemei identificate.

La workshop au participat studenții grupei anglofone care, de fapt, constituie grupul țintă la etapa I de implementare a proiectului PBLMD la USM. De menționat, că la etapa a II se presupune ca metoda PBL să fie aplicată la toate grupele din cadrul Facultății de drept, dar și la alte facultăți din USM.

Activitatea în cadrul workshop-ului a inclus mai multe etape:

1. Elaborarea ideilor de proiect, în cadrul cărora studenții au venit cu careva idei principale (Project idea generation);
2. Elaborarea proiectului propriu-zis;
3. Evaluarea proiectului.

Ca rezultat, fiecare echipă a elaborat câte un mini proiect, în care a fost cercetată o problemă reală actuală din domeniul dreptului.

Toate activitățile au fost desfășurate prin intermediul platformei moodle.usm.md. Pe această platformă, la compartimentul „cursuri" a fost inclus un sub-compartiment aparte cu titlul „PBL projects" [6]. Toți studenții grupei anglofone s-au înscris ca participanți la acest curs.

Unul din avantajele esențiale ale utilizării Moodle ar fi că prin intermediul platformei în cauză profesorul poate comunica oricând cu studenții, stabilindu-le niște sarcini clare și precise. Sarcinile urmează a fi realizate într-un termen strict identificat de profesor. Studenților li se trimit notificări și pe adresa email privind perioada rămasă până la expirarea timpului.

La evaluarea proiectelor elaborate de studenții grupei anglofone au fost luate în considerație mai multe aspecte: dacă a fost respectat termenul de elaborare a proiectului, actualitatea și originalitatea problemei/temi de cercetare, dacă nu a fost plagiat conținutul lucrării. Este necesar de menționat, că la Universitatea din Aalborg toate proiectele de cercetare (semestriale, anuale) sunt supuse controlului anti plagiat prin intermediul unui program special. Considerăm, că această experiență, potrivit căreia toate lucrările/proiectele de cercetare să fie supuse controlului anti-plagiat, trebuie preluată și de USM.

Utilizarea pe larg a tehnologiilor informaționale în toate sferele vieții, inclusiv în procesul educațional a impus regândirea procesului de aplicare a modelului PBL în instituțiile de învățământ superior. Învățământul online nu garantează de la sine sporirea nivelului de cunoștințe ale studenților. Unul din eșecurile învățământului online este încrederea în faptul că plasarea informației în internet este tot de ce are nevoie studentul pentru a învăța efectiv online [7].

Incorporarea modelului PBL într-un mediu de învățare online trebuie să asigure prezența unor activități de implicare activă

și de colaborare, care sunt necesare pentru a încuraja studentul de a participa pe deplin în programul de studiu.

Avantajele aplicării PBL online:

Culegerea informației

Culegerea informației este unul din cele mai importante aspecte ale procesului PBL. După identificarea subiectului cercetării, studenților li se cere să dezvolte cunoștințele despre problema examinată prin acumularea și analiza informației relevante. In multe cazuri, sursele inițiale ale informației sunt prezentate ca parte a problemei și aceasta poate avea ca efect impunerea studentului de a face cercetări mai aprofundate. Utilizând internetul și sursele web (recomandate de profesor sau de colegi), studentul obține acces la un volum enorm de informație actuală și relevantă. Dacă studenții caută informații singuri, fără ghidarea din partea profesorilor, ei oricum trebuie să dețină un grad înalt al capacităților de căutare și filtrare a informației utile.

Comunicarea cu colegii

Conectarea la internet permite studenților de a comunica mai ușor și mai liber decât în cazul lucrului în clasă. Important este faptul că discuțiile nu sunt limitate în timp. Aceste metode acordă nu numai un mod efectiv de comunicare, dar de asemenea indică contribuția fiecăruia. Comunicarea sincronă ca de exemplu *Chat* presupune că studenții pot lucra în grup în timpul din afara lecțiilor, astfel fiind vorba despre o anumită flexibilitate de care dispun studenții în desfășurarea activității de studiere.

Colaborarea

În dezvoltarea soluțiilor pentru majoritatea problemelor studenții au nevoia de a accesa un număr enorm de surse pentru a identifica căi de soluționare a problemelor. Prin lucrul în mediul de colaborare în care colegii partajează rezultatele investigațiilor, studentul este capabil de a obține o înțelegere mai profundă și mai completă a problemei.

Schimbul de informație permite dezvoltarea abilităților interpersonale care reflectă căile în care persoanele trebuie să comunice zi de zi. În plus, schimbul de informație contribuie, ca și în cadrul soluționării unei probleme să fie luate în considerație diverse opinii. Studenții urmează să negocieze relevanța și importanța informației în dezvoltarea soluției pentru problemă.

Lucrul în colaborare în cadrul echipei este esențial pentru modelul PBL. Studenții sunt obligați să facă schimb de informație și să revadă sursele de informație, să dezvolte o înțelegere a subiectelor studiate ce au legătură cu problema și să găsească răspuns la întrebările sau chestiunile identificate din cadrul problemei.

Abilitatea de comunicare online, ca grup, folosind board-urile de discuții și listele de email, capacitatea de a partaja documente ca atașamente la aceste sisteme de menajerie, furnizează o metodă flexibilă și ușoară de acces pentru colaborare. În unele sisteme, ca de exemplu, *Google drive*, este posibil de a avea acces la documente disponibile unui grup de persoane.

Implicarea în activitatea de cercetare a studenților dezavantajați

Mijloacele TI acordă posibilități egale tuturor studenților de a participa la lucrul de cercetare în grup. Studenții cu dizabilități fizice care nu au posibilitatea de a se deplasa în campusul universitar pentru a participa la activitățile față în față, pot să parcurgă subiectele prevăzute de programul de studiu, să participe la elaborarea proiectelor în grup, comunicând cu profesorii și colegii prin intermediul surselor TI.

Concluzii

Utilizarea resurselor TI în modelul PBL contribuie la crearea unui mediu de învățare dinamic, care să se concentreze pe nevoile studentului. PBL oferă formare pentru studenți nu numai în ceea ce privește conținutul curriculumului, ci și în dezvoltarea de abilități care le vor permite să continue să învețe și să aplice ceea ce știu, pe măsură ce își schimbă opțiunile de carieră în schimbare.

Incorporarea strategiilor de învățare online oferă un grad de flexibilitate în modul în care studenții își pot desfășura studiile și pot oferi un mediu interactiv de colaborare. De asemenea, permite studenților să dezvolte abilități în aplicarea actuală a tehnologiilor moderne de informare și comunicare care au ca rezultat realizări concrete.

Referințe bibliografice

1. Problem-based learning. Aalborg University, 2015.
2. A se vedea: http://www.edu.gov.md/sites/default/files/esg_in_romanian_by_anosr_0.pdf - vizitat pe data 20.10.2017
3. Publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.319-324 din 24.10.2014.
4. Alexia Papageorgiou, Peter McCrorie, Stelios Georgiades, Maria Perdikogianni, Psychology for Psychologists. *A problem base approach to undergraduate psychology teaching*, 2015.
5. Maggi Savin-Baden A Practical Guide to Problem-based Learning Online, 2007. Edition: Taylor & Francis e-Library, 2007.
6. http://moodle.usm.md/moodle/course/index.php?categoryid=165
7. Ken Gooding. Problem based learning online. http://www.ascilite.org/conferences/aset-archives/confs/2002/gooding.html

ROLUL COMBATERII CONTRAVENŢIILOR ÎN DOMENIUL PROTECŢIEI MEDIULUI ÎN ASIGURAREA DEZVOLTĂRII DURABILE A ŢĂRII

THE ROLE OF COMBATING THE CONTRAVENTIONS IN THE FIELD OF ENVIRONMENTAL PROTECTION IN ENSURING OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE COUNTRY

Liliana ŢURCAN, dr. în drept,
Universitatea de Stat din Moldova
Natalia ZAMFIR, dr. în drept, conf.univ.,
Universitatea de Stat din Moldova

Summery

This article aims at providing the approach towards developing the contravention liability in the environmental area in the Republic of Moldova. Taking into account the character of national interest in environmental protection in ensuring of sustainable development, adoption of the new Contravention Code included the legal provisions for solving gaps of the previous Code. In particular, authors described new contraventions against the environment, their specific features.

*The performed investigations allow the authors to argue the need for a comprehensive reform in this domain. Authors emphasized the necessary to elaborate and adopt the amendments in the Contravention Code for series of illegal actions or inactions for environmental damages not currently provided in the light of the transposition of the EU Environmental Direc*tives.

Key words: *contraventions in the field of environmental protection, contravention sanctions, sustainable development.*

Protecția mediului înconjurător constituie una din obligațiunile constituționale prioritare ale fiecărui stat contemporan.

Constituțiile statelor democratice prevăd în mod expres dreptul la un mediu înconjurător sănătos. În acest sens, Republica Moldova nu constituie o excepție, stabilind expres în Constituția din 1994 [1], în art.37 alin.(1*): Fiecare om are dreptul la un mediu înconjurător neprimejdios din punct de vedere ecologic pentru viață și sănătate, precum și la produse alimentare și obiecte de uz casnic inofensive.* Ipostaza de manifestare constituțională, exprimă un anumit stadiu de evoluție a societății umane, în care sănătatea omului depinde în mod esențial de sănătatea mediului în care trăiește.

Conceptul *„dezvoltare durabilă”* își găsește reflectare în: Declarația de la Stockholm, adoptată la Conferința privind mediul uman de la Stockholm din 1972; documentul final aprobat la Conferința pentru Dezvoltare Durabilă de la Rio de Janeiro „Viitorul pe care îl dorim”, ce s-a desfășurat în iunie 1992; Obiectivele de Dezvoltare a Mileniului, adoptate de Republica Moldova în 2000 la New York în cadrul Summit-ului Milenar (în special obiectivul 7 „Asigurarea Durabilității Mediului”). Programul de asistență al ONU pentru Republica Moldova pentru perioada 2013-2017, include prioritatea nr.3 „Mediu, Schimbări Climatice și Managementul Riscurilor”, având drept scop protecția factorilor de mediu și a ecosistemelor naturale, reglementarea și utilizarea rațională și durabilă a resurselor naturale și minimalizarea impactului asupra mediului și sănătății umane [2].

Conceptul ca atare, de dezvoltare durabilă, popularizat mai ales prin raportul Comisiei Mondiale pentru Mediu și Dezvoltare (așa-numitul ”Raport Brundtland”), intitulat ”Viitorul nostru comun”, din 1987, reflectă un nou grad de înțelegere economică a problemelor ecologice. Conceptul de ”dezvoltare durabilă” se manifestă deosebit de cuprinzător, înglobând toate problemele care privesc devenirea umanității și mediului său de viață, modul în care societățile organizează regulile colective de a trăi împreună și relațiile cu mediile naturale [3, p.14].

Domeniul protecției mediului nu a fost printre prioritățile guvernului din Republica Moldova și nu s-a regăsit în Strategia Națională de Dezvoltare (SND) „Moldova 2020”.Analiza priorităților de dezvoltare economică incluse în SND „Moldova 2020” a constatat că doar prioritățile „Investiții publice în infrastructura de drumuri naționaleși locale” și „Diminuarea consumului de energie prin sporirea eficienței energetice” reflectă anumite aspecte legate de mediu [4].

În septembrie 2015, în cadrul conferenței ONU din New York, Guvernul Republicii Moldova, alături de alte 192 state, a semnat Declarația Summit-ului privind Dezvoltarea Durabilă. În acest mod, țara s-a angajat să implementeze Agenda 2030 pentru Dezvoltare Durabilă. Aceasta cuprinde 17 obiective generale și 169 de obiective specifice, care includ toate aspectele-cheie ale dezvoltării: (i) economice, (ii) sociale și (iii) de mediu.

O analiză la nivelul ariilor de politici relevă că cele mai mari discrepanțe se atestă pentru domeniul de politici „Mediu” (Obiectivele Dezvoltării Durabile 6, 7, 13, 15 și 15), acestea fiind reflectate destul de slab în Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova 2020”. Cauza este că SND „Moldova 2020” a fost centrată preponderent pe aspecte de dezvoltare economică, fiind mai puțin focusată pe celelalte domenii de politici [5, p.16].

Există o gamă largă de alte strategii naționale și ramurale aprobate și care au tangență cu domeniul respectiv, spre exemplu: Programul național pentru eficiență energetică 2011-2020, Strategia energetică a Republicii Moldova până în anul 2030, Strategia de dezvoltare cu emisii reduse a Republicii Moldova până în anul 2030 etc. Toate aceste strategii au întâmpinat și întâmpină dificultăți semnificative pentru realizarea lor. Motivul fundamental care determină o atare stare de lucruri, când cele mai importante documente de dezvoltare ramurală rămân a fi fără impact pentru țară, constă în lipsa de studii de fundamentare a obiectivelor formulate în aceste documente de politici. După părerea noastră, obiectivele stabilite sunt mai degrabă

doleanțe, întrucât nu au în spate justificări financiare și organizatorice privind impacturile sociale, tehnico-economice, capacitatea de a investi etc.

În condițiile adâncirii crizei ecologice, protecția și îmbunătățirea condițiilor de mediu au devenit pentru umanitate un obiectiv primordial, al cărui realizare presupune nu numai eforturi material și organizatorice naționale și internațional, ci și dezvoltarea unei concepții științifice fundamentale în privința acestei noi atitudini față de mediu [6, p.18].

Afirmarea problemelor ecologice au reclamat implicarea reglementării juridice. Ocrotirea eficientă a mediului presupune recunoașterea reformării a unor instituții juridice, fără a-și abandona rolul clasic al său, de a conferi stabilitate și securitate raporturilor dintre indivizi, fenomenul juridic își extinde guvernarea relațiilor dintre specia umană și mediul său de existență.

Un loc aparte în cadrul strategiilor de acțiuni spre asigurarea echilibrului ecologic este ocupat de tehnicile si instrumentele cu caracter preventiv si de precauție. Rolul lor a crescut odată cu trecerea de la mecanismele „end of pipe" de protecție a mediului la cele preventive. Nu trezește îndoieli faptul că cheltuielile pentru combaterea consecințelor negative (poluarea) sunt mult mai mari decât cheltuielile pentru prevenirea poluării.

În vederea asigurării dezvoltării durabile statul instituie mecanismul răspunderii juridice pentru faptele ce afectează mediul înconjurător. Unul din aceste mecanisme este răspunderea contravențională care în ultima perioadă a căpătat o importanță deosebită prin prisma ultimelor modificări în legislație.

Art.37 alin.(4) din Constituția Republicii Moldova prevede expres că „persoanele fizice și juridice răspund pentru daunele pricinuite sănătății și avutului unei persoane ca urmare a unor contravenții ecologice".

Art.2 din Codul Contravențional al Republicii Moldova din 24 octombrie 2008 [7] stabilește expres că scopul legii contravenționale

constă în apărarea drepturilor și libertăților legitime ale persoanei, apărarea proprietății, ordinii publice, a altor valori ocrotite de lege, în soluționarea cauzelor contravenționale, precum și în prevenirea săvârșirii de noi contravenții.

Menționăm că răspunderea pentru contravențiile în domeniul protecției mediului exista deja la momentul declarării independenței Republicii Moldova. Astfel, Codul RSSM cu privire la contravențiile administrative din 29 martie 1985 [8] prevedea un capitol aparte ce se referea la domeniul dat, și anume: *Capitolul 7. Contravențiile administrative din domeniul ocrotirii mediului natural înconjurător, a monumentelor de istorie și cultură.*

Acest capitol includea 48 de articole, care în mare parte se refereau la protecția mediului înconjurător. Trebuie de subliniat că sancțiunile prevăzute în acest capitol erau foarte blânde, respectiv ineficiente, fiind vorba în mare parte despre amenzi în mărime mică sau avertismentul. Spre exemplu, pentru contravenția prevăzută de *art.73. Murdărirea pădurilor cu deșeurișireziduuri menajere,* era stabilită drept sancțiune: *avertisment sau aplicarea unei amenzi cetățenilor în mărime de până la cinci unități convenționale și un avertisment sau aplicarea unei amenzi persoanelor cu funcții de răspundere - până la zece unități convenționale.* Un alt exemplu care îl putem invoca aici este contravenția ce era prevăzută de *art.90. Strânsul plantelor, înregistrate în Cartea Roșie*, care era sancționată cu *avertisment sau aplicarea unei amenzi cetățenilor în mărime de până la trei unități convenționale și un avertisment sau aplicarea unei amenzi persoanelor cu funcții de răspundere – de la cinci la douăzeci de unități convenționale.*

O bună parte din componențe de contravenții (deși modificate și completate, atât la dispoziție, cât și la sancțiune) s-au păstrat în Codul Contravențional din 24 octombrie 2008. Drept exemplu aici putem da: *art.88.Nimicirea animalelor, înregistrate în Cartea Roșie* din Codul RSSM cu privire la contravențiile administrative din 1985 și *art.140. Colectarea sau nimicirea plantelor, capturarea sau*

nimicirea animalelor incluse în Cartea Roşie a Republicii Moldova şi în anexele la Convenţia privind comerţul internaţional cu specii sălbatice de faună şi floră pe cale de dispariţie (CITES) din Codul contravenţional al Republicii Moldova din 2008; sau *art.65. Tăierea ilegală şi vătămarea arborilor şiarbuştilor, distrugerea şi vătămarea culturilor de pădure şi a arborilor tineri* din Codul RSSM cu privire la contravenţiile administrative din 1985 şi *art. 122. Tăierea ilegală sau vătămarea arborilor şi arbuştilor* din Codul contravenţional al Republicii Moldova din 2008.

În Codul contravenţional din 2008 domeniul dat este inclus în **Capitolul IX. Contravenţii în domeniul protecţiei mediului.** Trăsăturile specifice acestui capitol sunt:

• este unul din cele mai voluminoase capitole, cuprinzând 52 articole;

• potrivit datelor statistice, contravenţiile incluse în acest capitol au constituit 3,7 % din numărul total al contravenţiilor constatate în 2016 [9]. Contravenţiile în domeniul protecţiei mediului se află pe locul 7, deci nu sunt cele mai răspândite (pentru comparaţie, contravenţiile în domeniul circulaţiei rutiere au constituit 54,2 din numărul total al contravenţiilor constatate în 2016). Cu toate acestea, trebuie să luăm în consideraţie faptul că în datele statistice sunt specificate doar contravenţiile constatate, nu şi acelea săvârşite. Presupunem, că numărul real al contravenţiilor săvârşite în domeniul dat este cu mult mai mare;

• structura externă a normelor din acest capitol este complexă. Spre exemplu, *art.154 Încălcarea regulilor de gestionare a deşeurilor* conţine 11 aliniate, sau *art.157. Cruzimea faţă de animale* cuprinde 10 aliniate. De menţionat, că fiecare aliniat constituie o contravenţie aparte;

• la examinarea acestui grup de contravenţii, de regulă, sunt antrenaţi experţii în calitate de participanţi la procesul contravenţional, în vederea întocmirii rapoartelor care determină gradul de poluare a mediului. Drept exemplu de contravenţii, la examinarea cărora participarea experţilor este obligatorie, putem da: *art.113. Încălcarea*

regulilor de desfășurare a activității economice în zonele de protecție a apelor, sau *art.149. Poluarea mediului cu cauzarea de prejudicii*.

Cu referire la contravențiile în domeniul mediului, autorul V. Guțuleac menționează că „*activitatea agenților constatatori și a instanțelor de judecată cu privire la constatarea faptelor contravenționale de acest gen, examinarea cauzei contravenționale și emiterea deciziei asupra cazului este complicată. Deseori atât agentul constatator, cât și altă autoritate împuternicită să examineze cazul necesită ajutorul specialistului sau/și al expertului* [10,p.175].

• la calificarea contravențiilor din capitolul dat este necesar de consultat mai multe acte normative, la care expres fac trimitere normele din capitolul dat:

- Regulile de folosire a apelor (*a se vedea:* art.110 din Codul contravențional),
- Regulile de protecție a resurselor piscicole (*a se vedea:* art.114 din Codul contravențional),
- Cartea Roșie a Republicii Moldova (*a se vedea:* art.140 din Codul contravențional),
- Convenția privind comerțul internațional cu specii sălbatice de faună și floră pe cale de dispariție (CITES) (*a se vedea:* art.140 din Codul contravențional)
- Regulile de întreținere a câinilor, pisicilor, a altor animale, aprobate prin decizie a autorității APL (*a se vedea:* art.158 din Codul contravențional) etc.

Introducerea răspunderii contravenționale a persoanelor juridice pentru comiterea contravențiilor în domeniul mediului a constituit un progres în respectarea legislației de mediu, dat fiind faptului că marea majoritate a daunelor aduse mediului sunt comise anume de persoane juridice.

Având în vedere importanța obiectului protejat, la aplicarea răspunderii contravenționale, o deosebită atenție trebuie acordată principiului individualizării răspunderii contravenționale și criteriilor

generale de individualizare a sancțiunii, care permite de a lua în calcul circumstanțele atenuante sau agravante, persoana făptuitorului, a cărei vinovăție este dovedită și permite de a aplica o sancțiune echitabilă.
În multe țări contemporane, amenda pentru încălcările din domeniul mediului înconjurător nu cunoaște limit maxima, iar uneori este reglementată ca o formă specială de răspundere ”plata pentru poluare”, amenda fiind proporțională, de exemplu, cu volumul de ape reziduale, cu gradul de poluare față de normele admise și cu nocivitatea acesteia. În cazul dat, apare caracterul reparator al amenzii, ceea ce nu exclude însă repararea integrală a prejudiciului în cadrul răspunderii civile.
Abordarea respectivă este actuală până în prezent, în vederea combaterii contravențiilor în acest domeniu strategic pentru dezvoltarea durabilă în Republica Moldova.
Considerăm că, în vederea asigurării dezvoltării durabile a țării, este necesar de acordat o atenție sporită mecanismului de protecție juridică a pădurilor. Pădurile, ca și resursă naturală, aduc beneficii multiple, contribuind în ansamblu la bunăstarea populației și dezvoltarea economică. Astfel, pădurile adăpostesc o multitudine de specii de floră și faună; ajută la încetinirea încălzirii globale, prin sechestrarea carbonului; sunt surse de produse lemnoase; au o influență directă la reglarea căderilor de precipitații; sunt surse esențiale de hrană şi aduc în același timp enorme avantaje estetice, spirituale și de agrement pentru milioane de oameni.
Potrivit datelor Agenției „Moldsilva”, fondul forestier național ocupă 12,7% din teritoriul țării (pentru comparație: în medie în Europa – 29%, în UE – 44%, în lume – 31%), în total 374,5 mii ha. Majoritatea terenurilor acoperite cu păduri – 87,2% - se află în proprietatea statului, restul terenurilor aparțin primăriilor – 12,2% și persoanelor private – 0,6% (deși această parte e nesemnificativă, ea crește, triplându-se din 2005) [11].

Un aspect important în procesul de asigurare a capacităților productive ale pădurilor este asigurarea pazei și integrității acesteia. Măsurile întreprinse de către autoritățile abilitate (Agenția „Moldsilva", Inspectoratul Ecologic de Stat etc.) pentru a stopa pierderile considerabile cauzate de tăierile ilicite sunt încă insuficiente. Conform studiilor independente efectuate în cadrul Programului „Îmbunătățirea aplicării legislației forestiere și guvernării" (FLEG) se estimează tăieri ilicite în volum de circa 400-600 mii m3 /anual. Ținând cont că volumul anual al tăierilor autorizate este de 500 mii m 3 , în realitate se produc tăieri de două ori mai multe, fapt datorat tăierilor ilicite [5].

Anual, în gospodăriile silvice se pierd câteva zeci de milioane de euro. Despre aceasta a comunicat fostul ministru al Ecologiei, Valeriu Munteanu, într-un interviu. Potrivit opiniei dlui, schemele de fraudă legate de comercializarea lemnului erau acoperite de clasa politică. Adică, dacă miliardul de dolari furat din cele trei bănci (în 2014 constituia 12% din PIB) a provocat un prejudiciu colosal țării, atunci reiese că prejudiciul din fondul forestier, ce depășește de zeci de ori această sumă, noi încă nu l-am conștientizat. Cauzele acestei catastrofe constau, în primul rând, în tăierea ilicită a pădurilor și exportul ulterior al lemnului [12].

Caracterul de interes național al protecției mediului în contextul asigurării dezvoltării durabile au impus adoptarea unui nou sistem de răspundere cât mai sigur de constatare a contravențiilor și de aplicare a sancțiunilor contravenționale, astfel de procedură este mult mai operativă și mai simplificată în raport cu celelalte proceduri judiciare, ceea ce este favorabil cerințelor de reparare cu prioritate a prejudiciilor ecologice. Prin adoptarea Codului contravențional din 2008, s-a stabilit o nouă reglementare-cadru în materie prin extinderea numărului de contravenții. Totodată, în general, s-a păstrat aceeași concepție asupra contravențiilor, cu unele ajustări în privința obiectului acestora și mai ales a sancțiunilor pecuniare aplicabile, a crescut cuantumul amenzilor.

Deşi în linii generale, Codul contravențional din 2008 lasă o impresie bună, totuși, în rezultatul aplicării noilor prevederi, au fost remarcate o serie de deficiențe, în consecință, s-a impus necesitatea efectuării modificărilor de rigoare. Astfel, Legea RM privind modificarea și completarea Codului contravențional, nr.208 din 17 noiembrie 2016 [13] a introdus schimbări esențiale la acest capitol, atât la conținutul dispoziției cât și la partea sancțiunilor. În plus, Capitolul respectiv a fost completat cu articole noi, și anume: *art.126/1. Păşunatul ilegal al animalelor*, și *art.158/1. Încălcarea regulilor privind identificarea şi înregistrarea animalelor, precum şi a regulilor zootehnice.*

De menționat că, prin Legea privind modificarea și completarea Codului contravențional, nr.208 din 17 noiembrie 2016, valoarea unității convenționale a crescut de la 20 la 50 lei, numărul unităților aplicate pentru o contravenție de mediu s-a micșorat de 1,7 ori, în rezultat cuantumul amenzii mărindu-se de 1,5 ori. Comparativ cu aceleași modificări, efectuate în alte domenii, sancțiunile pentru nerespectarea legislației de mediu nu descurajează cauzarea prejudiciului ecologic. *În țările europene, pentru comportamentul neglijent, dar uneori şi abuziv față de protecția mediului, sunt stabilite amenzi cu o valoare semnificativ majoră față de cele din țara noastră. Astfel, pentru nerespectarea cadrului european legislativ de mediu, o persoană fizică este nevoită să scoată din buzunar de până la 12,0 mii lei, iar o persoană juridică până la 600,0 mii lei.*

Cu toate cele relatate mai sus, considerăm necesar de a consolida capacitatea administrativă în vederea soluționării problemelor în domeniu, prin inițierea acțiunilor cu scop reparatoriu și preventiv privind poluarea mediului, precum și transpunerea informațiilor cu privire la asigurarea dezvoltării durabile în planuri de acțiuni naționale, sustenabile din punct de vedere financiar.

Domeniul protecției mediului nu a fost printre prioritățile guvernelor din Republica Moldova și nu s-a regăsit în Strategia Națională de

Dezvoltare „Moldova 2020”, drept rezultat, au fost alocate resurse bugetare modeste pentru crearea infrastructurii de mediu.
Republica Moldova nu este pregătită să reacționeze prompt provocărilor de mediu nici în aspect financiar, nici tehnic, în cazul unei industrializări mai mari și/sau a unei poluări generate din exteriorul frontierei de stat.
Incontestabil este faptul că, dacă guvernarea nu va spori gradul de reziliență împotriva vulnerabilităților și amenințărilor aferente domeniului, Republica Moldova riscă transformarea prin intermediul integrării europene, la capitolul protecției mediului și pune la îndoială siguranța ecologică și de sănătate în cazul unei poluării excesive imprevizibile. În acest sens este evidentă:
- necesitatea revizuirii Strategiei Naționale de Dezvoltare „Moldova 2020” și stabilirea unei sinergii mai bune dintre obiectivele specifice, indicatorii de monitorizare și viziunea strategică privind dezvoltarea durabilă;
- evaluarea politicilor și strategiilor sectoriale (transport, industrie, agricultură etc.) în scopul identificării riscurilor legate de poluarea mediului și a punctelor principale de intervenție, precum și în scopul modificării documentelor care necesită ajustare la conceptul privind dezvoltarea durabilă;
- combaterea fenomenului corupției. Trebuie asigurat ca toți actorii implicați în prevenirea, constatarea și examinarea cazurilor de poluare a mediului să beneficieze de autonomie și independență, astfel încât să-și poată îndeplini funcțiile corespunzător, fără influența altor actori politici sau administrativi;
- delimitarea competențelor de control și autorizare în domeniul dat în vederea excluderii unui potențial conflict de interese, dar și a concentrării tuturor atribuțiilor din domeniu în cadrul unei singure autorități;
- creșterea nivelului amenzilor și despăgubirilor pentru poluarea mediului, prin modificările de rigoare introduse în Codul conravenţional;

necesitatea elaborării și adoptării amendamentelor la Codul Contravențional pentru o serie de fapte prejudiciabile care nu sunt prevăzute în prezent, în lumina transpunerii Directivelor UE de mediu. De exemplu, pentru asigurarea transpunerii *Directivei 2008/50/EC privind calitatea aerului înconjurător și un aer mai curat pentru Europa,* este necesar de a introduce noi dispoziții ce țin de stabilirea criteriilor de selecție a punctelor de prelevare și metodelor de măsurare privind ozonul; aproba rea măsurilor de asigurare pentru nedepășirea valorilor – ținte și valorilor-limite ale $PM_{2,5}$ pentru protecția sănătății umane; elaborarea planurilor privind calitatea aerului etc. Legislația națională nu prevede sancțiuni pentru nerespectarea reglementărilor în acest domeniu, de exemplu, pentru *nerespectarea obligațiilor ce revin titularilor de activități la declanșarea de către autoritatea administrației publice pentru resurse naturale și mediu a planului de acțiune pe termen scurt, de a lua măsuri urgente și eficiente de reducere a emisiilor de poluanți în aer, astfel încât concentrația acestora în aerul înconjurător să fie redusă până la atingerea nivelului valorii-limită, inclusiv prin oprirea temporară a activității, dacă este cazul; nerespectarea obligațiilor ce revin titularului de activitate de a informa autoritățile competente în cazul depășirii valorilor-limită de emisie, impuse prin actele de reglementare.*

Bibliografie

1. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994, în vigoare de la 27.08.1994 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.1.
2. Cadrul de Parteneriat ONU – Republica Moldova pentru Dezvoltarea Durabilă 2018-2022. http://www.md.undp.org/content/dam/moldova/docs/Legal%20Framework/UNDAF%20Moldova%20RO.pdf
3. Duțu Mircea. Dreptul mediului, București: C.H. Beck, 2007.

4. Raport de evaluare intermediară a Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova 2020” Versiunea finală.- Centrul Analitic Independent „Expert-Grup”, Parteneri: Cancelaria de Stat, ONU Moldova, septembrie 2017. 220p.
5. Notă de Concept privind viziunea Strategiei Naționale de Dezvoltare „Moldova 2030”. http://cancelaria.gov.md/sites/default/files/viziunea_snd_2030_clean.pdf
6. Tănase Petre. Ecologie internațională. București: Editura Hyperion XXI,1992.
7. Codul Contravențional al Republicii Moldova, nr.218-XVI din 24.10.2008 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.3-6.
8. Codul cu privire la contravențiile administrative din 29.03.1985 // Veștile RSSM, nr.3.
9. *a se vedea*: http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5609
10. Guţuleac Victor. Tratat de drept contravenţional. Chișinău: Tipografia Centrală, 2009.
11. *a se vedea*: http://www.moldsilva.gov.md/pageview.php?l=ro&idc=180&t=/Fondul-forestier-national/Resursele-forestiere
12. Taran Anghelina. Anual, în gospodăriile silvice se pierd câteva zeci de milioane de euro.http://www.noi.md/md/news_id/88132
13. Legea privind modificarea și completarea Codului contravențional, nr.208 din 17 noiembrie 2016, în vigoare din 16 martie 2017 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr.441-451.

II. TEORII ȘI PRACTICI JURIDICE ACTUALE

DEMOCRAȚIA ÎNTRE POLITIC, JURIDIC ȘI MORAL
DEMOCRACY BETWEEN POLITICAL, LEGAL AND MORAL

Elena ARAMĂ
Dr. hab., profesor universitar
Universitatea de Stat din Moldova

Abstract: *La démocratie est un concept complex, recherche scientifique de ce concept entraine beacoup des sciences. Elle represente une realité controversé, polivalente que est exprime par trois dimensions relevantes: politique, juridique et morale. En absence de facteurs politique et juridique la démocratie ne peut pas se constituier, elle n'a pas une forme organizationelle, mais en absence de facteur morale decoule une démocratie simulé. La garantie d'un fonctionnament efficient est la presence et convergence de tout les trois dimensions.*

Statul de drept și democrația sunt două concepte interconectate, care au fost introduse în Constituția noastră din 1994 pe fondul lipsei de cultură politică, când nu s-a ținut cont de moștenirea comunistă și în lipsa unui acord real în societate instituțiile moderne constituționale au fost deturnate de la sensul lor originar, în rezultat a apărut problema (veche în contextul nostru național încă de pe timpurile „Junimii") formelor fără fond, adică a unei democrații simulate. Interogația fundamentală: care este rolul dreptului în democrație, cunoscând că dreptul are funcție de integrare socială a individului societății.

Renumitul filosof și sociolog german Jurgen Habermas în lucrarea Factizitat und Geltung, Beiträge zur Diskurstheorie des Rechts und des demokratischen Rechtsstaats, tradusă în Franța în

1997 sub titlul „Droit et la democratie. Entre les faits et les normes” a indicat trei principii fundamentale care trebuie respectate pentru ca dreptul să atingă finalitatea sa, să îndeplinească rolul său în democrație: principiul discursului, principiul moralei și democrației, rezultatul discursului politic trebuie să se reflecte în legi și norme.

Principiul discursului ne arată că sunt reale doar acele norme de acțiune ce dau posibilitate tuturor celor interesați să participe la discursul rațional. Dar numai participarea nu este suficientă, este necesar un anumit conținut al discursului: să fie determinat de principiile morale – că toți iau în considerare interesele tuturor subiecților, că dezbaterea este sinceră, că rațiunea este fondată pe comunicare, iar rezultatul comunicării își va găsi locul în legile adoptate de autoritatea legislativă. Între paradigma liberală și a statului-providență, Habermas a introdus o nouă paradigmă a dreptului, paradigma procedurală, centrată pe cetățean care participă la formarea opiniei și a voinței: autonomia privată a cetățenilor dotați cu drepturi egale la prestații sociale nu poate fi asigurată decât atunci când cetățenii exercită activ autonomia lor civică.

Jurgen Habermas a calificat democrația ca proces, nu ca un dat. Reflectând asupra democrației și dreptului împreună cu Habermas, urmărind ideile lui și vizualizând starea de lucruri din Republica Moldova, conchidem că democrația a fost considerată un dat, un dat asupra căruia nu se mai revine, cel puțin, doleanțele poporului nu mai contează, căci este dat odată și pentru totdeauna. Dar pentru democrație trebuie permanent de luptat, de văzut derapajele, de discutat în societate și de remediat situațiile negative. Democrația se legitimează doar prin resursele ei și se sprijină doar pe democrați, persoane cu mentalitate democratică, deschiși discursului public, sinceri în a găsi soluții și a avea în acest sens consimțământul tuturor asupra instituțiilor și normelor. În procesul democratic subiecții de drept (indiferent dacă sunt politiceni sau nu) se recunosc ca autori și destinatari ai drepturilor, normelor și instituțiilor. Mentalitățile moderne ce pot susține proiectul juridic modern se

realizează în structuri de comunicare capabile să afirme perspectiva intersubiectivă inerentă democrației. Democrația contemporană nu se poate desfășura decât într-un cadru de discurs comunicațional. Inima democrației este politica deliberativă, dezbaterea. Conceptul democrației fondat pe teoria discuțiilor dă imaginea unei societăți ce crează în mijlocul spațiului public o arenă destinată identificării și tratării problemelor ce interesează întreaga societate. Această concepție a democrației este exprimată de Habermas în teza: Procesul democratic este unica posibilitate de a produce un drept la înălțimea modernității juridice. Inima democrației deliberative este în deliberare publică, ea presupune că cetățenii posedă o cultură liberală comună, că binele suprem este reprezentat de înțelegerea între membrii societății [1**].** Obiectivul procesului democratic în domeniul dreptului este formarea opiniei și a voinței ca un element juridic. Obiectivul e de a mobiliza oameni concreți, cu istoria lor, morala, experiența, sensibilitatea pentru a ajunge la soluții consensuale. Formarea opiniei și a voinței este văzută de Habermas ca fiind atașată unui spațiu public, unde să se discute ce măsuri trebuie să fie luate. Autorul B. Melkevik, analizând lucrarea lui Habermas Droit et Démocratie. Entre les faits et normes, concluzionează că prin această lucrare autorul a descris trei cicluri filosofice: până în 1985 predominantă a fost etica discursivă. Apoi până în 1995 a fost înaintat modelul democratic al dreptului și din 1995 – paradigma democrației radicale, liberale, deliberative. [2].

Luând ca punct de plecare aceste teze ale renumitului autor și comparând cu realitatea de la noi, observăm lipsa totală a comunicării între cetățeni și putere. Protestele masive din ultimii ani nu au avut nici un ecou în mediul politic, cerinței clare a protestatarilor fiind exprimată în rezoluții înmânate autorităților statului, prin care se cerea tragerea la răspundere a vinovaților de furtul „secolului", întoarcerea în bugetul statului a banilor publici nu i s-a dat curs nici astăzi. Mai mult decât atât: se încearcă mimarea dezbaterilor publice de o manieră stângace și jenantă cum a fost în

cazul legii votului mixt, când discuțiile reale au fot înlocuite cu spoturi publicitare primitive, care demonstrează că puterea consideră cetățenii pe care îi guvernează lipsiți de putere de judecată, de cunoștințe elementare și le insultă inteligența. Rezultatul a fost adoptarea legii privind sistemul electoral mixt. În urma intrării în vigoare a acestei legi a fost creată Comisia de stabilire a circumscripțiilor, care, contrar recomandărilor Comisiei de la Veneția, era compusă din membri afiliați Partidului democrat și Partidului socialiștilor, deci independența sa fiind pusă sub semnul întrebării. Rezultatul activității aceste comisii: nu s-au luat în considerare opiniile unor organizații non-guvernamentale cu privire la numărul circumscripțiilor din diasporă, nici chiar criteriile stabilite de lege pentru constituirea circumscripțiilor din diasporă, astfel încât pentru cetățenii moldoveni aflați în statele europene s-a constituit o singură circumscripție, pe când pentru cetățenii moldoveni din stânga Nistrului s-au alocat două circumscripții uninominale. [3].

Între democrație și statul de drept nu există o ierarhizare sau anticipare, că, adică, mai întâi, democrație și apoi stat de drept ori vice-versa [4]. Se poate vorbi despre existența statului de drept doar în statele democratice, democrația fiind pe drept cuvânt, „standardul de aur" al legitimării puterii politice. Dimensiunea democratică a ordinii juridice nu poate fi abandonată politicii. În dezbaterile juridice (în special, de la noi) în mod frecvent dreptul este considerat neputincios în fața politicii, politica fiind tratată ca semnificând anumite poziții care nu sunt determinate de drept: „cu cât mai multă politică, cu atât mai puțin drept", ceea ce nu este corect. Doar deciziile politice devin posibile tocmai în rezultatul existenței unor proceduri și organisme prevăzute de drept, iar voința politică trebuie să se formuleze pe baza prescripțiilor juridice (în paranteză fie spus – și a celor morale, căci politicienii se prezumă că posedă bunul simț).

Unul dintre renumiții constituționaliști francezi care a pus problema constituționalizării dreptului, Louis Favoreu, a pledat de asemenea pentru reconsiderarea raporturilor dintre drept și politică,

în special, dintre dreptul constituțional și politică. Autorul a ajuns la concluzia că activitatea Consiliului Constituțional francez a dus la „pacificarea" vieții politice, la diminuarea contradicțiilor dintre reprezentanții diferitor partide politice [5], dar aceasta este Franța civilizată (situație incomparabilă cu cea de la noi, când unii politicieni amenință chiar cu anularea unor decizii ale Curții Constituționale).

Cu toate acestea, viața își urmează cursul și problema democrației și relația cu cei de la putere este un subiect permanent vizat de doctrină, reglementări juridice și de politică. Într-o democrație autoritățile statului sunt controlate de popor, toți fiind considerați egali, în centrul democrației este omul. Pentru conservarea democrației este necesară transparența decizională a autorităților publice și ale partidelor politice, evidența contabilă a fondurilor și conturilor partidelor în scopul prevenirii sau curmării pătrunderii banilor murdari, criminali în politică.

În sensul unor standarde normativ-juridice merită aprecierea ideile expuse în vara anului 2017 în Franța, când a avut loc un colocviu în cadrul căruia s-au comunicat diferite idei pentru a consolida încrederea în viața democratică, în valoarea democrației.

Pentru a consolida transparența și pluralismul politic ministrul justiției a enunțat niște idei care erau baza viitoarelor legi, astfel s-au propus mai multe modificări ale legilor pentru a consolida democrația și a reda încrederea cetățenilor în derularea democratică a vieții politice. Privitor la Președintele Republicii s-a făcut propunerea ca acesta să prezinte declarația de avere la finele mandatului, iar aceasta să fie apreciată de Înalta Autoritate de Transparență a vieții publice și publicată în Journal Officiel de la Republique Francaise.

Privitor la aleșii populari s-a propus limitarea numărului de mandate la trei, deci deputații, senatorii, aleșii locali nu pot exercita mai mult de trei mandate succesive. Această idee demonstrează că exercitarea mandatului de ales (parlamentar sau local) implică o

exigență sporită asupra integrității aleșilor, fiindcă ei sunt reprezentanții poporului, întruchipează suveranitatea statului nu se pot preta la comportamente inacceptabile, nu trebuie să fie marionetele unor autorități sau lobby. Pentru a completa acest statut a fost stabilită interdicția impusă aleșilor de a recruta pe membrii familiei în calitate de colaboratori, asistenți, ajutori ai aleșilor, membri ai cabinetelor aleșilor locali. Parlamentarii care nu-și îndeplinesc obligațiunile lor fiscale nu vor putea exercita în continuare mandatul. În absența unei reglementări Consiliul constituțional va decădea din drepturi parlamentarul respectiv. Se prevedea introducerea unei pedepse de ineligibilitate pe o perioadă de 10 ani pentru persoanele care au fost condamnate penal pentru crime sau delicte ce aduceau atingere integrității (corupție, trafic de influență, favoritism, deturnarea fondurilor publice, falsuri în înscrisuri publice, fraude electorale, fiscale, declarații mincinoase în fața Înaltei Autorități de Transparență a vieții publice). Pentru a preveni conflictele de interese parlamentul trebuie să fixeze reguli de prevenire a acestor conflicte și să țină la dispoziția publicului un registru în care să fie trecute numele celor decăzuți din dreptul de a fi ales al poporului, astfel cetățenii vor ști ce parlamentar a fost decăzut și din ce motiv.

Interdicția impusă parlamentarilor de a fi membri ai consiliilor de administrație a societăților comerciale și nu numai începând cu exercitarea mandatului, dar chiar cu un an înainte de alegeri pentru a evita eventualele „chilipiruri”. Aceste interdicții se impun oricărui deputat, inclusiv dacă el de profesie este avocat și vizează nu numai dobândirea controlului asupa unei companii, dar și păstrarea acestui control. Ca și în alte state europene se impune parlamentarilor interdicția de a fi lider în societățile financiare care folosesc economiile publice ori societățile de lucrări publice, activitatea cărora depinde în mod esențial de piețele publice.

Rambursarea cheltuielilor reale în exercițiul mandatului se poate face doar în temeiul unor acte justificative ale cheltuielilor.

Introdusă în tipul președinției lui G.Pompidou, rezerva parlamentară în Franța consta în subvenționarea de către stat a parlamentarilor pentru a finanța asociațiile și colectivitățile din circumscripția sa. Deși nu a fost recunoscută de marele public, nu prea a fost practicată, dar, oricum, pentru că prezenta riscul de derive clienteliste, s-a decis renunțarea la acest sistem ceea ce s-a întâmplat după alegerile prezidențiale din 2017. În locul lui s-a propus constituirea unui fond special pentru proiectele de interes general din teritoriu, care să fie transparent și să satisfacă unele criterii precise stabilite printr-un act normativ.

O reformă profundă vizează modul de finanțare a vieții publice, căci trebuie prevenit cointeresarea persoanelor fizice și juridice bogate să influențeze într-un mod neadecvat politica, „spălarea" banilor murdari prin investirea în partide, contopirea vieții politice cu interesele cercurilor de afaceri, abuzul și deturnarea de fonduri publice, cumpărarea voturilor alegătorilor etc.

Reforma ar servi reînnoirii vieții politice și necesității de consolidare a transparenței, pluralismului.

În Franța s-a pus și problema creării unei bănci a democrației. Pentru că partidele politice depind în mare măsură de finanțarea publică, regulile trebuie să fie stricte pentru a preveni abuzurile și deraierile antidemocratice și pentru a reinstaura încrederea cetățenilor în funcționarea și finanțarea corectă partidelor politice. Controlul financiar trebuie sporit, în interiorul partidului dar în special, în afara lui. Curtea de Conturi este competentă să asigure controlul asupra regularității, sincerității, fidelității conturilor partidelor politice, atât din finanțarea publică, cât și din alte surse. Comisia națională pentru conturile din campanie și de finanțări politice va asigura ca conturile partidelor politice ce au primit bani publici includ și sumele pentru organizațiile locale ale partidului respectiv. Integralitatea acestor conturi va fi făcută publică conform unei nomenclaturi definite prin decret.

Transparența surselor de finanțare poate fi asigurată prin interdicția a de a folosi împrumuturi altele decât de la bănci europene, ca de asemene și orice ajutor de la persoane juridice străine. Donațiile de la persoane fizice sunt plafonate, sumele acestora sunt în mod sistematic aduse la cunoștința Comisiei naționale pentru conturile din campanie și de finanțări politice pentru a se controla dacă particularii și partidele respectă plafoanele stabilite. În multe țări donațiile anonime sunt interzise. Pentru a consolida autoritatea controlului Comisia națională pentru conturile din campanie și de finanțări politice va duce evidența tuturor elementelor de finanțare a partidelor, inclusiv donațiile, originea și cuantumul lor. Refuzul de a pune la dispoziția Comisiei naționale a informațiilor despre conturi se pedepsește penal. Pentru a face finanțările partidelor politice mai corecte și transparente se înființează o bancă a democrației, care va acorda împrumuturi conform unor criterii de solvabilitate și unei proceduri ce ar garanta independența băncii. Această bancă, prestând un serviciu public, va acorda credite și candidaților în deputați care vor prezenta garanții de solvabilitate. Măsurile sunt ambițioase, ele nu se opresc la jumătăți de măsură și atacă adevăratele probleme. Ele sunt și echilibrate, pentru că nu impun doar interdicții, dar și consolidează pluralismul politic, transparența și încrederea cetățenilor în democrație și instituțiile publice.

Totuși, trebuie de arătat că și chiar dacă vor fi stabilite unele reglementări similare și la noi, aceasta nu este încă garanția instaurării unei transparențe a finanțării activității politice, până când este absentă voința politică referitor la controlul asupra banilor publici, inclusiv a banilor partidelor, până când principalii actori politici nu vor înțelege să activeze conform regulilor. Până acum clasa politică nu a demonstrat această atitudine, să sperăm că noua clasă politică va fi mai dispusă să servească interesele societății și nu doar ale sale, dacă mass-media independentă devine mai puternică decât cea controlată politic și dacă rezultatele cercetărilor

jurnaliștilor independenți ajung până la toți cetățenii țării. Unele chestiuni depind și de noi, cei mulți, dacă vom renunța la atitudinea indiferentă sau resemnată față de încălcările de tot genul, inclusiv cele financiare, în primul rând, față de cumpărarea voturilor, dar nu numai, „puterea celor fără de putere", cum numea Vaclav Havel societatea civilă, trebuie să insiste și să nu se mulțumească cu răspunsuri formale la solicitările noastre de a afla date despre activitatea politică și transparența acesteia.

Foarte oportun, actual (cu regret) și astăzi ar fi aici citatul din prelegerile lui Constantin Stere despre viitorul care depinde de noi: „ întrucât vor fi în țara aceasta mai mulți oameni conștienți de menirea lor, că datoria lor față de țară nu este de a avea rolul de specimene zoologice, care nu-și mai dau seama de rostul adevăratei vieți civilizate, că dacă nu-și vor da seama că în afară de idealurile care încălzesc sufletele oamenilor nobili, pe baza cărora se așează toate statele, că în afară de acestea nu poate fi scăpare pentru noi, nu poate fi o așezare statornică, ci numai o vegetație ce duce la moarte, și nu e posibilitate de redeșteptare"[6].

Referințe bibliografice:

1. Jürgen Habermas, Droit et Démocratie. Entre les faits et normes. Paris, 1997, p.37
2. B. Melkevik, Hamermas et la conception democratiqie du droit În: http://www.reds.msh-paris.fr/communication/docs/mel5.pdf
3. S. Litvinenco. Multiple încălcări în activitatea Comisiei de stabilire a circumscripțiilor uninominale. În: Un PAS pentru Moldova, nr.2, 24 noiembrie 2017.
4. Iulia Moțoc – „în Vest statul de drept a precedat democrației"- în: http://193.226.121.81/publications/buletin/10/motoc.pdf

5. Louis Favoreu L'apport du Conseil constitutionnel au droit public www.revue-pouvoirs.fr/IMG/pdf/Pouvoirs13_p17-31_apport_conseil_constit_droit_public.pdf
6. Constantin Stere, Curs de drept constituțional ținut la Facultatea de Drept a Universității din Iași în anii 1910-1911. Chișinău: Cartier juridic, 2016, p.104.

PARADIGMA DEMOCRATICĂ: UNELE CONSIDERENTE CONCEPTUALE ŞI DE CONŢINUT
THE DEMOCRATIC PARADIGM: SOME CONCEPTUAL CONTENT-WISE CONSIDERATIONS

Pantelimon VARZARI,
Dr. hab., profesor cercetător, profesor universitar
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

Summary

The article examines the issue of the democratic paradigm with the aim to provide a meaningful understanding of the concept and to highlight the main theoretical approaches and problems faced by democracy in contemporary society. In this sense, the notion of democracy is conceptually delimited. Also, the diversity of the concepts of the notion of democracy, which is given not only by the etymological significance, but also by many other aspects such as historical, political, philosophical, cultural, economic, social circumstances – all contribute to the multitude of interpretations and models that this has concept. Although democracy is currently seen as the best form of government, it still faces many difficult issues to solve, with various socio-political challenges and cleavages. Since democracy functionally offers a legitimacy to political life as a whole, the author has tried to respond to some issues related to the advantages and disadvantages of democracy, the challenges of democratic transition in the post-Soviet space.

Key words: *democratic paradigm, political thinking, theories of democracy, models of democracy, challenges of democracy, aporetical difficulty, problems of democracy, politico-administrative system, democratic government, Republic of Moldova.*

În domeniul științelor politice sunt identificate trei mari teme de cercetare ce țin de paradigma democratică. La prima se referă teoriile democrației (inclusiv democraţia participativă, feminismul, asociaţionismul, teoriile cetăţeniei şi cosmopolitismul etc.), care evocă în mod conştient ideea democraţiei ca proiect utopic şi pleacă pe diferite căi de la tradiţiile comunitarismului). Teoriile democratizării, inclusiv teoria modernizării, teoria sociologiei istorice ș.a. se referă la a doua tematică. Studiile democratizării sunt situate în cadrul teoriilor mai generale ale schimbării sociale, fiind astfel un domeniu vast și interdisciplinar, pentru că încercarea de a înţelege de ce apare democraţia, de ce uneori are succes, iar alteori eşuează i-a făcut pe *specialişti* să oscileze între şi dincolo de graniţele disciplinare ale ştiinţei politice, relațiilor internaționale, filosofiei politice, sociologiei istorice şi economiei. Din a treia categorie fac parte studiile tranziției (tranzitologia), numite de Jean Grugel, profesor de științe politice de la Universitatea din Sheffield, Marea Britanie, abordarea tranziției sau abordarea orientată către agenţi şi pe interacţiunile dintre elite [1, p. 35-41, 57-73].

Aceste studii sau „abordarea tranzitologistă" reies din considerentul că democraţia este creată de actori conştienţi, implicați în lupta pentru putere, care respectă regulile jocului politic – procedurile democratice, consensul politic / voința de compromis, încheierea alianțelor / pactelor politice în procesul guvernării societății. Dacă ne referim la cazul Republica Moldova – în perioada existenței țării noastre ca stat independent au funcționat nouă coaliții de guvernare în baza rațiunii politice și a consensului substanțial procedural: coaliţia Partidului Democrat Agrar din Moldova şi a fracţiunii parlamentare „Unitatea Socialistă", 1994–1996; „Alianța pentru Democrație și Reforme", 1998–1999; așa-numitul „Parteneriat Politic pentru Interesele Țării", 2005–2007; „Alianța pentru Integrare Europeană", 2009–2010; „Alianța pentru Integrare Europeană-2", 2011–2013; „Coaliția Pro-Europeană de Guvernare", 2013–2014; „Alianța Politică pentru Moldova Europeană", 2015, și „Alianța

pentru Integrare Europeană-3”, 2015, precum și coaliția de guvernare (majoritară) actuală (V. Plahotniuc, **Preşedintele PDM**, este desemnat coordonator executiv al coaliției), neformalizată oficial (vizavi de cele menționate anterior, în afară de coaliția „agro-socialistă” din anii 1994–1996), și, respectiv, „majoritatea parlamentară” (formată la 20 ianuarie 2016) [2, p. 37-56]).

Luând la bază ideea că democraţia poate fi înţeleasă ca o teorie, un concept și o ideologie, putem constata că există mai multe doctrine politice privind organizarea și conducerea politică a societății. Fără a intra în dezbateri şi controverse legate de teoria democrației, care este o problemă veșnică în domeniul științelor politice, permanentă și în practica societății contemporane, vom scoate în evidență cele mai relevante teorii ale democrației contemporane. Astfel, conform opiniei cercetătorilor americani Terence Ball și Richard Dagger, pot fi evidențiate trei concepții despre democrație: democrația liberală, social-democrația și democrația populară [3, p. 53-54], iar celelalte doctrine (conservatorismul, doctrina politică democrat-creștină, tehnocrația, naționalismul și alte concepții postmoderne, ca feminismul sau ecologismul) pot fi asociate într-un fel sau altul cu una din cele trei menționate. Aceste trei versiuni ale democrației au câteva trăsături comune, însă diferenţele dintre ele sunt suficiente pentru a le distinge unele de altele şi a le considera concurente. Dacă democraţia liberală accentuează drepturile şi libertăţile individului, aceasta fiind forma care caracterizează cele mai multe din democraţiile occidentale, social-democrația, ca principalul contestatar al concepţiei liberale, se bazează pe conceptul-cheie de egalitate, în special putere egală în societate şi guvernare, atunci democrația populară se axează pe ideea de conducere de către partidul unic (partidul comunist) spre „binele majorității muncitoare”. După cel de-al Doilea Război Mondial, unele state nedemocratice din spațiul Europei Centrale și de Sud-Est (România, Bulgaria, Republica Democrată Germană etc.) și-au luat numele de „democrații populare”. Chiar dacă statele se proclamă

democratice și au o constituție, ele nu sunt însă democrații liberale dacă drepturile și libertățile persoanelor nu sunt garantate și respectate în mod real (cazul fostelor țări comuniste sau a actualei Republici Populare Democrate Coreene).

La rândul său, David Held, profesor *de științe politice și sociologie la Open University din Marea Britanie, analizează* trei variante de baza sau modele ale democraţiei: democraţia directă sau participtivă (specifică societăţii antice ateniene), democraţia liberală sau reprezentativă (care îşi are originea în modernitate) şi democraţia bazată pe modelul partidului unic, toate pornind de la câteva atribute ale democrației: putere populară prin care cetăţenii sunt implicaţi în autoguvernare instituţională şi autoreglementare legislativă [4, p. 13-15; 5].

Pe parcursul istoriei gândirii politice au fost formulate diverse paradigme de organizare și conducere politică a societății, dintre care cel mai des discutată rămâne a fi și astăzi paradigma democratică. Aceasta din urmă postulează un concept al interesului general, care, de regulă, este asimilat ordinii publice, securității publice etc. și privește acțiunea autorităților publice pentru satisfacerea cererii sociale, adică a tuturor membrilor unei entități politice. În opinia lui Domenico Fisichella, „interesele particulare (adică ale părților) nu sunt contrare și alternative, ci, dimpotrivă, constitutive, înțelegându-se prin aceasta că interesele particulare contribuie în mod potențial la constituirea interesului general” [6, p. 314]. Pornind de la ideea instalării regimurilor democratice în perioada modernă, politologul italian deduce zece trăsături paradigmatice ale „democrațiilor modernilor” și anume: dihotomia amic/inamic; democrația constituie o experiență spațio-temporală destul de limitată; competitivitate, iar criteriul competitivității include criteriul pluaralismului; în cadrul democrației politica este doar una dintre dimensiunile experienței individuale și colective; democrația reprezintă puterea politică supusă controlului politic; democrația modernilor se constituie în postura sa de democrație reprezentativă cu regulile jocului

corespunzătoare; principiul majoritar temperat; respectarea regulilor democratice în cadrul jocului politic; multitudinea (ori pluralitatea) arenelor politică (electorală, partidică, sindicală, parlamentară, guvernamentală ș.a.m.d.) și extrapolitică, precum și pluralitatea rolurilor, fapt ce oferă posibilitatea unor apartenențe multiple [6, p. 313-320]. Precum se observă, paradigma și deci doctrina democratică este totalmente opusă doctrinei totalitare, potrivit căreia statul absoarbe societatea (civilă) și intervine nedorit în viaţa socială şi personală a individului.

Împărtăşind formula propusă de D. Fisichella referitoare la paradigma democratică, mai mulți cercetători releva faptul că Robert A. Dahl oferă una dintre cele mai cunoscute şi mai puţin concurate definiţii contemporane ale democraţiei: procesul în cadrul căruia cetăţenii obişnuiţi exercită un control relativ mare asupra liderilor lor. O formă de conducere, pentru a fi numită democraţie, pe lângă alte condiţii pe care trebuie să le cumuleze (egalitatea la vot, înţelegerea „luminată", controlul asupra agendei politice, cuprinderea adulţilor etc.), trebuie în primul rând să ofere o participare efectivă a cetăţenilor la viaţa publică – toţi cetăţenii ar trebui să aibă posibilităţi egale şi reale de exprimare şi statuare a părerilor privind politica care ar trebui urmată. În absenţa acestei condiţii, niciun proces de tranziţie democratică (sau de consolidare democratică) nu poate fi decât ratat. Pentru a separa această accepţiune de cele care au suprasaturat literatura consacrată lui, R. Dahl înlocuieşte termenul de democraţie cu cel de „poliarhie", pe care îl rezumă drept „un set de instituţii ce au rezultat din eforturile de a liberaliza şi a face mai „cuprinzătoare" instituţiile statului-naţiune, [...] un sistem de drepturi ... şi un sistem de control politic asupra liderilor" [7, p. 39-40; 8, p. 19].

D. Held subliniază pe bune dreptate că democraţia, fiind un exerciţiu critic al raţiunii politice, a fost tratat în mod întemeiat de mai mulți gânditori politici, însă „marea majoritate a gânditorilor politici, din Grecia Antică până în ziua de azi, s-au arătat extrem de

critici la adresa teoriei şi practicii democratice…." și asta pentru că „democraţia este o formă de guvernare extrem de greu de realizat şi de susţinut" [4, p. 13] chiar și în zilele noastre.

În același timp, vom menționa că definiţia etimologică a democraţiei ca guvernare de către popor (*demos*) nu este suficientă, de vreme ce nu explică ce este poporul și care-i locul și rolul lui în procesul democratic, în procesul decizional. Termenul „democraţie" are câteva semnificații. Prima reflectă propriu-zis provenirea etimologică a termenului („domnia poporului"), care stă în „picioare" și astăzi, semnificație adesea asociată cu maxima lui Abraham Lincoln (cel de-al şaisprezecelea preşedinte al SUA, 1861–1865): „Democrația este guvernarea poporului, de către popor, pentru popor". Cea de-a doua interpretare a termenului semnifică forma de organizare a oricărei organizaţii, bazată pe participarea egală a fiecărui membru în conducerea şi primirea deciziilor în baza votului majorităţii, vorbindu-se în acest sens despre partidele politice, sindicate, întreprinderi şi chiar întreaga societate. Cu alte cuvinte, democraţia poate exista oriunde – acolo unde este organizare, putere şi conducere. Al treilea înţeles concepe democraţia bazată pe un sistem de valori (libertatea, egalitatea, drepturile omului, suveranitatea poporului ș.a.) bine determinat, iar idealul organizării societăţii ar fi în corespundere cu concepţiile membrilor acesteia despre lume și despre socium. La fel, mai pot fi evidenţiate şi alte semnificaţii ale termenului în cauză, printre care abordarea democraţiei ca sistem politic, interpretarea mișcărilor sociale şi politice întru realizarea puterii poporului, a ţelurilor şi idealurilor democratice, folosind principiile şi mecanismele democraţiei în cadrul unui stat de drept.

Așa cum arată politologul român Vasile Pleșca, cu cât se cunosc mai multe aspecte, cu atât mai mult se deschid noi limite ale necunoscutului. Mai mult decât atât, teoria politică a adus un plus de ambiguitate conceptului, prin inflaţia necontrolată a epitetelor pe care i le-a ataşat. John S. Dryzek, spre exemplu, a identificat nu mai puţin de cincizeci şi cinci de epitete care pot fi ataşate termenului de

„democraţie” [9, p. 39-40], iar Massimo Salvadori a estimat că există aproximativ două sute de definiţii ale democraţiei [10].

La drept vorbind, definiţiile democraţiei au în mod invariabil multe în comun, deşi diferă în priorităţi şi accente. În uzul cotidian, se subliniază în cunoscuta enciclopedie britanică „Enciclopedia Blackwell a gândirii politice”, termenul de democrație se poate referi la cârmuirea populară sau la suveranitatea poporului, la guvernământul reprezentativ sau la o guvernare participativă directă, ba chiar și (nu întru totul corect) la guvernământul republican sau constituțional, adică la guvernământul conform legii [11, p. 153]. În ziua de astăzi termenul este de cele mai multe ori folosit cu sensul de democrație liberală, dar există multe alte varietăți, iar metodele de a guverna pot fi diferite de la o țară la alta (cazul societăților occidentale și a societăților din spațiul postsovietic). Cu toate că termenul democrație este utilizat, de obicei, în contextul unui stat politic, principiile sale sunt aplicabile și altor organisme sau entități, cum ar fi universitățile, sindicatele, companiile publice sau organizațiile civice. Pe plan politic, democrația se definește ca regimul politic fundamentat pe principiul suveranității naționale (națiunea conduce statul prin reprezentanții săi aleși, pe principiul separării puterilor în stat, pe principiul egalității tuturor în fața legii). Democrația este inseparabilă de respectarea drepturilor omului și ale cetățeanului [12, p. 3-4].

În democraţiile statelor moderne este evident că poporul nu poate exercita puterea direct şi nemijlocit, de aceea au luat naştere anumite forme de organizare politică care presupun o anumită „profesionalizare” a politicii, începând chiar cu formațiunile statale antice. Pentru că „paradigma democratică constituie produsul unui efort istoric, instituțional şi cultural de anvergură” (D. Fisichella), vom specifica că fenomenul democrației a fost reflectat, cu diverse conotații, de către gânditorii antici (Platon, Aristotel, Polybios, Cicero ș.a.), de renascentiști (Niccolò Machiavelli ș.a.), de reprezentanții liberalismului clasic (Jeremy Bentham, John Stuart

Mill, Benjamin Constant, Alexis de Tocqueville ș.a.), de teoreticienii clasici ai elitelor (Vilfredo Pareto, Gaetano Mosca și Robert Michels), de exegeții contemporani (R. Dahrendorf, R. Putnam, R.A. Dahl, A. Lijphart, S.P. Huntington, G. Sartori, D. Fisichella, D. Held, G. Hermet, J.J. Linz, A. Stepan, L. Diamond, J. Grugel, P. Dunleavy, B. O'Leary ș.a.), dar și de unii politicieni de marcă.

Bunăoară, este cunoscută sintagma lui Tomáš G. Masaryk (sociolog şi filosof ceh, primul Preşedinte al primei Republici Cehoslovace după Primul Război Mondial, 1918–1935), precum că „mai bună formă de guvernare decât cea democratică nu avem". În această privinţă, Winston Churchill (Prim-ministru al Regatului Unit al Marii Britanii şi Irlandei de Nord între 1940–1945 şi 1951–1955, laureat al Premiului Nobel pentru Literatură în 1953) remarca în celebrul discurs ţinut în noiembrie 1947 în faţa Camerei Comunelor că „nimeni nu pretinde că democraţia ar fi perfectă sau atotştiutoare. Într-adevăr, s-a spus că democraţia este cea mai rea formă de guvernământ cu excepţia tuturor formelor încercate de-a lungul timpului". În ciuda imperfecţiunilor, democraţia rămâne cea mai reușită modalitate de a conduce treburile publice ale unei societăţi, numai dacă se respectă principiul suveranităţii poporului (ceea ce înseamnă că guvernarea poate fi legitimată numai prin voinţa celor guvernaţi). Acest principiu trebuie deosebit de procedurile democratice care sunt mijloace ce permit punerea în evidenţă a voinţei poporului. Principala procedură sunt alegerile. Alte proceduri ajută la funcţionarea în bune condiţii a sistemului democratic – separarea puterilor, limitarea mandatului pentru reprezentanţii poporului, precizarea anumitor reguli constituţionale etc. [13, p. 82-83].

Definiţia lui W. Churchill nu este singura din acest punct de vedere. Friedrich Hayek (economist şi filosof politic austriac, Laureat al Premiului Nobel pentru Economie în 1974), spre exemplu, în lucrarea sa cunoscută *Drumul către servitute* (1944), demonstrează că la putere acced nu chiar cei mai buni, iar practica social-politică

istorică şi recentă a societăţilor moderne o demonstrează cu prisosinţă. În capitolul X „De ce ajung în frunte cei mai răi”, în care se vorbește despre efectele morale ale colectivismului, cum scopurile sociale justifică orice mijloace, statul totalitar încurajează obiceiurile utile la cetățeni, el explică succesul în politică de care se bucură asemenea indivizi, care altminteri susţin că acţionează în numele unor idealuri nobile, morale, specifice, la modul formal-declarativ, sistemelor colectiviste: „În scurt timp de la instalare, (ei) au de ales între nesocotirea moralei curente şi eşec. Cei fără scrupule şi cei care nu se dau înapoi de la nimic vor avea, probabil, din acest motiv, mai mult succes (...)” [14, p. 25].

Secolul XX este secolul în care democraţia s-a generalizat și s-a consolidat în mai multe țări ale lumii, inclusiv în țările postcomuniste la intersecția anilor ’80-90’. În pofida faptului că acest secol a fost caracterizat în mod diferit („secolul extremelor” după Eric Hobsbawm [15] sau „secolul blestemat” după Edvard S. Radzinski, scriitor și istoric sovietic și rus [16]), totuși din cauza ideologiilor contrare (sindicalismul, elitarismul, fascismul, național-socialismul, bolșevismul, troțkismul, maoismul și alte versiuni ale marxismului contemporan), excelenţa sociopolitică a teoriei democrației părea să fie acceptată ca fenomen social de rând cu altele, așa încât ideologia și doctrina democratică devine și în secolul XXI una dominantă pe scena bătăliilor politice și în literatura de specialitate. Fără a detalia, vom specifica doar că din perspectiva filosofică, Karl R. Popper, din cea economică, Friedrich A. Hayek, și din cea politologică, Ralf Dahrendorf, Robert A. Dahl, Arend Lijphart, Samuel P. Huntington, Giovanni Sartori, Alvin Toffler ș.a., au formulat mai multe argumente în favoarea superiorităţii democraţiei ca instituţie, au descris avantajele, dezavantajele și limitele democrației în cadrul instituțional de funcționare, paradoxurile și provocările democrației contemporane, au încercat să prognozeze viitoarele evoluții ale democratizării ca proces în contextul multitudinii de probleme cu care se confruntă societatea contemporană.

Desigur, societățile democratice contemporane încearcă să depășească acele probleme cu care inerent se confruntă democrația, cum ar fi dezavantajele și limitele democrației, paradoxurile ei și provocările la adresa statului în condițiile celui „de-al treilea val al democratizării" (S. Huntington), „deficitul democratic" (B.N. Dunn) în luarea deciziilor politice naționale sau globale și alte dificultăți aporetice [17, p. 179-199] în viața societății aflată în plin proces de schimbare și modernizare în contextul democratizării (crizele multidimensionale – politică, constituțională, valorică, instituțională, identitară, economico-socială, absența tradițiilor democratice și a unei culturi politice democratice, tergiversarea reformelor democratice, creșterea nejustificată a rolului statului în economie, clivajele sociale și politice, blocajele politice și decizionale, birocrația extinsă și disfuncțională etc.), care, în cazul Republicii Moldova, pun sub semnul întrebării însăşi legitimitatea proiectului democratic lansat de prima generaţie a clasei politice naționale de la începutul anilor '90 ai secolului XX.

Se știe că democrația se caracterizează printr-un șir de avantaje. În primul rând, are următoarele elemente ca participarea efectivă a populaţiei la procesul de luare a deciziilor; prezenţa unor elite care guvernează societatea cu sprijinul acesteia, guvernare ce presupune responsabilitate şi limite. Ea presupune prezenţa mai multor forţe politice legal recunoscute care luptă pentru acapararea puterii politice; structurarea unei ideologii bine definite. Democrația determină organizarea instituţiilor statului pe principiul separaţiei puterilor în stat şi structurarea relaţiilor dintre acestea; existenţa unor principii care stau la baza democratizării, cum ar fi principiul alternanței democratice la guvernare, principiul descentralizării, principiul autonomiei locale etc. În cazul democrației se produce specificarea exhaustivă a unor drepturi şi libertăţi fundamentale, iar economia de piaţă unde liberul schimb duce la o dezvoltare economică ş.a. Toate acestea denotă superioritatea democrației ca formă de guvernare, iar cuvântul „democraţia" se bucură de cea mai

mare popularitate printre politicieni, lideri de opinie și simpli cetățeni. În același timp, forma democratică de guvernare se confruntă cu mari dificultăţi de ordin politic şi socioeconomic, care, de altfel, sunt iminente procesului democratic, inclusiv în țările aflate într-un proces profund de schimbare și modernizare în contextul democratizării societății. Astfel, transformările reale în sfera vieţii politice (democraţia pluralistă, alternanţa la guvernare), în ramura economică (restructurarea proprietăţii, privatizarea, libera concurenţă) şi în alte domenii de activitate socială s-au soldat cu proliferarea diverselor faţete ale schimbărilor democratice, însoțite de încercări, riscuri şi erori, care solicită o atenție sporită din partea decidenților politici, a factorului decizional.

Printre problemele democrației contemporane sunt dezavantajele în dezvoltarea regimului democratic, printre care existenţa unui aparat birocratic puternic prin distribuţia de posturi publice în scopul recrutării sau fidelităţii clientelei politice; prezența diverselor blocaje, extinderea corupţiei şi altor fenomene negative contemporane ce împinge sistemul comunicării politice către disimulare. Am putea aminti aici limitele și defectele democraţiei clasice. Este vorba de limitarea claselor sociale, așa încât, asemănător cu democraţia antică, democraţia nu se bazează pe majoritatea cetăţenilor şi de aceea ea nu este puterea poporului în întregul sens al cuvântului; formalitatea în realizarea unor principii şi mecanisme democratice şi ca urmare transformarea democraţiei din puterea poporului în întrecerea „sacilor cu bani”; lipsa conexiunii dintre democraţie şi procesele economice şi sociale duce la sporirea conflictelor sociale şi nu satisface astfel interesele vitale ale cetăţenilor; limitarea cetăţenilor în participarea la viaţa politică a statului etc. În acest sens, democrația contemporană s-a dovedit a fi de multe ori eficientă în anumite cazuri, dar, totodată, frecvente sunt cazurile când a dat semne de ineficiență (cazul Uniunii Europene în contextul crizei financiar-bancare, crizei euro și crizei economice începând cu anul 2008, mai apoi crizei migranților și a refugiaților).

În ciuda imperfecţiunilor sale, democraţia în țările europene dă dovadă de adaptabilitate în condițiile nou-create, de depășirea acelor limite care nu îi permit pe deplin să-și manifeste avantajele și să găsească soluții adecvate ale problemelor cu grad ridicat de complexitate.

Sistemele democratice contemporane sunt adesea imperfecte, fiindcă se confruntă cu anumite contradicții interne. Democrația este supusă unor provocări majore, care fac societatea să întâmpine crize de tot felul, mari tensiuni și conflicte sociale, care stimulează extinderea unor fenomene negative (corupția, nerespectarea drepturilor omului etc.) și perturbează viața democratică a societății aflată în plin proces de schimbare și modernizare. O parte din provocările apărute în fața democrațiilor contemporane sunt identificate de D. Fisichella [6, p. 263-267, 333-341] și de sociologul germano-britanic Ralf G. Dahrendorf [18, p. 227].

Evidențiind unele provocări ale democrației (birocratică, tehnocratică, oligarhică, instituțională, decizională, politică etc.), notăm că statele membre ale Uniunii Europene încearcă să facă faţă tuturor sfidărilor prin acțiuni complexe de adaptare şi dezvoltare. Însă multe semne de întrebare cu privire la capacitățile democrației din societățile posttotalitare de a gestiona comunitățile naționale prin soluții și decizii adecvate apar tot mai evident în fața elitelor politice și liderilor politici. Unele țări din cadrul Parteneriatului Estic, cum ar fi Ucraina, Georgia sau Republica Moldova, aflându-se într-o perioadă de circa trei decenii de tranziție democratică (prelungită și paralizantă), încearcă cu mari dificultăți să depășească calea anevoioasă de alegere a vectorului dezvoltării sale strategice: modelul european [19, p. 200-204] sau proiectul eurasiatic [20, p. 53-75].

Observațiile făcute asupra dilemelor sociale și politice demonstrează că aceste provocări și incertitudini în dezvoltarea democratică a statului Republica Moldova pot avea repercusiuni grave asupra societății cu o democrație fragilă, repercusiuni ce

creează blocaje (instituționale, decizionale, politice etc.) și astfel pun în pericol securitatea națională. Dacă în societățile cu tradiții democratice influenţarea deciziilor politice care afectează viaţa socială şi economică a cetăţenilor se realizează prin implicarea activă a societăţii civile, în cadrul „noilor" democrații din spațiul postsovietic sectorul al „treilea" nu a devenit deocamdată acel mecanism reglator, complementar celor instituite constituţional, și nu poate influența decidenții politici în sensul necesar al dezvoltării unei societăți durabile. Sectorul asociativ se află în stare (fără o presiune directă asupra factorului decizional) doar să atenționeze prin diverse modalități (monitorizare, apeluri, sesizări etc.) actorii politici și subiecții guvernamentali despre anumite nereguli în actul guvernării, care se pot produce drept urmare a unor decizii de mare rezonanță socială, preconizate sau adoptate.

Clivajele sociale și politice, sfidările și blocajele cu care se confruntă Republica Moldova s-au amplificat în ultimii ani pe fundalul crizelpr politice şi social-economice profunde în etapa reformelor democratice nefinalizate, înaintând cerinţe deosebite faţă de calitatea sistemului politico-administrativ și eficacitatea administrației publice. Transformările sistemice impulsionate de aplicarea în practică a noii paradigme de dezvoltare a țării, schimbările dinamice ale necesităţilor societăţii într-o dezvoltare umană durabilă au nevoie de instituţii politice și administrative eficiente, de capacitatea administrativă a statului capabil să depășească acele provocări și incertitudini cu care se confruntă democrația în Republica Moldova. O direcţie strategică prioritară a dezvoltării democratice a ţării trebuie să devină crearea unui sistem politico-administrativ stabil de continuitate a puterii de stat, orientată spre dezvoltarea statului Republica Moldova în baza unei guvernări de succes.

Cu titlu de concluzie vom stipula că, deși paradigma democratică s-a dovedit a fi cea mai răspândită formă politică de organizare a societății, iar însăși democrația – cea mai acceptabilă

formă de guvernare, totuşi democraţia, prin geneza şi manifestările sale curente, rămâne deseori dezorientată în faţa unui șir de probleme, provocări și incertitudini care nu întotdeauna sunt soluționate în mod rațional și adecvat de către factorii decizionali la nivel național și internațional. Sfidările și defectele democrației pot fi devansate în Republica Moldova prin creșterea performanței instituțiilor democratice, prin ridicarea responsabilității elitei politice în actul guvernării, prin intensificarea participării politice a cetățenilor în treburile publice ale comunității, ceea ce poate determina sporirea importanței valorilor politice democratice în societatea aflată în plin proces de modernizare în contextul democratizării și europenizării societății. Este necesar, de asemenea, ca sistemul politic democratic să se perfecționeze datorită necesității adaptării la schimbările social-politice și economice interne și la amenințările la care este supusă societatea în ansamblu (globalizare, informatizare, terorism, criza de materii prime și surse de energie, crize economico-financiare etc.).

Referințe bibliografice

1. Grugel J. Democratizarea. O introducere critică. Iași: Ed. Polirom, 2008. 267 p.
2. Varzari P. Evoluția statului Republica Moldova prin prisma vectorului integraţionist european. În: Revista de Studii Interdisciplinare „C. Stere” (psihologie, sociologie, studii juridice, economie, religie, științe politice, relații internaționale), Iași, România, 2017, an. 4, nr. 1-2 (13-14), p. 37-56.
3. Ball T., Dagger R. Ideologii politice și idealul democratic / Ed. a 2-a. Iași: Ed. Polirom, 2000. 272 p.
4. Held D. Democraţia şi ordinea globală. De la statul modern la guvernarea cosmopolită. București: Ed. Univers, 2000. 376 p.
5. Held D. Modele ale democrației. București: Ed. Univers, 2000. 424 p. [on-line]

https://ro.scribd.com/document/145618647/David-HELD-Modele-Ale-Democratiei-27-49 (vizitat 23.11.2017).
6. Fisichella D. Ştiinţa politică. Probleme, concepte, teorii. Iaşi: Ed. Polirom, 2007. 406 p.
7. Dahl R.A Despre democrație. Iași: Ed. Institutul European, 2003. 189 p.
8. Dahl R.A. Poliarhiile: participare și opoziție. Iași: Ed. Institutul European, 2000. 264 p.
9. Plești V. Democrația liberală. În: Concepte și teorii social-politice / Coord. E. Huzum. Iași: Ed. Institutul European, 2011, p. 39-58. [on-line] https://www.researchgate.net/publication/264533416_Concepte_si_teorii_social-politice (vizitat 09.11.2017).
10. Kantor I.A. Ideologii politice. Teoria democratiei. Cluj-Napoca: FSPAC, 2013. [on-line] https://www.scribd.com/doc/299350239/Teoria-democratiei (vizitat 01.11.2017).
11. Barber B.R. Democrație. În: Enciclopedia Blackwell a gândirii politice / Coord. D. Miller. Bucureşti: Ed. Humanitas, 2000, p. 153-160.
12. Covlea M. Provocări ale democrației contemporane. Un nou sistem de guvernare? București: Ed. Pro Universitatea, 2012. 70 p.
13. Tămaş S. Dicţionar politic. Instituţiile democraţiei şi cultura civică / Ed. a 2-a revăzută şi adăugită. Bucureşti: Casa de editură şi presă „ȘANSA" S.R.L., 1996. 412 p.
14. Hayek Fr. Drumul către servitute. [on-line] http://ru.scribd.com/doc/90142610/Friedrich-Hayek-drumul-Catre-Servitute (vizitat 01.06.2014).
15. Hobsbawm E. Era extremelor. O istorie a secolului XX: 1914–1991. Chișinău: Ed. Cartier, 2015. 716 p.

16. Окаянный век. Разговор с писателем Эдвардом Радзинским. [on-line] http://otramovida.net/video/-1/J8DrtMvUeRk.html (vizitat 08.11.2013).
17. Varazari P. Elita politică și birocrația în contextul realizării reformelor democratice (cazul Republicii Moldova). *Monografie*. Chișinău: Pontos, 2013. 366 p.
18. Dahrendorf R. Noile provocări ale democraţiei. În: Symposion, 2004, Tom. II, nr. 1 (3), p. 223-252. [on-line] http://www.academia.edu/1430429/David_Held_Anthony_McGrew_David_Goldblatt_Jonathan_Perraton_Transformari_globale._Politica_economie_si_cultura_Polirom_Iasi_2004 (vizitat 23.10.2009).
19. Varzari P. Ideea unității europene în istoria gândirii politice. În: Ştiinţa în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective (Conferinţa naţională cu participare internaţională consacrată aniversărilor de 70 de ani de la constituirea instituţiilor de cercetare științifică din Moldova, 55 de ani de la fondarea AȘM, 10 ani de la fondarea Filialei Bălţi a AȘM / Ed. a 2-a, Bălți, 29-30 septembrie 2016 / Col. red.: V. Capcelea (coord.) [et al.]. Bălţi: S.n. (Tipogr. „Foxtrot"), 2016, p. 200-204.
20. Varzari P. Doctrina eurasiatică și rădăcinile ei intelectuale: tradiții istorice și actualitate. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Revistă științifică trimestrială, 2017, nr. 1 (LXXVI), p. 53-75.

VALORILE JURIDICE ÎN FAȚA PROVOCĂRILOR GLOBALIZĂRII
LEGAL VALUES THE CHALLENGES OF GLOBALIZATION

Dumitru BALTAG
Dr. hab., profesor universitar,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova
Mariana ROBEA
doctorand,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Summary. *The social perception of globalization generates controversial issues. Most of people are conscient of the major transformations that the society is going through, but still, as it concerns the globalization of juridical values there remain many doubts that cause disputes between those who are interested in exploring the compatibility of these phenomena.The paper work shows how controversial the process of globalization is.*

Key words*: globalization, Law, juridical values, informational society, informational law.*

Globalizarea, ca un fenomen sociopolitic are efecte și asupra sistemelor juridice: sunt semne tot mai vizibile ale unei mondializări juridice, a creării un ui drept mondial. Sunt motive, așa dar să credem, că în viitor se va ajunge inevitabil la o mondializare juridică. Nașterea unui drept mondial este impusă, pe de o parte, tocmai de necesitatea instaurării/menținerii unei păci la nivel global, mondial (acesta a fost, de exemplu, motivul principal al apariției Declarației Universale a Drepturilor Omului), iar, pe de altă parte, de atracția dintre culturile juridice și încercarea de a ameliora diferențele dintre sistemele juridice.

La o astfel de concluzie se ajunge cu ușurință, observând intensificarea cooperării juridice dintre state în ultima jumătate al secolului XX și începutul sec. XXI: schimbul de instrumente juridice, care a avut și are loc, seminariile de formare continuă și schimburile de experiență între juriștii diferitor state, înființarea asociațiilor internaționale de juriști etc.

Referindu-se la ambivalenţa procesului de globalizare cu imensul său potenţial creator dar şi distrugător, la starea şi rostul uman al lumii globale, autorul Vasile Stănescu [5, p.407] semna: ...Starea de pasivitate a mentalului, trăirile malformate, descătuşarea iraţionalului, inconştientului, prin exaltarea instinctelor şi a simţurilor, distrugerea nesăbuită a naturii, desfigurarea fiinţei umane îşi găsesc explicaţia în starea morală a lumii de azi, prin prăpastia creată între materie şi spirit, civilizaţie şi cultură, între om şi Univers, între ştiinţă şi conştiinţă, gândire şi acţiune... Se impune deci regândirea lumii în care trăim: să-i asigurăm omului oriunde s-ar afla un nivel de trai decent; să-i redăm conştiinţa, demnitatea şi valorile, raţiunea şi afectul, iubirea şi compasiunea, generozitatea şi emoţia, dialogul cu sine, capacitatea de a iubi şi visa".

În viziunea autorului menționat, societatea globală, ca proiect social la scară planetară care să realizeze o nouă treaptă de civilizaţie impune o metareflecţie a spiritului uman, care să constate propria sa alienare în diverse zone ale umanului, prăbuşirea umanităţii de azi în prăpastia dintre a avea şi a fi, ca urmare a stării maladive a Moralei, nevoia acută de a recupera treptele pierdute, de a configura şi urca treptele unei noi umanităţi având în vedere, între altele, faptul că:

- reprezentarea lumii globale trebuie să fie sub semnul filosofiei lui Unu, holografică, fiecare componentă reprezintă întregul, iar întregul este prezent în fiecare segment;

- nu trebuie să ignorăm multitudinea dimensiunilor şi conexiunilor acestei lumi, supradeterminarea sa, societatea umană fiind o verigă în "Plasa nevăzută a1 universului cosmic". Trebuie regândită lumea de astăzi ca element al cosmosului dar ca şi univers

al Sinelui, starea actuală a lumii trădând o decădere a modului de a gândi dar şi a conştiinţei de sine;

- spiritul uman trebuie să îşi asume complexitatea realităţii, existenţa unui sens în Univers, însuşirea transcedentalului ca Divinitate;

- trebuie să restituim omul Omului prin redarea conştiinţei de sine, a demnităţii sale, prin respectul Naturii, a Divinului Sursă, a divinităţii din Noi care trebuie să fie Demiurgul istoriei lumii noastre [5, p.407].

În acest context, fără îndoială, locul şi rolul Dreptului în societate, statutul acestuia, Justiţia şi implicit cunoaşterea juridică sunt marcate profund şi înregistrează mutaţii cardinale.

Ce se întâmplă cu dreptul ca bun național? Care este relația dintre suveranitatea națională și normele juridice din spațiul global? Care sunt sursele formale ale dreptului global? Ce specific are acesta? Ce relație există în acest context între legiuitorul național și legiuitorul internațional? Care este legitimitatea acestuia din urmă? Ce metamorfoze suferă sistemele juridice în spațiul global? Este posibilă și dezirabilă o nouă ordine juridică mondială hegemonică?

Acestea sunt interogațiile mai mult sau mai puțin generale ale procesului globalizării și universalizării dreptului.

În baza suprasolicitărilor multiple actuale reacția dreptului, ca sistem normativ specific în opinia autorului I. Craiovan, a devenit *ad-hoc*, inadecvată, mereu depășită de realitate [3, p.33].

În doctrină s-a apreciat că dreptul este în criză, că teoria dreptului trebuie să renunţe la dogmatism, să promoveze dreptul deschis, flexibil, anticipativ, multiplicitatea nivelurilor juridice, pluralismul ordinilor juridice, multiculturalismul, transgresiunea şi integrarea. Dreptul emigrării, dreptul mediului, dreptul internetului, al societăţii informaționale în genere, au devenit domenii de prim-plan [6, p.609]. Este puternic solicitată dimensiunea și gestionarea juridică a schimbării, crizei, conflictului, a problemelor globale, în termenii modernismului şi postmodernismului s-a relevat că Dreptul

trebuie sa părăsească o imagine reductivă, iluziile modernităţii, accesul clar şi distinct la temeiuri, la autolegitimare, la progres neîntrerupt şi programat, la ipostaza de sistem închis şi autonom. Condiţia postmoderna solicită, constatarea multitudinii de alternative incomensurabile, a imposibilităţii de a întemeia noncontingent categorii precum morala, adevărul sau dreptatea, luarea în calcul a unor criterii a căror aplicativitate este adecvată doar la nivel local şi contingent. Se produce astfel un impact major asupra identităţii indivizilor şi asupra limitelor conduitei umane. Cunoaşterea postmodernă rafinează sensibilitatea noastră la diferenţe şi ne întăreşte capacitatea noastră de a suporta incomensurabilul [4, p.15]. Acest tip de cunoaştere, ridică, între altele, problema condiţiei de coexistentă pozitivă a unor mulţimi legitimate diferit, a existenţei, a pluralităţii de grupuri cu puteri specifice care se opun tendinţelor hegemonice, a rolului unor structuri sociale intermediare, precum familia, biserica, asociaţiile - contra etatismului şi a pericolului individualismului exacerbat.

Totuși, valorificarea contribuţiei postmoderniste în abordarea dreptului nu trebuie minimalizată dar nici exagerată, ea nu înseamnă acceptul cu privire la un drept delegitimizat, inapt să se configureze în jurul unui proiect, relativizat până la nebulos şi patologic. Refuzul unui proiect general uman conceput mecanicist, linear, nu înseamnă obligativitatea absenţei oricărui proiect general uman. Un asemenea proiect contemporan dinamic, flexibil, configurat şi reconfigurat relativ, dar nu mai puţin precis şi operaţional - aşa cum susţine, de pildă J. F. Lyotard - este de dorit. El ar trebui să includă, în mod imperativ, ceea ce contează pentru umanitate, să respecte condiţia negativă a neafectării vieţii generaţiilor de azi şi de mâine, să ofere soluţii pentru rezolvarea problemelor globale, în alţi termeni, el trebuie să se polarizeze în jurul valorilor comune - cum ar li de pildă drepturile omului, să respecte identităţile, să vizeze coexistenţa şi armonia valorilor, în relaţie cu dreptul, reflecţia propusă trimite la lumea filosofiei, la dimensiunea axiologică a dreptului, la

concertarea constelaţiei de valori juridice [4, p.16]. Ne putem întreba iniţial mai mult sau mai puţin retoric -, împreună cu alţi autori, dacă această perspectivă a cuvintelor şi idealurilor nu este prea îndepărtată, utopică poate, în raport cu obiectivul orientării armonice a pragmatismului societăţii globale?

Pentru a răspunde interogațiilor expuse anterior se pot invoca mai multe argumente, dintre care calea convergenței armonice minimale se impune ca un imperativ categoric al societății globale.

Entităţile esenţiale ale societăţii globale, nu pot promova conflictul major în relaţiile dintre ele fără riscul pieirii tuturor. Rămâne ca unică alternativă viabilă calea recunoaşterii identităţii celorlalţi, a acceptării, corelării, toleranţei şi cultivării acţiunii şi speranţei comune. Unitatea globală într-o diversitate minimal măcar, armonică. Toate resursele societăţii globale trebuie valorificate în acest sens.

Natura profundă a dreptului ca sistem de norme imperative garantate de forţa publică în numele unei justiţii aparţinând unui timp istoric, configurează o asemenea resursă. Dreptul este prin excelenţă un fenomen social care presupune fiinţa umană în relaţie cu alta. Capacitatea sa antientropică de a se opune dezagregării, dezordinii şi conflictelor sociale, de a fi un factor reglator şi ordonator în societate, de a conferi certitudine şi protecţie persoanelor ce îi respectă prescripţiile sunt cunoscute. Dreptul - să ne amintim faimoasa abordare kantiană, - corelează libertăţile şi constrânge în numele unui principiu universal al libertăţii. Desigur, este vorba despre un drept legitim, validat democratic, care are o dimensiune valorică, el fiind generat, structurat şi direcţionat în indisolubilă legătură cu constelaţia de valori a timpului istoric în care este elaborat, în care justiţia ca principiu de coordonare între fiinţele umane ce tinde spre armonie, congruenţă, proporționalitate apare ca valoare originară a dreptului, dar nu singura. Un drept care are diverse ipostaze, la nivel naţional, regional sau global. Un drept care, nu de puţine ori trebuie să conexeze şi să integreze naţionalul,

regionalul, globalul, să inoveze. Cazul societăţii informaţionale de azi şi de mâine este, credem, edificator.

Astfel, literatura de specialitate, dedicată perspectivei juridice asupra societăţii globale, informaționale, am putea exemplifica în acest sens, alături de alţi autori, studiile autoarei Ioana Vasiu, încearcă să conceptualizeze, să identifice, să evalueze şi să configureze soluţii cu privire la problemele juridice ale societăţii globale, informaţionale cu privire la care, la modul sintetic, pot fi reţinute, cel puţin, următoarele [7; 8]:

- revoluţia informaţională a prins total nepregătite statele în ceea ce priveşte sistemul de drept. Un mare specialist în domeniul tehnologiei informaţiei spunea, cu o ironie dureroasă că e ”o groază de tehnologie în societatea informaţională şi aşa de puţin drept”;

- noua civilizaţie informatică se bazează pe disponibilitatea şi accesibilitatea informaţiei. Informaţia a devenit o proprietate naţională vitală, cu o valoare strategică: daca nu este protejată prin drept, poate fi cucerită sau distrusă;

- statul modern nu se poate integra într-o societate informațională europeană și globală, dacă nu are un sistem de drept corespunzător, or e bine ştiut, o ţară unde nu e lege şi ordine, nu este de dorit într-o comunitate a tehnicii modeme. Societatea informaţională sau *cyberspace*, are nevoie de un drept specific evoluat, *cyberlaw*;

- dreptul informatic îşi găseşte o prelungire firească într-un drept al informării şi comunicării. În mod tradiţional, dreptul informării este conceput în strânsă legătură cu libertatea de exprimare, iar obiectul său este limitat la ceea ce devine public prin mijlocirea diverselor raporturi: scris, imagine şi sunet. Or, informaţia, a cărei definire a ajuns una dintre dificultăţile timpului nostru din cauza numărului mare de forme pe care le îmbracă, trebuie înţeleasă într-o manieră largă: ea este cea pe care întrebările şi administraţiile o acumulează pentru propriile nevoi şi la care au acces în anumite condiţii, tot ea este şi cea care circulă între

persoanele particulare sau publice în virtutea unor contracte sau acorduri şi care nu este divulgată. La aceasta se adaugă faptul că, la rândul ei, organizarea reţelelor informatice pe care circulă informaţia nu este neutră;

- armonizarea legislaţiei internaţionale în societatea informaţională vizează, în principal: protecţia prin drept de autor, confidenţialitatea datelor şi a regulilor antitrust, prevenirea şi combaterea criminalităţii informatice, precum şi promovarea standardelor tehnice care să asigure intercomunicarea noilor reţele de comunicaţii. (pe plan mondial, se încearcă deja o armonizare a legislaţiei în acest domeniu, întruniri globale şi regionale Uniunea Europeană, Consiliul Europei, Naţiunile Unite, Grupul celor 8 urmăresc să creeze un cadru legal adecvat realităţii sociale pentru a contracara neasigurarea securităţii informatice prin lipsa dreptului în domeniu).

- dreptul la libera exprimare, alături de dreptul la informaţie este de fapt materializarea gândirii neîncorsetate a omului, deziderat din totdeauna al omenirii. Societatea informaţională, reprezentată atât de fidel prin reţeaua *Internet,* a deschis mai mult decât orice calea îndeplinirii acestor drepturi, pentru că obiectul de activitate al acestei reţele este tocmai traficul de informaţii (expunere, comunicare, distribuţie, achiziţie). În acelaşi timp însă, dreptul la secretul comunicaţiilor sau dreptul la viaţa intimă (*privacy*) este unul din drepturile fundamentale care poate fi încălcat foarte uşor în societatea informaţională (prin reţeaua *Internet,* în special). Securitatea sau supravegherea statului sunt scuzele obişnuite invocate de guverne pentru justificarea îngrădirii libere a comunicării umane.

- dezvoltarea vertiginoasă a tehnologiei a creat, pe lângă numeroase beneficii şi crime cu un conţinut înalt sofisticat, fiind necesară o legislație specifică;

- necesitatea unei legiferări cu caracter de sinteză și orientare (cum ar fi un cod al dezvoltării şi utilizării tehnologiilor informaţiei,

fără să i se dea denumirea de cod informatic. Pentru a elimina contuzia cu conceptul tehnic), care ar putea să ajute la atingerea stadiului corespunzător conceptului de societate informaţională;

- dimensiunea juridică a realităţii relevă problematica libertăţii dar şi a constrângerii publice în numele intereselor sociale ale comunităţii umane, a protejării valorilor umane, consacrării drepturilor subiective şi corelării acestora, a realizării justiţiei unui timp istoric;

- dreptul ca instrument de control social, de apărător al valorilor trebuie să apere şi valorile societăţii informaţionale conturându-se acut nevoia unui drept fără precedent, a unui drept fundament, sistemice. strategice şi deschise - *Cyberlaw* - care să acopere vidul legislativ în materie.

Deci după cum vedem, fundamentul principial al acestui drept trebuie să asigure între altele, egalitatea de acces, libera circulaţie a informaţiilor în cadrul societăţii, globale, mondiale, protecţia drepturilor subiective - libertatea conştiinţei, dreptul la informaţie, secretul comunicaţiilor interpersonale, dreptul la viaţă intimă şi privată - corelate însă cu reglementări care să protejeze interesul public.

Așa cum s-a relevat, ca element a controlului social și conștient normativ al construcției sociale, dreptul pedepsește, descurajează, anihilează, controlează, previne, convinge, protejează și organizează. Totul este ca dreptul să se înscrie pe linia de evoluție a unor tendințe dezirabile să servească finalitățile și conduita umană a unui timp istoric afirmându-și în același timp specificitatea și complexitatea sa tehnică, știința, arta [2, p. 520-521].

Mutațiile majore produse în contextul actual asupra dreptului permit să se susțină că asistăm în societatea globală, în opinia autorului I. Craiovan, la o nouă ”revoluție a dreptului” [3, p.240].

În viziunea autorilor I. Allard și A. Garapon [1, p.131-141], această sintagmă se caracterizează printr-o serie de note definitorii în

raport cu ”dreptul pozitiv tradițional” cu privire la care reținem următoarele:

- poziţia tradiţională a statului naţional suveran este uzurpată şi reconsiderată în condiţiile în care dreptul devine materie ce depăşeşte frontierele naţionale, este conceput din ce în ce mai mult „altă parte” şi are o mobilitate considerabilă, reglementând nu numai dispute dar şi forţa de muncă, capitalurile, bunurile sau serviciile într-o arie extrastatală, globală;

- relaţia tradiţională legiuitor, care elaborează dreptul, şi judecător care, în genere, aplică dreptul, devine, complexă multinivelară de circularitate cu legitimări specifice, de pilda când judecătorul Curţilor Europene de la Strasbourg sau Luxemburg obligă legiuitorul naţional la conformare, sau în relaţie cu diverse jurisdicţii internaţionale;

- izvoarele formale ale ”noului drept” cunosc construcţii normative precum Dreptul Uniunii Europene, Jurisprudenţei Europene a drepturilor omului, ”dreptul uniform” stabilit prin Convenţia de la Viena privind vânzările, fondat pe interesul pentru reciprocitate în materie sau normele justiţiei penale internaţionale, fondate valoric pe civilizaţie şi umanitate şi concepute ca mijloc de ieșire din conflict şi pacificare;

- generalul, configurat tradiţional de către lege, de către norma juridică, în care decizia judecătorului trebuia să încadreze particularul cazuistic, devine acum contextul juridic mondializat, care deschide judecata spre un universal care transcende culturile şi sistemele normative naţionale.

Statutul şi decizia juridică a judecătorului internaţional cunosc niveluri diferite şi solidare de legitimitate, cu participarea sferei juridice naţionale, şi prin ”exportarea” acesteia, a influenţei statului din care provine, a reprezentativităţii, a capacităţii judecătorului de a fi un interpret cultural, de a înţelege şi judeca o cauză în termenii unei experienţei globalizante.

Noua reţea juridică globală este interpretată în mod diferit din punct de vedere doctrinar. Fie ca un ultim stadiu al ”guvernării juriștilor“, în dispreţul intereselor naţionale şi a legitimităţii democratice, „o internaţională a juriștilor” în detrimentul suveranităţii statelor şi cu tendinţe hegemonice, fie ea tendința spre un drept universal privită cu entuziasm cosmopolitic [1, p. 131].

Deci, după cum vedem imaginea societății globale, societății informaționale al sec. XXI oferă o fizionomie calitativă distinctă, pregnantă, agresivă. Societatea umană - așa cum s-a spus, a devenit un ”sat global” [3, p.224].

În concluzie afirmăm următoarele: după cum s-a menționat, procesul totuși necesar al globalizării, nu însă în direcția depersonalizării, cuprinde în articulațiile sale nu numai sistemul economic, politic dar și sistemul juridic, strâns legat de cursul evoluției statului și a societății informaționale spre societatea globală.

Referințe bibliografice:

1. Allard I., Garapon A. Judecătorii și globalizarea. Noua revoluție a dreptului. București: Rosetti educațional, 2010.
2. Craiovan I. Tratat de teoria generală a dreptului. București: Universul juridic, 2007.
3. CraiovanI., Istrate M. Ipostazele justiției. București: Universul juridic, 2012.
4. Lyotard J. F. Condiția postmodernă. Raport asupra cunoașterii. București: Ed. Babel, 1993.
5. Stănescu V. Globalizarea spre o nouă treaptă de civilizație. Cluj: Ed. Eiron, 2009. p
6. Twining W. General Jurisprudence. Law and Justice in a Global Society. Universidad de Granada. Mayo. 2005.
7. Vasiu I. Criminalitatea informatică. București: Nemira, 1998.
8. Vasiu I. Informatica juridică și dreptul informatic. Cluj-Napoca: Ed. Albastră, 1997.

RISCURILE LA CARE POATE FI EXPUSĂ SOCIETATEA CIVILĂ ÎN CONDIȚIILE REALITĂȚII INFORMAȚIONALE CONTEMPORANE
THE RISKS TO WHICH MAY BE EXPOSED THE CIVIL SOCIETY IN THE CONDITIONS OF THE CONTEMPORARY INFORMATION REALITY

Andrei Negru,
Dr. hab., prof. univ.,
Facultatea de Drept, USM

Summar
Generally, the civil society is presumed to be the active and the most informed part of the society. It would be correct for the subjects of the civil society to involve themselves in reforming such areas as: the independence of justice, the disciplinary liability of judges and prosecutors, the integrity of magistrates and of the civil servants, the fight against corruption etc. Nevertheless, the contemporary information reality proves that many of the representatives of non-governmental organizations do not take in consideration the values that constitute the foundation of the social conscience. In these conditions, can be emphasized some major risks to which may be exposed the hole society: the extremism, the lack of confidence in promoted reforms, general apathy, the lack of interest for the mentioned areas. At the same time, the civil society itself may be threatened by factors as: damaging the integrity and diminishing the professionalism of involved people. The mentioned risks can be overcome by instituting clear and objective requirements to the activity of all the representatives of the civil society, inclusively referring to the financial support of their activity. The aim of this paper is to find solutions to increase the image of the national civil society, through promoting true information in social media and exclusion of useless propaganda.

Key-words: civil society, information reality, integrity, professionalism, system of values, legal conscience, propaganda.

Societatea contemporană este o societate informată. Societatea civilă, fiind percepută drept partea activă a societății, este și prezumată drept cea mai informată entitate socială. Realitatea, însă, ne demonstrează că accesul la informație într-o societate informațională este numai „partea frumoasă" a lucrurilor; or, după obținerea accesului la informație urmează și prelucrarea acesteia, înțelegerea și interpretarea ei, formularea concluziilor. Ultimele constituie niște sinteze, rezultate dintr-o pluralitate de operațiuni logice, având o structură în lanț. Nu este o noutate că, în realitatea socială națională, entitatea socială, identificată drept societate civilă, include în sine un conglomerat de subiecți colectivi și individuali, caracterizați prin diverse interese, convingeri politice, cultură socială și juridică, surse de finanțare. Avînd o structură complexă, fenomenul cuprinde un areal excesiv de vast pentru cercetarea în cauză. Interesul doctrinar îl axăm pe organizațiile non-guvernamentale; însă, riscurile pe care intenționăm a le identifica se referă la orice subiect din entitatea ce desemnează *societatea civilă*. Este important a realiza că activitatea acestor subiecți este determinată de anumite interese, menționate anterior și, în funcție de eficiența activității în domeniul ales, poate avea consecințe considerabile, generatoare nu numai de efecte politice, dar și juridice în diferite domenii ale vieții sociale. Intenționăm a caracteriza două riscuri, care, în opinia noastră, sunt esențiale, atât pentru societatea civilă autohtonă, cât și pentru efectele activității ei. Pentru noi, prezintă interes activitatea realizată în sfera organizării și funcționării justiției și politicului.

Activitatea reprezentanților societății civile în domeniul justiției a vizat și va viza reformele efectuate de Guvernare în domenii precum: organizarea și funcționarea justiției în ansamblu, a procuraturii, răspunderea disciplinară a judecătorilor și procurorilor,

inițierea și promovarea în cariera de magistrat, integritatea și lupta cu fenomenul corupției – toate avînd importanță pentru societatea contemporană. Valoarea societății civile în domeniile menționate constă anume în implicarea conștientă și profesională, apolitică, deseori altruistă, pe principii de voluntariat, implicare orientată spre fortificarea valorilor unei societăți democratice.

Una dintre principalele erori comise de societatea civilă este dinamica cu care se acționează asupra societății. Conștiința socială și conștiința juridică nu pot fi supuse transformărilor radicale [1] și cu grad de dinamicitate excesiv. Dinamica reformelor și a transformărilor nu necesită a fi percepută prin conștiința societății civile, ci prin prisma societății; or, proporționalitatea este evidentă: transformările au un impact social și își găsesc realizarea nemijlocit în mediul social. Fostul președinte al S.U.A., Barak Obama, menționează, referitor la realitățile informaționale ce vizează societatea contemporană: „Unul din pericolele internetului este că oamenii pot vedea realităţi total diferite. Ei pot fi înconjuraţi de informaţii care le întăresc prejudecăţile actuale [2]”. În context, se face o delimitare clară dintre societate și societatea civilă: „Problema care se pune este cum să exploatăm această tehnologie într-un mod care să permită o pluralitate de voci, să permită o diversitate a punctelor de vedere, dar care să nu conducă la o balcanizare a societăţii şi să permită găsirea de puncte comune” [3]. Intervenim cu interpretarea *societății civile* drept o societate informată: a) societatea, avînd acces la surse diverse de informative o și prelucrează în funcție de cultura și de conștiința proprie; b) societatea, drept rezultat, se divizează în entități, conform diferitor criterii și interese, iar distanțarea dintre diferite entități sociale devine și mai aprofundată; c) societatea civilă reflectă structura societății și sistemul ei valoric.

În procesul activității sale, societatea civilă necesită a ține cont de sistemul de valori care formează fundamentul conștiinței sociale și juridice și este cel mai vulnerabil în prezent, aflat în fața unei

propagande sistemice și distructive. Anume sistemul de valori necesită a fi protejat, promovat și, la necesitate, supus transformărilor. Transformările în cauză urmează a fi efectuate foarte prudent, printr-o apropiere de societate și prin înțelegerea sistemului ei valoric. Afirmațiile precum că societatea ar fi „amorfă", „indiferentă", generează o distanțare dintre societatea civilă și societatea însăși. Frecvent, axîndu-se pe anumite obiective curente, unii reprezentanți ai societății civile acționează fără a ține cont de nivelul de instruire a auditoriului social.

Societatea se autoinstruiește. Eficiența acestui complex metodologic de dezvoltare intelectuală este mai accentuat anume în condițiile de manifestare a fenomenului migrației. O anumită experiență practică la o etapă a vieții devine mai eficientă decât un proces didactic la o etapă incipientă de formare a personalității. Realitățile formează materialul didactic cel mai elocvent, îndeosebi dacă acesta coincide cu interesele și sistemul valoric al individului [4]. Intenționăm a afirma că, în domeniile de interes, societatea poate avea un sistem valoric mai adaptat realităților sociale decât însăși societatea civilă. Deficitul de informare, de instruire poate diminua ponderea societății civile în intențiile de transformare a sistemului social-valoric. Dacă societatea civilă consideră că societatea, în ansamblul său, nu sesizează metodele imorale sau ilegale de promovare sau de realizare a anumitor obiective, ea nu percepe realitatea obiectivă. Mai mult, utilizarea a astfel de metode „desensibilizează" societatea: ea nu reacționează conform așteptărilor când guvernarea utilizează metode similare în realizarea anumitor obiective de interes propriu. Reprezentanții societății civile necesită a fi integri și profesioniști. Aceleași cerințe pot fi înaintate și față de legalitatea și diligența utilizării fondurilor alocate, în scopul realizării obiectivelor asumate. Societatea civilă este sortită să activeze conform anumitor reguli generale: transparența și integritatea în domeniul utilizării fondurilor alocate. Orice suspiciune de spălare de bani, de conflict de interese în domeniile de activitate

necesită a fi exclusă. Trebuie respectat cu strictețe principiul legalității în organizarea și funcționalitatea instituțiilor societății civile. Orice confruntare cu guvernarea necesită a se manifesta în câmpul legal. Scopul nu scuză mijloacele în activitățile publice. Orice ilegalitate urmează a fi contestată în instanță, indiferent de gradul de independență și de profesionalism al judecătorilor, procurorilor, funcționarilor publici etc. Scopul activității societății civile este de a sensibiliza opinia publică, nu de a o orienta într-o directivă prestabilită. Orice interes în coraport cu interesul social, în aceste condiții, are un caracter privat, foarte bine sesizat de societate și foarte eficient utilizat de Puterea de Stat pentru discreditarea societății civile. Societatea civilă este partea activă a societății, care promovează și monitorizează realizarea intereselor publice. Se caracterizează prin voluntariat, integritate, publicitate, transparență, activitate apolitică.

Realitățile contemporane, în opinia noastră, au transformat anumite exigențe înaintate față de societatea civilă. Complexitatea vieții sociale, cerințele față de formele de organizare a societății civile au determinat îndepărtarea, pe bună dreptate, de activitatea categorică de voluntariat. Pentru desfășurarea activităților preconizate, societate civilă are nevoie de suport financiar. Apar și cerințe noi față de sursele financiare respective. Promovarea și protejarea intereselor publice în condițiile contemporane impune față de toți subiecții implicați cerințe de integritate și transparență în activitate, în stabilirea provenienței surselor financiare și utilizării lor. Chiar dacă nu sunt surse financiare publice, este oportun ca societatea, alți subiecți ai societății civile să cunoască aceste informații. Realitatea contemporană demonstrează că, sub imaginea de reprezentanți ai societății civile, pot activa, cu rea-credință, anumite entități implicate în realizarea propagandei sociale distructive și a anumitor interese de natură politică, fapt ce afectează imaginea societății civile în ansamblu. În rezultat, apar fenomene ce caracterizează polarizarea societății – extremismul și apatia socială.

Intenționăm a evidenția anumite cerințe față de activitatea societății civile, prin formularea pericolelor majore, la care este supusă societatea civilă, în condițiile societății informaționale dezvoltate: a) afectarea integrității persoanelor implicate; b) diminuarea profesionalismului subiecților implicați.

Afectarea integrității persoanelor implicate. Subiecții societății civile pot fi persoane colective și individuale. Indiferent de calitatea subiecților, aceștia necesită a fi integri, a avea valoare și respect în imaginea societății. Comportamentul corect, transparența și corectitudinea activităților profesionale, financiare, generale, necesită a fi percepute drept exemplu de urmat pentru societate și un reproș latent adus guvernării, dacă aceasta, la rândul său, nu se conformează unor asemenea cerințe. Propriul exemplu este cel mai elocvent pentru societate. Nu te poți considera parte a societății civile, dacă, în realizarea obiectivelor de activitate, acționezi imoral, indecent, ilegal; și, chiar dacă atragi atenția societății, aceasta nu se focusează asupra problemei pe care intenționezi a o promova, dar asupra modalității de comportament, fiind, astfel, transformat sistemul valoric social. Dacă societatea civilă pune accent pe transparența și oportunitatea finanțelor publice, ar fi corect să fie ea însăși un exemplu elocvent, prin prezentarea unor rapoarte publice anuale, complexe, în care să ilustreze detaliat modul de utilizare a fondurilor alocate. Astfel, pe lângă fortificarea autorității societății civile, vor fi reduse intențiile de „afaceri” în acest domeniu, diminuate activitățile absolut inutile, cu caracter formal, ce caracterizează funcționalitatea multor subiecți din domeniu. Considerăm că este importantă promovarea ideii de a fi activist civic: a fi încadrat în activitatea societății civile nu este o profesie. Și organizatorii de fonduri, câștigătorii de proiecte internaționale pe plan național urmează a antrena specialiști în domeniile enunțate, urmînd a fi propuse și obiective concrete pentru obținerea fondurilor. Considerăm inoportună practica potrivit căreia aceleași persoane sunt conducători de societate non-guvernamentală, administratori de

fonduri și participanți principali la funcționalitatea organizației, orientată spre realizarea obiectivelor propuse.

Diminuarea profesionalismului subiecților implicați. Cerințele profesionale înaintate față de genul de activitate supus discuției se află într-un proces de transformare dinamică și calitativă. Experiența ultimilor ani a demonstrat că, în segmental vizat, s-au implicat multe persoane întâmplătoare și cu interese distincte de cele declarate. În condiții de incompetență profesională, observăm reprezentanți ai societății civile, care, în prezentările publice, sunt vizibil neinițiați în problemele de interes public abordate. Dacă inițial cei care observă fenomenul sunt puțini, în condițiile societății informaționale contemporane aspectul social-numeric devine unul generic. Urmează concluziile: a) persoana este un paravan utilizat pentru spălarea de surse financiare și doar mimează o activitate; b) neprofesionalismul este aparent, fiind o formă a propagandei, relevanța căreia va fi percepută și evaluată ulterior, la etapa incipientă avînd obiectivul creării „unei aglomerări" și „a unei dezordini" informaționale într-un anumit domeniu de interes social și fiind, astfel, o parte componentă a manipulării sociale. Dainius Radzevičius, Președintele Uniunii Jurnaliștilor din Lituania, menționează că se poate lupta cu acest tip de propagandă prin educare, cultură și dezvoltare personală: „Oamenilor care se închid într-un ghetou mic informațional sau cultural, sau social, le este greu să perceapă mecanismele democrației, liberalizarea pieței, toleranța sau alte valori. De regulă, ei se limitează la principiile de dictatură și nu au nevoie de democrație. În acest caz provocarea constă în faptul ca numărul acestor persoane să fie mai mic, ca ei să înțeleagă ce înseamnă democrația [5]." La fel, în mediul social se instituie neîncrederea față de asemenea subiecți ai societății civile, precum și un anumit grad de indiferență față de obiectivele abordate.

În condițiile naționale, retrospectiva evenimentelor sociale și juridice ne dovedește că realitatea a fost cu totul alta. În marea majoritate, reprezentanții societății civile care au desfășurat și/sau

desfășoară activități în domenii sensibile și de valoare pentru societatea contemporană au dat dovadă de neprofesionalism, de promovare a anumitor interese politice și financiare. Acestea sunt rezultatele promovării artificiale a unor reprezentanți ai societății civile și încadrarea acestora în procese de reforme democratice. Caracterul politic al activității reprezentanților societății civile a generat și rezultate practice nesatisfăcătoare sau cu neajunsuri esențiale în domeniile enunțate, înlăturarea cărora necesită eforturi materiale și psihologice esențiale, în coraport cu însuși procesul de inițiere și de realizare a reformelor. Consecințele unei atare activități pot fi de natură politică, juridică, psihosocială. Promovarea unor valori false sau a valorilor reale caracteristice culturii și civilizației contemporane, prin metode neprofesioniste, argumentarea lor prin prisma realizărilor politice ale anumitor formațiuni politice a generat o reacție politico-socială inversă: de dezaprobare și de respingere din partea societății a tuturor activităților și valorilor promovate, chiar dacă acestea s-au promovat de societate în ansamblu și au format suportul aspirațiilor întregii societăți. Frecvent, partea activă a societății, percepută drept societate civilă, formatoare de opinii și valori sociale, nu ia în considerație perspectivele comiterii anumitor erori, pentru a demonstra o activitate profesionistă și echidistantă în domeniile de interes. În context, considerăm că era societății informaționale chiar a determinat noi provocări. Deja nu mai este posibilă o activitate a societății civile fără anumite efecte în conștiința socială și în comportamentul social. Există opinii că societatea este inactivă și indiferentă la anumite evenimente de natură politică, economică, juridică ș.a. Avem o altă opinie. Societatea, în condițiile unei vieți informaționale accentuate, în condiții favorabile de liberă circulație, se autoperfecționează și se informează, independent de entitatea percepută drept societate civilă. Observăm capacitatea independentă a societății de a-și forma propriul sistem valoric, capacitate autonomă de manifestările și metodele caracteristice societății civile contemporane. Evident, nu

negăm existența unei interdependențe dintre societatea civilă și societate în ansamblu. Însă, în condițiile realității contemporane, o interacțiune eficientă devine cu atât mai iluzorie, cu cât accesul la informație este valorificat mai intens de societate. Un regim politic democratic contemporan se caracterizează printr-un dialog constructiv și eficient dintre societate și puterea de stat. Și anume reprezentarea societății este realizată de subiecții societății civile care, deși nu dețin o specializare strictă, identifică obiective funcționale clare, de interes public.

În concluzie, menționăm că societatea contemporană este o societate informată, capabilă a evolua prin accesarea surselor informaționale independente și libere. Aceste realități și determină formarea unei repulsii față de anumiți subiecți ai societății civile care, prin activitățile desfășurate, demonstrează că percepe societatea drept o entitate naivă.

Note bibliografice:

1. Negru Boris, Negru Alina. Teoria Generală a Dreptului și Statului. Chișinău: Tipografia Centrală, 2017, p. 578;
2.http://www.realitatea.md/obama-intervievat-de-printul-harry-avertizeaza-asupra-utilizarii-iresponsabile-a-retelelor-sociale_69575.html
3.http://www.realitatea.md/obama-intervievat-de-printul-harry-avertizeaza-asupra-utilizarii-iresponsabile-a-retelelor-sociale_69575.html
4. Deleanu Ion. Drepturile subiective și abuzul de drept. Cluj-Napoca, Dacia, 1988, p. 43;
5.http://topmedia.md/presedintele-uniunii-jurnalistilor-din-lituania-propaganda-poate-fi-contracarata-prin-educare-si-dezvoltare-personala---100635.html

PROTECȚIA DREPTURILOR SUBIECȚILOR DE DATE CU CARACTER PERSONAL, ÎN PROCESUL DE PRELUCRARE AL DATELOR CU CARACTER PERSONAL

PROTECTION OF THE RIGHTS OF PERSONAL DATA SUBJECTS IN THE PROCESS OF PERSONAL DATA PROCESSING

Albert ANTOCI
Dr. în drept, lector universitar
Universitatea de Stat din Moldova

Abstract

Ensuring the security of personal data in their processing within the personal data information systems aims at establishing the necessary regulations for the observance of the security of confidentiality and the integrity of the personal data of the personal data subjects processed within the information systems.

The security of personal data protection and protection is a matter of major and current concern, due to the connection of this subject to the protection of the freedoms and democratic principles on which European legal norms are based.

Asigurarea securității datelor cu caracter personal la prelucrarea acestora în cadrul sistemelor informaționale de date cu caracter personal, are drept scop stabilirea regulelor necesare pentru respectarea securității confidențialității și integrității datelor cu caracter personal, ale subiecților de date cu caracter personal prelucrate în cadrul sistemelor informaționale.

Siguranţa în tratamentul datelor cu caracter personal şi protecţia acestora constituie un subiect de interes major și actual, fapt ce se datorează conexiunii acestei tematici la cea privind protecţia libertăţilor şi principiilor democratice pe care se bazează normele juridice europene.

Reieşind din necesitatea de a apăra şi respecta dreptul fundamental la viaţă intimă şi privată, protecţia datelor cu caracter personal constituie un domeniu deosebit de important, fapt confirmat prin tratarea acestei tematici în capitole distincte prevăzute în mai multe acte comunitare/europene.

Actul de bază al UE ce tine de protecția datelor cu caracter personal, este Regulamentul (UE) 2016/679.

Protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal de către autoritățile competente în scopul prevenirii, investigării, depistării sau urmăririi penale a infracțiunilor sau al executării pedepselor, inclusiv al protejării împotriva amenințărilor la adresa siguranței publice și al prevenirii acestora, precum și libera circulație a acestor date, face obiectul unui act juridic specific al Uniunii.

Prin urmare, prezentul regulament nu ar trebui să se aplice activităților de prelucrare în aceste scopuri. Cu toate acestea, datele cu caracter personal prelucrate de către autoritățile publice în temeiul prezentului regulament, atunci când sunt utilizate în aceste scopuri, ar trebui să fie reglementate printr-un act juridic mai specific al Uniunii, și anume Directiva (UE) 2016/680 a Parlamentului European și a Consiliului (7).

Statele membre pot încredința autorităților competente în sensul Directivei (UE) 2016/680 sarcini care nu sunt neapărat îndeplinite în scopul prevenirii, investigării, depistării sau urmăririi penale a infracțiunilor sau al executării pedepselor, inclusiv al protejării împotriva amenințărilor la adresa siguranței publice și al prevenirii acestora, astfel încât prelucrarea datelor cu caracter personal pentru alte scopuri, în măsura în care se încadrează în domeniul de aplicare al dreptului Uniunii, să intre în domeniul de aplicare al prezentului regulament.

În ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal de către aceste autorități competente în scopuri care intră în domeniul de aplicare al prezentului regulament, statele membre ar trebui să poată

menține sau introduce dispoziții mai detaliate pentru a adapta aplicarea normelor din prezentul regulament.

Aceste dispoziții pot stabili mai precis cerințe specifice pentru prelucrarea datelor cu caracter personal de către respectivele autorități competente în aceste alte scopuri, ținând seama de structura constituțională, organizatorică și administrativă a statului membru în cauză.

Atunci când prelucrarea de date cu caracter personal de către organisme private face obiectul prezentului regulament, prezentul regulament ar trebui să prevadă posibilitatea ca statele membre, în anumite condiții, să impună prin lege restricții asupra anumitor obligații și drepturi, în cazul în care asemenea restricții constituie o măsură necesară și proporțională într-o societate democratică în scopul garantării unor interese specifice importante, printre care se numără siguranța publică și prevenirea, investigarea, depistarea și urmărirea penală a infracțiunilor sau executarea pedepselor, inclusiv protejarea împotriva amenințărilor la adresa siguranței publice și prevenirea acestora.

Acest lucru este relevant, de exemplu, în cadrul combaterii spălării de bani sau al activităților laboratoarelor criminalistice.

Deși prezentul regulament se aplică, *inter alia*, activităților instanțelor și ale altor autorități judiciare, dreptul Uniunii sau al statelor membre ar putea să precizeze operațiunile și procedurile de prelucrare în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal de către instanțe și alte autorități judiciare.

Prelucrarea datelor cu caracter personal nu ar trebui să fie de competența autorităților de supraveghere în cazul în care instanțele își exercită atribuțiile judiciare, în scopul garantării independenței sistemului judiciar în îndeplinirea sarcinilor sale judiciare, inclusiv în luarea deciziilor.

Supravegherea unor astfel de operațiuni de prelucrare a datelor ar trebui să poată fi încredințată unor organisme specifice din cadrul sistemului judiciar al statului membru, care ar trebui să

asigure în special respectarea normelor prevăzute de prezentul regulament, să sensibilizeze membrii sistemului judiciar cu privire la obligațiile care le revin în temeiul prezentului regulament și să trateze plângerile în legătură cu astfel de operațiuni de prelucrare a datelor [1].

Necâtînd la existența prezentului Regulament, Jurisprudenţa CEDO a examinat numeroase situaţii în care au apărut aspecte legate de protecţia datelor, în special situaţii cu privire la intercepţia comunicărilor[2], diferite forme de supraveghere[3] şi protecţia împotriva stocării datelor cu caracter personal de către autorităţile publice [4].

Aceasta a clarificat faptul că articolul 8 din Convenţia europeană a drepturilor omului nu numai că obligă statele să nu întreprindă vreo acţiune care ar putea încălca dreptul prevăzut de convenţie, ci prevede şi că acestea sunt supuse, în anumite împrejurări, obligaţiilor pozitive de a asigura în mod activ respectarea efectivă a vieţii private şi de familie.[5]

În ceea ce priveşte instituţia poliţiei, în calitate de operator care este investit cu cele mai vaste competențe în sfera prelucrării datelor cu caracter personal, conform prevederilor legale în vigoare, are obligaţia de a respecta caracterul privat şi securitatea prelucrarii datelor cu caracter personal ale fiecarei persoane. De asemenea, are obligația de a administra, în condiţii de siguranţă, bazele de date anume create pentru îndeplinirea atribuţiilor legale ce-i revin şi de a asigura persoanelor înregistrate, în calitate de persoane vizate, drepturile anume prevăzute în cuprinsul Legii nr. 311, cu modificările ulterioare.

Importanţa problemei este determinat, pe de o parte, de creşterea utilizării procesării automate a datelor personale în sectorul poliţienesc, iar pe de altă parte, de posibilele beneficii obţinute prin utilizarea calculatoarelor şi a altor mijloace tehnice în acest domeniu, şi nu în ultimul rând, îngrijorarea în privinţa posibilelor ameninţări la adresa intimităţii personale ce creşte prin utilizarea abuzivă a

metodelor de procesare. De asemenea, intensificarea utilizării procesării automate a datelor personale în sectorul poliţienesc a fost de natură să pună probleme noi în faţa jurisdicţiei europene de protecţie a drepturilor omului.[6]

Cu toate că, actualmente, cadrul juridic naţional în domeniul protecţiei datelor cu caracter personal este în concordanţă cu cel al Uniunii Europene, procesul de armonizare a legislaţiei trebuie să fie continuu pentru a face faţă schimbărilor permanente generate de evoluţia domeniului în cauză.

Faptul respectiv este confirmat prin punctele ce sunt incluse în planul de acțiuni ale Guvernului R.Moldova, pentru anii 2016-2018.[7]

În prezent, în pofida existenţei cadrului normativ, fiecare operator de date cu caracter personal îşi stabileşte propria politică de securitate (ori în general neglijează acest aspect) care, în majoritatea cazurilor, nu răspunde unor exigenţe simple, existînd pericolul de acces neautorizat la sistemele de evidenţă a datelor cu caracter personal, de operaţiuni ilegale de prelucrare a acestor date sau de încălcare prin alte metode a principiilor de confidenţialitate a datelor.

În fapt, s-a constatat un număr considerabil de entităţi care prelucrează date cu caracter personal (operatori sau persoane împuternicite de către operatori) necunoscînd prevederile cadrului legal în domeniu, precum şi obligaţia de asigurare a confidenţialităţii şi a securităţii datelor cu caracter personal prelucrate.

Persoanele fizice sînt expuse zilnic situaţiilor în care instituţii bancare, agenţii de turism, instituţii medicale, prestatori de servicii de telefonie şi internet etc. utilizează pe larg datele lor cu caracter personal, deseori făcînd abuz în ceea ce privește volumul şi categoriile de date colectate, încalcînd flagrant drepturile prevăzute de Legea privind protecţia datelor cu caracter personal.

Subiecţii nu sînt informaţi pe deplin asupra scopului pentru care sînt colectate şi pentru care urmează a fi prelucrate datele cu caracter personal care-i vizează.[8]

Astfel, cea mai mare atenție revine față de operator ca fiind: „*persoana fizică sau persoana juridică de drept public sau de drept privat, inclusiv autoritatea publică, orice altă instituţie ori organizaţie care, în mod individual sau împreună cu altele, stabileşte scopurile şi mijloacele de prelucrare a datelor cu caracter personal prevăzute în mod expres de legislaţia în vigoare*”, și persoană împuternicită de către operator adică: „*persoana fizică sau persoana juridică de drept public ori de drept privat, inclusiv autoritatea publică şi subdiviziunile ei teritoriale, care prelucrează date cu caracter personal în numele şi pe seama operatorului, pe baza instrucţiunilor primite de la operator*”.[9]

În Republica Moldova autoritatea națională ce este abilitată cu dreptul de a controla modalitatea prelucrării datelor cu caracter personal este Centrul Național Pentru Protecția Datelor cu Carcter Personal. Funcția de bază a acesteia constînd în monitorizarea respectării legislației cu privire la protecția datelor cu caracter personal și verificarea aplicării acesteia, fapt stipulate expres la art.20 alin.(1) lit. a) al Legii privind protecția datelor cu caracter personal.

În contextul competențelor de verificare a corespunderii prelucrării datelor cu caracter personal prevederilor legale din domeniu, Centrul asigură, în permanent examinarea plîngerilor subiecților de date cu caracter personal și altor adresări.

Astfel, în ordine prevederilor art.27 al Legii nr. 133 subiectul de date cu caracter personal poate înainta Centrului o plîngere, în cazul că consideră că prelucrarea datelor sale nu este conformă cu cerințele legii precitate, în termen de 30 de zile din momentul depistării încălcării.[10]

În baza plîngerii subiectului de date cu character personal sesizării/autosesizării sau în cadrul solicitării autorizării transmiterii transfrontaliere de date cu caracter personal, poate fi inițiat de către centru controlul legalității prelucrării datelor cu caracter personal.

Analizînd conținutul raportului de activitate al Centrului Național Pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal, pentru anul

de activitate 2016, în cadrul procedurilor de control efectuate avînd ca obiect de examinare verificarea legalității prelucrării datelor cu caracter personal prin monitorizarea video, de către Centru, s-a determinat constatarea multiplelor încălcări admise de operatorii persoane fizice și juridice, manifestate în esență prin următoarele (sunt expuse doar o parte din încălcări):

- *prelucrarea datelor cu caracter personal prin utilizarea sistemelor de supraveghere video efectuată contrar regulelor generale prevăzute de art. 4 și 5 ale Legii nr. 133, în special al principiului proporționalității scopului urmărit;*
- *supravegherea video efecuată în locuri și spații publice, inclusive pe căile publice de acces de pe domeniul public sau privat, fără notificarea Centrului a sistemelor de supraveghere video și fără autorizarea Centrului, contrar prevederilor art.23 și art. 28 ale legii precitate;*
- *prelucrarea datelor cu caracter personal prin mijloace de supraveghere video în spații în care se impune asigurarea intimității persoanei;*
- *prelucrarea datelor cu caracter personal ale angajaților prin mijloace de supraveghere video fără consimțământul expers și liber exprimat al acestora și fără respectarea drepturilor acestor persoane, în special al dreptului la informare prealabilă a angajaților.*
- *Prelucrarea datelor cu caracter personal prin mijloace de supraveghere video fără a realiza dreptul la informare a subiecților care cad sub vizorul camerilor video.*
- *Nesemnalarea existenței sistemului de supraveghere video prin intermdiul unei pictograme care să conțină o imagine reprezentativă cu vizibilitate suficientă și poziționată la o distanță rezonabilă de locurile unde sunt amplasate echipmantul de supraveghere video, contrar faptului că de către Centru prin decizia nr.581 din 2015[11] a fost aprobat formularul tipizat de informare*

privind efectuarea supravegherii video, care este obligatorie a fi afișată de către operatorii care efectuiază monitorizare video.

- *Nerespectarea de către operatori a obligației legale de a asigura confidențialitatea datelor cu caracter personal prelucrate prin intermdiul sistemului de supraveghere video, de a adopta și a implimenta măsurile tehnice și organizatorice necesare pentru protejarea datelor cu caracter personal, în condițiile art.29 și art.30 al Legii nr. 311.[*10]

Pentru verificarea modului de respectarea de către operator al drepturilor subiecților de date cu caracter personal, în procesul de prelucrare al datelor cu caracter personal, Centrul este abilitat cu dreptul de a realiza controlul legalităţii prelucrărilor de date cu caracter personal, activtate ce reprezintă totalitatea acţiunilor de verificare a corespunderii operaţiunilor de prelucrare a datelor cu caracter personal cu cerinţele legale şi a îndeplinirii condiţiilor prevăzute de lege de către operatorul de date cu caracter personal sau persoana împuternicită de către acesta, realizate de Centru.

În procesul efectuării controlului, controlorul desemnat are următoarele drepturi:

a) de a avea acces în încăperile şi pe teritoriul unde sînt amplasate sisteme de evidenţă a datelor cu caracter personal, la prezentarea legitimaţiei, deciziei şi a delegaţiei de control entităţii supuse controlului sau a persoanei împuternicite ale acesteia;

b) de a avea acces la datele cu caracter personal prelucrate, la echipamentul de prelucrare, programe şi aplicaţii, precum şi la orice document sau înregistrare referitoare la prelucrarea de date cu caracter personal;

c) să exercite controale de securitate, inclusiv cu efectuarea unor măsuri tehnice pentru simularea unui model de accesare a sistemelor de evidenţă a datelor cu caracter personal, în scopul verificării nivelului de protecţie a sistemelor de evidenţă a datelor cu caracter personal, precum şi în scopul preîntîmpinării unor eventuale

cazuri de acces ilicit sau întîmplător asupra acestor sisteme, depistării locurilor slabe în mecanismele de protejare a acestora;

d) să solicite şi să primească gratuit de la persoane fizice sau juridice, informaţiile necesare legate de obiectivele controlului;

e) să verifice şi să facă copii de pe orice document sau înregistrare referitoare la prelucrarea datelor cu caracter personal;

f) să solicite şi să primească de la entitatea supusă controlului, explicaţii/informaţii în scris sau verbale privind aspectele controlate;

g) să formuleze propuneri pentru elaborarea instrucţiunilor necesare pentru remedierea deficienţelor constatate;

h) să urmărească respectarea măsurilor dispuse în urma efectuării controalelor;

i) să constate contravenţii şi să întocmească procese-verbale (Anexele nr.4-6 la prezentul Regulament) în baza materialelor de control, conform prevederilor Codului contravenţional;

j) să dispună, în conformitate cu procedura reglementată de Codul contravenţional, ridicarea anumitor obiecte sau documente care ar avea importanţă pentru cauza contravenţională pornită în procesul controlului;

k) să efectueze, în conformitate cu procedura reglementată de Codul contravenţional, percheziţie, dacă din probele acumulate la o cauză contravenţională pornită în procesul controlului, rezultă o presupunere rezonabilă că într-o anumită încăpere, la domiciliu ori în alt loc sau la o anumită persoană se pot afla mijloace ce au servit la săvîrşirea contravenţiei, obiecte sau documente care pot avea importanţă pentru cauză;

l) în cazul constatării, în procesul controlului, a contravenţiei şi întocmirii procesului-verbal cu privire la contravenţie, să exercite drepturile cu care este învestit agentul constatator, în conformitate cu Codul contravenţional.

În procesul efectuării controlului, entitatea supusă controlului are următoarele obligaţii:

a) să permită accesul controlorilor în încăperile sale de serviciu şi pe teritoriul amplasării sistemelor de evidenţă a datelor cu caracter personal, la datele cu caracter personal prelucrate, la echipamentul de prelucrare, la programe şi aplicaţii, la orice document sau înregistrare referitoare la prelucrarea de date cu caracter personal (pe parcursul programului de lucru);

b) să prezinte documentele şi informaţiile solicitate de controlor în vederea efectuării controlului;

c) să creeze condiţii necesare şi, în caz de necesitate, să delege persoana responsabilă de politica de securitate a datelor cu caracter personal ori alţi angajaţi pentru asigurarea desfăşurării procesului de efectuare a controlului;

d) să asigure prezenţa conducătorului (adjunctului) sau a reprezentanţilor subdiviziunii responsabile de aspectele ce ţin de control (în special persoana responsabilă de politica de securitate a datelor cu caracter personal) în cazul controalelor planificate. În cazul controalelor inopinate, să asigure prezenţa acestora imediat ce va fi posibil în virtutea circumstanţelor obiective;

e) să coopereze cu controlorul şi să contribuie la executarea eficientă a controlului;

f) să dea explicaţii în scris sau verbal şi să ofere informaţii relevante controlorilor, referitor la chestiunile abordate în cadrul controlului.

Procedura de control se încheie prin întocmirea de către controlor/i a actului de control, în termen de cel mult 10 zile lucrătoare de la data încheierii controlului (pentru controale planificate) şi de cel mult 3 zile lucrătoare de la data încheierii controlului inopinat. Excepţie de la această regulă va fi în cazurile, cînd în conformitate cu prevederile pct. 83-84 din Cerinţele aprobate prin Hotărîrea Guvernului nr. 1123 din 14 decembrie 2010,

rezultatele controlului sînt puse imediat la dispoziţia operatorului de date cu caracter personal.[12]

În concluzie putem menționa faptul că prelucrarea legală a datelor cu caracter personal prin orice metodă presupune indubitabil respectarea obligatorie al condițiilor legale.

Concomitent, orice persoană are dreptul de a obţine de la operator, la cerere, fără întîrziere şi în mod gratuit informaţie privind:

• confirmarea faptului că datele care îl privesc sînt sau nu sînt prelucrate de acesta, de asemenea informaţii referitoare la scopurile prelucrării, categoriile de date avute în vedere şi destinatarii sau categoriile de destinatari cărora le sînt dezvăluite datele;

• comunicarea, într-o formă inteligibilă şi într-un mod care nu necesită un echipament suplimentar, a datelor cu caracter personal care fac obiectul prelucrării, precum şi a oricărei informaţii disponibile privind originea acestor date;

• informaţii privind principiile de funcţionare a mecanismului prin care se efectuează prelucrarea automatizată a datelor care vizează subiectul datelor cu caracter personal;

• informaţii cu privire la consecinţele juridice generate de prelucrarea datelor cu caracter personal pentru subiectul acestor date;

• informaţii privind modul de exercitare a dreptului de intervenţie asupra datelor cu caracter personal.

Cu toate că deja sunt elaborate și implimentate un șir de acte legislative, dispoziții și ordine interne de activitate, care prin conținutul lor reglementează destul de explicit procedura de prelucrare al datelor cu carcter personal, totuși există un șir de rezerve la capitolul prelucrării de date cu caracter personal de către unele entități, fără însă a fi autorizate cu asemenea gen de activitate, conform regulilor prescrise, situație ce în esență duce la încalcarea de către lucrătorii entității respective al drepturile subiecților de date cu caracter personal.

Referințe bibliografice:

1. Regulamentul (UE) 2016/679 al Parlamentului European și al Consiliului din 27 aprilie 2016 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și privind libera circulație a acestor date și de abrogare a Directivei 95/46/CE (Regulamentul general privind protecția datelor) (Text cu relevanță pentru SEE);
2. A se vedea, de exemplu, Hotărârea CEDO din 2 august 1984 în cauza Malone/Regatul Unit, nr. 8691/79;Hotărârea CEDO din 3 aprilie 2007 în cauza Copland/Regatul Unit, nr. 62617/00.
3. A se vedea, de exemplu, Hotărârea CEDO din 6 septembrie 1978 în cauza Klass şi alţii/Germania, nr. 5029/71; Hotărârea CEDO din 2 septembrie 2010 în cauza Uzun/Germania, nr. 35623/05;
4. A se vedea, de exemplu, Hotărârea CEDO din 26 martie 1987 în cauza Leander/Suedia, nr. 9248/81; Hotărârea CEDO din 4 decembrie 2008 în cauza S. şi Marper/Regatul Unit, nr. 30562/04 şi nr. 30566/04;
5. A se vedea, de exemplu, Hotărârea CEDO din 17 iulie 2008, I./Finlanda, nr. 20511/03; Hotărârea CEDO din 2 decembrie 2008 în cauza K.U./Finlanda, nr. 2872/02;
6. Ordinul MAI nr. 14/1361, din 31.10.2013, privind aprobarea Ghidului pentru exercitarea drepturilor de către persoanele ale căror date cu caracter personal sunt prelucrate în cadrul Ministerului Afacerilor Interne;
7. Hotărîrea Guvernului R.Moldova Nr. 890 din 20.07.2016 cu privire la aprobarea Planului de acţiuni al Guvernului pentru anii 2016-2018 Publicat : 22.07.2016 în Monitorul Oficial Nr. 217-229 art Nr : 966;
8. Legea R.Moldova Nr. 229 din 10.10.2013 pentru aprobarea Strategiei naţionale în domeniul protecţiei datelor cu caracter personal pentru anii 2013–2018 şi a Planului de acţiuni privind implementarea acesteia;

9. Legea R.Moldova Nr. 133 din 08.07.2011 privind protecţia datelor cu caracter personal Publicat : 14.10.2011 în Monitorul Oficial Nr. 170-175 art Nr. 492, în vigoare din 14.04.2012;
10. raportul de activitate al Centrului Național Pentru Protecția Datelor cu Carcter Personal, pentru anul de activitate 2016 http://www.parliament.md/LinkClick.aspx?fileticket=RukQEZHmkzk%3D&tabid=202&language=ro-RO;
11. Decizia Centrului Național Pentru Protecția Datelor cu Carcter Personal,nr. 581 privind aprobarea formularului tipizat de informare privind efectuarea supravegherii prin mijloace video, din „10" septembrie 2015;
12. Ordinul Centrului naţional pentru protecţia datelor cu caracter personal Nr. 14 din 12.05.2014 cu privire la aprobarea Regulamentului privind controlul legalităţii prelucrărilor de date cu caracter personal. Publicat la 13.06.2014 în Monitorul Oficial Nr. 153-159 art Nr : 814

RESPONSABILITATEA ADMINISTRATIVĂ A FUNCȚIONARILOR PUBLICI.
АДМИНИСТРАТИВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СЛУЖАЩИХ
ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY OF CIVIL SERVANTS

Борис СОСНА
доктор права, и.о. профессора
Европейского университета Молдовы,
ведущий научный сотрудник ИЮПИ АНМ
Надежда РЕБЕЖА
докторант Европейского Университета
Молдовы

Annotation: *The article highlights the norms of the Code of the Republic of Moldova on offenses, establishing the grounds, conditions, terms and procedure for the application of administrative punishments to civil servants, as well as the rules governing the procedure for appealing administrative penalties.*

Актуальность темы обусловлена, в первую очередь, отсутствием фундаментальных работ, посвященных административной ответственности государственных служащих.

Кроме того, Кодекс Республики Молдова о правонарушениях многократно изменялся и дополнялся, в том числе и в 2016 году, и он содержит немало противоречивых норм.

Административную ответственность отдельные учёные считают одним из видов юридической ответственности, менее строгой, чем уголовная ответственность.[1, с. 16]

В Республике Молдова применяются следующие формы юридической ответственности: уголовная, административно-

деликтная (правонарушительная, административная, дисциплинарная, административно-дисциплинарная, материальная и административно-материальная), и что Кодексом Республики Молдова о правонарушениях установлена административно-деликтная ответственность.[2, с.16]

Данная точка зрение не бесспорна. Для дисциплинарной ответственности характерно, что дисциплинарные взыскания применяются только к физическим лицам, в том числе и к государственным служащим, и что дисциплинарные взыскания применяются органом / должностным лицом, обладающим правом приёма лица, совершившего дисциплинарный проступок, на работу.

Административные наказания применяются не только к физическим, но и к юридическим лицам и применяются должностными лицами, от которых не зависит назначение правонарушителя на должность, а в некоторых случаях административные наказания применяются судами.

Материальная ответственность заключается во взыскании материального ущерба с лица, по вине которого причинен это ущерб. И ущерб взыскивается в пользу физического или юридического лица, которому был причинен ущерб.

Материальная ответственность является компенсационной (правовосстановительной) мерой, а административная ответственность является карательной, т.к. взысканный с правонарушителя штраф поступает в бюджет, а не в пользу лица, потерпевшего от правонарушения.

Административная ответственность государственных служащих установлена ст. 264, 297, 311, 312, 312^1, 313, 313^1, 314, 318, 351 Кодекса Республики Молдова о правонарушениях (далее – КоП РМ) № 218-XVI от 24.10.2008 года.[3]

Согласно части (1) ст. 297 КоП РМ неправомерный отказ служащего органа, наделенного полномочиями по налоговому

администрированию, в постановке налогоплательщика на налоговый учет и выдаче в соответствии с законодательством свидетельства о присвоении фискального кода; неправомерный отказ в выдаче документа о подтверждении взятия на учет банковского счета налоговым органом; неправомерный отказ в информировании налогоплательщика о его правах и обязанностях, а также о действующих налогах, сборах и пошлинах, о порядке и сроках их уплаты и о соответствующих нормативных актах; непроявление уважительного и корректного отношения к налогоплательщику, его представителю, иному участнику налоговых отношений, то есть пренебрежение или умышленное умаление прав, интересов или достоинства лица; неправомерный отказ в предоставлении предусмотренных законодательством налоговых льгот; отказ в бесплатном обеспечении налогоплательщика типовыми формами налогового отчета; необоснованное требование совершения действий и представления налоговых отчетов; необоснованный отказ в выдаче по просьбе или невыдача в установленный срок свидетельства о погашении налогового обязательства; необоснованный отказ в приеме и регистрации заявлений, сообщений, жалоб и других петиций влекут наложение штрафа в размере от 12 до 18 условных единиц с лишением или без лишения права осуществлять определенную деятельность на срок от 3 до 6 месяцев.

Объектом этого правонарушения являются права и интересы налогоплательщика.

Органы, осуществляющие полномочия по налоговому администрированию указаны в части (1) ст. 131 НК РМ, согласно которой органами, осуществляющими полномочия по налоговому администрированию, являются: Государственная налоговая служба, таможенные органы, службы по сбору местных налогов и сборов, действующие в составе примэрий, и

другие уполномоченные в соответствии с законодательством органы.

Присвоение налогоплательщику фискального кода осуществляется в соответствии со ост. 162 и 163 НК РМ.

В соответствии с частью (2) ст. 297 КоП РМ нарушение срока вручения налогоплательщику извещения об уплате налогового обязательства в случае исчисления налога или пошлины согласно законодательству органом, наделенным полномочиями по налоговому администрированию, влечет наложение штрафа в размере от 12 до 18 условных единиц с лишением или без лишения права осуществлять определенную деятельность на срок от 3 до 6 месяцев.

Согласно части (3) ст. 297 КоП РМ незаконное приостановление операций по банковским счетам налогоплательщика или незаконное взыскание денежных средств с банковских счетов налогоплательщика; незаконное списание у налогоплательщика наличных денежных средств; незаконное обращение взыскания на другое имущество или дебиторскую задолженность налогоплательщика; нарушение установленного законодательством порядка компенсации и/или возврата сумм излишне уплаченных налоговых обязательств или сумм, подлежащих возврату в соответствии с налоговым законодательством, влекут наложение штрафа в размере от 24 до 30 условных единиц с лишением или без лишения права осуществлять определенную деятельность на срок от 3 месяцев до 1 года.

Применять административные наказания в виде штрафа за правонарушения, предусмотренные частями (1)- (3) ст. 297 КоП РМ, должны согласно части (1) ст. 402 КоП РМ органы финансового и налогового контроля Министерства финансов РМ.

Согласно части (2) ст. 402 КоП РМ рассматривать дела о правонарушениях и назначать наказания вправе министр

финансов и его заместители, руководители и заместители руководителей главных финансовых управлений административно-территориальных единиц, начальники государственных налоговых инспекций всех уровней и их заместители, директор Агентства государственных закупок и его заместители, руководители и заместители руководителей подведомственной Министерству финансов Финансовой инспекции и ее территориальных подразделений.

Правоприменительным актом, которым констатируется любое правонарушение и применяется наказание в виде штрафа, является протокол о правонарушении.

Согласно части (1) ст. 442 КоП РМ протокол о правонарушении является актом индивидуализации противоправного деяния и установления лица, его совершившего. Протокол составляется констатирующим субъектом на основе личных констатаций и собранных доказательств в присутствии лица, совершившего деяние, или в его отсутствие.

Протоколы о правонарушениях, предусмотренных частями (1) - (3) ст. 297 КоП РМ, составляются должностными лицами, указанными в ст. 402 КоП РМ.

Протокол о правонарушении должен быть составлен в соответствии с требованиями ст. 442 и 443 КоП РМ.

Последствия несоблюдения требований ст. 443 КоП РМ установлены ст. 445 КоП РМ, согласно которой неуказание в протоколе о правонарушении сведений и фактов, предусмотренных ст. 443, влечет недействительность протокола.

Согласно части (1^1) ст. 442 КоП РМ протокол контроля, составленный в соответствии с положениями закона «О государственном контроле предпринимательской деятельности» № 131 от 8 июня 2012 года, замещает собой протокол о правонарушении и имеет равные с ним правовой режим и юридическую силу, если событие правонарушения установлено

в нем с соблюдением требований, предусмотренных настоящим кодексом.

Административная ответственность за нарушение срока возмещения налога на добавленную стоимость установлена ст. 311 КоП РМ, согласно которой нарушение установленного законодательством срока возмещения налога на добавленную стоимость осуществляющим полномочия по налоговому администрированию органом, в обязанности которого входит возмещение налога на добавленную стоимость, влечет наложение штрафа на должностных лиц в размере от 60 до 300 условных единиц.

Легальное определение понятия «налог на добавленную стоимость» дано в части (1) ст. 93 НК РМ, согласно которой налог на добавленную стоимость – государственный налог, представляющий собой форму изъятия в бюджет части стоимости поставленных товаров, оказанных услуг, подлежащих налогообложению на территории Республики Молдова, а также части стоимости облагаемых товаров, услуг, импортируемых в Республику Молдова.

Возмещение налога на добавленную стоимость осуществляется в порядке, установленном:

а) постановлением правительства РМ № 1024 от 01.11.2010 года «Об утверждении Положения о возмещении налога на добавленную стоимость»,[4]

б) приказом Главной государственной налоговой инспекции № 1152 от 19.10 2012 года,[5]

в) законом РМ № 1569-XV от 20.12.2002 года «О порядке ввоза в Республику Молдова и вывоза с её территории имущества физическими лицами».[6]

Срок возмещения налога на добавленную стоимость по капитальным инвестициям (затратам) установлен ст. 101^1-101^3 НК РМ.

Согласно части (1) ст. 101^3 НК РМ хозяйствующие субъекты, не зарегистрированные в качестве плательщиков НДС и осуществляющие начиная с 1 января 2013 года капитальные инвестиции (затраты) в автотранспортные средства товарной позиции 8702 для перевозки не менее 22 человек не считая водителя, имеют право на возмещение суммы НДС по этим инвестициям, уплаченной в бюджет. Возмещение НДС осуществляется в порядке, установленном Правительством, в срок, не превышающий 45 дней со дня подачи заявления.

Некоторые учёные считают, что установленный частью (1) ст. 101^3 НК РМ срок возмещения налога на добавленную стоимость является чрезмерно длительным и должен быть сокращен до разумного предела.[7]

Полагаем, что данное мнение является достаточно аргументированным, и поэтому часть (1) ст. 101^3 НК РМ следует изменить, сократив срок возмещения налога на добавленную стоимость до 30 дней со дня подачи налогоплательщиком заявления о возмещении налога на добавленную стоимость.

В соответствии со ст. 402 КоП РМ наказания за правонарушения, предусмотренные ст. 297 и 311 КоП РМ в виде штрафа применяются к налоговым служащим, которые являются государственными служащими, органов публичной власти, подчиненными министерству финансов РМ. таким образом, право налагать административные наказания на государственных служащих органов, подчиненных Министерству финансов РМ, предоставлено государственным служащим органов, подчиненных Министерству финансов РМ.

Считаем целесообразным внести изменения в КоП РМ, предусмотрев, что составлять протоколы о правонарушениях, предусмотренных ст. 297 и 311 КоП РМ, должны государственные служащие Национального центра по борьбе с коррупцией, а не государственные служащие органов, подчиненных Министерству финансов РМ, которые не могут

объективно применять наказания к государственным служащим, работающим в органах, подчиненных одному и тому же Министерству. Очевидно, что орган публичной власти не заинтересован в выявлении нарушений, допущенных его работниками – государственными служащими. Поэтому правонарушения, совершенные государственными служащими конкретного органа публичной власти, должны устанавливаться и наказываться государственными служащими другого органа публичной власти.

Государственные служащие несут административную ответственность также и за правонарушения, предусмотренные Главой XVI Книги Первой. Материальное право. КоП РМ, которая называется «Правонарушения, затрагивающие деятельность органов публичной власти», состоит из статей 312-330.

Согласно ст. 312 КоП РМ умышленное использование служебного положения, выразившееся в попрании общественных интересов или прав и охраняемых законом интересов физических и юридических лиц, если это деяние не содержит признаков состава преступления, влечет наложение штрафа в размере от 30 до 90 условных единиц с лишением права занимать определенные должности или права осуществлять определенную деятельность на срок от 3 месяцев до 1 года.

Данное правонарушение следует отличать от преступления, ответственность за которое предусмотрена ст. 327 Уголовного кодекса РМ (далее – УК РМ) № 985-XV от 18.04.2002 года.[8]

Согласно части (1) ст. 327 УК РМ умышленное использование публичным лицом своего служебного положения, повлекшее причинение ущерба в значительных размерах общественным интересам либо правам и охраняемым законом интересам физических или юридических лиц,

наказывается штрафом в размере от 650 до 1150 условных единиц или лишением свободы на срок до 3 лет с лишением в обоих случаях права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью на срок от 2 до 5 лет.

Уголовная ответственность, предусмотренная ст. 327 УК РМ, применяется при условии, что злоупотребление властью или служебным положением повлекло причинение ущерба в значительных размерах.

Согласно ст. 312^1 КоП РМ необеспечение общения между органами власти и лицами с нарушениями слуха, при необходимости, услугами переводчика на язык мимики и жестов влечет наложение штрафа на должностных лиц в размере от 60 до 180 условных единиц.

Административная ответственность за превышение власти или служебных полномочий установлена ст. 313 КоП РМ, согласно которой совершение действия, явно выходящего за пределы предоставленных законом прав и полномочий и выразившегося в попрании общественных интересов или прав и охраняемых законом интересов физических или юридических лиц, если это деяние не содержит признаков состава преступления, влечет наложение штрафа в размере от 30 до 90 условных единиц с лишением права занимать определенные должности или права осуществлять определенную деятельность на срок от 3 месяцев до 1 года.

Уголовная ответственность за превышение власти или служебных полномочий установлена ст. 328 УК РМ,

Административная ответственность за протекционизм установлена ст. 313^1 КоП РМ, согласно которой протекционизм, то есть не содержащая признаков преступления помощь в решении проблем физических или юридических лиц, не предусмотренная нормативными актами, оказанная, независимо от побуждений, при исполнении должностных обязанностей лицом, работающим в органе публичной власти, публичном

учреждении, на государственном или муниципальном предприятии либо в коммерческом обществе с преимущественно государственным капиталом, влечет наложение штрафа на физических лиц в размере от 60 до 90 условных единиц и на должностных лиц в размере от 72 до 150 условных единиц.

К административной ответственности, предусмотренной ст. 313^1 КоП РМ, могут быть привлечены не только государственные служащие, но и физические лица, которые не являются государственными служащими.

Административная ответственность за превышение власти в отношении разрешительных документов установлена ст. 313^3 КоП РМ.

Согласно части (1) ст. 313^3 КоП РМ необоснованная проволочка и/или превышение срока, установленного законом для выдачи разрешительного документа, а равно выдача разрешительного документа со сроком действия менее предусмотренного Перечнем разрешительных документов влекут наложение штрафа на физических лиц в размере от 30 до 45 условных единиц и на должностных лиц в размере от 45 до 60 условных единиц с лишением или без лишения права осуществлять определенную деятельность на срок от 3 месяцев до 1 года.

Нарушение правового режима ограничений для государственных служащих или ответственных должностных лиц является основанием для применения административной ответственности, предусмотренной ст. 313^4 КоП РМ, согласно которой зачисление на службу субъекта декларирования имущества и личных интересов с нарушением правового режима ограничений влечет наложение штрафа на физических лиц в размере от 45 до 60 условных единиц, на должностных лиц в размере от 120 до 180 условных единиц и на юридических лиц в размере от 180 до 240 условных единиц.

Сокрытие акта коррупции или смежного с ним акта либо непринятие необходимых мер является основанием для применения ст. 314 КоП РМ, в соответствии с которой Сокрытие акта коррупции или смежного с ним акта либо непринятие необходимых мер к находящимся в подчинении служащим, совершившим такие действия, влечет наложение штрафа на должностных лиц в размере от 30 до 90 условных единиц.

Учитывая высокую степень социальной опасности вышеуказанного правонарушения, считаем необходимым изменить ст. 314 КоП РМ, предусмотрев, что, кроме штрафа, к государственному служащему следует применить такое дополнительное наказание как лишение права занимать определенные должности на срок до 1 года.

Очевидно, что сокрытие акта коррупции государственным служащим является правонарушением, обладающим очень высокой степенью социальной опасности, должно повлечь не только штраф, но и лишение права занимать определенные должности.

Важным правовым средством борьбы с коррупцией является ст. 314^1 КоП РМ, согласно которой необеспечение мер, установленных законом для защиты государственного служащего, который сообщает о совершении актов коррупции и актов, смежных с коррупцией, фактов коррупционного поведения, о несоблюдении правил декларирования доходов и имущества и нарушении законных обязательств о конфликте интересов, влечет наложение штрафа на должностных лиц в размере от 30 до 90 условных единиц.

В целях борьбы с коррупцией, уровень которой в Республике Молдова, к сожалению, пока остается высоким, следовало бы дополнить ст. 314^1 КоП РМ, предусмотрев дополнительное наказание в виде лишения права занимать определенные должности на срок до 1 года.

Согласно ст. 315 КоП РМ получение (взятие) при исполнении должностных обязанностей незаконного вознаграждения или материальной выгоды, если это деяние не содержит признаков состава преступления, влечет наложение штрафа на должностных лиц в размере от 60 до 300 условных единиц с лишением права занимать должности государственной службы на срок от 3 месяцев до 1 года.

Согласно части (1) ст. 317 КоП РМ проявление неуважения к судебной инстанции или Конституционному суду влечет наложение штрафа на физических лиц в размере от 6 до 30 условных единиц и на должностных лиц в размере от 30 до 60 условных единиц.

Часть (1) ст. 317 КоП РМ не определяет, в чём заключается неуважение к судебной инстанции или к Конституционному суду РМ.

Нечёткая формулировка части (1) ст. 317 КоП РМ даёт возможность её неоднозначного толкования, а тем самым и применения административного наказания к любому физическому или должностному лицу, в том числе и к государственному служащему, который подвергнет критике решение суда или постановление Конституционного суда РМ.

Чтобы предотвратить необоснованное применение санкций, предусмотренных частью (1) ст. 317 КоП РМ, следовало бы либо дополнить часть (1) ст. 317 КоП РМ легальным определением понятия «проявление неуважения к судебной инстанции или Конституционному суду» либо издать закон о толковании ст. 317 КоП РМ.

Действующая редакция части (1) ст. 317 КоП РМ позволяет привлечь к административной ответственности любое физическое лицо, которое выскажет своё несогласие с постановлением Конституционного суда РМ.

Согласно части (2) ст. 317 КоП РМ вмешательство в любой не относящейся к процедуре форме в деятельность судей

судебных инстанций и Конституционного суда, попытка оказания на них воздействия влекут наложение штрафа на физических лиц в размере от 24 до 45 условных единиц и на должностных лиц в размере от 48 до 90 условных единиц.

Данная норма также требует официального толкования.

Административная ответственность за неисполнение или уклонение от исполнения исполнительных документов установлена ст. 318 КоП РМ.

Согласно части (1) ст. 318 КоП РМ умышленное неисполнение или уклонение от исполнения решения судебной инстанции или исполнительного документа, указанного в пунктах c) или d) ст. 11 Исполнительного кодекса, влекут наложение штрафа в размере от 30 до 60 условных единиц.

Согласно части (2) ст. 318 КоП РМ умышленное неисполнение или уклонение от исполнения должностным лицом документов, указанных в части (1), а равно препятствование их исполнению влекут наложение штрафа в размере от 120 до 180 условных единиц.

Учитывая повышенную социальную опасность умышленного неисполнения или уклонения должностных лиц от исполнения исполнительных документов, следовало бы установить уголовную ответственность за это деяние.

Административная ответственность за нарушение законодательства о государственном контроле предпринимательской деятельности установлена ст. 350^2 КоП РМ.

Согласно части (1) ст. 350^2 КоП РМ инициирование внезапного контроля по иным, чем прямо установленные законом, основаниям влечет наложение штрафа на должностных лиц в размере от 60 до 90 условных единиц.

Согласно части (2) ст. 350^2 КоП РМ нерегистрация, неполная регистрация или невыполнение требования о передаче электронной формы направления на контроль и/или протокола

контроля для хранения в Государственный реестр контроля в порядке и сроки, установленные законом, влечет наложение штрафа на должностных лиц в размере от 30 до 90 условных единиц.

Согласно части (3) ст. 350^2 КоП РМ неиспользование контролирующим органом соответствующего проверочного листа в ходе государственного контроля влечет наложение штрафа на должностных лиц в размере от 30 до 90 условных единиц.

Административная ответственность за несоблюдение закона о функционировании языков на территории Республики Молдова установлена ст. 351 КоП РМ, согласно которой несоблюдение служащими органов публичной власти закона «О функционировании языков на территории Республики Молдова» влечет наложение штрафа в размере от 6 до 12 условных единиц с лишением или без лишения права осуществлять определенную деятельность на срок от 3 месяцев до 1 года.

Статья 351 КоП РМ устанавливает административную ответственность за нарушение государственными служащими закона РМ «О функционировании языков на территории молдавской ССР» № 3465-XI от 01.09.1989 года.[9]

Согласно части (4) ст. 400 КоП РМ правонарушения, предусмотренные ст. 351, устанавливаются работниками подведомственных Министерству внутренних дел подразделений, исполняющих функции полиции.

Согласно части (5) ст. 400 КоП РМ протоколы о правонарушениях, предусмотренных статьями 75, 76, 92, 165, 181, 227, передаются для рассмотрения в административную комиссию, а протоколы о правонарушениях, предусмотренных ст. 351, передаются для рассмотрения по существу в суд первой инстанции.

Решения о применении наказания за правонарушение может быть обжаловано в порядке, установленном ст. 448 КоП РМ.

Согласно части (1) ст. 448 КоП РМ правонарушитель, потерпевший или их представитель, прокурор, если он участвует в деле о правонарушении, в случае своего несогласия с решением констатирующего субъекта или в случае вынесения решения с нарушением установленных настоящим кодексом процессуальных норм вправе обжаловать вынесенное по делу о правонарушении решение. Срок обжалования решения констатирующего субъекта составляет 15 дней со дня вынесения решения или – для сторон, не присутствовавших на заседании по делу о правонарушении, – со дня вручения копии данного решения в соответствии с частью (8) статьи 447^1 КоП РМ.

Согласно части (4) ст. 448 КоП РМ жалоба на вынесенное по делу о правонарушении решение подается в орган, к которому относится констатирующий субъект, рассмотревший дело. Не позднее трех дней со дня подачи жалобы констатирующий субъект направляет жалобу и материалы дела о правонарушении в компетентную судебную инстанцию.

Суд первой инстанции рассматривает жалобу на решение о применении наказания в порядке, установленном ст. 452-464 КоП РМ.

Согласно части (1) ст. 452 КоП РМ рассмотрение дела о правонарушении производится судебной инстанцией в открытом заседании, устно, непосредственно и на основе состязательности сторон.

Согласно части (1) ст. 458 КоП РМ рассмотрев дело о правонарушении, судебная инстанция обязана установить:

a) имело ли место вменяемое в вину правонарушение;

b) имеются ли причины, устраняющие правонарушительный характер деяния;

c) виновно ли лицо, в отношении которого возбуждено производство о правонарушении;

d) имеются ли смягчающие и/или отягчающие ответственность обстоятельства;

e) есть ли необходимость наказания и какая мера наказания должна быть назначена;

f) другие аспекты, важные для правильного разрешения дела.

Решение суда по делу о правонарушении должно соответствовать требованиям ст. 462 КоП РМ.

Решение суда первой инстанции по делу о правонарушении может быть обжаловано в порядке, предусмотренном ст. 465-474 КоП РМ.

Согласно частям (1) и (2) ст. 467 КоП РМ судебное решение по делу о правонарушении может быть обжаловано в кассационном порядке в зависимости от обстоятельств правонарушителем, констатирующим субъектом, потерпевшим, прокурором. Кассационная жалоба может быть подана от имени сторон также защитником, а от имени арестованного правонарушителя также супругом/супругой.

Согласно части (1) ст. 468 КоП РМ судебное решение по делу о правонарушении может быть обжаловано в кассационном порядке в 15-дневный срок со дня оглашения судебного решения или – для сторон, не присутствовавших на судебном заседании по делу о правонарушении, – со дня вручения копии судебного решения в соответствии с частью (1) ст. 463 КоП РМ.

Библиография

1. Большой юридический словарь, под ред. Сухарева А.Я., Крутских В.Е., Москва, 2004 г., стр. 16
2. Гуцуляк В., Комарницкая Е., Черба В. О несовершенстве Кодекса о правонарушениях или ещё раз о наболевшем, «Закон и жизнь», № 10, 2015 г., стр. 16

3. Официальный монитор РМ № 3-6 от 16.01.2009 г.
4. Официальный монитор РМ № 214-220 от 05.11.2010 г.
5. Официальный монитор РМ № 222-227 от 26.10.2012 г.
6. Официальный монитор РМ № 185-189 от 31.12.2002 г.
7. Кушнир В., Сосна А., Сосна Б. Комментарий к Налоговому кодексу Республики Молдова. Разделы I-IV, Кишинэу, 2014, стр. 207
8. Официальный монитор РМ № 72-74 от 14.04.2009 г.
«Вести», 1989, № 9

DREPTURILE MUNCII FUNCȚIONARILOR PUBLICI ȘI PROTECȚIA ACESTORA ÎN CONDIȚII MODERNE
ТРУДОВЫЕ ПРАВА ГОСУДАРСТВЕННЫХ СЛУЖАЩИХ И ИХ ЗАЩИТА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ
LABOR RIGHTS OF CIVIL SERVANTS AND THEIR PROTECTION IN MODERN CONDITIONS

Борис СОСНА
доктор права, и.о. профессора
Европейского университета Молдовы,
ведущий научный сотрудник ИЮПИ АНМ
Надежда РЕБЕЖА
докторант Европейского университета Молдовы

Annotation
The author highlights the basic labor rights and duties of civil servants, disciplinary responsibility for violation of duties and legal means of protecting the violated labor rights of civil servants.

Данная тема актуальна в связи с тем, что правовой статус государственных служащих установлен законом РМ № 158-XVI от 04.07.2008 года «О государственной должности и статусе государственного служащего», который неоднократно изменялся и дополнялся, а также Трудовым кодексом РМ, другими законами и подзаконными нормативными актами.

Данная тема актуальна также в связи с тем, что законодательные акты, регулирующие права, обязанности и ответственность государственных служащих, а также способы правовой защиты их прав, содержат противоречащие друг другу нормы, а также нормы, которые противоречат Конституции РМ и международным актам, регулирующим трудовые отношения.

Труд государственных служащих регулируется не только нормами трудового права, но и нормами административного

права. Очевидно, что государственные служащие являются наёмными работниками, принятыми на работу органами публичной власти, и поэтому на них должны распространяться не только нормы административного права, но и нормы трудового права. При этом применению подлежат нормы трудового права, которые не противоречат нормам административного права, отражающим специфику труда государственных служащих.

Согласно части (3) ст. 6 закона РМ № 780-XV от 27.12.2001 года «О законодательных актах» в случае противоречия между нормой общего законодательного акта и нормой специального законодательного акта, имеющих равную юридическую силу, применяется норма специального законодательного акта.[1]

Трудовые отношения и иные, непосредственно связанные с ними отношения, а также административные отношения между органами публичной власти, с одной стороны, и государственными служащими, с другой стороны, возникающие при исполнении функций публичной власти, образуют единую систему административно-трудовых правоотношений.

Следует учитывать, что труд государственных служащих, находящихся в трудовых правоотношениях с соответствующими органами публичной власти, обладает определенной спецификой.

При этом противоречия между нормами трудового права и нормами административного права должны разрешаться в соответствии с частью (3) ст. 6 закона «О законодательных актах».

Противоречия между нормами законов и нормами подзаконных нормативных актов разрешаются в соответствии с частью (6) ст. 6 закона «О законодательных актах», согласно которой законодательные акты находятся в отношениях иерархической соподчиненности. Высшим законодательным актом может изменяться, дополняться или признаваться

утратившим силу низший законодательный акт. В случае прямого изменения или дополнения низшего законодательного акта изменение или дополнение имеет ту же юридическую силу, что и акт, в который вносятся изменения или дополнения.

Специфика труда государственных служащих заключается в том, что они исполняют функции публичной власти, в отличие от других наёмных работников.

Субъектом комплексного административно-трудового отношения является государственный служащий, состоящий в трудовых отношениях с органом публичной власти, и выполняющий свои административно-трудовые обязанности.

Основные права государственных служащих, установленные ст. 14-21, а основные обязанности установлены ст. 22-24 закона РМ «О государственной должности и статусе государственного служащего».

Согласно ст. 14 этого закона государственный служащий имеет следующие основные права:

a) рассматривать вопросы и принимать решения в пределах своей компетенции;

b) в пределах своей компетенции запрашивать и получать от других органов публичной власти, а также от физических и юридических лиц независимо от вида собственности и организационно-правовой формы необходимую информацию;

c) знать свои права и обязанности, закрепленные в должностной инструкции;

d) располагать нормальными условиями труда и гигиены, обеспечивающими сохранение здоровья, физической и психической целостности, и получать оплату, соответствующую сложности должностных обязанностей;

e) обращаться в Правительство по поводу случаев нарушения законодательства, относящегося к государственной должности и статусу государственного служащего, за исключением государственных служащих, осуществляющих

деятельность в органах публичной власти, указанных в пункте d) части (2) ст. 8, которые вправе обращаться к руководителям соответствующих органов публичной власти;

f) пользоваться стабильностью в занимаемой государственной должности, а также иметь возможность продвижения по должности;

g) предоставлять работникам и/или их представителям информацию о законодательных положениях в отношении равенства возможностей и равного обращения для женщин и мужчин в рамках структуры.

Основные обязанности государственного служащего установлены частью (1) ст. 22 закона РМ «О государственной должности и статусе государственного служащего», согласно которой государственный служащий имеет следующие основные обязанности:

a) соблюдать Конституцию, действующее законодательство, а также международные договоры, стороной которых является Республика Молдова;

b) неукоснительно соблюдать права и свободы граждан;

c) быть лояльным к органу публичной власти, в котором осуществляет деятельность;

d) ответственно, объективно и четко, инициативно и коллегиально исполнять все служебные обязанности;

e) сохранять в соответствии с законом государственную тайну, а также конфиденциальность в отношении действий, сведений или документов, ставших известными ему в связи с исполнением государственной должности, за исключением информации, представляющей общественный интерес;

f) соблюдать нормы профессионального поведения, предусмотренные законом;

f^{1}) соблюдать положения части (2) ст. 6 Закона об оценке институциональной неподкупности № 325 от 23 декабря 2013 года;

g) соблюдать внутренний распорядок.

Статья 24 этого закона обязывает государственного служащего представлять декларацию об имуществе и личных интересах и соблюдать правовой режим конфликта интересов, несовместимости, ограничений.

Дисциплинарная ответственность применяется в случае совершения дисциплинарного проступка.

Согласно ст. 57 закона РМ «О государственной должности и статусе государственного служащего» дисциплинарными проступками являются:

a) несоблюдение графика работы, в том числе неоднократно допускаемые отсутствие на работе или опоздание на работу без уважительных причин либо уход с работы раньше установленного в графике работы времени;

c) вмешательство в решение некоторых вопросов в обход закона;

d) несоблюдение требований о сохранении государственной тайны или конфиденциальности сведений, ставших известными государственному служащему при исполнении должности;

e) необоснованный отказ от выполнения служебных заданий и обязанностей, а также распоряжений руководителя;

f) постоянные небрежность и/или затягивание выполнения заданий;

g) действия, наносящие ущерб авторитету органа публичной власти, в котором государственный служащий осуществляет деятельность;

h) нарушение норм поведения государственного служащего;

i) осуществление в рабочее время действий политического характера, указанных в части (4) ст. 15;

j) нарушение положений об обязанностях и ограничениях, установленных законом;

k) нарушение правил организации и проведения конкурса, правил оценки профессиональных достижений государственных служащих;

l) другие действия, квалифицируемые законодательством о государственной должности и государственных служащих как дисциплинарные проступки;

m) нарушение правил и процедур, касающихся инициирования, проведения и регистрации государственного контроля предпринимательской деятельности.

Согласно ст. 58 этого закона за совершение дисциплинарных проступков на государственных служащих могут налагаться следующие виды дисциплинарных взысканий:

a) предупреждение;

b) выговор;

c) строгий выговор;

d) приостановление права на продвижение по должности в течение одного года;

e) приостановление права на повышение по ступеням оплаты на срок от одного до двух лет;

g) увольнение с государственной должности;

h) понижение в должности и/или в классном чине.

По нашему мнению, пункт h) ст. 58 данного закона, предусматривающий дисциплинарное взыскание в виде понижения в должности противоречит Конвенции Международной организации труда «Об упразднении принудительного труда» от 25.06.1957 года. Парламент РМ постановлением № 707-XII от 10.10.1991 года объявил о присоединении к этой Конвенции.[2]

Следует отметить, что после присоединения Республики Молдова к этой Конвенции Парламент РМ внес изменения в Кодекс законов о труде РМ, отменив такую меру дисциплинарного взыскания как перевод на нижеоплачиваемую работу сроком до 3 месяцев как противоречащую Конвенции

«Об упразднении принудительного труда». Положения этой Конвенции были включены в ст. 44 Конституции РМ.[3, с.113]

Дисциплинарные взыскания на государственных служащих налагаются лицами/органами, правомочными назначать соответствующих государственных служащих на должность в порядке, установленном ст. 59 закона РМ «О государственной должности и статусе государственного служащего».

Согласно части (2) ст. 59 этого закона дисциплинарные взыскания налагаются не позднее шести месяцев со дня совершения проступка, за исключением дисциплинарного взыскания за нарушение законодательства о декларировании имущества и личных интересов, о конфликте интересов и о правовом режиме несовместимости и ограничений, которое налагается не позднее шести месяцев со дня наступления окончательности акта, которым установлено совершение дисциплинарного проступка.

Согласно части (3) ст. 59 этого закона дисциплинарное взыскание, за исключением указанного в пункте а) статьи 58, налагается не иначе как после предварительного расследования вменяемого в вину проступка и после справедливого заслушивания государственного служащего дисциплинарной комиссией не позднее одного месяца с момента обнаружения проступка.

Согласно части (3^1) ст. 59 этого закона течение сроков, указанных в частях (2) и (3), приостанавливается на период нахождения служащего в ежегодном отпуске, учебном отпуске, а также на период приостановления служебных отношений в связи с болезнью или травмой.

Согласно части (4) ст. 59 этого закона в состав дисциплинарной комиссии в обязательном порядке входит представитель представительной профсоюзной организации, а если таковая не является представительной или государственные служащие не объединены в профессиональный

союз, – представитель государственных служащих, для которых создана такая комиссия, избранный ими большинством голосов.

Согласно части (5) ст. 59 этого закона в случае, когда действия государственного служащего содержат признаки дисциплинарного проступка и преступления, процедура расследования дисциплинарной комиссией, а также течение сроков, указанных в частях (2) и (3), приостанавливается до решения о невозбуждении уголовного преследования, выведении из-под уголовного преследования или прекращении уголовного преследования либо до дня вынесения судебной инстанцией решения об оправдании или прекращении производства по делу.

Согласно части (7) ст. 59 этого закона после предварительного расследования дисциплинарная комиссия представляет соответствующему органу публичной власти предложение о подлежащем применению к виновному государственному служащему взыскании.

Согласно части (10) ст. 59 этого закона при индивидуализации дисциплинарного взыскания учитываются причины и тяжесть дисциплинарного проступка, обстоятельства, при которых он был совершен, поведение государственного служащего на работе, а также наличие других дисциплинарных взысканий, срок действия которых не истек.

Согласно части (3) ст. 60 этого закона административный акт о наложении дисциплинарного взыскания может быть обжалован государственным служащим в административный суд в установленном законом порядке.

Порядок обращения в административный суд установлен законом РМ «Об административном суде» № 793-XIV от 10.02.2000 года.[4]

Судебные инстанции рассматривают дела в порядке, установленном законом РМ «Об административном суде» и

Гражданским процессуальным кодексом Республики Молдова (далее – ГПК РМ) № 225-XV от 30.05.2003 года.[5]

Основания увольнения государственных служащих содержатся в части (1) ст. 63 и в части (1) ст. 64 закона РМ «О государственной должности и статусе государственного служащего».

Согласно части (1) ст. 63 этого закона, которая называется «Освобождение от государственной должности», лицо/орган, правомочный назначать на должность, осуществляет освобождение от занимаемой государственной должности административным актом, который доводится до сведения государственного служащего в течение пяти рабочих дней после его издания, но не позднее дня освобождения, в следующих случаях:

a) прекращение деятельности органа публичной власти путем ликвидации;

b) перемещение органа публичной власти в другую местность и отказ государственного служащего от переезда;

c) сокращение штатов органа публичной власти или ликвидация государственной должности вследствие вступления в силу штатного расписания, в котором более нет государственной должности, занимаемой соответствующим государственным служащим;

d) вследствие удовлетворения иска о восстановлении в государственной должности государственного служащего, незаконно освобожденного или уволенного с должности, – со дня вынесения судебной инстанцией постановления о восстановлении;

e) вследствие получения начинающим государственным служащим оценки «неудовлетворительно» в ходе оценки профессиональной деятельности в соответствии с настоящим законом;

f) если состояние физического и/или психического здоровья государственного служащего, подтвержденное решением компетентных органов врачебной экспертизы жизнеспособности, не позволяет ему исполнять далее обязанности, соответствующие занимаемой государственной должности;

g) вследствие необоснованного отказа государственного служащего от откомандирования в интересах службы;

h) вследствие невозможности перевода государственного служащего, находящегося в ситуации, предусмотренной частью (4) ст. 26;

i) вследствие необоснованного отказа государственного служащего – руководителя высшего звена от перевода в интересах службы в соответствии со ст. 50.

j) вследствие перевода в другой орган публичной власти, с соблюдением положений частей (2), (5)–(7) и (9) ст. 48, с согласия обоих органов публичной власти;

k) вследствие продвижения по службе в другой орган публичной власти, с соблюдением положений частей (1), (2), (4) и (4^1) ст. 45, с согласия государственного служащего и обоих органов публичной власти.

Согласно части (2) ст. 63 этого закона в случае освобождения от занимаемой государственной должности в соответствии с пунктами a)–c) части (1) орган публичной власти обязан предупредить об этом государственного служащего за 30 календарных дней, а в остальных случаях – за 15 календарных дней. В период предупреждения не включается период нахождения служащего в ежегодном отпуске, учебном отпуске, а также период приостановления служебных отношений в связи с болезнью или травмой.

Отдельные основания увольнения государственных служащих установлены не только частью (1) ст. 63, но и частью

(1) ст.64 закона РМ «О государственной должности и статусе государственного служащего».

Часть (1) ст. 64 данного закона, которая называется «Увольнение с государственной должности», гласит: «Лицо/орган, правомочный назначать на должность, осуществляет увольнение с занимаемой государственной должности административным актом, который доводится до сведения государственного служащего в течение пяти рабочих дней после его издания, но не позднее дня увольнения, в следующих случаях:

a) в качестве дисциплинарного взыскания, наложенного за нарушение положений пункта f^1) части (1) статьи 22, а также за совершение дисциплинарного проступка, при наличии ранее наложенных и не погашенных в установленном порядке дисциплинарных взысканий;

b) в качестве дисциплинарного взыскания, наложенного за совершение дисциплинарного проступка, повлекшего тяжелые последствия;

c) если возникло законное основание несовместимости, а государственным служащим не предприняты меры по ее устранению в установленный настоящим законом срок;

c^1) установления ставшим окончательным констатирующим актом издания/принятия государственным служащим административного акта, совершения непосредственно или посредством третьего лица сделки, принятия решения или участия в принятии решения без разрешения фактического конфликта интересов в соответствии с законодательством о регулировании конфликта интересов;

c^2) неподачи государственным служащим декларации об имуществе и личных интересах или отказа от ее подачи согласно части (8) ст. 27 закона «О Национальном органе по неподкупности» № 132 от 17 июня 2016 года;

c[3]) предписания вступившим в законную силу решением судебной инстанции о конфискации необоснованного имущества;

d) профессиональная некомпетентность, установленная вследствие получения оценки «неудовлетворительно» в ходе годовой оценки профессиональных достижений государственного служащего в соответствии с настоящим законом;

e) отказ от принесения присяги, предусмотренной ст. 32.

f) отсутствие на работе без уважительных причин в течение четырех часов подряд в течение одного рабочего дня».

Судебная защита прав государственных служащих регулируется законом РМ «Об административном суде» и ГПК РМ.

Определенные категории государственных служащих лишены права на обращение в административный суд. Перечень официальных государственных лиц, представляющих особые политические или общественные интересы, не подпадающих под обращение в административный суд, содержится в Приложении к закону РМ «Об административном суде».

По нашему мнению, пункт 5 Перечня, в который входят председатель, заместитель председателя, судья судебной инстанции, следует изменить, исключив из него должности судьи судебной инстанции, суда первой инстанции. Одной из гарантий независимости судьи является его право на обращение в административный суд.

При этом судья вправе обжаловать освобождение от должности в соответствии со ст. 39 и 40 закона РМ «О дисциплинарной ответственности судей» № 178 от 25 июля 2014 года.[6]

Статья 39 этого закона гласит: «Решения дисциплинарной коллегии могут быть обжалованы в Высшем совете

магистратуры посредством коллегии, лицами, подавшими заявление, судебной инспекцией или судьей, в отношении которого вынесено решение, в 15-дневный срок со дня получения копии мотивированного решения. 15-дневный срок является сроком, не подлежащим восстановлению. По истечении этого срока решения дисциплинарной коллегии становятся окончательными.

Обжалования рассматриваются в течение не более 30-дневного срока со дня их регистрации в Высшем совете магистратуры.

Дата, время и место рассмотрения обжалования заранее сообщаются лицу, подавшему заявление, и соответствующему судье.

После рассмотрения обжалований Высший совет магистратуры принимает решение:

a) оставить решение дисциплинарной коллегии без изменений;

b) удовлетворить обжалование и принять новое решение. В этом случае положения о порядке рассмотрения и содержании решения дисциплинарной коллегии о результате рассмотрения дисциплинарного дела применимы и для Высшего совета магистратуры».

Решение Высшего совета магистратуры может быть обжаловано в соответствии со ст. 40 закона РМ «О дисциплинарной ответственности судей», которая гласит: «Решения Высшего совета магистратуры, принятые в соответствии с требованиями ст. 39, могут быть обжалованы лицами, подавшими заявление, судебной инспекцией или судьей, указанным в решении, в 20-дневный срок со дня принятия мотивированного решения, в Высшую судебную палату. Заявления об обжаловании рассматриваются составом, сформулированным из пяти судей. Заявления об обжаловании решений Высшего совета магистратуры, принятые в

соответствии с требованиями ст. 39, рассматриваются в первоочередном порядке. Срок рассмотрения не должен превышать 30 дней.

Постановления Высшей судебной палаты, принятые в соответствии с частью (2) настоящей статьи, являются окончательными и вступают в силу со дня принятия».

Право на обращение в административный суд имеют субъекты, указанные в ст. 5 закона РМ «Об административном суде».

Согласно части (1) ст. 14 закона РМ «Об административном суде» лицо, считающее, что какое-либо его законное право ущемлено административным актом, вправе в 30-дневный срок со дня сообщения ему содержания акта направить в издавший его орган публичной власти предварительное заявление с требованием отменить данный акт полностью или частично, если законом не предусмотрено иное.

Согласно части (1) ст. 15 этого закона предварительное заявление рассматривается органом, издавшим административный акт, или вышестоящим органом в 30-дневный срок со дня его регистрации с незамедлительным извещением заявителя о принятом по нему решении, если законодательством не предусмотрено иное.

Согласно части (1) ст. 16 этого закона лицо, считающее, что какое-либо его законное право ущемлено административным актом, и не удовлетворенное ответом, полученным на предварительное заявление, или не получившее такого ответа в предусмотренный законом срок, вправе обратиться в компетентный административный суд с исковым заявлением об аннулировании указанного акта полностью или частично и возмещении причиненного ущерба.

Иск подается в административный суд первой инстанции по месту нахождения ответчика в срок, установленный частью (1) ст. 17 закона РМ «Об административном суде», согласно

которой исковое заявление об аннулировании административного акта или о признании своего права подается в 30-дневный срок, если законом не предусмотрено иное. Отсчет этого срока начинается со дня:

a) получения ответа на предварительное заявление или истечения срока, предусмотренного законом для рассмотрения такого заявления;

b) получения извещения об отклонении прошения о признании своего права или истечения срока, предусмотренного законом для рассмотрения такого прошения;

c) ознакомления с административным актом, если законом не предусмотрена предварительная процедура.

Исковое заявление в административный суд согласно части (1) ст. 19 закона РМ «Об административном суде» подается в письменной форме в порядке, предусмотренном ГПК РМ.

Перечень документов, прилагаемых к исковому заявлению, установлен частью (1) ст. 167 ГПК РМ, согласно которой к исковому заявлению прилагаются:

a) копии исковых заявлений и письменных доказательств, удостоверенные стороной под собственную ответственность, по числу участвующих в деле ответчиков и третьих лиц, если они у них отсутствуют, и ряд копий для судебной инстанции. Копии сертифицируются стороной на соответствие оригиналу. Если письменные доказательства и исковое заявление составлены на иностранном языке, судебная инстанция распоряжается о представлении их в переводе в установленном законом порядке;

a^1) копия удостоверения личности истца–физического лица;

b) документы, подтверждающие уплату государственной пошлины;

c) документы, подтверждающие обстоятельства, на которых истец основывает свое требование, копии этих документов для ответчиков и третьих лиц, если они у них отсутствуют;

d) документы, подтверждающие соблюдение досудебного порядка разрешения спора, если таковой установлен законом или предусмотрен договором сторон;

e) документ, удостоверяющий полномочия представителя.

Перечень документов, прилагаемых к исковому заявлению в административный суд, установлен частью (2) ст. 19 закона РМ «Об административном суде», согласно которой при подаче искового заявления в административный суд истец одновременно представляет копию предварительного заявления с доказательствами его отправки или получения соответствующим органом, обжалуемый административный акт или, по обстоятельствам, ответ органа публичной власти на предварительное заявление либо извещение об его отклонении, если таковое получено.

В соответствии с частью (3) ст. 6 закона «О законодательных актах» и ст. 278 ГПК РМ применению подлежит часть (2) ст. 19 закона РМ «Об административном суде», который является специальным законодательным актом, а противоречащая этой правовой норме часть (1) ст. 167 ГПК РМ, который является общим законодательным актом, применению не подлежит.

Действия судьи после поступления искового заявления в административный суд определяются ст. 22 закона РМ «Об административном суде».

Судья принимает решение о принятии к рассмотрению или отклонении искового заявления в трехдневный срок со дня его подачи в порядке, предусмотренном ГПК РМ.

Ответчик обязан представить истребованные судом документы при первой же явке в суд. В противном случае на него налагается судебный штраф в размере до 10 минимальных заработных плат за каждый просроченный без уважительной причины день. Наложение судебного штрафа не освобождает ответчика от представления истребованных документов.

Согласно части (1) ст. 24 закона РМ «Об административном суде» административный суд рассматривает исковое заявление при участии истца и ответчика и/или их представителей в соответствии с процедурой, установленной ГПК РМ, за некоторыми исключениями, предусмотренными настоящим законом.

Согласно части (3) ст. 24 этого закона при рассмотрении в административном суде искового заявления об аннулировании обжалуемого административного акта представление доказательств вменяется в обязанность ответчика, а при рассмотрении требования о возмещении причиненного ущерба - в обязанность обеих сторон.

В исключение из общего правила, установленного ст. 1422 Гражданского кодекса Республики Молдова (далее – ГК РМ) № 1107-XV от 06.06.2002 года, административный суд вправе взыскать моральный ущерб, причиненный нарушением не только личных неимущественных, но и имущественных прав.

Согласно частям (1) и (2) ст. 1404 ГК РМ вред, причиненный противоправным административным актом либо неразрешением в установленный законом срок заявления органом публичной власти или его должностным лицом, возмещается в полном объеме соответствующим органом публичной власти. Должностное лицо отвечает солидарно в случае наличия умысла или тяжкого проступка. Физические лица вправе требовать возмещения морального вреда, причиненного действиями, указанными в части (1) ст. 1404 ГК РМ.

Согласно части (3) ст. 25 закона РМ «Об административном суде» при удовлетворении иска административный суд может на основании заявления вынести решение и о возмещении материального и морального ущерба, причиненного истцу незаконным административным актом или нерассмотрением в предусмотренные законом сроки предварительного заявления.

Библиография

1. Официальный монитор РМ № 36-38 от 14.03.2003 г.
2. Монитор № 6, 1991 г.
3. Сосна Б., Сосна А., Мыца О. и др. Трудовые книжки. Комментированное научно-практическое, справочное пособие, Кишинэу, 2012, стр. 113
4. Официальный монитор РМ. специальный выпуск от 03.10.2006 г.
5. Официальный монитор РМ № 130-134 от 21.06.2013 г.
6. Официальный монитор РМ № 238-246 от 15.08.2014 г.

CONSIDERAŢII DESPRE DREPTATE ŞI LIBERTATEA INDIVIDUALĂ
REFLECTIONS ABOUT JUSTICE AND INDIVIDUAL FREEDOM

Ecaterina BALTAGA, dr., conf. univ.,
Universitatea Agrară de Stat din Moldova

Summary

People's strong opinion that they are entitled to certain rights dates back from ancient times and has crossed the whole history of mankind. "The idea that the human being possesses by its very nature certain rights that are valid even if they do not correspond to them, or they correspond in an imperfect manner to the provisions of the positive juridical laws", appeared in the human mind in ancient times being then transmuted in wise words by the stoic philosophy and jurisprudence, in all subsequent ages sometimes inspired by the doctrines of Christian religion, sometimes only out of the light of rationality.

Individual freedom is the fundamental right of a person, derived from the natural right of the human being. Despite the vocation of great political ideologies of the XXth century, man is more and more trapped by a social system in which the mechanism and means have come to prevail over the object and the ultimate result. The autonomy of managing personal life and the right to individual action only stops where this form of will violates the legitimate rights of other individuals.

Ideea recunoaşterii, examinării drepturilor omului a ocupat un loc central în preocupările multor înţelepţi în decursul istoriei. În acest context, conceptul de dreptate și libertate a reprezentat un punct de interes în gândirea filosofică încă din cele mai vechi timpuri. Astfel, Platon, Aristotel, Cicero, Toma d'Aquino, J. J. Rousseau, Ch.

Montesquieu, Kant, Hegel şi mulţi alţii au postulat, în domeniile studiate, drepturile inerente ale individului.

Sistemele de gândire stoice naturaliste, grecești și romană din antichitate, stau la originea concepției drepturilor omului. Omul, potrivit tezei avansată de sofiști, este stăpânul destinului sau și nu se află la discreția zeilor. Expresia "numai prin lege devine cineva sclav ori liber, prin natură oamenii nu se deosebesc întru nimic" [1, p.128], au avut o contribuție importantă în apariția treptat-crescândă a concepției unui ansamblu de reguli, identificând primul punct al ideii de drept natural.

Într-o primă definiție, dreptatea, înseamnă "a da înapoi ceea ce ai primit de la cineva, fie ca uneori se cuvine, alteori nu" [15, p. 189]. D**e asemenea, era prezentă cuvântului "adevăr", dreptatea presupunând a spune tot timpul** ***adevărul. Dreptatea mai poate fi înțeleasă și ca respectarea legilor și regulilor dintr-un stat. De asemenea, tot în filosofia antică, natura umană ar fi incompatibilă cu dreptatea. Din acest motiv, unii considerau că un om poate fi cu adevărat drept doar dacă este credincios.***

*Dreptate absolută înseamnă că un om cu anumite fapte să fie considerat drept peste tot. Totuși, în societatea actuală termenul de "****dreptate" este doar unul relativ. Ceea ce este drept pentru unii este considerat "ne-drept" pentru alții. Pentru unii a fi drept înseamnă a respecta strict legile țării.***

Filosoful J. J. Rousseau, susține că *originea dreptăţii* a fost căutată fie *în individ* – un sentiment înnăscut în conştiinţa umană, care-i conduce toate acţiunile [18, p.214]. Prin el, indivizii participanţi îşi pun în comun drepturile şi libertatea şi se supun voinţei generale rezultate din însumarea tuturor membrilor întregului. Astfel, fiecare decide atât pentru sine, cât şi pentru ceilalţi, în egală măsură: libertatea şi dreptatea îmi aparţin în măsura în care aparţin şi celorlalţi.

Legile, ca expresie condensată a voinţei indivizilor, urmăresc, firesc, dorinţa indivizilor, şi anume, respectarea libertăţii şi a dreptăţii.

Dreptatea se stabileşte prin lege; legea este stabilită prin *voinţă generală,* iar voinţa generală este *expresia sumei voinţei indivizilor*. Printr-o altă opinie, *dreptatea* este o consecinţă a relaţiei inextricabile *individ-societate* – un rezultat al dorinţei indivizilor de a pedepsi pe cei care încalcă regulile prescrise de societate [12, p.65].

Pentru Mill, sentimentului dreptăţii îi lipseşte puritatea. Izvorât din dorinţa de a pedepsi pe cei care încalcă regulile, el este transformat, prin aplicarea universală în societate, în *regulă de conduită necesară realizării binelui umanităţii.* Astfel, singurul rol al societăţii este acela de a asigura un cadru legal în care cei care încalcă regulile să fie pedepsiţi; altfel spus, singurul drept al societăţii este acela de a se proteja şi de a proteja pe indivizi de încălcări ale regulilor. *Dreptul individului* este ceva ce este protejat de societate împotriva imixtiunii nedrepte a celorlalţi. *Ideea de dreptate,* ca regulă de conduită, are un puternic caracter moral. Aceasta pentru că sunt fixate exigenţe morale care asigură un spaţiu inviolabil, propriu unui singur individ. Iar acest drept este protejat de către societate în numele bunăstării sau utilităţii generale. Dreptatea se realizează în vederea conservării drepturilor omului; ea se bazează pe sentimentele sociale ale umanităţii şi tinde către *utilitatea generală.* Dreptatea sau protejarea de către societate a drepturilor indivizilor este justificată întrucât asigură eficienţa, creşterea avantajelor[12, p.66].

Răspunsurile referitoare la originea dreptăţii nu reprezintă însă soluţii pentru *problematica formei de dreptate* care să asigure atât libertatea individului, cât şi egalitatea în drepturi şi şanse. Faţă de formele nocive ale dreptăţii ca egalitarismul (nivelare şi uniformizare a nevoilor şi a retribuţiei omului), se propune însă o teorie a dreptăţii care, pornind de la principiul egalităţii în sferele de libertate ale indivizilor, acceptă inegalităţile în măsura în care conduc către avantajul tuturor.

”Dreptatea este virtutea de căpătâi a unei societăți, menționează John Rawls, și așa cum o teorie - oricâte alte calități ar

avea ea - va trebui să fie respinsă ori cel puțin revizuită dacă nu este adevărată - tot așa legile și instituțiile dintr-o societate - oricâte calități ar avea ele - vor trebui părăsite ori cel puțin schimbate dacă nu sunt drepte" [17, p.34]. Teoria lui Rawls constituie, astfel, un compromis între cea mai largă libertate posibilă şi cel mai compensatoriu grad de egalitate pentru indivizi [17, p.35].

Echitatea apare astfel drept conceptul fundamental pentru dreptate care garantează, pe de o parte, posibilitatea ca mai multe persoane să ajungă la un *acord* şi, pe de altă parte, corectitudinea distribuirii bunurilor între indivizii participanţi la un astfel de acord. Astfel, principiile dreptăţii stabilite de indivizii lipsiţi de orice cunoştinţe despre avantajele şi dezavantajele viitoare vor urmări nu atât mărirea avantajelor, ci strict limitarea, restricţia asupra distribuirii drepturilor şi datoriilor [17, 35].

Autorul Rawls recunoaște două principii ale dreptății: primul principiu ***al dreptăţii va circumscrie limitele libertăţii: cea mai largă libertate este cea similară cu a celorlalţi; prin cel de-al doilea principiu inegalităţile sunt acceptate doar în măsura în care conduc la avantajul egal al tuturor care participă la astfel de inegalităţi. Teoria lui Rawls, prin considerarea echităţii ca element intermediar între libertate şi dreptate, se bazează totuşi pe un postulat: acela că indivizii, într-o situaţie originară, se vor comporta raţional şi moral [17, 35-36].***

Egalitatea este un concept conex cu dreptatea, susține și autorul Th. Nagel, aparent formele de egalitate ar fi suficiente pentru crearea unui mediu social în care dreptatea să se manifeste deplin. Este un loc comun că egalitatea, sub toate formele ei (politică, juridică, socială şi economică), există sub formă de concepte, dar realitatea este cu totul alta, aceste condiţii formale sunt compatibile cu mari şi substanţiale inegalităţi. Conceptul de egalitate nu oferă perspectiva reală, realizabilă, cum nici conceptul de dreptate nu este reductibil la o uniformizare privind drepturile şi libertăţile fundamentale şi, mai ales, a retribuţiilor materiale [13, p.165].

Din cele menționate, constatăm că *libertatea,* ca posibilitate de mișcare în spaţiu şi timp, atât ca fenomen natural, cât şi ca stare socio-umană, a constituit, la fel, dintotdeauna subiect de maximă preocupare atât pentru filozofie, religie şi, nu în ultimul rând, pentru ştiinţele socio-politice şi juridice, sens în care cele mai luminate minţi ale tuturor timpurilor au contribuit prin ideile lor, adesea contradictorii, la potenţarea cu noi şi generoase valenţe ale conţinutului conceptului de libertate.

În doctrina juridică s-a afirmat că, din punct de vedere juridic, *dreptul* este o *libertate,* iar *libertatea* este un *drept,* iar între cei doi termeni nu există deosebiri de natură juridică [8, p.154]. Evoluţia libertăţilor, în contextul mai larg al evoluţiei politice şi sociale a avut ca rezultat cristalizarea conceptului de drept, concept cu un conţinut şi semnificaţii juridice complexe.

Individul, fiinţa umană, este valoare şi purtătoare de valori juridice; el este subiect de drept, deci titular de drepturi şi obligaţii juridice. Această calitate este reflectată în conceptul juridic de capacitate juridică şi ea exprimă aptitudinea de a avea în temeiul legii şi de a exercita în limitele ei, drepturi şi obligaţii imanente fiinţei umane [6, p.15]. În această opinie, dreptul subiectiv reprezintă conceptul juridic cu ajutorul căruia a fost definită poziţia omului în societate, precum şi relaţia individ - stat.

În condiţiile societăţii contemporane, caracterizată printr-o complexitate accentuată a relaţiilor dintre indivizi, pe de o parte, respectiv a relaţiilor dintre individ şi societate, pe de altă parte, raporturi care au o dinamică atât internă, cât şi externă în permanentă creştere, oamenii nu mai solicită doar simpla reglementare a libertăţii, ci ei solicită măsuri juridice eficiente pentru garantarea participării la libertate, ceea ce presupune existenţa cât mai multor garanţii juridico-statale pentru drepturi şi libertăţi, pentru libertatea personală în particular.

Libertatea, în accepţiunea sa generală, priveşte capacitatea oamenilor de a acţiona fără oprelişti şi este o valoare socială

inestimabilă, dat fiind că ea conferă posibilitatea valorificării tuturor însuşirilor, atributelor, intereselor şi aspiraţiilor legitime şi raţionale ale fiinţei umane, în limitele admise de lege. Pe de altă parte, libertatea presupune şi responsabilitate asumată de către fiecare individ în parte, în aşa fel încât limitele ce se impun pentru fiecare libertate personală în parte, necesare pentru o bună funcţionare a societăţii, să fie admise şi respectate de toţi indivizii.

Însă, nu putem confunda libertatea la modul generic cu libertatea politică şi socială sau cunoţiunea de libertate individuală. Vom rămâne, având în vedere specificul domeniului, pe care-l abordăm, cel despre libertatea individuală.

Referitor la caracterul democraţiei ateniene din acea perioadă – acela de a fi un regim al *libertăţii individuale* şi al toleranţei, Pericle spunea: „Noi ne guvernăm în spiritul libertăţii, libertate ce se regăseşte în relaţiile noastre de zi cu zi, din care lipseşte neîncrederea" [14, p.2].

Platon vorbeşte despre libertate în sensul că aceasta va exista numai atunci când, prin intermediul educaţiei, conducătorul înţelept, cu necesitate filosof, va instaura dreptatea în cetate. În acest fel, statul va asigura oamenilor cea mai mare libertate. Platon susţine ideea domniei legii, problema apare atunci când aceasta capătă un rol exacerbat, depăşind limitele reprezentate de libertatea individuală a cetăţenilor [15, 174].

După marele filosof, înţelege libertatea ca necesitate de a fi membru supus al statului, o necesitate conştientizată. Dacă individul uman nu conştientizează că singura sa şansă de a fi fericit este să se supună cetăţii, atunci el nu va fi niciodată liber. De aceea, pentru Platon, subordonarea individului de către stat este premisa libertăţii acestuia [15, p.175].

La Aristotel, conceptul de libertate nu este cercetat în sens juridic, ci, mai degrabă, în sens filosofic. Aristotel vorbeşte despre libertate ca scop final al acţiunii umane în contingent, în realitate. Omul, înzestrat în fiinţa sa cu capacitatea şi impulsul de a se

desăvârşi pe sine, trebuie să îşi orienteze toate eforturile către sine, către propria fiinţă, pentru a se descoperi într-un plan superior, pentru a ajunge la autocunoaştere, care nu este altceva decât fericirea supremă, atingerea Divinului, adică libertatea [16, p.40-43].

Sofiştii au contribuit la evoluţia unei concepţii despre societate care pune accentul pe individ, iar nu pe stat, lucru foarte important pentru conturarea libertăţii individuale, având în vedere faptul că scopul organizării sociale este extrem de relevant pentru garantarea libertăţii şi siguranţei.

Libertatea persoanei este unul dintre drepturile înscrise în textele medievale, de exemplu, în *Magna Charta Libertatum*, constituia „un sistem bazat pe principiul checks and balances, care conferea monarhiei puterea de care avea nevoie, dar care nu-i permitea însă unui tiran sau unui nebun să folosească greşit puterea sau să facă abuz de ea“. Magna Charta declară că niciun om liber „nu va fi arestat sau întemniţat [...] sau declarat în afara legii [decât] prin judecată legală [...] sau în conformitate cu legea ţării“ [3]. Acest document a fost urmat de altele, ca: "*Petition of Rights*" (1628) și "*Habeas Corpus Act*" (1679) în Anglia, care urmăreau îngrădirea absolutismului monarhic şi afirmarea libertăţii individului, iar în S.U.A. de "*Bill of Rights*" (Virginia 1776) şi Declaraţia de independenţă a S.U.A. de la 4 iulie 1776.

James Buchanan susţine că „libertatea individuală devine obiectul dominant al politicii sociale, nu ca un element instrumental în atingerea fericirii economice sau culturale şi nu ca vreo valoare superioară metafizică, ci mult mai simplu, ca o consecinţă necesară a unei metodologii individualist-democratice" [4].

După J. P. Sartre spunea, că „omul este condamnat să fie liber. Condamnat pentru că nu el s-a creat pe sine însuşi şi deoarece este responsabil de tot ceea ce face" [19, p.36-37].

Autorul Constantin Dissescu apreciază că dreptul reprezintă o *reglementare a libertăţilor*, reţinând că problema fundamentală a organizării sociale stă în armonizarea libertăţilor, în coexistenţa lor,

legea fundamentală reglementând şi garantând aceste libertăţi [7, p.440-441].

În opinia lui C. Stere, toate libertăţile, (…) izvorăsc dint-un singur principiu superior – principiul de inviolabilitate a personalităţii care prin sine însuși afirmă respectul demnităţii umane. Conform acestui principiu legea consideră o fiinţă umană sacră şi inviolabilă doar in virtutea faptului că este fiinţă omenească. Principiul dat este incompatibil cu sclavagismul şi robia, cu supunerea la chinuri şi înjosirea fiinţei in scopul descoperirii unei crime [9, p.8].

„Nu există libertate absolută a omului, spunea profesorul M. Iliade, ci libertate înseamnă putința de a alege, de a alege între mai multe posibilități, adică înainte ca faptul să se fi întâmplat. (...) Omul nu este liber să facă ce vrea el. Libertatea își are limitele ei, care sunt indicate de natura omului. Într-o societate normală nu se încercuiește niciodată libertatea individuală pentru simplul motiv că societatea normală este singura lege naturală pentru indivizii din lăuntrul ei. Există însă întotdeauna o încercuire a libertății individuale, există, cu alte cuvinte un conflict atunci când societatea nu este normal constituită, atunci când individul crește peste limitele lui firești și devine un element de anarhie, un element de tulburare a echilibrului dinlăuntrul societății”[8, p. 155].

Aceste confirmări le regăsim în cuprinsul Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului, în Pactul ONU privitor la drepturile civile şi politice: ” *Toate fiintele umane se nasc libere si egale in drepturi si in demnitate. Ele sunt inzestrate cu ratiune si constiinta si trebuie sa se comporte unele fata de celelalte in spiritul fraternitatii…”*.

Și în Convenţia europeană a drepturilor omului (1950), sunt înscrise interdicţia sclaviei, a muncii forţate, a reţinerii, arestării sau detenţiei, cu excepţia situaţiilor legale. Pe lângă faptul că art. 5 declară dreptul la libertatea individuală, el mai are și scopul de „(b) a defini cercul situaţiilor în care acest drept poate fi limitat prin exerciţiul puterii coercitive a statului, și (c) a elabora condiţiile

esenţiale care trebuie observate pentru ca [exercitarea puterii coercitive] a statului să se încadreze în limitele legii".

Libertatea individuală este una din valorile fundamentale protejate de Convenţia europeană a drepturilor omului, impunând, din cauza importanţei sale, un control riguros din partea Curţii Europene a Drepturilor Omului cu privire la oricare măsură care ar putea aduce atingere acestei valori [2, p.101].

Constitutia Republicii Moldova statuează faptul că "libertatea individuală şi siguranţa persoanei sunt inviolabile" (art. 25 alin. (1)). *Libertatea individuală* priveşte libertatea fizică a persoanei, dreptul său de a se comporta şi de a se mişca liber, de a nu fi ţinută în sclavie, de a nu fi reţinută, arestată sau deţinută decît în cazurile şi după formele expres prevăzute de lege.

Pot intra în conflict dreptatea şi libertatea individuală? Pentru a răspunde acestei întrebări "nimic nu trebuie considerat inevitabil", susținea Em. Kant. De noi depinde ceea ce va fi şi anume de fiecare individ, cu toate că nici un individ separat nu decide cursul istoriei" [11, p.187]. Una dintre experienţele umane fundamentale este experienţa constrângerii. Existenţa oamenilor este, într-o mare măsură, o permanentă confruntare cu diverse feluri de constrângeri.

Evoluţia spirituală a umanităţii a acordat treptat un loc tot mai important constrângerilor morale. În acelaşi timp, credinţa religioasă, statornică, de multe milenii, a vieţii individului şi comunităţii, a exercitat neîncetat constrângeri specifice. La nivel intelectual, dezvoltarea unor sisteme de gândire bazate pe simboluri abstracte a creat constrângeri logice şi conceptuale. Experienţa acestor constrângeri i-a pus pe oameni în contact cu necesitatea, cu ceea ce este obligatoriu, cu ceea ce limitează libertatea [10].

În acest context menționăm că textul art. 25 din Constituție (1994) clarifică faptul că libertatea persoanei poate fi restrânsă de către stat, deși doar în cazurile prevăzute de lege. Deci unele forme de privare a libertății sunt permise, iar altele nu. Art. 25 interzice privațiunea arbitrară și ilegală a persoanei.

Prevederile alin. (2)-(6) din art. 25 din Constituţie enumeră condiţiile esenţiale care urmează a fi respectate în procedura de urmărire penală. Astfel, art. 25 reglementează condiţiile în care se pot realiza percheziţii, reţineri, arestări. Toate aceste măsuri sunt permise numai în cazurile şi cu procedura prevăzută de lege.

Codul de Procedura penală al Republicii Moldova (2003) instituie condiții cerute de lege pentru legalitatea retinerii ori arestării unei personae (Titlul V)**.** Atât arestarea cât și reținerea aduc atingere libertății individuale și ele se pot aplica numai atunci când există motive legale, pe care persoana are dreptul să le cunoască. Dacă motivele legale care au au dus la procedura de arestare a persoanei au dispărut, în mod obligatoriu aceasta va fi eliberată.

În Codul Penal (2002) și Codul de Procedură Penală sunt prevăzute măsuri legale de protecție în e*xtenso* a dreptului la libertate. Privarea ilegală de libertate (art. 166 CP al RM) reprezintă o infracțiune care restrictionează posibilitatea persoanei de a se deplasa și acționa conform voinței și intereselor sale, care-i sunt ocrotite de lege. Infracțiunea aceasta se poate realiza prin două modalități; printr-o acțiune, făptuitorul inchizând persoana într-o încăpere, impiedicându-I deplasarea, sau printr-o inacâiune în cazul nepunerii în libertate a persoanei lipsită de libertate în mod legal, dupî încetarea cauzei care a determinat luarea măsurii respective.

Generalizând cele expuse menționăm că dreptul la libertate reprezintă dreptul de a transpune în practică toate insușirile, atributele, interesele și dorințele raționale și legitime ale omului, singura limită fiind aceea a legii, cu respectul datorat aceluiași drept recunoscut semenilor sai. Dreptul la libertate este garantat fiecărei persoane și prezintă numeroase aspecte: dreptul la libertate morală sau psihică, dreptul la libertate fizică sau de mișcare, dreptul la inviolabilitatea domiciliului, a corespondenței, s.m.d.

Dreptatea este cea dintâi virtute a instituțiilor sociale, așa cum este adevărul pentru sistemele de gândire. Fiecare persoană posedă o inviolabilitate întemeiată pe dreptate și pe care nu o poate nesocoti

nici chiar bunăstarea societății ca întreg. Din acest motiv, dreptatea contestă faptul că pierderea libertății pentru câțiva poate fi justificată dacă duce la un bine mai mare pentru ceilalți. Prin urmare, într-o societate dreaptă, libertățile conferite de poziția de egalitate în drepturi a cetățenilor (*equal citizenship*) sunt considerate ca de la sine înțelese; drepturile garantate de dreptate nu sunt subiect al târguielii politice sau al calculelor legate de interesele sociale.

Minimalizarea constrângerilor (restricțiilor, barierelor, limitelor, obligațiilor, interdicțiilor etc.), ce stau în calea spre soluționarea problemei libertății în societățile post-totalitare, poate fi obținută în condițiile unei autentice democrații, printre ”instrumentele” esențiale ale căreia notăm statul de drept și legitimitatea.

Bibliografie

1. Aristotel, Politica, Editura IRI, Bucureşti, 2001.
2. Bogdan D., Selegean M. Drepturi şi libertăţi fundamentale în jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului. București: All Beck, 2005.
3. British Library, Treasures in full Magna Carta, pe http://www.bl.uk/treasures/magnacarta/ basics/basics.html.
4. Bucha J. British Library, Treasures in full Magna Carta, pe http://www.bl.uk/treasures/ magnacarta/basics/basics.html.nan, Limitele libertăţii.
5. Buchanan J. M. Limitele libertății ”Între anarhie şi Leviathan” (Traducere de Liviu Papuc). București: Institutul european, 1997.
6. Deleanu I. Drepturile subiective şi abuzul de drept. Cluj-Napoca: Dacia, 1998.
7. Dissescu C. Dreptul constituţional. București: Ed. Librăriei SOCEC-Co, Societate anonimă, 1915.
8. Drăganu T. Declaraţiile de drepturi ale omului şi repercusiunile lor în dreptul internaţional public. București: Lumina Lex, 1998.

9. Grecu R. Constantin Stere despre dreptul la libertatea individuală. În: Avocatul poporului, 4, 2009.
10. Justitia nihil expetit praemii (Cicero) - Dreptatea nu aşteaptă răsplată http://jrbucurfloriang abriel.blogspot.md/2010/07/dreptatea-vs-libertatea-individuala.html
11. Kant Em. Religia doar în limitele raţiunii. (Traducere de Radu Gabriel Parvu). Bucureşti: Humanitas, 2013.
12. Mill J. St. Utilitarismul (traducere de V. Mureşan). Selecţia Filozofie-Societate Bucureşti: Ed. Alternative. 1994.
13. Nagel T. Veşnice întrebări. Bucureşti All, 2004.
14. Nemo Ph. Histoire des idées politiques dans l'Antiquité et au Moyen Age, Presses Universitaires de France, Paris, 1998.
15. Platon, Republica, Editura IRI, Bucureşti, 1999.
16. Popa N., Dogaru I., Dănişor Gh., Dănişor D. C. Filosofia dreptului. Marele curente. Bucureşti: Beck, 2010.
17. Rawls J. O teorie a dreptăţii. Iaşi: Universitatea "A.I. Cuza", 2012.
18. Rousseau J. J. Despre contractul social sau Principiile Dreptului Politic (Traducere de N. Daşcovjci). Bucureşti: Mondero, 2007.
19. Sartre J. P. L'existentialisme est un humanism. Paris: Ed. Nagel, 1964.

ROLUL SECURITĂȚII UMANE ÎN PROCESUL DE REDIMENSIONARE A VALORILOR DEMOCRATICE ÎN CONDIȚIILE SOCIETĂȚII INFORMAȚIONALE

THE ROLE OF HUMAN SECURITY IN THE PROCESS OF RESIZING OF DEMOCRATIC VALUES IN CONDITION OF INFORMATIONAL SOCIETY

Serghei SPRINCEAN
Dr., conf. univ.,
cercetător științific coordonator, secretar științific
Institutul de Cercetări Juridice și Politice

Summary

A wide spectrum of controversial aspects related to the process of assuring of human security in conditions of transition of informational society and of resizing of axiological system of democratic values are stressed in the article, in the context of globalization and aggravation of the global crisis. The field of assuring of human security has a special importance in conditions of amplification of multidimensional global crisis, regarding all sides of social life, profoundly affecting also the private life of citizens, menacing with disappearance even the whole manhood. The major role of assuring human security in the process of overpassing global crisis is invaluable, since it comes to combine the most diverse and most performing methodologies, technologies and resources in the way of achieving the proposed objective. For the realization of overtaking the global crisis and of assuring the survival for the humanhood in optimal conditions, there are involved important human forces such as of intellectual kind but also informational technologies, for theoretical and practical elaboration of the plan and program for exit from the global crisis by creation and establishing informational society, for optimal implementing of these strategies. The strengthened informational society by the positive and

creative potential of the process of securitization of the public practices of counteraction to the global crisis through intellectualization of society, meaning enhancing of the significance and social role of intellectuality or by securitization of social processes through raising the level of protection of human communities and of the human being in situation of fast development of potentially dangerous technologies and knowledge.
***Keywords**: human security, democracy, informational technologies, synergetics, decision-making, global danger*

Problematica securității umane, cu terminologia specifică acesteia, au fost utilizate pentru prima dată în actele oficiale ale Organizației Națiunilor Unite în anul 1992, și anume în „Agenda pentru Pace: diplomație preventivă, pacificare și menținere a păcii" – un raport în care Secretarul general al ONU la acel moment B. Boutros-Ghali marca necesitatea realizării unei „*abordări integrate asupra securității umane*" în contextul proceselor de pacificare și menținere a păcii în epoca de după finalizarea „războiului rece", cu scopul de a elucida cauzele profunde ale conflictelor de diferit nivel din acea perioadă de pe mapamond și din Europa, cu impact determinant asupra domeniilor economic, social și politic [1].

Însă cel mai cunoscut fapt care a consacrat pe plan mondial concepția referitor la securitatea umană a constituit momentul menționării acesteia în Raportul de Dezvoltare Umană al Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare din anul 1994 [2]. În cadrul acestui Raport, securitatea umană a fost prezentată ca o concepție nouă a securității ce impunea primatul asigurării securității persoanei și care venea să substituie conceptul tradițional al securității centrat pe siguranța statului. La fel, în acel Raport al PNUD din 1994, securitatea umană era definită doar într-un dublu sens ca eliberare de frică și ca eliberare de nevoi, astfel reiterând cele două principii ale securității umane, devenite tradiționale și fundamentale pe parcursul ultimelor decenii.

O altă etapă de îmbogățire a conceptului securității umane a constituit anul 2005, când în documentul final al Summit-ului Mondial din acel an a fost menționat că „toți indivizii umani, în special persoanele vulnerabile, au dreptul la eliberarea de frică și de nevoi, precum și la oportunitate egală de a se bucura de drepturile proprii și a-și dezvolta plenar potențialul uman” (paragraful 143 al Rezoluției 60/1 adoptate la 16 septembrie 2005 de Adunarea Generală a ONU) [3]. În consecința acestei explicații, în anul 2012 Adunarea Generală a ONU a propus o viziune nouă general acceptată a conceptului de securitate umană reflectată în Rezoluția 66/290 adoptată la 10 septembrie [4]. Astfel că securitatea umană a fost regândită și reconcepută ca o abordare comprehensivă ce vine în sprijinul statelor membre ale ONU pentru identificarea mai facilă a provocărilor globale de vârf la adresa supraviețuirii, vieții și demnității oamenilor. Securitatea umană este recunoscută ca făcând conexiunea dintre pace, dezvoltare și drepturile omului precum cele civile, politice, economice, sociale și culturale. Drept urmare a acestui document, este promovat și al treilea element intrinsec și fundamental al concepției securității umane, cel ce se referă la libertatea individului uman de a trăi cu *demnitate*, în afara sărăciei și disperării, pe lângă eliberarea de teamă și de nevoi, consfințite ca elemente de bază ale drepturilor omului încă din anul 1948 de la adoptarea de către ONU a Declaraţiei universale a drepturilor Omului.

În primul deceniu al sec. XXI, în multiple lucrări științifice apar viziuni noi și interdisciplinare asupra securității umane într-o conexiune interdependentă cu teoria moralei [5, p. 59]. În acest context este relevantă aducerea în discuție a unor opere de referință din domeniul conceptualizării securității umane dintr-o perspectivă polidisciplinară, cum este cea a unor autori originali din domeniul științelor politice și al studiilor de securitate, precum T. Shahrbanou și A. Chenoy pe tema implicațiilor multiple ale conceptului de securitate umană, editată în 2007. Prima dintre acești autori este o

cercetătoare afgană, director al Centrului de Pace și Securitate Umană a Institutului de Științe Politice (Sciences Po) din Paris, făcând parte din grupul de lucru al Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD) pe problematica securității umane, a contribuit substanțial în cadrul procesului de pregătire a rapoartelor de Dezvoltare Umană ale ONU, pe când A. M. Chenoy este o cercetătoare perspicace a fenomenului securității umane și profesor de științe politice și relații internaționale a Universității „Jawaharlal Nehru" din New Delhi, India. În viziunea acestor autori, conceptul de securitate umană se consideră că pune un accent deosebit pe valori și pe o abordare normativă a domeniului securității, spre deosebire de alte modele dominante în studiile de securitate, precum cel realist, ce operează preponderent cu fapte și analize retrospective și mai puțin cu teorii și norme abstracte cu caracter prospectiv. Se propune ideea precum că concepția securității umane se dorește a fi un set de standarde morale din domeniul eticii aplicate, care stabilește exact limitele etice ale comportamentului și în relațiile internaționale. De asemenea, conceptul securității umane indică asupra unor finalități ultime bine definite, ale eforturilor de asigurare a securității ce se reduc, în mare parte, la edificarea bunăstării ființei umane. Dacă din perspectivă realistă, motivația morală în procesul de asigurare a securității se consideră a fi rațiunea de stat: „raison d'etat", atunci în cadrul concepției securității umane imperativul moral devine rațiunea de a exista - „raison d'etre" [6, p. 20]. Aceste teoretizări ale corelației dintre securitatea umană și morală, fără dubii, sunt foarte valoroase în vederea dezvoltării conceptuale a termenului. Cu toate acestea, se pierde din vedere procesul de evoluție a eticii ca domeniu de cercetare a normelor morale, dar și ca set de valori prospective adânc înrădăcinate în mentalitatea socială și individuală. Reieșind din aceasta, corelația dintre concepția securității umane și abordarea bioetică drept o etapă superioară a dezvoltării teoriei moralei în condițiile crizei globale ar fi capabilă nu doar să diferențieze pe etape evoluția studiilor de securitate în dependență de încărcătura morală a

abordărilor, dar și să direcționeze în mod util și benefic evoluția concepțiilor cu privire la securitate către soluționarea imperativelor civilizaționale care stau actualmente în fața omenirii, precum dezvoltarea durabilă și depășirea sustenabilă a crizei globale.

T. Owen și P. H. Liotta reprezintă, la fel, cercetători de importanță în contextul dezvoltării conceptuale a securității umane. În opinia acestora, securitatea umană încă urmează a fi completată cu conținut, din simplul motiv că abordarea dată nu este suficient de bine și uniform înțeleasă, atât de cercetători, cât și de politicieni sau militari. Ei realizează o abordare teoretică de definire și dezvoltare a conceptelor de bază cum ar fi riscurile, amenințările și vulnerabilitățile în domeniul securității umane. Analizează impactul *Doctrinei de securitate umană pentru Europa*, emisă de UE în 2004, considerând ca va fi foarte dificilă aplicarea recomandărilor Raportului Barcelona referitor la capacitățile de securitate ale Europei pe motivul că doctrina dată se autolimitează în a înțelege securitatea umană în sens îngust ca soluționare și stopare a violențelor [7, p. 47]. Din altă perspectivă, încercările de implementare a concepției securității umane, trebuie susținute și stimulate, fiind un motiv suplimentar de dialog între comunitatea științifică și clasa politică spre binele comun. Cercetătorii N. MacFarlane și Foon Khong Yuen au analizat critic întreaga istorie a elaborării concepției securității umane pe filiera ONU, ajungând la concluzia că sunt mari șanse ca această concepție să nu-și poată realiza în totalitate potențialul transformator al mentalităților și realității, pe motivul înrădăcinării tradițiilor milenare a metodelor violente și militare de promovare și abordare a securității în societățile tradiționale în pofida procesului de globalizare [8, p. 71].

O altă perspectivă asupra securității umane a fost propusă de cercetătoarea B. von Tigerstrom, care vine să afirme că promovarea acestei concepții nu va putea avea efecte pe termen lung la nivelul persoanei umane fără fortificarea cadrului normativ internațional [9, p. 20]. Fără dubii că un astfel de mesaj e cazul să aibă un ecou

adecvat în organizațiile internaționale, dintre care cea mai influentă este ONU, unde său Consiliu de Securitate necesită de a fi învestit cu noi atribuții și responsabilități, conform concepției de asigurare a securității umane. În același context, vine să confirme și M. S Weinert că, în plan internațional, securitatea este conceptualizată ca lipsă a atentatelor la suveranitatea statelor și mai apoi ca asigurare a necesităților persoanei [10, p. 155]. Cu alte cuvinte, fiind larg folosită concepția realistă asupra securității în plan internațional, fiind necesară o coagulare a comunității internaționale, o amplificare a încrederii reciproce dintre comunitățile locale, bazate pe o raționalizare a proceselor de securizare, pentru o mai sustenabilă promovare și implementare a concepției securității umane. Aspectele etice ale securității umane în epoca globalizării reprezintă o preocupare a cercetătorului P. J. Burgess [11, p. 52]. Se consideră că, odată cu amplificarea procesului de globalizare, concepția securității umane generează tot mai multe provocări etice inedite. Totuși criza globală multidimensională dictează și configurează agenda de securitate, iar aspectele morale contradictorii fac parte din totalul efectelor, dar și al cauzelor crizei globale. Procesul globalizării și impactul său benefic asupra conceptualizării comune a securității din perspectiva valorilor civilizaționale similare reprezintă subiectul abordat de cercetătorii P. Battersby și J.M. Siracusa [12, p. 61]. Însă globalizarea nu are numai efecte benefice și beneficii nete, inclusiv în raport cu promovarea securității umane, aducând un anumit prejudiciu felului social unic de existență și spiritualitate al comunităților mici, care se simt amenințate de globalizare, care, la rândul său, se poate transforma într-un pericol pentru securitatea umană. D. Roberts intervine în disputa academică cu referință la securitatea umană prin sublinierea aspectelor biopolitice în contextul necesității edificării unui guvern internațional global pe seamă căruia poate fi pusă sarcina promovării normative a securității umane [13, p. 87]. Aceasta reprezintă o abordare ingenioasă din perspectiva accentuării factorului biologic ca fiind unul fundamental în procesul

de conceptualizare a securității umane, la fel și factorul etic fiind unul firesc naturii umane, fără de care nu poate fi concepută apropierea constructivă, neconflictuală și nonviolentă dintre culturi și civilizații în epoca globalizării.

O cercetătoare canadiană de origine română, C. Bădescu, își aduce contribuția la dezvoltarea concepției cu privire la securitatea umană prin sublinierea necesității dezvoltării noțiunilor de intervenție umanitară în virtutea responsabilității statelor cu potențial economic superior de a proteja persoana umană în regiunile de conflict sau afectate de calamități [14, p. 27]. Scopul intervențiilor umanitare ale statelor și organizațiilor internaționale se referă strict la restabilirea nivelului acceptabil de securitate a persoanei și de protecție a drepturilor sale fundamentale. Cu toate implicațiile pozitive posibile pentru asigurarea securității umane, o astfel de abordare a relațiilor internaționale generează o dilemă încă nesoluționată în contextul dreptului statelor la suveranitate pe teritoriul său național, iar expertiza și constatarea degradării și încălcării securității umane rămân în zona percepțiilor arbitrare și un subiect ușor de manipulat în interesul unor factori geopolitici. Ca rezultat, putem conchide referitor la conceptul securității umane că a fost promovat încă de la primele încercări de teoretizare, ca o viziune nouă, mai largă, asupra securității în comparație cu cea dominantă în perioada „războiului rece", concept trebuie completat cu potențialul eticii pentru a reuși pe deplin de a pune accentul pe individul uman, cu demnitatea și potențialul său creativ, plasat în centrul tuturor eforturilor de asigurare multiaspectuală a securității.

Este de remarcat faptul că și oamenii de știință din Republica Moldova, preponderent din domeniul filosofiei sociale, spre exemplu acad. A.D. Ursul, și-au adus contribuția deosebită în calitate de precursori ai concepției securității umane în perioada sfârșitului „războiului rece" prin sublinierea caracterului sistemic al schimbărilor din proximitatea vieții umane, precum și privitor la conexiunea și interdependența pericolelor și riscurilor de mediu cu

cele din sfera socială [15, p. 37]. Cu toate meritele remarcate, primele încercări de conceptualizare a sferei securității umane în contextul intensificării proceselor sociopolitice în epoca post-industrială, a riscurilor și amenințărilor complexe pentru individul uman, suferă de o oarecare superficialitate și utopie în perspectiva insuficienței elaborării setului de acțiuni pentru o sustenabilă și deplină aplicare practică a acestor concepții prin construcția și edificarea unor sisteme viabile de securizare a persoanei umane într-un mediu social, natural și economic extrem de instabil și ostil unei dezvoltări graduale și predictibile a omului.

Profesorul moldovean V. Moraru analizează problematica securității din perspectivă mediatică, subliniind importanța informației prezentate în mass-media pentru publicul larg, care uneori poate afecta și securitatea națională sau, mai des, informația dată poate fi prezentată ca fiind secretizată, pentru a transforma procesul politic într-un show mediatic cu impact manipulator asupra societății [16, p. 58]. În acest context, securitatea umană a populației dintr-un anumit spațiu mediatic poate fi periclitată prin interferența în acest spațiu a diverselor interese contrare și destructive, generate de factori destabilizatori, de origine externă sau internă față de sistemul în cauză. Dreptul omului la informare corectă, la participare politică în condiții echitabile la fel poate fi desconsiderat și neglijat prin transformarea procesului politic, a dezbaterilor publice într-un spectacol regizat de anumite elite sau cercuri influente. Problematica libertății ca o condiție pentru asigurarea securității informaționale a fost analizată de către cercetătorii V. Moraru și S. Moraru, potrivit cărora „informaţia, privită în ansamblu, înseamnă cunoaștere, iar cunoașterea conduce inevitabil la progresul tehnologic, și, dintr-o altă perspectivă, la descătușarea persoanei umane și la afirmarea ei plenară, realizarea propriei libertăţi” [17, p. 159]. Prin urmare, libertatea persoanei este direct proporțională nivelului de asigurare a securității informaționale cu impact determinant asupra securității umane, iar metoda informațională de asigurare a securității contribuie

decisiv la garantarea drepturilor și libertăţilor fundamentale ale cetăţenilor, asigurarea unui nivel de trai decent populaţie, potrivit autorilor. Totuși, pentru a obține un efect durabil al securizării informaționale a unui spațiu cu repercusiuni clare asupra siguranței pe termen lung a cetățenilor, se cere o participare și implicare a societății civile, a opiniei publice, nu doar în contextul diversificării surselor de informare, dar și în identificarea și anihilarea cauzelor dezinformării și manipulării premeditate. Aceiași autori propun spre atenție o cercetare asupra securității naționale, tratată ca problemă politologică, din perspectiva ultimelor elaborări în domeniu. În așa fel, securitatea națională e strict legată de bunăstarea și buna funcționare a comunității umane în care nu pot fi încălcate drepturile și libertățile fundamentale ale omului [18, p. 172]. Cu toate acestea, securitatea națională nu poate fi concepută doar ca securitate externă a unui stat care vizează apărarea intereselor naționale ci, în epoca postmodernă, securitatea umană înglobează orice formă de asigurare a unei stabilități și progres a ființei umane întâi de toate. Iar cercetătoarea A. Rotari identifică informația și memoria socială ca surse de o importanță crucială pentru aprofundarea și dezvoltarea concepției securității umane, menționând că circuitul mai intens al informației sociale înrădăcinat în memoria sociumului are menirea să accelereze și să stabilizeze procesele de dezvoltare durabilă și de asigurare a securității umane în contextul fluctuant și instabil al lumii contemporane [19, p. 556]. Considerăm că menirea și scopul securității umane, precum și a dezvoltării durabile, este de a oferi o perspectivă nouă de modernizare și îmbunătățire vieții umane prin soluționarea celor mai grave probleme cu care se confruntă, prin schimbarea mentalității față de propria existență și propria valoare a persoanei umane care să conducă la transformări calitative la nivel colectiv, dar și la nivelul biosferei și mediului de viață al omului, iar rolul informației și memoriei sociale este să asigure o conexiune sigură dintre cele trei planuri ontologice: trecut, prezent și viitor, pentru a nu pierde viziunea de ansamblu asupra perspectivelor și

tendințelor de evoluție a omenirii pe parcursul întregii sale existențe în contextul transformărilor rapide și profunde din perioada contemporană.

O perspectivă nouă asupra securității umane propune cercetătoarea din România N. A.-M. Munteanu, referindu-se la importanța comunicării mediatice în contextul stabilizării sociopolitice în regiunile de conflict, cu impact asupra securității cetățenilor [20, p. 475]. În consecință, suportul mediatic, informarea adecvată a populației și furnizarea datelor corecte pentru autorități în cadrul operațiunilor de menținere a păcii în zonele de conflict se dovedesc a fi elemente inerente unei colaborări benefice și utile dintre forțele de menținere a păcii cu populația ce necesită protecție și ajutor, în vederea stabilizării situației și securizării populației civile.

Problematica securității a fost analizată din diverse perspective de către cercetătoarea rusă T.V. Vladimirova care studiază problematica securității din perspectivă filosofico-sinergetică într-un șir de lucrări. Astfel, ordinea socială, în viziunea acestui autor, poate fi asigurată doar prin fortificarea securității, pe de o parte [21, p. 21]. Pe de altă parte, pentru fiecare persoană umană ordinea socială reprezintă o valoare în sine [22, p. 75], totuși autorul pretinde că interesele individului uman, precum și cele sociale nu pot fi apărate în alt mod decât prin implicarea statului, ceea ce reprezintă o opinie combătută prin concepția securității umane asigurare nu doar la nivel instituțiilor statului, ci și prin diverse mecanisme locale și comunitare, care sunt monitorizate și la nivel internațional de organisme specializate. Autorul analizează abordarea structurală și sinergetică asupra fenomenului securității ca un element capabil să genereze stabilitate ordinii sociale cu condiția amplificării deviației în cadrul acestui fenomen [23, p. 16]. Securitatea devine un sistem social compus din relații sociale, oameni, instituții etc., iar deviația, din perspectivă sinergetică, conferă o plasticitate acestui sistem și o adaptabilitate mai mare la necesitățile sociumului. Într-o altă lucrare,

este cercetată problematica securității informaționale din perspectiva naturii sale sociale, în care se menționează că principalele riscuri pentru om în era tehnologiilor înalte se conțin în posibilitățile extinse de manipulare informațională a individului prin intermediul rețelelor de socializare sau exploatând necesitatea permanentă a naturii umane în noi informații și date [24, p. 199]. Considerăm că securitatea umană în epoca tehnologiilor comunicaționale de vârf poate și trebuie să țină cont de aceste pericole și vulnerabilități sporite, totodată, trebuie luate în calcul și avantajele și oportunitățile deosebite ce apar în acest context, legate mai ales de transparentizarea și democratizarea spațiului public prin accesul facil la utilizarea tehnologiilor moderne.

Un alt cercetător din Federația Rusă, A. A. Mishcerikov, este preocupat de problematica securității umane în plan teoretic și practic în contextul progresului tehnologiilor informaționale contemporane [25, p. 19]. Acest cercetător relevă în lucrarea sa rolul statului, al societății civile și al personalității umane în formarea sistemului comun de asigurare a securității, subliniind posibilitățile și riscurile de apariție a conflictelor în societate ce ar afecta libertatea și securitatea persoanei umane în condițiile unei societăți informaționale ce tinde să extindă controlul său deplin asupra personalității cetățenilor, reducând spațiul libertății lor. În acest context, în disonanță cu A. A. Mishcerikov, considerăm că securitatea umană stabilește ca prioritate asigurarea intereselor persoanei în fața intereselor statului, perceput ca garant al acestor drepturi ale omului, pe lângă alte instituții și organisme ale societății civile, cele de pe plan internațional etc., iar progresului tehnologiilor informaționale contemporane nu doar amplifică riscurile pentru libertatea și spațiul privat al persoanei umane, dar mai și contribuie la valorificarea unor oportunități importante pentru fortificarea securității umane, în special cele legate de informare mai exactă, comunicare mai rapidă și mai calitativă, învățare mai profundă etc.

Potrivit teoriei sinergeticii, în cadrul oricărui sistem autoorganizat, inevitabil există şi elemente entropice, de balansare, necesare unei funcţionări durabile a sistemului, viziune promovată și de A. Suhanov [26, p. 16]. Contrabalansând orientarea organizată a informaţiei, entropia socială, ca disfuncţie a sistemului de organizare publică şi, totodată, în calitate de componentă intrinsecă a sistemului social viabil autoorganizat este importantă, potrivit profesorului moldovean T. N. Țîrdea, iar studiul diferitelor aspecte ale acesteia devine tot atât de necesar ca şi cercetarea informaţiei sociale, ca mobil organizatoric al progresului social [27, p. 26]. Furnizarea informaţiei sociale cât mai exacte, mai operative şi oportune, inclusiv cu ajutorul mediilor informatice computeriale, reprezintă antidotul degradării atât structural-organizaţionale, cât şi morale a sociumului, alături de moralizarea intensivă a sociumului în genere, a sferei politicului şi a domeniului decizional, în mod special, într-un mediu politic predominant entropic, haotic, precum cel contemporan, supus unor constrângeri externe ca schimbarea climei, degradarea mediului ambiant până la o stare inacceptabilă, inutilizabil pentru un trai uman decent, în condiții de insuficienţă a resurselor naturale în genere, a celor energetice în mod particular, fiind permanent bulversat de nenumărate crize şi șocuri sociale interne în strânsă corelare cu fenomenele şi procesele politice globale.

În contextul dat este important de menționat că Republica Moldova, spre exemplu, a avansat mult în domeniul implementării tehnologiilor informaționale contemporane, conform Raportul național de dezvoltare umană pentru anii 2015-2016. Astfel, „contribuția sectorului ICT la PIB în 2015 a constituit 8%, iar penetrarea serviciilor Internet a fost de 64%. Jumătate din populație - 1.946.111 cetățeni sunt utilizatori de Internet. Cei mai mulți dintre aceștia sunt utilizatori frecvenți ai Internetului, ei fiind conectați la Internet de viteză. Conform ultimelor date, ponderea abonaților care accesau Internetul prin fibră optică era de 55,6%, în baza

tehnologiilor xDSL - 37,1%, prin cablu coaxial - 6,9% și în baza altor tehnologii - 0,4%" [28, p. 92].

Soluţionarea problemei supravieţuirii omenirii în condiţii decente, asigurând toate premisele necesare pentru un nivel înalt de viaţă și de securitate umană al fiecărui individ, dar şi al umanităţii în ansamblu, în perioadele ulterioare de după depăşirea crizelor ce ameninţă civilizaţia contemporană, depinde în mare măsură de găsirea unei formule funcţionale pentru stabilirea unui control social eficient, inclusiv prin diverse surse mass media, asupra procesului de dirijare socială, mai ales în cazul procesului managerial folosind tehnologii biologice şi informaţionale avansate, la care marea majoritate a populaţiei nu are acces, spre a asigura o dezvoltare durabilă a întregii civilizaţii umane în condiţii de echitate. Astfel, se poate remarca un şir de mecanisme ce se impun a fi puse în aplicare pentru realizarea acestui deziderat, aflându-se într-o interdependenţă sistemică. Democratizarea accesului la deciziile politice şi sociale de importanţă cardinală pentru societate, fortificarea sistemului juridic şi de apărare a drepturilor şi libertăţilor omului, creşterea importanţei fundamentării ştiinţifice a procesului de guvernare şi proiectelor sociopolitice, mecanisme importante dar care pe departe sunt depăşite de rolul mediator în cadrul stabilirii unui control social eficient asupra procesului decizional din sfera sociopolitică, al fortificării şi sprijinirii mass media ca a patra putere în stat şi cel al expertizării etice a proiectelor, politicilor și strategiilor macro-sociale propuse spre a fi implementate în practica socială de către clasa politică.

Bibliografia

1. *An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-keeping* http://graduateinstitute.ch/files/live/sites/iheid/files/shared/Winter/protected/Boutros%20Boutros%20Ghali%20Agenda%20for%20Peace.pdf (vizitat 26.12.2017).

2. *Raportul de Dezvoltare Umană al Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare 1994* http://hdr.undp.org/en/content/human-development-report-1994 (vizitat 16.12.2017).
3. *World Summit Outcome 2005*. https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/487/60/PDF/N0548760.pdf (vizitat 21.12.2017).
4. *Rezoluția 66/290 adoptată la 10 septembrie 2012 de Adunarea Generală a ONU* http://www.un.org/humansecurity/sites/www.un.org.humansecurity/files/hsu%20documents/GA%20Resolutions.pdf (vizitat 26.12.2017).
5. Sprincean S. *Securitatea umană și bioetica. Monografie*. Chișinău: F.E.P. "Tipografia Centrală". 2017, 304 p.
6. Shahrbanou T., Anuradha M. Ch. *Human security. Concepts and implications.* London, New York: Routledge. 2007. 272 p.
7. Liotta P. H., Owen T. *Why Human Security? In: Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations. Vol.* VII. 2006, p. 37-54.
8. MacFarlane N., Khong Y. F. *Human Security and the UN: A Critical History*. Bloomington: Indiana University Press, 2006. 346 p.
9. Tigerstrom B. von. *Human Security and International Law: Prospects and Problems.* Oxford: Hart Publishing, 2007. 254 p.
10. Weinert M.S. *From State Security to Human Security*. In: The Ashgate Research Companion to Ethics and International Relations / Patrick Hayden (ed.). Farnham: Ashgate, 2009, p. 151-165.
11. Burgess P. J. *The ethical challenges of human security in the age of globalization*. In: Rethinking human security. / Eds.

M. Goucha & J. Crowley. Oxford: Wiley-Blackwell, 2008, p. 49-64.
12. Battersby P., Siracusa J. M. *Globalization and Human Security*. New York: Rowman & Littlefield Publishers. 2009. 252 p.
13. Roberts D. *Global governance and biopolitics. Regulating human security*. London, New York: Zed Books, 2010. 195 p.
14. Badescu C. *Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect: Security and Human Rights*. London: Routledge, 2010. 212 p.
15. Урсул А. Д. *Ускорение, интенсификация, экология* (Филос. методол. аспекты). / АН МССР, Отд-ние философии и права. Кишинев: Штиинца, 1988. 279 p.
16. Moraru V. *Turning politics into a show and security*. În: Strategic impact (Bucureşti, UNAp), nr. 2 (19), 2006, p. 57-60.
17. Moraru V., Moraru S. *Securitatea informațională ca o condiție a libertății*. În: Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice, nr. 1, 2014, p. 159-165.
18. Moraru V., Moraru S. *Securitatea națională ca problemă politologică*. În: Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice, nr. 2, 2015, p. 169-177.
19. Rotari A. *Memoria socială şi informaţia socială – surse fundamentale în strategia de asigurare a securităţii umane: aspecte teoretico - metodologice*. În: Anale științifice ale IP USMF «Nicolae Testemițanu» / Probleme actuale de sănătate publică şi management. 17-19 octombrie 2012. Ediţia XIII-a. Volumul 2, Chișinău: CEP „Medicina”, 2012, p. 533-537.
20. Munteanu N. A.-M. *Rolul comunicării mediatice în operația de stabilitate. Interferențe cu securitatea umană.* În: Political Science, International Relations and Security Studies. International Conference Proceedings. The VIIIth Ed. [Sibiu], 23-25.05.2014, p. 473-482.

21. Владимирова Т. В. *Безопасность как устойчивость социального порядка*. În: Труды института / Ин-т ФСБ России (г. Новосибирск). Новосибирск. № 37, 2010, p. 16–31.
22. Владимирова Т.В. *Проблема устойчивости порядка как угроза безопасности*. În: Национальная безопасность. № 2. 2013, p. 67-87.
23. Владимирова Т. *Безопасность как устойчивость социального порядка в условиях возрастания девиации*. În: Национальная безопасность / Nota bene. № 1(24), 2013, p. 12-19.
24. Владимирова Т. В. *Социальная природа информационной безопасности*. Москва: АНО Изд. Дом «Науч. обозрение», 2014. 239 p.
25. Мищериков А. А. *Безопасность и свобода личности в информационном обществе: анализ проблемы*. În: Теория и практика общественного развития. № 1. 2011, p. 18-22.
26. Суханов А.П. *Информация и человек*. Москва: Сов. Россия. 1980. 203 p.
27. Цырдя Ф. Н. *Социальная информация. Философский очерк*. К.: Штиинца, 1978. 143 p.
28. *Republica Moldova: Inegalități în dezvoltarea umană.* Raportul național de dezvoltare umană 2015-2016. Chișinău: IDIS Viitorul, PNUD Moldova. 2017. 168 p.

CULTURA JURIDICĂ ȘI PERSONALITATEA UMANĂ – GARANT AL RESPECTĂRII DREPTURILOR OMULUI
CULTURA JURIDICĂ ȘI PERSONALITATEA UMANĂ – A GUARANTOR OF RESPECT FOR HUMAN RIGHTS

Arina ANTOCI,
doctor, conferențiar universitar,
Universitatea Agrară din Moldova

Abstract

Legal culture is a way of the spiritual culture of society, a component part of the general culture.

It finds expression in citizens' knowledge of the basics of legal knowledge, the need to transpose the provisions of legal norms into life, in each person's understanding of social responsibility, the intransigence of crime and their fight.

Cultura juridică este parte integrantă a culturii umane care definește totalitatea cunoștințelor juridice, a proceselor, normelor și posibilităților de a folosi legislația și de a le respecta în practica cotidiană social-juridică de către membrii unei societăți.

În primul rând, cultura juridică este un criteriu al nivelului de dezvoltare a omului. Dacă dreptul și alte instrumente juridice creează un mediu favorabil pentru activitate, atunci cultura intervine pentru înlăturarea comportamentului ilegal.

În al doilea rând, cultura juridică înglobează toate valorile juridice care au fost adoptate de omenire de-a lungul istoriei, de aceea o atitudine potrivită față de aceasta determină progresul social.

În al treilea rând, cultura juridică asigură dezvoltarea ordinii, a statului și sistemului de drept. Dar ce este cultura?

În acest sens, Edgar Morin afirmă că "omul este o fiinţă culturală prin natură pentru că este o fiinţă naturală prin cultură". Deci, cultura este un fel de a doua natură a omului, o natură

secundară, apărută prin îmbogăţirea naturii primordiale fără însă a vorbi de o ruptură radicală între cele două realităţi. Ele se combină permanent în fiinţa umană.

Pentru om, cultura reprezintă mediul specific de existenţă. Ea delimitează un domeniu existenţial, caracterizat prin sinteza dintre obiectiv şi subiectiv, dintre real şi ideal. Cultura defineşte sintetic modul uman de existenţă şi este simbolul forţei creatoare a omului. Ea reprezintă un adevărat sistem de valori.

S-au căutat tot felul de definiri şi de explicaţii care să stabilească sfera în care se mişcă cultura ca realitate sau concept. Pentru a surprinde mai bine acest aspect putem face o apreciere legată de partea materială şi cea spirituală a creaţiei întrucât ele reprezintă laturile constitutive ale vieţii umane.

Componenta materială a culturii, care este exprimată de obicei prin termenul de civilizaţie, cuprinde mijloacele şi valorile care asigură reproducerea materială a vieţii sociale, adică procesele existenţei sociale.

Componenta spirituală a culturii cuprinde sistemele de valori în care se cristalizează eforturile de cunoaştere, atitudinile şi reacţiile omului in contact cu ceea ce îl înconjoară. De obicei, acestea îmbracă forma unor sisteme ca filosofia, arta, mitologia, religia, morala, dreptul, etc.

Termenul de cultură a fost preluat de mai toate limbile moderne din limba latină, unde cuvântul cultură avea atât înţelesul de cultivare a pământului, cât şi pe cel de cultivare a spiritului. Se avea în vedere atât ideea de transformare a naturii exterioare omului, cât şi a facultăţilor naturale ale omului, pe care educaţia le poate transforma din potenţialităţi în realităţi.

Cercetările din secolul al XIX-lea au dus la cristalizarea unei prime definiţii care poartă amprenta antropologului Eduard B. Tylor. Acesta porneşte de la studiul culturilor primitive pentru a ajunge la o generalizare care înglobează în conceptul de cultură toate manifestările de viaţă ale unui popor, de la mitologie, limbaj, rituri,

ceremonii, simboluri, cunoştinţe, până la instituţii şi forme de organizare socială.

Putem spune că definirea noţiunii de cultură este de origine engleză, Edward Burnett Tylor (1832-1917), fiind cel dintâi care a văzut-o ca un "ansamblu complex ce include cunoaşterea, credinţele, arta, morala, dreptul, tradiţiile şi orice alte producţii şi modalităţi de viaţă create de omul ce trăieşte în societate"[1].

Astfel, termenul "cultură" a fost introdus în antropologie de către Tylor, pionierul britanic al acestei discipline.

Potrivit lui Al. Tănase[2], putem înţelege cultura punând-o în corelaţii cu cel puţin patru sisteme de referinţă: natură, societate, conştiinţa individuală/socială şi personalitatea umană.

După Ovidiu Drîmba, cultura include în sfera ei atitudinile şi actele privitoare la spirit, la intelect; sferei culturii îi aparţin datinile şi obiceiurile, credinţele şi practicile religioase, divertismentele, operele de ştiinţă, filosofie, literatură, muzică, arhitectură, pictură, etc[3].

Cultura este ca o interpretare a lumii, o lectură si o apreciere a existenţei, un mod de a traduce experienţa în limbaje simbolice.

În raport cu personalitatea umană, cultura reprezintă tot ceea ce omul a dobândit în calitatea lui de membru al unui grup social. Ea este un sistem de idei, de obiceiuri, habitudini, modele comportamentale şi reacţii caracteristice pentru modul de viaţă al unei societăţi. Fiind un rezultat al dorinţei de cunoaştere asupra lumii, un mecanism de adaptare în lupta pentru existenţă, cultura este "numele colectiv pe care îl dăm diverselor creaţii ale omului"[4].

Prin cultură se modelează personalitatea umană, întrucât cultura transmite modele comportamentale, atitudini sociale, reacţii dobândite şi învăţate, întreaga istorie al omului ca fiinţă socială. Cultura păstrează experienţa socială şi cognitivă, deţine formele în care se exprimă conştiinţa de sine a unei societăţi, elaborează şi întreţine mecanismele prin care se afirmă creaţia umană.

Cultura nu este ceva adiacent condiţiilor materiale, nu este un lux ci o latură indispensabilă a existenţei umane, un sistem de creaţii care răspund unor cerinţe existenţiale concrete. Cultura este un patrimoniu al valorilor, un univers axiologic în care omul îşi dobândeşte demnitatea sa. In cultură omul se întâlneşte mereu cu sine însuşi[5].

Cultura, în general, întrunește în sine ansamblul valorilor material și spiritual create și în curs de creare de către omenire în procesul muncii sociale desfășurate de-a lungul istoriei. Cultura exprimă nivelul atins de omenire într-o etapă istorică a dezvoltării societății.

Cultura unui popor are la bază religia, normele morale, obiceiurile, tradițiile, bunele moravuri. Ierarhia valorilor general umane ale unei societăți reprezintă conținutul culturii. Îndatoririle, obligațiunile, limitările sunt produse ale culturii iar drepturile omului reies din volumul de îndatoriri pe care el le are față de societate, de semenii săi, de tot ce îl înconjoară.

Cultura unui individ este o autolimitare, ea îl protejează de degradare, de pustiirea sufletului.

Existența unei multitudini de teze bine argumentate referitoare la ceea ce este cultura condiționează și lipsa unei concepții unice privind semnificația și conținutul culturii juridice. S. Alexeev apreciază cultura juridică drept un nivel de cunoaștere și percepere a dreptului, fenomenul intellectual-emoțional, conceput de conștiința unei întregi societăți sau de un individ în parte. La nivel intelectual, cultura dreptului se manifestă în conținutul dreptului pozitiv, iar la nivel emoțional – în simțul încrederii în drept, în funcția lui regulatorie. În acest sens, cultura dreptului este un element pozitiv al conștiinței juridice și determină comportamentul rațional al individului, care respectă ordinea de drept instituită în societatea în care trăiește în vederea obținerii scopului inițial.

Cultura juridică este o modalitate a culturii spirituale a societății, parte componentă a culturii generale. Ea își găsește

expresia în cunoașterea de către cetățeni a bazelor cunoștințelor juridice, în necesitatea transpunerii în viață a prevederilor normelor juridice, în înțelegerea de către fiecare om a responsabilității sociale, în intransigența față de infracțiuni și combaterea lor.

Educația juridică contribuie la formarea în rândul cetățenilor a sentimentelor convingerii că el întotdeauna va găsi la autoritățile publice un ajutor eficient în apărarea drepturilor și libertăților sale, iar statul îi cere pe bună dreptate să-și îndeplinească obligațiunile ce-i revin.

Astfel, putem menționa că principala funcție a culturii juridice se reduce la: păstrarea valorilor spirituale în domeniul juridic și transmiterea experienței juridice generațiilor viitoare.

Nivelul înalt al culturii juridice presupune că omul nu este un martor pasiv al proceselor din societate, ci manifestă activism social-juridic, utilizează cunoștințele sale juridice pentru consolidarea legalității.

Dacă în sens larg cultura juridică include toate valorile juridice și este parte componentă a culturii individului, atunci în sens îngust, cultura juridică a fiecărui individ include:

- Cunoașterea de către acesta a legislației în vigoare;
- Înțelegerea corectă, respectarea, îndeplinirea, aplicarea și atitudinea intolerantă față de orice încălcare a legalității și legitimității acesteia.

Un element foarte important al culturii juridice este **conștiința juridică,** ce exprimă gradul de intensitate al cunoștințelor de drept și posibilitatea de a percepe și a aplica dreptul, conștientizarea de a respecta legile cu sentimentul dezvoltat de legalitate, echitate, justiție. Prin aceasta se percepe dreptul, idealurile unei societăți drepte și echitabile în care apărarea drepturilor omului la o înaltă calitate este în centrul tuturor începuturilor în perfectarea, adoptarea și aplicarea legilor, ca etalon al societății avansate. Despre conștiința juridică ce derivă din cultura juridică vorbim ca despre o valoare a ființei umane capabilă să însușească categoriile dreptului,

drepturile și libertățile sale. În primul rând, trebuie însușite procedurile existente de soluționare a litigiilor, delictelor, precum și atitudinea acesteia față de lege, justiție și alte organe care aplică legile, mijloacele de apărare, care este atitudinea acesteia față de lege, care este atitudinea ființei umane față de respectarea sau nerespectarea prevederilor legii.

Dicţionarul Explicativ al Limbii Române defineşte „conştiinţa" ca pe un sentiment, intuiţie pe care fiinţa umană o are despre propria existenţă; cunoaşterea intuitivă sau reflexivă pe care o are fiecare persoană despre propria existenţă şi despre lucrurile din jurul său (DEX, 1996). Aceeaşi sursă menţionează că conştiinţa socială este un ansamblu de reprezentări, idei, concepţii, cunoştinţe, mentalităţi ale unei colectivităţi umane, care reflectă condiţiile de existenţă ale acesteia. O formă a *conştiinţei sociale* este **conştiinţa juridică,** care desemnează ansamblul concepţiilor, teoriilor, atitudinilor sentimentelor referitoare la fenomenele juridice. Considerăm corectă noțiunea dată de profesorul Gh. Avornic, care defineşte conştiinţa juridică ca pe parte componentă a conştiinţei sociale, apărută în procesul de elaborare şi realizare a dreptului în societate, vizând un ansamblu de reprezentări, idei, concepţii, tradiţii, emoţii, retrăiri, iluzii şi, în special, cunoştinţe cu privire la drept ca fenomen social. Acum ca niciodată este importantă orientarea atenţiei asupra spiritualului, tendinţă determinată de condiţiile social – istorice existente, din perioada de tranziţie traversată de statul nostru. O societate democratică este constituită şi funcţionează numai în baza unor valori şi idealuri comune, reflectate atât de conştiinţa fiecărui individ în parte, cât şi a societăţii în întregime [6, p.25-41]. Cuvântul conştiinţă este interpretat ca înţelegere de către om a existenţei sale, capacitate de delimitare deosebită de mediul înconjurător, de a-şi da seama de coraportul cu natura, inclusiv de relaţiile cu alţi oameni. Termenul "conştiinţă înseamnă reflectarea realităţii obiective în imagini subiective, ca latură a muncii îndreptate spre realizarea unui scop determinat. A dezvolta conştiinţa unui om

înseamnă a-i forma priceperea de a-şi pune anumite scopuri, de a-şi planifica activitatea şi a obţine rezultatele scontate, de a-şi controla emoţiile, gândurile şi faptele, de a-şi da seama ce face şi ce ceea îl aşteaptă, de a-şi educa conştiinciozitatea, sentimentele, voinţa, capacităţile, caracterul, întreaga sa personalitate" [7].

Astfel, conștiința juridică poate fi exprimată printr-o stare spirituală ce conține viziuni sociale, economice, politice combinate cu cele de drept, adecvate nivelului de dezvoltare a societății umane privind dezvoltarea dreptului, perfectarea și adoptarea actelor juridice, dezvoltarea umană, protejarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului din diferite grupuri sociale, nivelul de garantare a acestora de către stat și societatea civilă.

Autorii E.A. Pevtsov şi A.G. Vajenin consideră că conştiinţa juridică este „…totalitatea închipuirilor şi sentimentelor care exprimă atitudinea oamenilor faţă de drept. Conţinutul conştiinţei juridice îl constituie cunoştinţele juridice, emoţiile, directivele, valorile, orientările de valoare. Cunoştinţele juridice reprezintă informaţia despre diverse laturi ale sistemului de drept din societate" [8, p.124]. Un alt autor care s-a pronunţat asupra conceptului de conştiinţă juridică este, S.S. Alexeev, potrivit căruia: „conştiinţa juridică este un fenomen pur subiectiv; ea constă din închipuirile oamenilor despre drept (existent, întîlnit în epocile trecute, precum şi rîvnit/năzuit), din atitudinea subiectivă faţă de însuşi fenomenul dreptului, a valorilor acestuia, din psihologia juridică şi chiar din reacţia emoţională proprie sau cu caracter de masă faţă de drept, uneori intuitivă, inconştientă"[9, p. 265]. Sub aspect de categorie juridică, conştiinţa juridică este definită de autori în mod divers, cu toate că esenţa este aceeaşi. Astfel, Gh. Boboş menţionează că conştiinţa juridică este totalitatea unor idei, concepţii, reprezentări cu privire la drept şi la raporturile juridice [10, p.193-194:83, p.8]. Autorul V.V. Lazarev defineşte conştiinţa juridică ca sferă sau domeniu al conştiinţei care reflectă realitatea juridică în formă de cunoştinţe juridice şi relaţii de apreciere faţă de drept şi practica

realizării lui, directivele social – juridice ce reglementează comportamentul oamenilor în situaţii juridice determinate[11,p.194;83, p.8]. Conştiinţa juridică este foarte aproape de drept şi exprimă esenţa acestuia, particularităţile şi conţinutul, fortifică capacităţile de creaţie ale dreptului, aplicarea dreptului; direcţionează toată activitatea sistemului de drept prin mecanismele sale. Adică, dacă noi cunoaştem bine aceste mecanisme, am putea activa şi stimula conştiinţa juridică, parte indispensabilă a culturii juridice, făcînd ca dreptul să-şi îndeplinească funcţiile clasice cunoscute, preluînd amprente noi şi standardele acceptate de Republica Moldova[12, p.17]. Conştiinţa juridică, de altfel ca şi dreptul şi statul, constituie un fenomen socio-juridic, a cărui apariţie, evoluţie şi dezvoltare prezintă o legătură indispensabilă cu perioadele istorice de dezvoltare ale societăţii umane. După cum constată profesorul A. Smochină, care este susţinut de autoarea M. Calmîc: …dreptul, ca şi statul, reprezintă o categorie istorică care apare pe o anumită treaptă de dezvoltare a societăţii, odată cu scindarea ei în clase antagoniste şi drept urmare a apariţiei proprietăţii private asupra mijloacelor de producţie[13,p.552;11, p.14]. Autoarea M. Calmîc consideră că apariţia conştiinţei juridice, ca expresie directă a dreptului, este dictată de premizele de apariţie şi dezvoltare caracteristice dreptului[14, p.14]. Este unanim recunoscut că dreptul şi conştiinţa juridică sunt două fenomene social – juridice ce se completează reciproc, ambele fiind în egală măsură apte de a se influenţa şi de a contribui la evoluţia şi dezvoltarea lor, din care considerent nu putem percepe studiul evoluţiei conştiinţei juridice, fără o cercetare prealabilă a evoluţiei dreptului şi aceasta doar prin prisma analizării teoriilor ştiinţifice asupra evoluţiei statului şi dreptului.

Conştiinţa juridică dintotdeauna a reflectat starea psihologică a societăţii raportată la situaţia legislativă în perioada dată, în ea s-au oglindit succesele şi insuccesele promovării şi aplicării anumitor norme de drept, şi tot ea a fost imaginea vie a necesităţilor de ordin

juridic ale societăţii umane. Conştiinţa juridică este intermediarul identificării raporturilor sociale ce urmează a fi reglementate prin intermediul dreptului, precum şi în măsură a aviza congruenţa cu valorile unanim recunoscute. Conştiinţa juridică a poporului se exprimă prin atitudinea manifestată acesta din urmă faţă de stat, organele acestuia, politica sa legislativă şi de guvernare. Conştiinţa juridică a concetăţenilor noştri a fost supusă în ultimele două secole, la mari încercări. Fiind concepută preponderent din particularităţile etnice ale poporului moldovenesc şi ale etniilor parte componentă nu e de mirare că, în prezent, societatea se confruntă cu o multitudine de forme deformante ale conştiinţei juridice, fapt recunoscut şi demonstrat de realitatea juridică, socială, politică şi economică a statului. Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, adoptată de Adunarea Generală a Organizaţiei Naţiunilor Unite la 10 decembrie 1948, conţine expresia mondială a recunoaşterii universale a drepturilor inerente fiecărei fiinţe umane, de rând cu alte drepturi ca de exemplu, dreptul la gândire, conştiinţă şi religie. Art.18 din Declaraţie statuează că „orice persoană are dreptul la libertatea gândirii, a conştiinţei şi a religiei; acest drept implică libertatea de a-şi schimba religia sau convingerile, precum şi libertatea de a-şi manifesta religia sau convingerile sale, individual sau în colectiv, atât în public, cât şi particular, prin învăţământ, practici, cult şi îndeplinirea de rituri”.

Conştiinţa juridică este un fenomen social, psihologic şi juridic. Este un fenomen social, deoarece este caracteristic doar fiinţelor umane. Nu în zadar Aristotel afirma că: „…omul este social prin natura lui, legile, spunea el, sunt rezultatul voinţei oamenilor şi urmăresc fericirea lor, deci aplicarea lor se face în funcţie de echitate, ca legea nescrisă”[15, p.41]. Este un fenomen psihologic, deoarece asupra ei influenţează emoţiile, sentimentele, sfera spirituală a indivizilor, fapt ce o face individuală şi intimă fiecărui individ şi societăţi în parte. Abordarea teoretică a conştiinţei nu exclude extinderea sferei logice a noţiunii de „psihic uman în raport cu cea de

„conştiinţă. Conştiinţa reprezintă dominanta psihicului uman şi este definitorie pentru specificul acestuia. Din acest punct de vedere, conştiinţa integrează formele anterioare de reflectare psihică, le depăşeşte calitativ, le corelează cu procese mai complexe - cum ar fi gândirea - şi le imprimă caracteristici noi. Totodată, conştiinţa orientează într-o anumită direcţie şi structurile inconştientului.

Așadar, cultura juridică este o componentă a culturii generale, ea nu este un fenomen înnăscut, nu se transmite prin ereditate, ea trebuie dobândită și dezvoltată în permanență, doar astfel ea își va putea atinge scopul în societate și vom putea vorbi de o societate cu o cultură juridică de nivel înalt.

Cercetarea specificului culturii juridice în plan teoretic ne demonstrează elocvent că cultura juridică exercită şi funcţiile.

- *cognitivă* – deosebit de importantă pentru că prin această funcţie se realizează cunoaşterea şi înţelegerea fenomenului culturii juridice şi, de aici, interpretarea cât mai corectă a acestui fenomen conducând la o atitudine şi un comportament corespunzător, valabile pentru societatea politică şi pentru societatea civilă;
- *normativă* - înţelegându-se prin aceasta căile, mijloacele, metodele aprecierea normelor de drept existente pe care omul le aplică, considerându-le o valoare fără de care societatea modernă nu poate exista.
- *prospectivă*, care se referă la previziunea pe baza unor investigaţii de amploare, menită să descifreze tendinţele fenomenului juridic, mutaţiile ce survin în cadrul raporturilor sociale pe plan naţional şi internaţional şi a noilor cerinţe de progres ale societăţii;
- *educativă*, care să vizeze implicarea responsabilă a fiecărui cetăţean în activitatea juridică în cadrul căreia să primeze spiritul patriotic, democratic, respectarea valorilor general umane.

Când vorbim de cultura juridică și rolul ei în formarea personalității, avem în vedere mai ales componentele ideale ale acesteia cum sunt: credințe, obiceiuri, norme, legi, valori, simboluri și modele de acțiune. În cultura juridică găsim răspunsuri standartizate, normate, pentru a interacționa corect cu semenii noștri în situații concrete și foarte diverse. De asemenea, indică atitudinea pe care trebuie să o adoptăm în condiții de natură juridică: de atac fizic, de amenințare, de lezare a demnității, de insult etc.

Prin aceste modele promovate de cultura juridică, personalitatea unui individ este forțată să se adapteze la diferitele cerințe ale mediului social, ale indivizilor și diferitelor instituții sociale. Personalitatea unui individ se schimbă prin imitare, copiere a modelelor de comportament observate la persoane în anumite situații, prin respectarea normelor și legilor cu caracter fix din societate și transmiterea lor mai departe prin interacțiune socială, aceasta fiind contribuția importantă a culturii juridice în formarea și dezvoltarea personalității.

Bibliografie

1. Tylor E. B. *Cultura primitivă. Dicţionar de etnologie şi antropologie*. Iaşi: Editura Polirom, 1999, p. 682.
2. Tănase Al.*Cultură şi civilizaţie*. București: Editura Politică, 1977, p. 13.
3. Drimba Ovidiu. *Istoria culturii şi civilizaţiei,* vol. 1. București: Editura Vestala și Saeculum I.O.2001, p.6
4. Krishna Daya. *Cultura*. în vol. *Interdisciplinaritatea şi ştiinţele umane*. Bucureşti: Editura Politică, 1986, p. 317.
5. Heisenberg Werner. *Paşi peste graniţă.* Bucureşti: Editura Politică, 1977, pp.118-119.
6. Avornic Gh. Conştiinţa juridică şi cultura juridică, coraportul lor. Nihilismul juridic drept categorie juridică. În: Materialele conferinţei internaţional: „Cultura juridică şi prevenirea corupţiei‖, Chişinău: 2007. p. 25-41.

7. Idem, p. 25-41.
8. Певцов Е.А, Важенин Ф. Г, Теория государства и права. Феникс, Р-на Дон: 2003. 539с.
9. Алексеев, С.С. Право: азбука теория - философия: Опыт комплексного исследования / С.С. Алексеев. - М.: СТАТУТ, 1999. - 652 с.
10. Boboş Gh. Teoria generală a statului şi dreptului. Cluj – Napoca: 1993. 290 p.
11. Лазарев В.В. Общая теория государства и права. Москва: Юристъ, 1996.520р.
12. Popovici T. Aspectele teoretice şi practice ale culturii juridice în Republica Moldova. Materialele conferinţei internaţionale:"Cultura juridică şi prevenirea corupţiei". Chişinău, 1 noiembrie 2007. p. 17-25.
13. Calmîc M. Aspecte teoretice privind esenţa noţiunii conştiinţei juridice. În: Legea şi viaţa, nr. 6, 2010. p. 30-35. P.30-35
14. Idem.
15. Aristotel. Politika. Oradea: Ed. Antet, 1996. 286 p.

DREPTURILE CONTRIBUABILILOR ȘI PROTECȚIA LOR JURIDICĂ
ПРАВА НАЛОГОПЛАТЕЛЬЩИКОВ И ИХ ЮРИДИЧЕСКАЯ ЗАЩИТА
THE RIGHTS OF TAXPAYERS AND THEIR LEGAL PROTECTION

Александр СОСНА
доктор права, МГУ,
ст. научный сотрудник ИЮПИ АНМ

Annotation

The article highlights the rights and obligations of taxpayers, their legal responsibility and legal means of protecting the rights of taxpayers.

Актуальность темы обусловлена не только недостаточной освещенностью данной темы в нашей юридической литературе, но и противоречивостью нашего законодательства.

Основные права, обязанности и юридическая ответственность налогоплательщика установлены Налоговым кодексом Республики Молдова (далее – НК РМ) № 1163-XIII от 24.04.1997 года.[1]

Понятие «налогоплательщик» определено пунктом 2) ст. 5 НК РМ, согласно которому налогоплательщик, субъект налогообложения – лицо, которое в соответствии с налоговым законодательством обязано исчислять и/или уплачивать в бюджет любой налог (пошлину), сбор, соответствующие пеню и штраф; лицо, которое в соответствии с налоговым законодательством обязано удерживать или взимать с другого лица и уплачивать в бюджет указанные платежи.

Налогоплательщиками являются физические и юридические лица.

В научной литературе обращалось внимание также на необходимость сокращения количества подзаконных нормативных актов, которые принимают налоговые органы РМ.[2, с.11-12]

Основные права налогоплательщика установлены частью (1) ст. 8 НК РМ, согласно которой налогоплательщик имеет право:

a) бесплатно получать от Государственной налоговой службы и службы по сбору местных налогов и сборов информацию о действующих налогах (пошлинах) и сборах и нормативных актах, регулирующих порядок и условия их уплаты;

b) рассчитывать на корректное отношение со стороны органов, осуществляющих полномочия по налоговому администрированию, и их должностных лиц;

c) представлять в органах, осуществляющих полномочия по налоговому администрированию, свои интересы самостоятельно или через своего представителя;

d) направлять ежегодно процентную долю в размере 2 % суммы подоходного налога, перечисляемого ежегодно в бюджет, получателям процентного отчисления в соответствии со ст. 15^2 при условии отсутствия задолженностей по подоходному налогу за предыдущие налоговые периоды;

e) получать отсрочку, рассрочку, налоговые зачеты в порядке и на условиях, установленных настоящим кодексом;

e^1) запрашивать и получать от Государственной налоговой службы предварительное индивидуальное налоговое решение в порядке и на условиях, установленных настоящим кодексом;

f) представлять органам, осуществляющим полномочия по налоговому администрированию, и их должностным лицам пояснения по исчислению и уплате налогов (пошлин) и сборов;

g) обжаловать в установленном законом порядке решения, действия или бездействие органов, осуществляющих полномочия по налоговому администрированию, и их должностных лиц;

h) пользоваться другими правами, установленными налоговым законодательством;

i) получать налоговые льготы, предусмотренные налоговым законодательством, за налоговый период, в который им выполнены все установленные условия.

Обязанности налогоплательщика установлены частью (2) ст. 8 НК РМ, согласно которой налогоплательщик обязан:

a) соблюдать порядок государственной регистрации (перерегистрации) и осуществления предпринимательской деятельности;

b) стать на учет в подразделении Государственной налоговой службы по месту нахождения, определенному учредительными (регистрационными) документами, и получить свидетельство о присвоении фискального кода. Данное положение не применяется в отношении лиц, для которых фискальным кодом является государственный идентификационный номер, за исключением налогоплательщиков, для которых фискальным кодом является код, присваиваемый в соответствии с подпунктами a), b), c), d) и e) пункта 28) ст. 5. Налогоплательщики, зарегистрированные органами, наделенными правом государственной регистрации, берутся на учет в соответствующем подразделении Государственной налоговой службы согласно информации, предоставленной этими органами.

c) вести бухгалтерский учет по формам и в порядке, установленном законодательством, составлять и представлять

налоговому органу и службе по сбору местных налогов и сборов предусмотренную законодательством налоговую отчетность, обеспечивать сохранность документов бухгалтерского учета в соответствии с требованиями законодательства, осуществлять прием наличных денежных средств посредством устройств и систем для регистрации операций с наличными денежными средствами, соблюдая утвержденные Правительством положения, включая Перечень видов деятельности, специфика которых позволяет осуществлять прием наличных денежных средств без применения контрольно-кассовых машин;

c^1) использовать компьютерные информационные системы, программное обеспечение для контрольно-кассовых машин, сертифицированные в Сертификационной комиссии Министерства финансов в порядке, установленном Правительством;

c^2) в случае хозяйствующего субъекта, поставляющего компьютерные информационные системы, программное обеспечение для контрольно-кассовых машин, сертифицировать эти компьютерные информационные системы, программное обеспечение для контрольно-кассовых машин в Сертификационной комиссии Министерства финансов в порядке, установленном Правительством.

d) достоверно декларировать сведения о доходах, полученных от любого вида предпринимательской деятельности, и о других объектах налогообложения;

e) согласно положениям части (5) ст. 7 своевременно и в полном объеме уплачивать в бюджет исчисленные суммы налогов (пошлин) и сборов, обеспечивая надлежащую точность и достоверность представляемых налоговых отчетов;

f) при проведении проверок соблюдения налогового законодательства по первому требованию представлять должностным лицам органов, осуществляющих полномочия по налоговому администрированию, учетные документы,

налоговые отчеты и другие документы и сведения, связанные с осуществлением предпринимательской деятельности, исчислением и уплатой налогов (пошлин) и сборов в бюджет и с предоставлением льгот, разрешать в случае ведения компьютерного учета доступ к электронной системе бухгалтерского учета;

f[1]) в случае запрашивания предварительного индивидуального налогового решения представлять Государственной налоговой службе по первому ее требованию достоверную информацию, документы, объяснения и/или дополнительные доказательства деятельности, обстоятельств и/или будущих сделок;

g) обеспечивать при проведении проверок соблюдения налогового законодательства беспрепятственный доступ должностных лиц органов, осуществляющих полномочия по налоговому администрированию, в производственные, складские, торговые и другие помещения и места (кроме помещений, используемых исключительно под жилье) для их обследования в целях определения достоверности данных бухгалтерских документов, отчетов, налоговых деклараций, расчетов и выполнения обязательств перед бюджетом;

h) присутствовать при проведении проверок соблюдения налогового законодательства, подписывать акт о результатах проверки, давать устные и письменные пояснения;

i) при ошибочном исчислении или неправильном определении Государственной налоговой службой суммы какого-либо налога, пени, процента или штрафа доказать это документально;

j) выполнять принятые по результатам проверок решения органов, осуществляющих полномочия по налоговому администрированию, и иных органов, наделенных функциями контроля, с соблюдением требований налогового законодательства;

k) исполнять другие обязанности, установленные налоговым законодательством.

За нарушение своих обязанностей налогоплательщик несёт административную ответственность, установленную ст. 253-263 НК РМ.

Административная ответственность за нарушение налогоплательщиками своих обязанностей установлена также ст. 287, 287^1, 287^2, 293^1, 301 Кодекса Республики Молдова о правонарушениях (далее – КоП РМ) № 218-XVI от 24.10.2008 года.[3]

Административная ответственность является одним из видов юридической ответственности менее строгой, чем уголовная ответственность. Административная ответственность применяется к физическим и юридическим лицам, виновным в совершении правонарушения, которое обладает меньшей степенью социальной опасности, чем преступление.

При применении санкций, предусмотренных КоП РМ, применяется принцип презумпции невиновности лица, привлекаемого к административной ответственности, установленный ст. 375 КоП РМ, согласно которой любое лицо, обвиняемое в совершении правонарушения, считается невиновным до тех пор, пока его виновность не будет доказана в предусмотренном настоящим кодексом порядке.

Никто не обязан доказывать свою невиновность. Выводы о виновности лица в совершении правонарушения не могут основываться на предположениях.

Все неустранимые в соответствии с настоящим кодексом сомнения в виновности толкуются в пользу лица, в отношении которого возбуждено производство о правонарушении.

НК РМ установлен принцип презумпции виновности налогоплательщика. Так, согласно части (3) ст. 267 НК РМ обязанность доказывания ошибочности решения, вынесенного налоговым органом, возлагается на лицо, подавшее жалобу.

Часть (3) ст. 267 НК РМ противоречит части (1) ст. 11 НК РМ, согласно которой защита прав и интересов налогоплательщика осуществляется в судебном или ином порядке, предусмотренном настоящим кодексом и иными актами законодательства. Все сомнения, возникающие при применении налогового законодательства, должны толковаться в пользу налогоплательщика.

Считаем необходимым изменить часть (3) ст. 267 НК РМ, установив обязанность Государственной налоговой службы доказать законность изданного ею акта о применении санкций к налогоплательщику.

Часть (3) ст. 267 НК РМ противоречит также части (3) ст. 24 закона РМ «Об административном суде» № 793-XIV от 10.02.2000 года, согласно которой при рассмотрении в административном суде искового заявления об аннулировании обжалуемого административного акта представление доказательств вменяется в обязанность ответчика, а при рассмотрении требования о возмещении причиненного ущерба - в обязанность обеих сторон.[4]

Налогоплательщики имеют право на свободный доступ к правосудию, установленное ст. 20 Конституции РМ, принятой 29.07.1994 года, согласно которой любое лицо имеет право на эффективное восстановление в правах компетентными судами в случае нарушения его прав, свобод и законных интересов. Ни один закон не может ограничить доступ к правосудию.[5]

В целях защиты своих нарушенных прав налогоплательщик вправе требовать привлечения к административной ответственности, предусмотренной ст. 297 и 311 КоП РМ, должностных лиц, нарушивших его права, а также обжаловать решения о применении санкций в судебном порядке.

Административная ответственность за нарушение прав налогоплательщиков является одним из эффективных правовых средств защиты прав налогоплательщиков. Применение к

должностным лицам, нарушившим права налогоплательщиков, санкций, установленных ст. 297 и 311 КоП РМ, способствует предупреждению подобных правонарушений не только должностными лицами, к которым применены санкции, но и другими должностными лицами Государственной налоговой службы.

В части (1) ст. 297 КоП РМ указано: «Неправомерный отказ служащего органа, наделенного полномочиями по налоговому администрированию, в постановке налогоплательщика на налоговый учет и выдаче в соответствии с законодательством свидетельства о присвоении фискального кода; неправомерный отказ в выдаче документа о подтверждении взятия на учет банковского счета налоговым органом; неправомерный отказ в информировании налогоплательщика о его правах и обязанностях, а также о действующих налогах, сборах и пошлинах, о порядке и сроках их уплаты и о соответствующих нормативных актах; непроявление уважительного и корректного отношения к налогоплательщику, его представителю, иному участнику налоговых отношений, то есть пренебрежение или умышленное умаление прав, интересов или достоинства лица; неправомерный отказ в предоставлении предусмотренных законодательством налоговых льгот; отказ в бесплатном обеспечении налогоплательщика типовыми формами налогового отчета; необоснованное требование совершения действий и представления налоговых отчетов; необоснованный отказ в выдаче по просьбе или невыдача в установленный срок свидетельства о погашении налогового обязательства; необоснованный отказ в приеме и регистрации заявлений, сообщений, жалоб и других петиций влекут наложение штрафа в размере от 12 до 18 условных единиц с лишением или без лишения права осуществлять определенную деятельность на срок от 3 до 6 месяцев».

Часть (1) ст. 297 КоП РМ предусматривает применение одного либо двух административных наказаний: а) штрафа, б) лишения права осуществлять определенную деятельность на срок от 3 до 6 месяцев.

Рассматривать дела о данном правонарушении и назначать наказание в виде штрафа имеют право государственные служащие, указанные в части (2) ст. 402 КоП РМ согласно которой рассматривать дела о правонарушениях и назначать наказания вправе министр финансов и его заместители, руководители и заместители руководителей главных финансовых управлений административно-территориальных единиц, начальники государственных налоговых инспекций всех уровней и их заместители, директор Агентства государственных закупок и его заместители, руководители и заместители руководителей подведомственной Министерству финансов Финансовой инспекции и ее территориальных подразделений.

Согласно пункту c) части (1) ст. 395 КоП РМ назначать наказания в виде лишения права осуществлять определенную деятельность и другие наказания, кроме штрафа и предупреждения, вправе только судебные инстанции.

Согласно части (1) ст. 34 КоП РМ штрафом является денежное взыскание, применяемое в случаях и в пределах, предусмотренных настоящим кодексом. Штраф устанавливается в условных единицах. Одна условная единица равняется 50 леям.

Согласно части (4) ст. 34 КоП РМ в случае неуплаты физическим или юридическим лицом штрафа в течение 30 дней со дня его наложения применяются положения Исполнительного кодекса. В случае невозможности уплаты штрафа по причине отсутствия или недостаточности имущества либо по причине злостного уклонения правонарушителя от его

уплаты судебная инстанция может заменить неуплаченную сумму штрафа, в зависимости от обстоятельств:

a) штрафом в двойном размере, который, однако, не может превышать максимального размера наказания в виде штрафа, предусмотренного материальной нормой о правонарушении или настоящей статьей;

b) лишением права осуществлять определенную деятельность на срок от 6 месяцев до 1 года;

c) неоплачиваемым трудом в пользу общества из расчета 1 час работы за 1 условную единицу, при этом продолжительность такой работы не может превышать 60 часов;

d) арестом за правонарушение из расчета 1 день ареста за 2 условные единицы, при этом продолжительность такого ареста не может превышать 30 дней. В этом случае учитываются ограничения, предусмотренные частью (4) ст. 38.

Считаем, что часть (4) ст. 34 КоП РМ следует отменить, т.к. Исполнительный кодекс РМ № 443-XV от 24.12.2004 (далее – ИК РМ) (в редакции закона РМ № 143 от 02.07.2010 года) предусматривает серьезные санкции за неисполнение исполнительных документов.

С должника также взыскиваются сборы за совершение актов судебного исполнителя и издержки исполнительного производства, установленные ст. 37 ИК РМ.

Тем более недопустимо заменять неуплаченный штраф арестом, т.к. лишение свободы за долги нарушает одно из основных прав человека. Кроме того, замена штрафа за долги влечёт дополнительные расходы государства.

В части (2) ст. 297 КоП РМ указано: «нарушение срока вручения налогоплательщику извещения об уплате налогового обязательства в случае исчисления налога или пошлины согласно законодательству органом, наделенным полномочиями по налоговому администрированию, влечет наложение штрафа в размере от 12 до 18 условных единиц с лишением или без

лишения права осуществлять определенную деятельность на срок от 3 до 6 месяцев».

Согласно части (3) ст. 297 КоП РМ незаконное приостановление операций по банковским счетам налогоплательщика или незаконное взыскание денежных средств с банковских счетов налогоплательщика; незаконное списание у налогоплательщика наличных денежных средств; незаконное обращение взыскания на другое имущество или дебиторскую задолженность налогоплательщика; нарушение установленного законодательством порядка компенсации и/или возврата сумм излишне уплаченных налоговых обязательств или сумм, подлежащих возврату в соответствии с налоговым законодательством, влекут наложение штрафа в размере от 24 до 30 условных единиц с лишением или без лишения права осуществлять определенную деятельность на срок от 3 месяцев до 1 года.

Согласно ст. 311 КоП РМ нарушение установленного законодательством срока возмещения налога на добавленную стоимость осуществляющим полномочия по налоговому администрированию органом, в обязанности которого входит возмещение налога на добавленную стоимость, влечет наложение штрафа на должностных лиц в размере от 60 до 300 условных единиц.

Согласно ст. 402 КоП РМ административные наказания за нарушение прав налогоплательщиков, совершенные должностными лицами государственной налоговой службы, применяются должностными лицами органов финансового и налогового контроля Министерства финансов РМ. Таким образом, и правонарушители, и лица, уполномоченные налагать на них взыскания, являются работниками одного и того же Министерства, что затрудняет применение ответственности должностных лиц Государственной налоговой службы.

Министерство финансов РМ не заинтересовано выявлять нарушения, допущенные работниками подчиненных ему органов.

Считаем необходимым изменить ст. 401 и 402 КоП РМ, установив, что правонарушения, предусмотренные ст. 297 и 311 КоП РМ, относятся к компетенции Национального центра по борьбе с коррупцией.

Протокол о правонарушении, которым назначено административное наказание в виде штрафа, налогоплательщик вправе обжаловать в порядке, установленном ст. 448 КоП РМ.

В части (1) ст. 448 КоП РМ указано: «Правонарушитель, потерпевший или их представитель, прокурор, если он участвует в деле о правонарушении, в случае своего несогласия с решением констатирующего субъекта или в случае вынесения решения с нарушением установленных настоящим кодексом процессуальных норм вправе обжаловать вынесенное по делу о правонарушении решение. Срок обжалования решения констатирующего субъекта составляет 15 дней со дня вынесения решения или – для сторон, не присутствовавших на заседании по делу о правонарушении, – со дня вручения копии данного решения в соответствии с частью (8) ст. 447^1».

Считаем необходимым изменить часть (1) ст. 448 КоП РМ, заменив слово «правонарушитель» словами «лицо, в отношении которого возбуждено производство о правонарушении», как указано в ст. 384 КоП РМ.

Согласно ст. 375 КоП РМ лицо считается невиновным до тех пор, пока его виновность не будет доказана.

Кроме того, следует установить, что срок обжалования решения во всех случаях должен исчисляться со дня вручения копии решения.

Пропущенный 15-дневный срок на обжалование решений может быть восстановлен в порядке, установленном частью (2) ст. 448 КоП РМ, в соответствии с которой в случае

пропуска предусмотренного частью (1) срока по уважительным причинам, но не позднее 15 дней после начала исполнения наказания или взыскания материального ущерба, лицу, в отношении которого вынесено решение, по его заявлению срок обжалования может быть восстановлен судебной инстанцией, компетентной рассмотреть жалобу.

Порядок подачи жалобы на решение, вынесенное по делу о правонарушении, установлен частью (4) ст. 448 КоП РМ, согласно которой жалоба на вынесенное по делу о правонарушении решение подается в орган, к которому относится констатирующий субъект, рассмотревший дело. Не позднее трех дней со дня подачи жалобы констатирующий субъект направляет жалобу и материалы дела о правонарушении в компетентную судебную инстанцию.

Поданная в срок жалоба приостанавливает исполнение наказания за правонарушение, назначенное в протоколе о правонарушении или в решении констатирующего субъекта.

Часть (8) ст. 448 КоП РМ освобождает лицо, обжалующее решение о назначении наказания за правонарушение, от уплаты государственной пошлины.

Порядок рассмотрения дел о правонарушениях судами первой инстанции установлен ст. 452-463 КоП РМ.

Дело о правонарушении рассматривается судом в открытом судебном заседании устно, непосредственно и на основе состязательности сторон.

Сроки рассмотрения дела о правонарушении установлены ст. 454 КоП РМ. согласно которой дело о правонарушении рассматривается в 30-дневный срок со дня поступления в судебную инстанцию. При наличии разумных оснований судья мотивированным определением может продлить срок рассмотрения дела на 15 дней.

Судебное заседание по делу о правонарушении проводится с вызовом сторон (лица, совершившего деяние,

констатирующего субъекта, потерпевшего) в порядке, установленном ст. 382 КоП РМ.

Согласно части (2) ст. 455 КоП РМ присутствие констатирующего субъекта или, по обстоятельствам, прокурора, если он участвует в деле о правонарушении, на судебном заседании по делу о правонарушении является обязательным. Отсутствие констатирующего субъекта или, по обстоятельствам, прокурора, вызванных в соответствии с законодательством, без уважительной причины и без заблаговременного уведомления судебной инстанции о невозможности явки не препятствует рассмотрению дела о правонарушении и служит основанием для наложения судебной инстанцией судебного штрафа в соответствии со ст. 201 Уголовно-процессуального кодекса Республики Молдова.

Порядок рассмотрения дела о правонарушении установлен частью (2) ст. 456 КоП РМ.

При рассмотрении дела о правонарушении суд руководствуется доказательствами.

Согласно части (1) ст. 425 КоП РМ доказательствами являются полученные в определенном настоящим кодексом порядке фактические данные, которые служат средством установления наличия или отсутствия события правонарушения, личности совершившего деяние, его виновности и иных обстоятельств, имеющих значение для правильного разрешения дела.

Согласно части (2) ст. 425 КоП РМ доказательствами признаются фактические данные, устанавливаемые следующими средствами: протоколом о правонарушении, протоколом изъятия вещей и документов, протоколом обыска, протоколом осмотра места происшествия, протоколами иных процессуальных действий, проведенных в соответствии с настоящим кодексом, объяснениями лица, в отношении которого возбуждено производство о правонарушении,

показаниями потерпевшего, свидетелей, письменными доказательствами, аудио- или видеозаписями, фотографиями, вещественными доказательствами, изъятыми вещами и документами, научно-техническими и судебно-медицинскими заключениями, заключением эксперта.

Одним из важнейших средств доказывания, содержащим доказательства, является протокол о правонарушении. Судья должен проверить соответствует ли протокол о правонарушении требованиям ст. 443 КоП РМ.

При этом согласно ст. 445 КоП РМ неуказание в протоколе о правонарушении сведений и фактов, предусмотренных ст. 443, влечет недействительность протокола.

Судья должен также проверить, не истек ли срок давности привлечения к ответственности за правонарушение продолжительностью 1 год, установленный частью (1) ст. 30 КоП РМ и не имеются ли обстоятельства, устраняющие правонарушительный характер деяния, установленные ст. 19 КоП РМ

Решение суда первой инстанции по делу о правонарушении, которое должно соответствовать ст. 462 КоП РМ, может быть обжаловано в кассационном порядке, предусмотренном ст. 465-474 КоП РМ в соответствующую апелляционную палату. Определение апелляционной палаты считается вступившим в законную силу и может быть пересмотрено только в ревизионном порядке.

Решения о применении санкций, предусмотренных НК РМ, могут быть обжалованы в порядке, предусмотренном ст. 267-274 НК РМ, законом РМ «Об административном суде» и Гражданским процессуальным кодексом Республики Молдова (далее – ГПК РМ) № 225-XV от 30.05.2003 года.[6]

Решение Государственной налоговой службы о применении санкций к налогоплательщику может быть обжаловано в административном, а затем в судебном порядке,

установленном законом РМ «Об административном суде», ГПК РМ с учётом закона РМ «О законодательных актах» № 780-XV от 27.12.2001 года.[7]

Прежде чем обратиться в суд с иском об отмене решения о применении санкций, налогоплательщик должен подать предварительное заявление об отмене этого решения.

Предварительное заявление должно быть рассмотрено органом публичной власти в течение 30 дней.

Отрицательный ответ налогоплательщик должен обжаловать в течение 30 дней со дня его получения в суд. Данный срок является сроком исковой давности. Если предварительное заявление не было рассмотрено в течение 30 дней, 30-дневный срок исковой давности исчисляется со дня истечения 30-дневного срока, установленного для рассмотрения предварительного заявления.

Исковое заявление, предъявленное согласно закону РМ «Об административном суде», должно соответствовать ГПК РМ с учётом особенностей, установленных законом РМ «Об административном суде».

Согласно части (2) ст. 19 законом РМ «Об административном суде» при подаче искового заявления в административный суд истец одновременно представляет копию предварительного заявления с доказательствами его отправки или получения соответствующим органом, обжалуемый административный акт или, по обстоятельствам, ответ органа публичной власти на предварительное заявление либо извещение об его отклонении, если таковое получено.

Решение суда первой инстанции может быть обжаловано в апелляционном порядке, предусмотренном ст. 236, 357, 358, 360—390 ГПК РМ в соответствующую апелляционную палату через суд, который вынес решение, в течение 30 дней со дня оглашения решения.

Согласно части (1) ст. 236 ГПК РМ после завершения судебных прений состав суда удаляется для совещания. В сложных случаях судебная инстанция протокольным определением назначает отложение совещания не более чем на 15 дней, известив участников процесса о месте, дате и времени оглашения резолютивной части решения. В результате совещания председательствующий в судебном заседании или один из судей оглашает резолютивную часть решения и разъясняет участникам процесса порядок и срок обжалования решения. Резолютивная часть решения должна быть подписана всеми судьями, входящими в состав суда, и приобщена к делу.

Часть (1) ст. 236 ГПК РМ противоречит ст. 239 ГПК РМ, согласно которой решение судебной инстанции должно быть законным и обоснованным. Судебная инстанция основывает решение лишь на обстоятельствах, которые непосредственно выяснены ею, и доказательствах, которые были исследованы в судебном заседании.

Считаем, что решение суда, состоящее лишь из резолютивной части, не может быть обоснованным, т.к. не содержит обоснований. Проверить законность и обоснованность такого решения невозможно, что создает условия для злоупотребления и для затягивания срока рассмотрения дела.

Поэтому ст. 236 ГПК РМ следует изменить, обязав суды выносить только мотивированные решения, которые могут быть обжалованы в течение 30 дней со дня их получения.

Если участник в течение 30 дней со дня оглашения резолютивной части решения суда первой инстанции подает апелляционную жалобу на решение суда первой инстанции, суд обязан в течение 15 дней со дня получения апелляционной жалобы вынести мотивированное решение и в течение 5 дней со дня его вынесения направить копию мотивированного решения лицу, подавшему апелляционную жалобу.

Получив мотивированное решение суда, апеллянт должен подать дополнительную апелляционную жалобу (заявление), которая должна соответствовать части (1) ст. 365 ГПК РМ.

Определения апелляционной палаты могут быть обжалованы в кассационном порядке, предусмотренном ст. 429-445 ГПК РМ.

Библиография

1. Официальный монитор РМ. Специальный выпуск от 08.02.2007 г.
2. Кушнир В., Сосна А., Сосна Б. Комментарий к Налоговому кодексу Республики Молдова. Разделы I-IV, Кишинэу, 2014, стр. 11-12
3. Официальный монитор РМ № 3-6 от 16.01.2009 г.
4. Официальный монитор РМ. Специальный выпуск от 03.10.2006 г.
5. Монитор РМ № 1 от 12.08.1994 г.
6. Официальный монитор РМ № 130-134 от 21.06.2013 г.
7. Официальный монитор РМ № 36-38 от 14.03.20

PROTECȚIA DREPTURILOR PERSOANELOR APLICATE LA RESPONSABILITATEA PENTRU ÎNCĂLCAREA LEGISLAȚIEI FINANCIARE
ЗАЩИТА ПРАВ ЛИЦ, ПРИВЛЕКАЕМЫХ К ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА НАРУШЕНИЕ ФИНАНСОВОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА
PROTECTION OF THE RIGHTS OF PERSONS APPLIED TO RESPONSIBILITY FOR THE VIOLATION OF FINANCIAL LEGISLATION

Александр СОСНА
доктор права, МГУ,
ст. научный сотрудник ИЮПИ АНМ

Annotation
The article highlights the concept and types of legal liability for violation of financial legislation and the procedure for appealing decisions on the application of sanctions for violation of financial legislation.

Актуальность темы обусловлена неоднократными случаями нарушений финансового законодательства, которые причинили государству, а тем самым и обществу, ущерб в особо крупном размере.

Изъятие из национального публичного бюджета большого количества денежных средств привело к сокращению ассигнований на здравоохранение и другие социальные нужды.

Под финансами в широком смысле понимают системы отношений по поводу образования и использования денежных фондов в следующих сферах: публичных (государственных) финансов, кредитной системы, отраслей производственного процесса, вторичного финансового рынка, международных финансовых отношений [1, с. 143-145]

Под финансами в узком смысле понимают государственные (публичные) финансы – систему денежных отношений по поводу формирования и использования денежных фондов, необходимых государству для выполнения своих функций.

Некоторые ученые финансового права рассматривают финансы как «экономические денежные отношения по формированию, распределению и использованию фондов денежных средств государства, его территориальных подразделений, а также предприятий, организаций и учреждений, необходимых для обеспечения расширенного воспроизводства и специальных нужд, в процессе осуществления которых происходит распределение и перераспределение общественного продукта.[2]

Как институт финансового права РМ публичные финансы представляют собой совокупность правовых норм, регулирующих порядок формирования, распределения, перераспределения и использования денежных средств государства и его административно-территориальных единиц.

Одним из основных источников финансового права, регулирующего порядок формирования, распределения, перераспределения и использования публичных финансов является закон РМ «О публичных финансах и бюджетно–налоговой ответственности» № 181 от 25.07.2014 года.[3]

В статье 3 этого закона определяются основные понятия, используемые в этом законе.

В частности, в ст. 3 этого закона бюджет определяется как совокупность доходов, расходов и источников финансирования, предназначенных для реализации функций центральных и местных публичных властей.

Государственный бюджет определяется как совокупность доходов, расходов и источников финансирования, предназначенных для реализации функций центральных публичных властей, за исключением функций, относящихся к

системе государственного социального страхования и системе обязательного медицинского страхования, а также для установления отношений с другими бюджетами.

Местные бюджеты определяются как совокупность доходов, расходов и источников финансирования, предназначенных для реализации функций органов местного публичного управления всех уровней.

Национальный публичный бюджет определяется как свод бюджетов, сформированных в рамках бюджетной системы, без учета межбюджетных трансфертов.

Одним из правовых средств, обеспечивающих исполнение норм законодательства, является юридическая ответственность за неисполнение.

Применение установленных законом санкций за неисполнение предписаний правовых норм призвано обеспечить исполнение этих предписаний, т.к. предупреждает нарушение законодательства не только лицами, к которым применены санкции, но и лицами, к которым эти санкции не были применены.

Юридическую ответственность чаще всего рассматривают как санкцию, т.е. как неблагоприятные правовые последствия в виде ограничений имущественного или личного характера, которые обязан претерпеть правонарушитель.

Основания, условия, порядок и сроки применения и обжалования санкций установлены законами. Поэтому юридическую ответственность рассматривают и как институт права, т.е. совокупность правовых норм, которыми установлены санкции за нарушение законодательства, основания, условия, порядок и сроки применения этих санкций, а также порядок обжалования применённых санкций.

В случае применения установленных законом санкций возникает охранительное правоотношение, т.е. урегулированное

нормами права общественное отношение, участники которого наделены субъективными правами и обязанностями.

Юридическая ответственность как санкция представляет собой установленные законом неблагоприятные последствия в виде ограничений личного или имущественного характера, которые обязано претерпеть лицо, нарушившее законодательство.

Санкция является мерой государственного принуждения, применение которой обеспечивается принудительной силой государства.

Санкции следует отличать от мер защиты субъективного права.

К мерам защиты субъективного права относится принудительное взыскание долга, когда с лица взыскивается сумма долга, который оно не уплатило добровольно. Применение этой меры не влечёт ограничения имущественной сферы лица, т.к. с него взыскивается в принудительном порядке денежная сумма, которая по закону не принадлежит этому лицу и должна быть уплачена кредитору.

Применение санкций в виде возмещения убытков, взыскания пени, штрафа, неустойки влечёт ограничение имущественной сферы лица, к которому применена санкция, т.к. с этого лица взыскивается принадлежащая ему денежная сумма.

Как институт права юридическая ответственность представляет собой совокупность правовых норм, устанавливающих санкции за нарушение законодательства, основания, условия, порядок и сроки применения санкций, а также порядок обжалования примененных за нарушение законодательства, санкций.

Большинство учёных рассматривают юридическую ответственность как ответственность за прошлое неправомерное поведение, как дополнительную обязанность правонарушителя претерпеть ограничения имущественного и/или личного

характера. Эта обязанность возникает только в случае нарушений законодательства.

В зависимости от отраслевой принадлежности юридическая ответственность подразделяется на гражданско-правовую, административную, уголовную и трудоправовую.

Отдельные учёные выделяют такой вид юридической ответственности как налоговая ответственность, считая её составной частью финансово-правовой ответственности, ссылаясь, что налоговое право входит в состав финансового права в качестве подотрасли.[4]

«Налоговая ответственность представляет собой обязанность лица, виновного в совершении налогового правонарушения, претерпевать меры государственно-властного принуждения, предусмотренные санкциями НК РФ, состоящие в возложении дополнительных юридических обязанностей имущественного характера и применяемые компетентными органами в установленном процессуальном порядке». [5]

Финансово-правовую ответственность как институт права, по нашему мнению, следует определить как совокупность правовых норм, устанавливающих основания, условия, порядок и сроки применения санкций за нарушения налогового и бюджетного законодательства, а также порядок и сроки обжалования примененных компетентными органами санкций.

Финансово-правовая ответственность, по нашему мнению, представляет собой обязанность лица, виновного в совершении финансового, в том числе налогового нарушения, претерпеть меры государственно-властного принуждения, предусмотренные санкциями финансовых законов, состоящие в ограничениях имущественного характера, применяемых компетентными органами в установленном законом порядке.

Финансово-правовая ответственность включает в себя нормы законов, устанавливающих административную и уголовную ответственность за нарушения финансового законодательства, а

также дисциплинарную ответственность за нарушения финансового законодательства.

Ученые подразделяют юридическую ответственность на следующие формы (виды):

а) гражданско-правовую;

б) административную, или правонарушительную (предусмотренную кодексом Республики Молдова о правонарушениях);

в) уголовную.

Налоги являются одним из основных источников дохода национального публичного бюджета. Поэтому юридическую ответственность за нарушение налогового законодательства можно рассматривать как финансово-правовую ответственность.

Административная ответственность за нарушение налогового законодательства установлена ст. 253-263 НК РМ. [6]

Административная ответственность за нарушение налогового законодательства установлена ст. 272, 287, 287^1, 287^2, 293^1,297, 301, 311, а ответственность за нарушение бюджетного законодательства установлена ст. 266, 266^1, 287, 294^1, 295^1, 296, 298 КоП РМ. [7]

Уголовная ответственность за нарушение налогового и бюджетного законодательства установлена ст. 241, 242, 244, 244^1, 248, 249 и 250 УК РМ. [8]

Административная ответственность в виде пени установлена законом РМ «О государственном бюджете на 2017 год», согласно которой публичные органы/учреждения, которые обслуживаются через казначейскую систему Министерства финансов, уплачивают пеню в размере 0,15 % суммы за неснятие заказанных наличных денежных средств в финансовом учреждении, которое предоставляет услуги по банковскому обслуживанию территориальным казначействам Министерства

финансов, и перечисляют данные суммы в государственный бюджет в течение 30 дней.

Гражданско-правовая ответственность в процессе исполнения государственного бюджета установлена частью (2) и частью (6) ст.80 закона РМ «О публичных финансах и бюджетно-налоговой ответственности» № 181 от 25.07.2014 года. [9]

Согласно части (2) ст. 80 этого закона с физических и юридических лиц, получивших от бюджетных органов/учреждений финансовые средства в виде предварительной оплаты, в том числе за товары и услуги (кроме работ по строительству, капитальному ремонту и приобретения противоградовых ракет), за период превышения предусмотренного договором срока взыскивается в соответствующий бюджет сумма, исчисленная исходя из базисной ставки, применяемой Национальным банком Молдовы по основным краткосрочным операциям денежной политики. Срок, установленный в договоре для выполнения физическим или юридическим лицом обязанностей перед бюджетным органом/учреждением, не может превышать 30 дней со дня поступления финансовых средств на расчетный счет. Одновременно в бюджет взыскиваются не использованные к моменту контроля финансовые средства (дебиторская задолженность).

Гражданско-правовая ответственность, в отличие от административной ответственности, носит не карательный, а компенсационный, или правовосстановительный характер.

Гражданско-правовая ответственность заключается в возмещении убытков и во взыскании неустойки.

Понятие «убытков» содержится в части (2) ст. 14 ГК РМ [10], согласно которой под убытками понимаются расходы, которые лицо, чье право нарушено, произвело или должно будет произвести для восстановления нарушенного права, утрата или

повреждение его имущества (реальный ущерб), а также неполученная прибыль, которую это лицо получило бы, если бы его право не было нарушено (упущенная выгода).

Неустойка как гражданско-правовая санкция взыскивается в соответствии со ст. 624-630 ГК РМ.

Согласно части (1) ст. 624 ГК РМ неустойкой признается договорное положение, в соответствии с которым стороны производят предварительную оценку убытков и устанавливают, что в случае неисполнения обязательства должник обязан уплатить кредитору определенную денежную сумму или передать определенную вещь.

Согласно части (2) ст. 626 ГК РМ кредитор вправе требовать возмещения убытков в части, не покрытой неустойкой (зачетная неустойка). В предусмотренных законом или договором случаях кредитор может требовать либо возмещения или уплаты неустойки (альтернативная неустойка), либо возмещения убытков сверх неустойки (штрафная неустойка), либо только уплаты неустойки (исключительная неустойка).

Административная ответственность, в отличие от гражданско-правовой ответственности, носит не компенсационный, а карательный (штрафной) характер.

В отличие от уголовной ответственности основанием административной ответственности является не преступление, а правонарушение, имеющее меньшую степень социальной опасности, чем преступление.

Уголовная ответственность является более строгим видом юридической ответственности, чем административная ответственность.

Уголовная ответственность применяется за преступления, которые обладают более высокой степенью социальной опасности, чем правонарушение.

Уголовная ответственность за нарушения налогового законодательства установлена ст. 244, 244[1], 248, 249, 250 УК РМ № 985-XV от 18.04.2002 года.

Статья 244 УК РМ, устанавливающая уголовную ответственность юридических лиц за уклонение от уплаты налогов гласит: «Уклонение предприятий, учреждений и организаций от уплаты налогов путем включения в бухгалтерские, налоговые или финансовые документы заведомо искаженных данных о доходах или расходах либо расходов, которые не основаны на реальных операциях или основаны на несуществовавших операциях, либо путем сокрытия других объектов налогообложения, если сумма подлежащего к уплате налога превышает 1500 условных единиц, наказывается штрафом в размере от 2350 до 3350 условных единиц или лишением свободы на срок до 3 лет с лишением в обоих случаях права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью на срок до 5 лет, а юридическое лицо наказывается штрафом в размере от 3000 до 6000 условных единиц с лишением права заниматься определенной деятельностью.

То же действие:

b) приведшее к неуплате налога в особо крупных размерах, наказывается штрафом в размере от 3350 до 5350 условных единиц или лишением свободы на срок до 6 лет с лишением в обоих случаях права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью на срок от 2 до 5 лет, а юридическое лицо наказывается штрафом в размере от 4000 до 7000 условных единиц с лишением права заниматься определенной деятельностью или ликвидацией юридического лица».

Статья 244[1] УК РМ, устанавливающая уголовную ответственность за уклонение физических лиц от уплаты налогов гласит: «Уклонение от уплаты налогов физических лиц,

не осуществляющих предпринимательскую деятельность, путем уклонения от представления декларации о подоходном налоге или путем включения в декларацию искаженных сведений, если подлежащая уплате сумма подоходного налога превышает 2500 условных единиц, наказывается штрафом в размере от 1350 до 2350 условных единиц, или неоплачиваемым трудом в пользу общества на срок от 180 до 240 часов, или лишением свободы на срок до одного года.

То же действие, приведшее к неуплате налога в особо крупных размерах, наказывается штрафом в размере от 2000 до 3000 условных единиц или лишением свободы на срок до трех лет».[11]

Статья 248 УК РМ, устанавливающая уголовную ответственность за контрабанду, гласит: «Перемещение через таможенную границу Республики Молдова товаров, предметов и иных ценностей в крупных размерах, совершенное помимо таможенного контроля или с сокрытием от него путем утаивания предметов в специально изготовленных или приспособленных для этого хранилищах, либо с обманным использованием документов или средств таможенной идентификации, либо сопряженное с недекларированием или недостоверным декларированием товаров, предметов и иных ценностей в таможенных или иных документах, необходимых для пересечения границы, наказывается штрафом в размере от 500 до 650 условных единиц, или неоплачиваемым трудом в пользу общества на срок от 180 до 240 часов, или лишением свободы на срок до 2 лет, а юридическое лицо наказывается штрафом в размере от 2000 до 4000 условных единиц с лишением права заниматься определенной деятельностью.

Решения компетентных органов о применении административных санкций за нарушение финансового законодательства могут быть обжалованы в соответствии со ст.

448 Кодекса Республики Молдова о правонарушениях (далее – КоП РМ) № 218-XVI от 24.10.2008 года.

Согласно части (1) ст. 448 КоП РМ правонарушитель, потерпевший или их представитель, прокурор, если он участвует в деле о правонарушении, в случае своего несогласия с решением констатирующего субъекта или в случае вынесения решения с нарушением установленных настоящим кодексом процессуальных норм вправе обжаловать вынесенное по делу о правонарушении решение. Срок обжалования решения констатирующего субъекта составляет 15 дней со дня вынесения решения или – для сторон, не присутствовавших на заседании по делу о правонарушении, – со дня вручения копии данного решения в соответствии с частью (8) ст. 447^{1}.

Согласно части (4) ст. 448 КоП РМ жалоба на вынесенное по делу о правонарушении решение подается в орган, к которому относится констатирующий субъект, рассмотревший дело. Не позднее трех дней со дня подачи жалобы констатирующий субъект направляет жалобу и материалы дела о правонарушении в компетентную судебную инстанцию.

Жалоба рассматривается судом первой инстанции по месту нахождения констатирующего субъекта, принявшего решение о применении административного наказания в соответствии со ст. ..... КоП РМ.

При рассмотрении жалобы суд обязан учитывать принцип презумпции невиновности, установленный ст. 375 КоП РМ, в соответствии с которой любое лицо, обвиняемое в совершении правонарушения, считается невиновным до тех пор, пока его виновность не будет доказана в предусмотренном настоящим кодексом порядке.

Никто не обязан доказывать свою невиновность.

Выводы о виновности лица в совершении правонарушения не могут основываться на предположениях. Все неустранимые в соответствии с настоящим кодексом сомнения в виновности

толкуются в пользу лица, в отношении которого возбуждено производство о правонарушении.

Решение суда по делу о правонарушении должно быть основано на доказательствах и их правильной, объективной оценке.

В первую очередь суд должен изучить протокол о правонарушении, который является одним из средств доказывания, содержащим доказательства вины лица, привлекаемого к ответственности за правонарушение, и которое считается невиновным в совершении правонарушения, пока его вина не будет доказана в установленном порядке.

Протокол о правонарушении должен содержать сведения и факты, установленные ст. 443 КоП РМ.

Статья 445 КоП РМ предусматривает, что неуказание в протоколе о правонарушении сведений и фактов, предусмотренных статьей 443, влечет недействительность протокола о правонарушении.

Например, если протокол о правонарушении не подписан лицом, в отношении которого возбуждено производство о правонарушении, и этот факт отказа от подписания протокола не подтвержден подписью хотя бы одного свидетеля, суд обязан признать этот протокол недействительным, что означает признание лица, в отношении которого составлен протокол о правонарушении, невиновным.

Решение суда по делу о правонарушении может быть обжаловано лицом, привлеченным к ответственности за правонарушение, констатирующим субъектом, потерпевшим от правонарушения в кассационном порядке.

Кассационный порядок обжалования решений судов первой инстанции по делам о правонарушениях установлен ст. 465-474 КоП РМ.

Часть (1) с. 468 КоП РМ предусматривает, что решение суда по делу о правонарушении может быть обжаловано в

кассационном порядке в 15-дневный срок со дня оглашения судебного решения или – для сторон, не присутствовавших на судебном заседании по делу о правонарушении, – со дня вручения копии судебного решения в соответствии с частью (1) ст. 463 КоП РМ.

С точки зрения правил логики и здравого смысла срок обжалования судебного решения (определения, постановления) должен исчисляться только со дня вручения копии этого решения (определения, постановления).

Только получив копию судебного решения, содержащего ссылки на нормы права и аргументы, участник процесса может решить вопрос о том, есть ли смысл обжаловать данное решение, если оно является законным и обоснованным.

Полагаем, что Парламенту РМ следует изменить часть (1) ст. 468 КоП РМ, предусмотрев, что срок обжалования решения суда по делу о правонарушении во всех без исключения случаях должен исчисляться со дня вручения копии мотивированного судебного решения.

Библиография

[1] Сосна А. О некоторых вопросах понятия публичных финансов. Международная конференция. Кишинев. Международный научный журнал «Верховенство права», 2017 г., № 2, стр. 143-155

2 Парыгина В.А., Тедеев А.А. Финансовое право: Учебник. Москва, 2006 г., стр. 14

3 Официальный монитор РМ № 223-230 от 08.08.2014 г.

4 Налоговое право России: Учебник для вузов, отв. ред. Крохина Ю.А., Москва, 2005, стр. 479

5 Налоговое право России: Учебник для вузов, отв. ред. Крохина Ю.А., Москва, 2005, стр. 487

6 Официальный монитор РМ Специальный выпуск от 08.02.2007 г.

7 Официальный монитор РМ № 3-6 от 16.01.2009 г.
8 Официальный монитор РМ № 72-74 от 14.04.2009 г.
9 Официальный монитор РМ № 223-230 от 08.08.2014 г.
10 Официальный монитор РМ № 82-86 от 22.06.2002 г.
11 Официальный монитор РМ № 72-74 от 14.04.2010 г.

CARACTERISTICA GENERALĂ A CONTRAVENŢIILOR ÎN DOMENIUL INFORMAŢIONAL
GENERAL CHARACTERISTICS OF CONTRAVENCIES IN THE INFORMATIONAL FIELD

Liliana ȚURCAN
Dr. în drept,
Universitatea de Stat din Moldova

Summary

This article has as object of study the contraventions in the informational field, the circle of which is constantly increasing in the last period. The main features of this group of contraventions are identified. The elements of the legal composition of the contraventions in the information domain, as well as the specific sanctions applicable to them, are examined. Similarly, the circle of state subjects, which have the right to ascertain and examine the contraventions in the given field, is determined.

Key words: *contraventions in the informational field, object of contravention, objective side of contravention, subject of contravention, subjective side of contravention.*

Pentru a identifica **cercul contravenţiilor în domeniul informaţional** este necesar de atras atenţia la structura Codului contravenţional al Republicii Moldova din 24 octombrie 2008 [1]. După obiectul reglementării, normele contravenţionale se clasifică în *norme materiale* şi *procesuale*. Reieşind din acest criteriu, Codul contravenţional este format din 2 cărţi: *Cartea I Dreptul material* şi *Cartea II Procesul contravenţional*. Normele materiale reglementează drepturile şi obligaţiile subiecţilor dreptului contravenţional. Ele răspund la întrebarea: Ce trebuie sau ce nu trebuie de făcut? Cu alte cuvinte, normele materiale determină baza comportării. Normele procesuale reglementează modul de realizare a

drepturilor şi obligaţiilor consacrate în normele materiale. Pentru aplicarea răspunderii contravenţionale nu este suficientă existenţa normei materiale care stabileşte sancţiunea pentru o contravenţie anumită, ci este necesar de respectat procedura de constatare a faptei ilicite, de examinare şi de soluționare a cauzei.

Normele materiale, la rândul lor, se divizează în norme generale şi norme speciale. *Normele contravenţionale generale* se întrunesc în *Partea Generală* a Cărţii I din Cod şi reglementează instituţiile de bază ale dreptului contravenţional, cum ar fi contravenţia, răspunderea contravenţională, tipurile sancţiunilor contravenţionale etc.

Normele contravenţionale speciale sunt acele norme ce determină tipurile concrete de contravenţii şi sancţiunile aplicabile persoanelor ce le-au comis. Totalitatea acestor norme formează *Partea Specială* a dreptului contravenţional material.

Contravenţiile sunt grupate în Partea specială într-o anumită ordine, formând capitole separate. Drept criteriu de divizare a Părţii speciale în capitole a fost obiectul generic, adică acel grup omogen de relaţii sociale ocrotite de lege. Fiecare capitol la rândul său include componenţe concrete de contravenţii.

Capitolul care se referă nemijlocit la domeniul nostru de examinare este Capitolul XIV *„Contravenţii în domeniul comunicaţiilor electronice, comunicaţiilor poştale şi al tehnologiei informaţiei”*. Acest capitol include 17 articole după cum urmează:

Articolul 246. Furnizarea neautorizată a reţelelor sau a serviciilor de comunicaţii electronice sau de tehnologie a informaţiei.

Articolul 247. Nerespectarea condiţiilor de autorizare generală.

Articolul 248. Utilizarea fără licenţă şi fără permis tehnic a canalelor, a frecvenţelor radio, a resurselor de numerotare.

Articolul 249. Nerespectarea condiţiilor prevăzute în licenţele de utilizare a canalelor, a frecvenţelor radio, a resurselor de numerotare.

Articolul 250. Nerespectarea reglementărilor şi a normelor tehnice din domeniul comunicaţiilor electronice, poştale şi al tehnologiei informaţiei.

Articolul 251. Încălcarea normelor de emisie electromagnetică şi de perturbaţii industriale admisibile pentru radiorecepție, împiedicarea recepționării programelor audiovizuale sau a funcționării echipamentelor şi rețelelor de comunicații electronice.

Articolul 252. Conectarea neautorizată sau admiterea conectării neautorizate la reţelele de comunicaţii electronice.

Articolul 253. Refuzul neîntemeiat al furnizorului autorizat de reţele sau de servicii de a conecta la reţele sau la servicii un alt furnizor autorizat de reţele sau de servicii.

Articolul 254. Executarea lucrărilor în domeniul comunicaţiilor electronice fără acordul proprietarului terenului sau al unui alt bun imobil ori în lipsa hotărârii judecătoreşti privind executarea acestor lucrări.

Articolul 255. Deteriorarea intenţionată a liniilor, instalaţiilor, echipamentelor de comunicaţii electronice şi poştale.

Articolul 256. Francarea trimiterilor poştale cu mărci poştale utilizate sau neautorizate.

Articolul 257. Confecţionarea pentru desfacere ori desfacerea cu bună ştiinţă de mărci poştale false, de clişee ale maşinilor de francare sau de sigilii poştale.

Articolul 258. Predarea spre expediere a obiectelor care prezintă pericol sau a obiectelor cu caracter obscen.

Articolul 259. Refuzul neîntemeiat de a furniza servicii publice în domeniul comunicaţiilor electronice şi al tehnologiei informaţiei.

Articolul 259[1]. Refuzul neîntemeiat de a furniza servicii publice în domeniul comunicaţiilor poştale.

Articolul 261. Proiectarea sau producerea fără scop de comercializare, deţinerea sau utilizarea ilegală a mijloacelor tehnice speciale pentru obţinerea ascunsă a informaţiei.

Articolul 262. Încălcarea regulilor de import, export, proiectare, producere şi comercializare a mijloacelor tehnice speciale pentru obţinerea ascunsă a informaţiei, nerespectarea altor condiţii de licenţiere.

Contravenţii ce ţin de domeniul informaţional se regăsesc şi în alte capitole din partea specială a Cărţii I Drept material al Codului Contravenţional. Astfel, drept exemplu putem da următoarele articole din capitolul VI cu titlul „Contravenţii ce atentează la drepturile politice, de muncă şi la alte drepturi constituţionale ale persoanei fizice”:

Articolul 71. Încălcarea legislaţiei privind accesul la informaţie şi cu privire la petiţionare.

Articolul 74[1]. Prelucrarea datelor cu caracter personal cu încălcarea legislaţiei privind protecţia datelor cu caracter personal.

Articolul 74[2]. Refuzul de a furniza informaţii sau împiedicarea accesului personalului Centrului Naţional pentru Protecţia Datelor cu Caracter Personal.

Articolul 74[3]. Neîndeplinirea deciziilor Centrului Naţional pentru Protecţia Datelor cu Caracter Personal.

De asemenea, putem da ca exemplu contravenţiile prevăzute de unele articole incluse în capitolul VII cu titlul „Contravenţii ce atentează la sănătatea populaţiei, sănătatea persoanei, la starea sanitar-epidemiologică”, şi anume:

Articolul 75. Divulgarea informaţiei confidenţiale privind examenul medical de depistare a contaminării cu virusul imunodeficienţei umane (HIV) ce provoacă maladia SIDA.

Art.77 alin.(7) Practicarea activităţii farmaceutice fără utilizarea sistemului informaţional de evidenţă a circulaţiei

medicamentelor, utilizarea acestui sistem cu încălcarea cerinţelor stabilite.

Articolul 90. Producerea, comercializarea, difuzarea sau păstrarea produselor pornografice.

Articolul 90^1. Activităţi publice cu impact negativ asupra minorilor.

În plus, putem înainta ca exemple relevante contravenţiile prevăzute de unele articole din capitolul VIII cu titlul „Contravenţii ce atentează la drepturile reale", şi anume:

Articolul 92. Tăinuirea informaţiei despre fondul funciar disponibil.

Articolul 107. Obţinerea sau divulgarea informaţiilor care constituie secret comercial, bancar sau fiscal.

Contravenţiile în domeniul informaţional se caracterizează prin următoarele trăsături specifice:

1) Comparativ cu alte grupe de contravenţii, contravenţiile în domeniul informaţional au apărut relativ recent, acest fapt fiind determinat de dezvoltarea intensă a domeniului informaţional în perioada sfârșitul sec.XX – începutul sec. XXI.

2) Normele contravenţionale ce prevăd componenţe de contravenţii în domeniul dat se află în permanentă modificare, fiind foarte dinamice. Astfel, prin *Legea Republicii Moldova privind modificarea şi completarea Codului contravenţional al Republicii Moldova,* nr.208 din 17.11.16 [2], au fost introduse mai multe modificări în cap. XIV, fie a fost schimbat titlul articolului, ca în cazul art. 246 sau art.254, fie a fost modificată dispoziţia normei, ca în cazul art.247 alin.(1), fie a fost modificată sancţiunea, ca în cazul art. 259.

3) Cercul acestor contravenţii este în permanentă creştere. Drept exemplu în acest sens putem da contravenţiile prevăzute în art. 74^1, 74^2, 74^3, introduse prin Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative, nr.208 din 21.10.11 [3].

4) Normele contravenţionale care prevăd răspundere pentru contravenţiile în domeniul informaţional au o structură juridică internă clasică: ipoteză, dispoziţie şi sancţiune. Dispoziţia are caracter de interdicţie sau prohibitiv, adică de interzicere de a săvârşi careva acţiuni sub ameninţarea aplicării constrângerii juridice.

5) La selectarea modelului juridic cu care va fi comparată fapta ilegală în domeniul contravenţional, este necesar să se ia în consideraţie construcţia (structura) normei juridice materiale. Dacă norma materială este divizată în aliniate, atunci fiecare dintre ele reprezintă o contravenţie cu elementele sale constitutive [4, p.161]. De menţionat, că o bună parte din articolele ce prevăd răspunderea pentru contravenţiile în domeniul informaţional conţin mai multe aliniate. De exemplu, art. Articolul 74^1. „Prelucrarea datelor cu caracter personal cu încălcarea legislaţiei privind protecţia datelor cu caracter personal" include 5 aliniate. Aceasta înseamnă că articolul dat cuprinde 5 contravenţii de sine stătătoare. Ele se deosebesc una de alta fie prin obiect, fie prin latura obiectivă, fie prin subiect.

6) Pentru calificarea corectă a faptei, determinarea elementelor componenţei juridice ale contravenţiei este necesar de consultat mai multe acte normative. Drept exemplu aici putem da contravenţia prevăzută de art.250.„Nerespectarea reglementărilor şi a normelor tehnice din domeniul comunicaţiilor electronice, poştale sau al tehnologiei informaţiei" din Codul contravenţional.

Obiectul şi latura obiectivă a contravenţiilor în domeniul informaţional.

Obiectul nemijlocit al contravenţiilor în domeniul informaţional este determinat de obiectul generic. Cu referire la Capitolul XIV „Contravenţii în domeniul comunicaţiilor electronice, comunicaţiilor poştale şi al tehnologiei informaţiei", în doctrină se menţionează că obiectul generic al acestui gen de contravenţii cuprinde trei grupe de relaţii sociale:

- relaţii sociale din domeniul comunicaţiilor electronice;
- relaţii sociale din domeniul comunicaţiilor poştale;

- relaţii sociale ce ţin de tehnologia informaţiei [4, p.161].

Obiectul nemijlocit al fiecărei contravenţii se află în limitele uneia dintre grupele nominalizate de relaţii sociale, protejate prin normele materiale din acest capitol, şi precizează la ce anume atentează subiectul.

Cu alte cuvinte, obiectul nemijlocit al contravenţiilor incluse în acest capitol este legat în mod direct sau indirect de obiectul generic şi rezultă din el (de exemplu, relaţiile sociale ce ţin de proiectarea sau producerea fără scop de comercializare, deţinerea sau utilizarea ilegală a mijloacelor tehnice speciale pentru obţinerea ascunsă a informaţiei (art.261), relaţiile sociale ce ţin de furnizarea neautorizată a reţelelor sau a serviciilor de comunicaţii electronice sau de tehnologie a informaţiei (art.246), relaţiile sociale ce ţin de furnizarea serviciilor publice în domeniul comunicaţiilor electronice şi al tehnologiei informaţiei (art.259) etc.).

Obiectul nemijlocit al contravenţiilor cu caracter informaţional ce se regăsesc în Capitolul VI cu titlul „Contravenţii ce atentează la drepturile politice, de muncă şi la alte drepturi constituţionale ale persoanei fizice" este determinat de obiectul generic al acestui capitol, care reprezintă nu altceva decât relaţiile sociale ce apar în legătură cu protejarea de către stat a drepturilor politice, de muncă şi a altor drepturi constituţionale.

Aşadar, obiectul nemijlocit al contravenţiilor date este indisolubil legat de obiectul generic şi ţine de protecţia dreptului constituţional concret al persoanei fizice. De exemplu, obiectul nemijlocit al contravenţiei prevăzute în *art.71. Încălcarea legislaţiei privind accesul la informaţie şi cu privire la petiţionare,* îl constituie relaţiile sociale ce ţin de respectarea dreptului la informaţie, prevăzut de art.34 din Constituţie şi a dreptului de petiţionare prevăzut de art.52 din Constituţie [5].

Latura obiectivă a majorităţii contravenţiilor din domeniul informaţional se manifestă prin *acţiune* (încălcarea regulilor de stocare şi utilizare a datelor cu caracter personal (art.74[1] alin.(4));

transmiterea transfrontalieră a datelor cu caracter personal cu încălcarea legislaţiei privind protecţia datelor cu caracter personal (art.74[1] alin.(5)); împiedicarea accesului personalului abilitat cu funcţii de control al Centrului Naţional pentru Protecţia Datelor cu Caracter Personal în încăperile şi pe teritoriul amplasării sistemelor de evidenţă a datelor cu caracter personal, la datele cu caracter personal prelucrate de operatori şi/sau de persoanele împuternicite de operatori, la echipamentul de prelucrare, la programe şi aplicaţii, la orice document sau înregistrare referitoare la prelucrarea de date cu caracter personal (art.74[2] alin.(2)); furnizarea neautorizată a reţelelor sau a serviciilor de comunicaţii electronice sau de tehnologie a informaţiei (art.246); proiectarea sau producerea fără scop de comercializare, deţinerea sau utilizarea ilegală a mijloacelor tehnice speciale pentru obţinerea ascunsă a informaţiei (art.261) etc.

Mai rar, latura obiectivă în cazul acestui grup de contravenţii se manifestă sub formă de *inacţiune* (nerespectarea cerinţelor faţă de asigurarea securităţii datelor cu caracter personal la prelucrarea lor în cadrul sistemelor informaţionale de date cu caracter personal (74[1] alin.(1)); neîndeplinirea deciziilor Centrului Naţional pentru Protecţia Datelor cu Caracter Personal (art.74[3]); nerespectarea condiţiilor de autorizare generală (art.247) etc.

Subiectul şi latura subiectivă a contravenţiilor în domeniul informaţional.

Subiectul răspunderii contravenţionale la contravenţiile în domeniul informaţional poate fi:

- atât persoana fizică, cât şi cea juridică (art.art.246 alin.(3), art.74[2] alin. (1) şi (2));
- numai persoana juridică (art.246 alin.(4));
- atât persoana fizică, persoana cu funcţie de răspundere, cât şi persoana juridică (art.246 alin.(1), (2), (5), (6), art.259, art.261 alin.(1) şi (2)).

Este pasibilă de răspundere contravenţională pentru contravenţiile în domeniul informaţional persoana fizică cu

capacitate de exerciţiu care, în momentul săvârşirii contravenţiei, are împlinită vârsta de 18 ani.

În conformitate cu ultimele modificări survenite în textul Codului Contravenţional a fost lărgit cercul faptelor pentru săvârşirea cărora persoana fizică cu vârsta între 16 şi 18 ani este pasibilă de răspundere contravenţională. Cu toate acestea, contravenţiile în domeniul informaţional nu se regăsesc în acest cerc de fapte.

Un număr impunător de contravenţii în domeniul informaţional au ca subiect persoana cu funcţie de răspundere. În conformitate cu art.16 alin.(6) din Codul Contravenţional, persoana cu funcţie de răspundere (persoană căreia, într-o întreprindere, instituţie, organizaţie, indiferent de tipul de proprietate şi forma juridică de organizare, într-o autoritate publică centrală sau locală, i se acordă, permanent sau provizoriu, prin lege, prin numire, alegere sau în virtutea unei însărcinări, anumite drepturi şi obligaţii în vederea exercitării funcţiilor autorităţii publice sau a acţiunilor administrative de dispoziţie, organizatorice ori economice) este pasibilă de răspundere contravenţională pentru săvârşirea unei fapte prevăzute de prezentul cod în cazul: a) folosirii intenţionate a atribuţiilor sale contrar obligaţiilor de serviciu; b) depăşirii vădite a drepturilor şi atribuţiilor acordate prin lege; c) neîndeplinirii sau îndeplinirii necorespunzătoare a obligaţiilor de serviciu.

Cât priveşte latura subiectivă a contravenţiilor în domeniul informaţional, de menţionat că acestea se săvârşesc în marea majoritate a cazurilor prin intenţie (directă sau indirectă).

Sancţiunile aplicabile contravenţiilor informaţionale.

Dacă examinăm sancţiunile aplicabile contravenţiilor în domeniul informaţional, observăm că în mare parte acestea constituie amenda aplicabilă persoanei fizice şi juridice (a se vedea, spre exemplu: art.74^2 „Refuzul de a furniza informaţii sau împiedicarea accesului personalului Centrului Naţional pentru Protecţia Datelor cu caracter Personal”). Uneori amenda poate fi aplicată cu sau fără privarea de dreptul de a desfăşura o anumită activitate pe un termen

de la 3 luni la un an (cum ar fi de exemplu cazul art.74[3] „Neîndeplinirea deciziilor Centrului Naţional pentru Protecţia Datelor cu Caracter Personal”.

Comparativ cu contravenţiile din alte domenii, sumele încasate din amenzi pentru contravenţiile în domeniul informaţional sunt mult mai modeste. Cauza este că, deşi legislatorul lărgeşte permanent cercul contravenţiilor în domeniul informaţional, totuşi o mare parte din acestea rămân neconstatate, sau dacă sunt constatate, amenzile nu sunt încasate.

De menţionat, că nivelul de încasare a amenzilor aplicate diferă de la o categorie de contravenţii la alta. Astfel, spre exemplu, în 2015, cea mai mare rată de încasare a amenzilor aplicate a fost înregistrată în domeniul protecţiei mediului - 47,% şi în domeniul circulaţiei rutiere – 46,8%, *iar cea mai mică în cazul celor din domeniul comunicaţiilor electronice, poştale şi al tehnologiei informaţiei – 12%* şi în domeniul contravenţiilor ce atentează la drepturi reale - 26,5%. Amenzile aplicate pentru contravenţii ce afectează activitatea de întreprinzător, fiscalitatea, activitatea vamală şi valorile mobiliare au fost încasate în proporţie de – 45,0% [6].

Dacă ne referim nemijlocit la **autorităţile competente să constate şi să examineze cauzele contravenţionale în domeniul informaţional**, acestea sunt:

- Agenţia naţională pentru reglementare în comunicaţii electronice şi tehnologia informaţiei. Agenţia deţine competenţe cu referire la marea parte a contravenţiilor prevăzute în capitolul XIV al Codului Contravenţional. Este tipul de agent constatator care constată și examinează contravențiile. Sunt în drept *să constate* contravenţiile respective şi să încheie procese-verbale șefii subdiviziunilor și funcționarii din cadrul Agenției, împuterniciți de către directorul Agenției. Sunt în drept *să examineze* cauzele contravenționale și să aplice sancțiuni directorul și directorii adjuncți ai Agenției.

- Serviciul de informaţii şi securitate este împuternicit să examineze doar contravenţiile stipulate în două articole din capitolul XIV: art.261 şi art.262. Aceste contravenţii se constată de ofiţerii de informaţii şi securitate care sunt special împuternicţi prin ordinul directorului Serviciului. După constatare, procesele-verbale cu privire la contravenții se remit instanţelor de judecată competente.

- Centrul naţional pentru protecţia datelor cu caracter personal. Este competent să constate contravenţiile prevăzute de art.74/1-74/3. Procesele verbale de constatare a contravenţiilor sunt încheiate de directorul, directorul adjunct şi personalul abilitat cu funcţii de control al Centrului. După întocmire, procesele-verbale cu privire la contravenții se remit spre examinare în fond instanţei de judecată competente.

În concluzie menționăm că în perioada contemporană este inevitabilă creșterea numărului faptelor contravenționale în domeniul informațional, apariția noilor norme care ar prevedea răspunderea contravențională pentru unele fapte noi. În acest sens considerăm că este necesar de atras atenția în mod prioritar la prevenirea acestui grup de contravenții prin: aducerea la cunoștința populației a informației necesare privind contravențiile din domeniul dat și posibilitatea survenirii răspunderii pentru săvârșirea acestora, înăsprirea sancțiunilor contravenționale pentru faptele ilegale și asigurarea de către stat a creșterii ratei de incasare a amenzilor în domeniul dat.

Bibliografie

1. Codul Contravențional al Republicii Moldova, nr.218-XVI din 24.10.2008 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.3-6.
2. Legea privind modificarea și completarea Codului contravențional, nr.208 din 17 noiembrie 2016, în vigoare din 16 martie 2017 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr.441-451.

3. Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative, nr.208 din 21.10.2011 //Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2011, nr.222-226.
4. Guţuleac Victor. Tratat de drept contravenţional. Editura: Tipografia Centrală, Chișinău, 2009.
5. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994, în vigoare de la 27.08.1994 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.1.
6. *a se vedea:* http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5186

REALIZAREA DREPTULUI CONSTITUȚIONAL LA PROPRIETATE PRIVATĂ PRIN PRISMA LEGISLAȚIEI SILVICE

ACHIEVING THE CONSTITUTIONAL LAW ON PRIVATE PROPERTY IN THE LIGHT OF THE FOREST LAW

Victor DUMNEANU
Lector universitar, magistru în drept,
Universitatea de Stat din Moldova

Conform art. art. 46, 127 ale Constituției Republicii Moldova, dreptul la proprietate este garantat, iar statul ocroteşte proprietatea și garantează realizarea dreptului de proprietate în formele solicitate de titular, dacă acestea nu vin în contradicţie cu interesele societăţii. Totodată, dreptul de proprietate privată obligă la respectarea sarcinilor privind protecţia mediului înconjurător şi asigurarea bunei vecinătăţi, precum și la respectarea celorlalte sarcini care, potrivit legii, revin proprietarului.[1]

Concomitent, legislația silvică determină că, proprietatea privată asupra pădurilor se admite în cazul plantării acestora, în condiţiile legii, pe terenurile aflate în proprietate privată, iar dreptul de proprietate asupra terenurilor din fondul forestier se exercită în conformitate cu legislaţia.[2]

Prin urmare, dobândirea dreptului de proprietate privată asupra unui sector de pădure este posibil de realizat cu condiția că există în proprietate privată un sector de teren, însă apare problema determinării acestuia ca sector de pădure.

Este de menționat faptul, că procedura de realizare a dreptului de proprietate privată asupra unui sector de pădure este una specială, care urmează a fi respectată întocmai, așa cum este determinată de legislația silvică.

Astfel, în conformitate cu art. 3 al Codului Silvic, pădurea reprezintă un element al landșaftului geografic, unitate

funcţională a biosferei, compusă din comunitatea vegetaţiei forestiere (în care domină arborii şi arbuştii), păturii vii, animalelor şi microorganismelor, care în dezvoltarea lor biologică sânt interdependente şi acţionează asupra habitatului lor. Sânt considerate păduri terenurile acoperite cu vegetaţie forestieră cu o suprafaţă de peste 0,25 ha.[3]

Același act normativ, determină că împădurirea terenurilor degradate din afara fondului forestier este obligatorie şi se efectuează de către proprietarii acestora, conform programelor şi proiectelor speciale, coordonate cu organele silvice de stat şi organele de stat pentru protecţia mediului înconjurător şi aprobate de către autorităţile administraţiei publice locale.[4]

Deci, încă o condiție privind dobândirea dreptului de proprietate privată asupra unui sector de pădure este, ca sectorul de teren să fie degradat.

În vederea calificării și determinării terenurilor degradate sunt aplicabile Legea nr. 1041 din 15.06.2000 **pentru ameliorarea prin împădurire a terenurilor degradate**[5] **și** Hotărârea Guvernului nr. 1186 din 28.10.2016 pentru aprobarea Regulamentului privind efectuarea lucrărilor de împădurire a terenurilor degradate proprietate publică a unităţilor administrativ-teritoriale şi a terenurilor degradate proprietate privată.[6]

Sînt considerate terenuri degradate, în înţelesul art. 2 al Legii nr. 1041 din 15.06.2000 **pentru ameliorarea prin împădurire a terenurilor degradate**, terenurile care, prin eroziune, poluare sau prin acţiunea distructivă a unor factori antropici, şi-au pierdut definitiv capacitatea de producţie agricolă, dar care pot fi ameliorate prin împădurire şi prin alte lucrări pentru restabilirea ecosistemelor, şi anume:

a) terenurile cu eroziune de suprafaţă foarte puternică şi excesivă;

b) terenurile cu eroziune de adîncime - ogaşe, ravene, torenţi;

c) terenurile afectate de alunecări active, prăbuşiri, surpări şi scurgeri noroioase;

d) terenurile nisipoase expuse erodării de către vînt sau apă;

e) terenurile cu pietriş, bolovăniş, grohotiş, stîncării şi depozite de aluviuni torenţiale;

f) terenurile cu exces permanent de umiditate;

g) terenurile sărăturate;

h) terenurile poluate cu substanţe chimice, petroliere sau noxe;

i) terenurile ocupate cu cariere deschise, cu halde miniere, cu deşeuri de producţie sau menajere etc.;

j) terenurile cu biocenoze afectate sau distruse;

k) terenurile neproductive.[7]

În funcţie de tipul de proprietate, fac obiectul împăduririi, terenurile degradate proprietate publică aparţinînd statului, terenurile degradate proprietate publică aparţinînd unităţilor administrativ-teritoriale (comune, oraşe, municipii), inclusiv terenurile degradate proprietate privată.[8] Totodată, este stabilită și modalitatea de identificare a unor asemenea categorii de terenuri, astfel încât, identificarea terenurilor degradate, delimitarea şi constituirea perimetrelor de ameliorare la nivelul localităţilor se fac de către comisii, instituite prin deciziile: consiliului raional sau al consiliului unităţii teritoriale autonome Găgăuzia, sau al municipiului Chişinău, după caz, la propunerea şefului direcţiei (secţiei) protecţia mediului şi gestionarea resurselor naturale. Comisiile se vor constitui în termen de 30 de zile de la intrarea în vigoare a prezentei legi şi vor fi formate din, preşedinte, în persoana primarului (viceprimarului) comunei, oraşului sau municipiului, după caz, secretar, în persoana inginerului funciar al primăriei, iar în calitate de membri, în persoana a cîte un reprezentant, al gospodăriei silvice sau al ocolului silvic, al agenţiei teritoriale ecologice, al autorităţii silvice centrale, al autorităţii centrale pentru mediu, al serviciului pentru protecţia solului, al direcţiei (secţiei) protecţia mediului şi gestionarea

resurselor naturale, în persoana specialiştilor din instituţiile de cercetări şi proiectări în domeniile de organizare a terenurilor şi de îmbunătăţiri funciare pentru agricultură, silvicultură, cercetări agrochimice şi pedologice, în persoana reprezentanţilor deţinătorilor funciari, după caz.[9] Terenurile degradate propuse spre ameliorare prin împădurire sînt scoase din circuitul economic şi se înregistrează ca terenuri destinate împăduririi. Autoritatea deliberativă a administraţiei publice locale de nivelul al doilea (consiliul raional/municipal) schimbă destinaţia terenurilor agricole, la propunerea consiliilor unităţilor administrativ-teritoriale de nivelul întîi, în temeiul cererii proprietarului, iar serviciile raionale relaţii funciare şi cadastru asigură introducerea modificărilor respective în registrul cadastral. [10] Împădurirea terenurilor degradate proprietate a unităţilor administrativ-teritoriale şi a persoanelor private se realizează prin două modalităţi: a) cu păstrarea drepturilor de proprietate asupra terenurilor degradate destinate împăduririi; b) cu transmiterea terenurilor degradate destinate împăduririi în proprietatea statului (entităţi silvice de stat teritoriale). Împădurirea terenurilor degradate, cu păstrarea drepturilor de proprietate a unităţilor administrativ-teritoriale şi a persoanelor private, se face în bază de contract de servicii silvice şi de alte activităţi forestiere cu operatorii economici prestatori ai serviciilor de extindere a pădurii, selectaţi de Agenţia „Moldsilva”.[11] Contractul de servicii silvice, reprezintă un acord, încheiat între proprietarul legal de terenuri degradate pe de o parte şi entitatea silvică de stat teritorială cu privire la împădurirea acestor terenuri pe de altă parte, pe o durată determinată, cu delimitarea responsabilităţilor în procesul respectiv.[12]

Este de menționat faptul, că terenurile degradate se împăduresc de către deținătorii legali prin intermediul unităţilor specializate din mijloacele proprii[13] și acestea sunt entitățile silvice, ca parte a contractului de servicii silvice.

Transmiterea către operatorii economici a terenurilor degradate proprietate a unităţilor administrativ-teritoriale spre împădurire se realizează doar după efectuarea tuturor procedurilor legale, care includ următoarele acţiuni: a) consultarea publică a procesului de alocare a terenurilor sub împădurire; b) emiterea deciziei consiliului local privind transmiterea terenului spre împădurire şi modificarea categoriei de destinaţie a terenurilor agricole cu gradul de evaluare a fertilităţii naturale mai mic de 40 de puncte, conform art. 9 din Codul funciar nr. 828-XII din 25 decembrie 1991 și Regulamentul cu privire la modul de transmitere, schimbare a destinației și schimb de terenuri , aprobat prin Hotărîrea Guvernului nr. 1170 din 25 octombrie 2016; c) evacuarea stînelor şi căilor de deplasare a animalelor domestice spre păşunile publice la cel puţin 500 m de la hotarele terenurilor alocate pentru împădurire; d) modificarea categoriei de folosinţă a terenurilor; e) stabilirea şi materializarea în natură a hotarelor şi elaborarea schiţelor (la scara 1:5000-1:10000).[14]

După atestarea efectuării lucrărilor de împădurire a terenurilor degradate, conform legislaţiei în vigoare, serviciile raionale relaţii funciare şi cadastru, la solicitarea proprietarilor de terenuri (unităţi administrativ-teritoriale, persoane private), efectuează trecerea acestora la categoria terenuri ale fondului forestier, cu includerea modificărilor de rigoare în registrul cadastral. Trecerea culturilor silvice plantate, la categoria terenuri acoperite cu păduri, se efectuează de către serviciile raionale relaţii funciare şi cadastru, la solicitarea proprietarilor de terenuri (unităţi administrativ-teritoriale, persoane private), în temeiul actului emis de executanţii lucrărilor de împădurire. Monitorizarea realizării activităţilor de împădurire a terenurilor degradate proprietate publică a unităţilor administrativ-teritoriale (comune, oraşe, municipii), precum şi a terenurilor degradate proprietate privată se efectuează de către Ministerul Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului, Agenţia „Moldsilva” şi Agenţia Relaţii Funciare şi Cadastru. La

nivel de raion, sat, comună, monitorizarea se efectuează de către autorităţile administraţiei publice locale. Procesul de monitorizare presupune crearea unei baze de date specializate, care va include toată informaţia aferentă activităţilor de împădurire a terenurilor degradate (volume lucrări, calitatea şi oportunitatea lucrărilor, costuri aferente lucrărilor, hărţi etc.). Crearea şi administrarea bazei respective se realizează de Agenţia „Moldsilva" în colaborare cu Agenţia Relaţii Funciare şi Cadastru şi cu Ministerul Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului. Raportul privind realizarea acţiunilor de împădurire a terenurilor degradate proprietate publică a unităţilor administrativ-teritoriale (comune, oraşe, municipii), precum şi a terenurilor degradate proprietate privată se întocmeşte anual, pînă la data de 15 februarie, de către Agenţia „Moldsilva" în baza rapoartelor tehnice ale structurilor teritoriale subordonate (recepţia tehnică a culturilor silvice, controlul anual al culturilor silvice etc.). Recepţia tehnică a culturilor silvice plantate pe terenuri degradate proprietate publică a unităţilor administrativ-teritoriale (comune, oraşe, municipii) se efectuează în conformitate cu normele tehnice în vigoare, în scopul concretizării volumului de lucrări executate şi calităţii acestora, respectării tehnologiei de producere şi agrotehnicii prevăzute de proiect. Actul de recepţie tehnică stipulează şi măsuri privind lichidarea neajunsurilor depistate şi abateri inadmisibile de la agrotehnica şi tehnologia executării lucrărilor. Lucrările de recepţie tehnică se efectuează de comisii mixte constituite prin deciziile entităţilor silvice subordonate. Comisiile respective au în componenţă reprezentanţi ai operatorilor economici, entităţilor silvice subordonate, proprietarilor de terenuri împădurite, serviciilor raionale relaţii funciare şi cadastru, şi Institutului de Cercetări şi Amenajări Silvice. Pentru fiecare sector împădurit comisiile mixte, constituite prin decizia Agenţiei „Moldsilva", perfectează un act de recepţie tehnică a lucrărilor de cultură. Actul de recepţie tehnică se întocmeşte în două exemplare, unul dintre care se păstrează la Agenţia „Moldsilva", al doilea – la deţinător. Registrul

recepţiei tehnice a lucrărilor de cultură se întocmeşte în trei exemplare, dintre care unul se păstrează la serviciile raionale relaţii funciare şi cadastru.[15]

Proprietarii privaţi de terenuri degradate (persoane private, companii private etc.), care participă în cadrul programelor naţionale de împădurire, pot contribui cu surse proprii la împădurirea şi menţinerea acestora pînă la realizarea stării de masiv. Contribuţia proprietarilor privaţi sau a unităţilor administrativ-teritoriale (în caz de asumare) se include în contractele bilaterale semnate între entităţile silvice de stat teritoriale şi proprietarii de terenuri degradate destinate împăduririi. Cuantumul contribuţiei proprietarilor de terenuri degradate (unităţi administrativ-teritoriale, persoane private) se estimează în baza hărţilor tehnologice la lucrările de cultură silvică, elaborate şi aprobate în modul stabilit de Agenţia „Moldsilva". Contribuţia respectivă poate fi în mijloace financiare şi/sau servicii (inclusiv manoperă, pază etc.), reieşind din posibilităţile şi capacităţile tehnice ale proprietarilor de terenuri. Proprietarii terenurilor îşi asumă responsabilitatea finanţării şi/sau efectuării unor lucrări, furnizării de servicii şi menţinerii acestora pînă la realizarea stării de masiv, în conformitate cu prevederile contractelor încheiate. Agenţia „Moldsilva" şi operatorii economici, în comun cu proprietarii terenurilor împădurite, asigură evidenţa investiţiilor în procesul de plantare şi menţinere a culturilor silvice, cu partajarea contribuţiei fiecărei părţi.[16]

Este de menționat faptul că, Hotărârea Guvernului nr. 1186 din 28.10.2016 pentru aprobarea Regulamentului privind efectuarea lucrărilor de împădurire a terenurilor degradate proprietate publică a unităţilor administrativ-teritoriale şi a terenurilor degradate proprietate privată, menționează asupra unei stări de fapt calificată ca „realizarea stării de masiv", deși prevede noțiunea de „staţiune forestieră".[17]

Operatorii economici restituie terenurile cu culturi silvice proprietarilor doar după realizarea de către acestea a stării de masiv,

cu perfectarea actelor bilaterale de primire-predare, inclusiv cu eliberarea facturii fiscale. După semnarea actelor respective responsabilitatea pentru menţinerea şi asigurarea integrităţii plantaţiilor forestiere noi aparţine proprietarilor, care aplică regimul silvic conform prevederilor Codului silvic nr. 887-XIII din 21 iunie 1996.[18]

Încă o problemă determinată în cadrul studiului, este că Hotărârea Guvernului nr. 1186 din 28.10.2016 și Codul silvic nr. 887-XIII din 21 iunie 1996, stabilesc două noțiuni diferite în ceia ce privește noțiunea de „regim silvic".

Conform Hotărârii Guvernului nr. 1186 din 28.10.2016, regimul silvic reprezintă, politică de gospodărire a fondului forestier şi a vegetaţiei forestiere din afara acestuia, indiferent de tipul de proprietate şi forma de gospodărire, exercitată de către autoritatea silvică centrală, iar conform prevederilor Codului silvic, regimul silvic reprezintă, un sistem de norme tehnice, economice, juridice şi silvice privind amenajarea, folosirea, regenerarea, paza şi protecţia pădurilor. [19]

Împădurirea terenurilor degradate se efectuează în conformitate cu reglementările tehnice în vigoare. Lucrările trebuie să asigure concentrarea/unificarea suprafeţei sectoarelor compuse din suprafeţe mici dispersate, generînd ridicarea nivelului agrotehnic şi de mecanizare a lucrărilor şi folosirea cît mai raţională a terenurilor supuse împăduririi. Pentru producerea materialului săditor Agenţia „Moldsilva" va crea o reţea diversificată de sectoare-sursă de seminţe (corespunzătoare condiţiilor mediului habitual al nişelor ecologice din limitele spaţiului terenurilor degradate destinate împăduririi) care trebuie să asigure necesarul de puieţi cu provenienţă cunoscută. Culturile silvice pe terenuri degradate sînt realizate prin plantarea puieţilor (de talie mică, mijlocie şi mare) şi a butaşilor. Materialul săditor trebuie să corespundă standardelor în vigoare şi să nu fie uscat. În unele cazuri (terenuri greu accesibile, ravene active etc.), crearea culturilor silvice se realizează şi prin semănături. Fiecare

sector în care s-au efectuat lucrări de împădurire urmează a fi delimitat prin instalarea bornelor, cu efectuarea inscripţiilor de rigoare. Culturilor silvice trebuie să li se asigure o îngrijire minuţioasă, aceasta constînd în afînarea solului şi distrugerea buruienilor. Îngrijirea culturilor silvice se efectuează pînă la închiderea stării de masiv. Completarea/reparaţia culturilor silvice se realizează anual pînă la atingerea indicilor necesari pentru transferarea în starea de masiv. Necesitatea completărilor este determinată în urma inventarierilor anuale ale culturilor silvice. [20]

La alegerea asortimentului de arbori şi arbuşti pentru împădurirea terenurilor degradate sînt favorizate speciile autohtone de o productivitate şi stabilitate înaltă, precum şi exoţii perspectivi. Exoţii se introduc prioritar în cazul condiţiilor pedomorfologice dificile (eroziuni puternice, ravene, ogaşe etc.), precum şi în scopul ameliorării aspectului estetic al zonelor de recreaţie existente sau preconizate de a fi constituite. Amestecul speciilor de arbori şi arbuşti la plantarea culturilor silvice este determinat de proprietăţile biologice ale vegetaţiei forestiere, de condiţiile staţionate şi de categoria terenului destinat împăduririi. Din lista speciilor destinate împăduririi terenurilor degradate se exclud speciile cu caracter invaziv. Pentru împădurirea terenurilor degradate se utilizează scheme de amestec şi tehnologii, expuse în Ghidul tehnic privind împădurirea terenurilor degradate, elaborat şi aprobat în modul stabilit de către Agenţia „Moldsilva", luînd în consideraţie particularităţile terenurilor din zonele respective, exigenţele structurale şi estetice faţă de plantaţiile forestiere de protecţie a diferitor componenţi de mediu, precum şi particularităţile obiectelor concrete (condiţii pedologice, relief etc.). [21]

Reiterăm că legislaţia specială determină prin normele sale imperative că, executarea lucrărilor de ameliorare prin împădurire a terenurilor degradate este obligatorie atît pentru persoanele fizice, cît şi pentru cele juridice în cazul în care organele centrale sau cele locale responsabile de protecţia mediului constată, că neefectuarea

unor astfel de lucrări pune în pericol localitatea, obiectivele de interes naţional sau viaţa locuitorilor, poate pricinui daune materiale populaţiei şi agenţilor economici, iar în cazul cînd persoanele fizice sau juridice care deţin terenuri degradate în proprietate privată nu respectă obligațiile legale, aceste terenuri vor fi expropriate pentru utilitate publică, în condiţiile legii, cu dreaptă şi prealabilă despăgubire. Astfel de terenuri vor fi administrate de autoritatea silvică centrală.[22]

Este de menționat totuși faptul, că pentru terenurile degradate, deţinătorii nu datorează impozite sau taxe, stabilite conform prevederilor legale în vigoare, timp de 25 de ani de la data împăduririi lor.[23]

Astfel, realizarea dreptului constituțional la proprietate privată prin prisma legislației silvice reprezintă un drept material determinat și asigurat prin procedură specială de ordin administrativ, organizatoric, economic și ecologic prin intermediul și cu ajutorul căruia proprietarul poate poseda, folosi și dispune de un sector de teren cu destinație forestieră.

Totodată, împădurirea unui sector de teren cu regim juridic de teren degradat, suprafața căruia nu poate fi mai mică de 0,25 ha, reprezintă și o obligație a proprietarilor funciari, executarea și asigurarea căreia este dictată de principiul asigurării unui echilibru ecologic în contextul dezvoltării durabile a societății.

Menționăm faptul că, Republica Moldova este o țară cu un grad de împădurire destul de mic, pentru norma ecologică constantă a unei țări, iar asigurarea prin legislație a procesului de împădurire a terenurilor degradate, poate contribui într-un mod real la îmbunătățirea stării și calității mediului natural, deoarece pădurile în ansamblul lor îndeplinesc câteva funcții de bază, cum ar fi de protecţie a apelor, protecţie a terenurilor şi solurilor, de protecţie contra factorilor climatici şi industriali dăunători, cu funcţii de recreere , inclusiv de interes ştiinţific şi cu funcţii de ocrotire a genofondului şi ecofondului forestier.

Bibliografie

1. [1]Constituția Republicii Moldova, publicată în Monitorul Oficial din 12.08.1994, nr.1
2. [2] art. 6 al Codului Silvic, publicat în Monitorul Oficial din 16.01.1997, Nr. 4-5
3. [3]Ibidem, art. 3
4. [4]Ibidem, art. 54
5. [5] Legea nr. 1041 din 15.06.2000 pentru ameliorarea prin împădurire a terenurilor degradate, publicată în Monitorul Oficial din 09.11.2000, Nr. 141
6. [6] Hotărârea Guvernului nr. 1186 din 28.10.2016 pentru aprobarea Regulamentului privind efectuarea lucrărilor de împădurire a terenurilor degradate proprietate publică a unităţilor administrativ-teritoriale şi a terenurilor degradate proprietate privată, publicată în Monitorul Oficial din 04.11.2016, Nr. 379-386
7. [7] Monitorul Oficial din 09.11.2000, Nr. 141
8. [8]art. 3 al Legii nr. 1041 din 15.06.2000 pentru ameliorarea prin împădurire a terenurilor degradate, publicată în Monitorul Oficial din 09.11.2000, Nr. 141
9. [9]Ibidem, art. 5
10. [10] Hotărârea Guvernului nr. 1186 din 28.10.2016, publicată în Monitorul Oficial din 04.11.2016, Nr. 379-386
11. [11]Ibidem
12. [12]Ibidem
13. [13]Ibidem
14. [14]Ibidem
15. [15]Ibidem
16. [16]Ibidem
17. [17]Ibidem
18. [18]Ibidem

19. [19]Codului Silvic, publicat în Monitorul Oficial din 16.01.1997, Nr. 4-5
20. [20]Hotărârea Guvernului nr. 1186 din 28.10.2016, publicată în Monitorul Oficial din 04.11.2016, Nr. 379-386
21. [21]Ibidem
22. [22] Legea nr. 1041 din 15.06.2000 pentru ameliorarea prin împădurire a terenurilor degradate, publicată în Monitorul Oficial din 09.11.2000, Nr. 141
23. [23] Ibidem

PERSOANELE CARE NU POT FI SUPUSE RĂSPUNDERII CONTRAVENȚIONALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA
PERSONS WHO CAN NOT BE LIABLE CONTRAVENTION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Liuba ȘOVA
Lector universitar,
Universitatea de Stat din Moldova

Summary

According to the principle of equality before the law, all persons who have committed contraventions are equal before the law and public authorities and are subject to contravention without distinction as to race, nationality, language, religion, sex, political affiliation, wealth, social origin or any other situation. This principle is not absolute, that is, in certain cases also allows some derogations, which are expressly and exhaustively regulated by law. In accordance with the provisions of the Supreme Law, other laws and/or international treaties to which the Republic of Moldova is a party, certain categories of persons may benefit from special conditions of contravention or from the guarantee not to be subject to prosecution and contravention.

Diplomatic representatives of foreign states or other persons who, in accordance with the international treaties to which the Republic of Moldova is a party or in accordance with the laws of the Republic of Moldova, can not be subject to contravention liability under the jurisdiction of the contraventional jurisdiction of the Republic of Moldova or for which it is removed contravention.

All persons who can not be subjected to contravention, according to the general rule in par. (3) Art. 4 CC, conventionally, may be grouped into categories, of which:

1. the diplomatic representatives of foreign states or other persons assimilated in immunities with diplomatic representatives

who do not fall under the national contravention jurisdiction in accordance with the international treaties to which the Republic of Moldova is a party or in accordance with the laws of the Republic of Moldova;

2. persons who, in accordance with the laws of the Republic of Moldova, do not fall under the jurisdiction of the contraventional jurisdiction of the Republic of Moldova, and

3. persons for whom the contraventional liability is removed.

Asylum seekers (who may only be foreigners or stateless persons) are exempted from contravention: a) only if it protects the Republic of Moldova under one of the forms of asylum and,
b) only for offenses committed for illegal entry or stay on the territory of the Republic of Moldova.

From the category of persons, in which, in certain circumstances, the contravention is removed, the holders of the travel documents issued by the foreign authorities residing in the localities on the left bank of the Dniester (Transnistria) are also included.

Temei al răspunderii contravenționale este doar fapta ilicită ce atentează la o valoare protejată de norma contravențională, care întrunește toate elementele constitutive ale contravenției *(obiectul, latura obiectivă, subiectul, latura subiectivă)*, fără să existe vre-o cauză ce ar exclude caracterul contravențional al faptei sau răspundera contravențională.

Conform principiul egalităţii în faţa legii [1] toate persoanele care au săvîrşit contravenţii sînt egale în faţa legii şi a autorităţilor publice şi sînt supuse răspunderii contravenţionale fără deosebire de rasă, naţionalitate, limbă, religie, sex, apartenenţă politică, avere, origine socială sau de orice altă situaţie.

Totodată, acest principiu nu este absolut, adică, în anumite cazuri permite şi unele derogări, care expres şi exhaustiv sînt reglementate prin lege.

Astfel, conform prevederilor Legii Supreme, ale altor legi şi/sau ale tratatelor internaţionale la care Republica Moldova este parte, anumite categorii de persoane pot beneficia de condiţii speciale de urmărire contravenţională sau de garanţia de a nu fi supuse urmăririi şi răspunderii contravenţionale.

În cadrul răspunderii contravenţionale există unele derogări (excepţii) de la principiul *egalităţii tuturor persoanelor în faţa legii şi a autorităţilor publice,* analiza cărora va fi reflectată în următoarele concluzii:

1) Toate derogările sînt reglementate expres şi exhaustiv de legea contravenţională, sau de alte acte legislative naționale, precum și în tratate internaționale relevante, la care Republica Moldova este parte.

2) Prin derogări, de regulă, se exceptează de la răspunderea juridică contravențională un cerc concret de persoane (subiecte), care cuprinde atît unele persoane juridice cît şi unele persoane fizice.

Referitor la persoanele juridice, vom menționa că, conform prevederilor alin. (1) art. 17 al Codului Contravențional [2] (*în continuare – CC*), din categoria de *„persoană juridică pasibilă de răspundere contravenţională”*, sînt exceptate de la răspunderea contravenţională - autorităţile publice.

Autorităţile publice centrale cît şi cele locale sînt reglementate prin Constituţie, în titlurile III, IV şi V, iar modalitatea de răspundere pentru încălcarea legislaţiei este stabilită individual pentru fiecare autoritate. De ex., art. 103 din Constituţie prevede – demisia Guvernului, iar art. 85 – dizolvarea Parlamentului. Această derogare nu se extinde asupra membrilor acestor autorităţi care, ca persoane fizice, pot comite contravenţii de drept comun.

Vom menţiona că, potrivit regulii generale, proclamate la alin. (3) art. 4 CC, **nu pot fi supuşi răspunderii contravenţionale reprezentanţii diplomatici ai statelor străine sau alte persoane care, în conformitate cu tratatele internaţionale la care Republica Moldova este parte sau în conformitate cu legile Republicii Moldova, nu cad sub incidenţa jurisdicţiei**

contravenţionale a Republicii Moldova sau în cazul cărora este înlăturată răspunderea contravenţională.

Considerăm necesar de a clarifica dacă termenul ”***alte persoane*** *care,... nu cad sub jurisdicția contravențională a Republicii Moldova...*” se referă numai la persoane fizice sau este unul general, cuprinzînd atît persoanele fizice cît și pe cele juridice? Cercetînd conținutul tratatelor internaționale la care Republica Moldova a aderat, *(în mare parte privind privilegiile și imunitățile diferitor entități internaționale)*, am ajuns la concluzia că, termenul ”**alte persoane**” este unul general, care exceptează de la jurisdicția contravențională națională atît persoane fizice, cît și persoane juridice.

Cu titlu de exemplu, vom invoca unele prevederi ale legii pentru aderarea Republicii Moldova la cel de-al treilea Protocol adițional la Acordul general privind privilegiile și imunitățile Consiliului Europei [3], conform cărora: Fondul de Restabilire al Consiliului Europei poseda personalitate juridică (art.1); Proprietatea și activele Fondului, oriunde ar fi localizate și oricine le-ar deține, vor fi imune față de orice forme de urmărire, rechiziție, confiscare, deposedare sau orice altă formă de sechestru, prin intervenție executivă sau legislativă. Încăperile și localurile folosite pentru operațiunile Fondului, precum şi arhivele sale, vor fi intangibile (art. 4); Litigiile iscate din orice împrumut sau garanție contractuală semnată de către Fond cu un membru sau cu orice alt debitor, aprobat de acel membru, vor fi soluționate prin arbitraj în conformitate cu procedura stipulată în contractul respectiv. Litigiile iscate din împrumuturi sau garanții contractuale semnate de către Fond vor fi soluționate în baza reglementărilor stabilite de prevederile specificate în Regulile de Împrumut întocmite în conformitate cu articolul 10, Secțiunea l.d, a articolelor Acordului Fondului (art. 2 pct. Ii).

Termenul ”**nu pot fi supuși răspunderii contravenționale**” semnifică faptul că, persoanele vizate, chiar dacă vor întruni toate condiţiile legale pentru a fi recunoscute ca subiect al contravenţiei

(*vîrsta, comiterea unei fapte prevăzute de Codul contravenţional, etc*.), totuşi, nu vor putea fi supuse răspunderii contravenţionale, deoarece fac excepţie de la regula generală în baza prevederilor: fie a tratatului internaţional, fie a Constituţiei, sau a legililor Republicii Moldova.

Toate persoanele care nu pot fi supuse răspunderii contravenționale, potrivit regulii generale de la alin. (3) art. 4 CC, convențional, pot fi sistematizate în categorii, dintre care:

1. reprezentanţii diplomatici ai statelor străine sau alte persoane care, în conformitate cu tratatele internaţionale la care Republica Moldova este parte sau în conformitate cu legile Republicii Moldova, nu cad sub incidenţa jurisdicţiei contravenţionale a Republicii Moldova;
2. persoane care, în conformitate cu legile Republicii Moldova, nu cad sub incidenţa jurisdicţiei contravenţionale a Republicii Moldova, și
3. persoane, în cazul cărora este înlăturată răspunderea contravenţională.

Referitor la prima categorie, putem identifica:

a) reprezentanţii diplomatici ai statelor străine şi,
b) alte persoane, asimilate în imunități cu reprezentanții diplomatici care, nu cad sub incidenţa jurisdicţiei contravenţionale naționale în conformitate cu tratatele internaţionale la care Republica Moldova este parte sau în conformitate cu legile Republicii Moldova;

Astfel, conform tratatelor internaţionale la care Republica Moldova este parte [4], precum şi alin (3) art. 4 din Codul contravenţional, reprezentanţii diplomatici ai statelor străine acreditaţi în ţara noastră, nu cad sub incidenţa jurisdicţiei contravenţionale a Republicii Moldova.

Reprezentanțele diplomatice şi consulare ale statele străine şi diplomații din statele străine se bucură de imunitatea de jurisdicție a instanţelor naţionale, dar această regulă garantează imunitatea de stat

numai pentru relațiile reglementate de dreptul public. A contrario, regula menţionată de imunitate nu trebuie aplicată în relațiile de drept privat.

Potrivit art.31 al Convenţiei de la Viena din 18 aprilie 1961, agentul diplomatic dispune de imunitate de jurisdicţie penală, civilă şi contravențională a statului acreditar, cu excepţia [5]:

a) de o acţiune reală privind un imobil particular situat pe teritoriul statului acreditar, afară numai dacă agentul diplomatic nu-l posedă în contul statului acreditant pentru realizarea sarcinilor misiunii;

b) de o acţiune privind o succesiune, în care agentul diplomatic figurează ca executor testamentar, administrator, moştenitor sau legatar, cu titlu particular, şi nu în numele statului acreditant;

c) de o acţiune privind o activitate profesională sau comercială, oricare ar fi ea, exercitată de agentul diplomatic în statul acreditar, în afara funcţiilor sale oficiale.

Statul acreditant poate renunţa la imunitatea judiciară a agentului diplomatic şi a persoanelor care beneficiază de imunitate ce trebuie să fie înaintată expres.

Ca orice alta entitate publică, ambasada poate deveni titulara unor drepturi şi obligaţii cu caracter privat. Aceasta este situaţia cînd ambasada încheie contracte de munca cu persoane care nu îndeplinesc atribuţii care se înscriu in sfera exercitării autorităţii publice.

Urmează a se face distincţie dintre funcțiile speciale strîns legate de exercitarea autorității guvernamentale (agent diplomatic sau un funcționar consular, etc.) şi funcţiile tehnice (secretar, şofer, contabil), care nu conferă reclamanţilor calitatea de reprezentant al autorităţii statului pîrît, nefiind pasibile de a fi exercitate în interesele suverane ale statului pîrît.

Este de menționat faptul că, prin acorduri internaționale, Republica Moldova acceptă unor instituții internaționale privilegii și imunități similare cu cele ale reprezentanților misiunilor diplomatice

și instituțiilor consulare. De ex., conform art. 9 al celui de-al treilea Protocol adițional la Acordul general privind privilegiile și imunitățile Consiliului Europei [6], reprezentanții acestui for vor beneficia pe teritoriul Republicii Moldova, pentru comunicările lor oficiale, de tratament cel puţin la fel de favorabil ca cel acordat misiunilor diplomatice ale oricărui alt guvern.

Astfel, pe teritoriul Moldovei, unele instituții internaționale vor beneficia, în conformitate cu prevederile Convenţiei de la Viena, de aceleaşi privilegii şi imunităţi ca și cele acordate reprezentanților misiunilor diplomatice acreditate în Republica Moldova, în baza unor tratate internaționale ca:

- Acordul dintre Guvernul Republicii Moldova şi Banca Europeană de Investiţii privind înfiinţarea şi acordarea privilegiilor şi imunităţilor Reprezentanţei Băncii Europene de Investiţii în Republica Moldova [7];
- al şaselea Protocol adiţional la Acordul general privind privilegiile şi imunităţile Consiliului Europei [8].

Privilegiile şi imunităţile sunt acordate persoanelor menţionate, nu pentru beneficiul lor personal, ci cu scopul de a proteja exercitarea independentă a funcţiilor sale.

2. Persoane care, în conformitate cu legile Republicii Moldova, nu cad sub incidenţa jurisdicţiei contravenţionale a Republicii Moldova.

Persoanele, din a 2-a categorie care, în conformitate cu legile Republicii Moldova, nu cad sub incidenţa jurisdicţiei contravenţionale a Republicii Moldova, de regulă, sînt persoanele care în virtutea exercitării unui mandat sau funcții publice se bucură de imunitate juridică.

Ca instituţie juridică, normele care reglementează *„acţiunea legii contravenţionale asupra persoanelor*” cuprind şi unele norme din Constituţie, de rînd cu normele Codului contravenţional. Ne referim la normele constituţionale care reglementează imunitatea:

Preşedinrelui Republicii Moldova (art. 81) deputatului în Parlament (art. 71).

Conform art. 71 al Legii Supreme ”*Deputatul nu poate fi persecutat sau tras la răspundere juridică pentru voturile sau pentru opiniile exprimate în exercitarea mandatului*”, iar conform alin. (2) art. 81- ”*Preşedintele Republicii Moldova se bucură de imunitate. El nu poate fi tras la răspundere juridică pentru opiniile exprimate în exercitarea mandatului*”.

Calitatea mandatului reprezentativ *(fie de deputat în Parlament, fie de Șef al Statului)*, de a fi protejat prin imunitate, are ca consecință faptul că, şeful statului (*conform alin.(2) art. 81 al Constituţiei*), precum şi deputaţii (*conform art. 71 Constituţie*) nu por fi persecutaţi sau traşi la răspundere juridică, inclusiv contravenţională, pentru opiniile exprimate în exercitarea mandatului.

Cu titlu de exemplu, dacă admitem că, în cadrul exprimării neîncrederii față de Guvern, un depuatat va critica în ședința Parlamentului activitatea unui membru de guvern, folosind informații prezumate, expresii figurate sau ofensative, atunci, aceste opinii nu se vor supune răspunderii contravenţionale (de ex. art. 69 CC - Injuria).

În rest, fiind o formă de protecţie a mandatului, imunitatea nu este absolută, şi nu se răsfrînge asupra delictelor de drept comun, care nu au nici o legătură cu exercitarea mandatului.

3. Persoane, în cazul cărora, în anumite circumstanțe, este înlăturată răspunderea contravenţională, sînt:

a) solicitanţii unei forme de azil în Republica Moldova;
b) posesorii documentelor de călătorie eliberate de autorităţile străine domiciliaţi în localităţile din stînga Nistrului (Transnistria), și
c) persoanele în privința cărora, se constată vreunul din temeiurile prevăzute la art. 21–31 CC.

Azil este o instituţie juridică prin al cărei intermediu statul oferă străinului protecţie, recunoscîndu-i statutul de refugiat și acordîndu-i protecție umanitară, protecție temporară sau azil politic. Dreptul de azil, ca drept fundamental al omului, se recunoaşte, la solicitare, străinului care, în virtutea unei temeri bine întemeiate de a fi persecutat pe motive de rasă, religie, naţionalitate, apartenenţă la un anumit grup social sau opinie politică, se află în afara ţării a cărei cetăţenie o deţine şi care nu poate sau, datorită acestei temeri, nu doreşte să se pună sub protecţia acestei ţări; sau care, nedeţinînd nici o cetăţenie şi, găsindu-se în afara ţării în care îşi avea domiciliul legal şi obişnuit, ca urmare a unor astfel de evenimente, nu poate sau, datorită respectivei temeri, nu doreşte să se reîntoarcă.

Este lesne de înțeles că, solicitantul de azil, pentru a-și salva propria viața sau integritatea fizică, este nevoit să părăsească țara de origine sau reședință pentru că are o temere justificată de persecuţie ori întîmpină riscuri serioase de a fi torturat pentru activități politice, științifice, culturale. Or, fiind constrîns de împrejurări ce nu depind de voința refugiatului, trecerea frontierei de stat în acest sens, nu întotdeauna este una tocmai legală.

Conform prevederilor art. 9 al legii *„Privind azilul în Republica Moldova" [9],* conform tratatelor internaţionale relevante în domeniul regugiaţilor [10], solicitanţii de azil nu vor fi sancţionaţi pentru intrare sau şedere ilegală pe teritoriul Republicii Moldova. Mai mult ca atît, autorităţile competente vor permite accesul în teritoriul Republicii Moldova al oricărui străin aflat la frontiera de stat, din momentul manifestării de voinţă, exprimată în scris sau oral, din care să rezulte că acesta solicită protecţia Republicii Moldova, chiar dacă acesta nu întruneşte condiţiile legale pentru a traversa frontiera de stat *(nu are acte de identitate asupra sa, prezintă acte false, sau ale altei persoane, nu are viză, etc.)*.

Menţionăm că, solicitanţii de azil ***(****care pot fi doar străini sau apatrizi)* sînt exceptaţi de la răspunderea contravenţională:

a) doar în cazul în care solicită Republicii Moldova protecţie sub una din formele azilului și,
b) doar pentru contravenţii comise în vederea intrării sau şederii ilegală pe teritoriul Republicii Moldova, și anume: art. 332 CC „ Încălcarea regimului frontierei de stat, a regimului zonei de frontieră, a regimului punctelor de trecere a frontierei de stat şi a regulilor de trecere a frontierei de stat”, art. 333 CC „ Încălcarea regulilor de şedere în Republica Moldova ”.

Pentru restul faptelor prevăzute de Codul contravenţional ca contravenţii, solicitanţii de azil vor răspunde conform regulilor generale.

Din categoria persoanelor, în cazul cărora, în anumite circumstanțe, este înlăturată răspunderea contravenţională, fac parte și posesorii documentelor de călătorie eliberate de autorităţile străine domiciliaţi în localităţile din stînga Nistrului (Transnistria).

Astfel, potrivit prevederilor alin. (5) art. 333 CC, sancțiunea stabilită pentru contravenția prevăzută la alin. (1) al aceluiași articol *„Încălcarea de către cetăţenii străini sau de către apatrizi a regulilor de şedere în Republica Moldoprevăzutva prin nepărăsirea voluntară a teritoriului ţării la expirarea termenului de aflare sau de şedere acordat”* nu se va aplica față de posesorii documentelor de călătorie care sînt domiciliați în localitățile din stînga Nistrului (Transnistria).

Iar sancțiunea stabilită pentru contravenția de la alin. (4) art. 333 CC ”*Nedeclararea de către cetăţenii străini sau de către apatrizi la autorităţile competente, în termenul stabilit de legislaţie, a faptului intrării pe teritoriul Republicii Moldova pentru a fi luaţi în evidenţă, cu excepţia celor cărora le-a fost autorizată intrarea*” nu se va aplica față de posesorii documentelor de călătorie eliberate de autorităţile străine domiciliaţi în localităţile din stînga Nistrului (Transnistria).

Pentru restul faptelor prevăzute de Codul contravenţional ca contravenţii, posesorii documentelor de călătorie eliberate de

autoritățile străine domiciliaţi în localităţile din stînga Nistrului (Transnistria), vor răspunde conform regulilor generale.

3. Nu vor fi supuse răspunderii contravenționale persoanele în privința cărora, se constată vreunul din temeiurile prevăzute la art. 21–31 CC. Potrivit prevederilor capitolului III, cartea I (art. 19-25) CC, se consideră cauze care înlătură caracterul contravenţional al faptei: b) legitima apărare; c) starea de extremă necesitate; d) constrîngerea fizică şi/sau psihică; e) riscul întemeiat; f) cazul fortuit. Iar conform prevederilor art. 26-31 CC, înlăturarea răspunderii contravenţionale pentru fapta ce conţine elementele constitutive ale contravenţiei are loc în cazul: a) renunţării benevole la săvîrşirea contravenţiei; a[1]) stării de iresponsabilitate; b) contravenției neînsemnate sau al tentativei de contravenție neînsemnată; c) împăcării victimei cu făptuitorul; c[1]) încheierii tranzacţiei conform Legii cu privire la mediere; d) prescripţiei răspunderii contravenţionale; e) amnistiei.

În concluzie, vom menționa că, potrivit prevederilor art. 441 CC, procesul contravenţional nu poate fi pornit, iar dacă a fost pornit, nu poate fi efectuat şi va fi încetat dacă se constată vreunul din temeiurile prevăzute la art. 3 alin. (3), art. 4 alin.(3), art. 19–31 CC.

Bibliografie

1. Art. 16 al Constituţiei Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994, în vigoare de la 27 august 1994. Republicat În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 78/140* din 29.03.2016; art. 6 din Codul contravenţional al Republicii Moldova.
2. Codul Contravenţional al Republicii Moldova. Legea nr. 218 din 24.10.2008. Republicat în: *Monitorul Oficial nr. 78-84* din 17.03.2017.
3. Legea nr. 59 din 07.04.2016 pentru aderarea Republicii Moldova la cel de-al treilea Protocol adițional la Acordul general privind privilegiile și imunitățile Consiliului Europei. În: *Monitorul Oficial nr. 134-139* din 20.05.2016.

4. Convenţia de la Viena cu privire la relaţiile diplomatice, întocmită la 18 aprilie, Convenţia de la Viena cu privire la relaţiile consulare, întocmită la 24 aprilie 1963, Convenţia de la Viena cu privire la dreptul tratatelor între state şi organizaţii internaţionale sau între organizaţii internaţionale (21 martie 1986. Republica Moldova a aderat la aceste convenţii internaţionale prin Hotărîrea Parlamentului nr. 1135 din 04.08.1992, promulgată la 04.08.1992 În: *Monitorul Oficial nr. 008* din 30.08.1992. Data intrării in vigoare: 30.08.1992, precum și Legea Republicii Moldova cu privire la statutul misiunilor diplomatice ale statelor străine în Republica Moldova din 4 august 1992. În: *Monitorul Oficial nr. 8/195* din 30 august 1992.
5. Recomansarea nr. 26 al Plenului Curţii Supreme de Justiţie Pprivind imunitatea misiunilor diplomatice.[Accesat: 10.11.2017]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_rec_csj.php?id=44
6. Legea nr. 59 din 07.04.2016 pentru aderarea Republicii Moldova la cel de-al treilea Protocol adițional la Acordul general privind privilegiile și imunitățile Consiliului Europei. În: *Monitorul Oficial nr. 134-139* din 20.05.2016.
7. Legea nr. 240 din 13.10.2016 cu privire la ratificarea Acordului dintre Guvernul Republicii Moldova şi Banca Europeană de Investiţii privind înfiinţarea şi acordarea privilegiilor şi imunităţilor Reprezentanţei Băncii Europene de Investiţii în Republica Moldova. În: *Monitorul Oficial nr. 379-386* din 04.11.2016.
8. Legea nr. 272 din 21.06.2001 pentru ratificarea celui de-al şaselea Protocol adiţional la Acordul general privind privilegiile şi imunităţile Consiliului Europei. În: *Monitorul Oficial nr. 67* din 27.06.2001.

9. Legea nr. 270 privind azilul în Republica Moldova din 18.12.2008. În *Monitorul Oficial nr. 53-54* din 13.03.2009. Data intrării in vigoare: 13.03.2009.
10. Cele mai relevante tratate internaţionale în domeniul azilului sînt: Convenţia privind statutul refugiaţilor, încheiată la Geneva la 28 iulie 1951, precum şi Protocolul privind statutul refugiaţilor, încheiat la New York la 31 ianuarie 1967, Republica Moldova a aderat la Convenţie şi Protocol prin Legea organică nr. 677-XV din 23 noiembrie 2001. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 150-151/1199* din 11decembrie 2001.

PROVOCĂRILE DE MĂSURARE A DEMOCRAȚIEI ÎN STATELE EX-COMUNITARE
THE CHALLENGES TO MEASURE DEMOCRACY IN EX-COMMUNIST STATES

Javier Gutiérrez ESPINOSA
FPU Researcher at Complutense University of Madrid (UCM)

Abstract

Defining and measuring democracy is one of the most controversial issues in political science nowadays. For many years academics have argued over the requirements of a democratic system. How problematic is this lack of consensus becomes evident when different ways of measuring are presented altogether. The difference in the scores of ex-communist states is a good evidence of this debate.

Key words: Measuring democracy, Democracy index, Freedom House, Bertelsmann Stiftung, The Economist, Polity IV, ex-communist states

Democracy is one of the concepts that, although being widely used, have plenty of definitions. An example of this is the statement of Dahl that considers: “Democracy has contributed to confusion and disagreement because democracy has meant many different things for different people in different times” [1, p.8]. This differences in meaning start with those who many years ago considered democracy the “rule of the crowd” and ends with those who mixed the democratic principle with liberal representation [2]. Nevertheless, today when we talk about “democracy”, we do not need to describe it properly, as it happened in the past, when non-democratic regimes used this concept in order to legitimate their political systems (popular democracy or organic democracy are good examples of that situation) [3, p.140]. Nowadays, it looks like liberal democracy has

become the most common “democratic form” worldwide, although there is still a lack of consensus about its elements and definitions.

To open the debate a relevant point of view belongs to Leonardo Morlino [4, p.2-14], he states that there are five basic definitions of democracy: general, procedural, genetic, minim and normative. Actually, he summarizes them into two fundamental dimensions: “empirical or procedural” and “normative”. A brief but correct explanation would be the contraposition between “what it is” and “what it should be”.

Empirical or procedural definitions of democracy try to avoid moral considerations, typical from normative definitions, and they focus on political institutions, forgetting debates related to the origin of authority and the aims of democratic rule [5, p.10-11]. Schumpeter, Lipset and Dahl provided good examples of these definitions, which understand the electoral process and its guarantees as the research object. For example, Dahl’s definition of democracy is maybe the most relevant and important today. More exactly, it is valuable due to its precision and facility to measure empirically the existence of democracy. Dahl considers eight criteria for a political system to qualify as democratic:

1) Freedom to form and join organizations;
2) Freedom of expression;
3) Right to vote;
4) Eligibility for public office;
5) Right of political leaders to compete for support (specially votes);
6) Alternative sources of information;
7) Free and fair elections;
8) Institutions for making government policies depend on votes and other expressions of preference [6, p.3].

In this way, Dahl’s definition incorporates variables related to “participation”, “competition” and “civil and political freedoms”, but he omits, for example, the “responsiveness” or with other words: the government’s capacity to be sensitive to people’s demands.

Specifically, this last dimension is included by Sartori, whose definition of democracy is closer to normative definitions [4, p.2-3]. Schmitter and Kart add another element: the "cooperation", as they consider that in a democratic system there is not only competition but also collaboration. These authors also added other requirements: democratic institutions must be independent and not influenced by "non-elected institutions" (for example the army) neither by external actors (for example another country), although in this point we may add some exceptions like the European Union, which is seen as a positive factor for democratization.

Nevertheless, including many variables may make more difficult the task to measure and generalize. Even if, in some cases, it is really hard to fit the "existing democracies" into basic procedural definitions … Or Switzerland did not become a democracy until 1971, when it was approved women suffrage? And what about United States, where until 1965 Afro-Americans did not have full electoral rights? Should we accept that, actually, some of the historical examples of democracy were not real democracies? This is another evidence of how difficult is to set a universal and immutable definition of democracy and how dependable is of historical context [7, p.20-46].

The superiority of procedural definitions over normative definitions is obvious when our aim is to be able to measure democracy, but among procedural definitions we should choose the most complete ones, only if this election does not compromise its operability. That is why Dahl's definition of democracy is much more accurate than Huntington's, who in fact reduces everything to the existence of universal suffrage and periodical elections, omitting even basic requirements as those related to civil and political freedoms. That situation is accomplished, for example, by Iran and Norway, despite the fact that first one is a theocracy. Actually, Huntington recognizes the possibility to build non-liberal democracies [5, p.11-16], which is a nonsense.

Nowadays, there are dozens of indices which measure the existence of democracy and even the grade of democracy present in the political system of a specific country. Depending on the variables they consider, it can be observed huge different in the results. This is a clear evidence of how badly the lack of a common definition of democracy it is. In “Figure 1”, for instance, there is a graphic with the scores of all Central and Oriental European Countries (COEC) according to four of the most important democracy indices in the world, for the year 2016 (in the case of Polity IV, 2015’s data has been used).

The indices we have compared and showed here are the State of Political Transformation Index, created by Bertelsmann Stiftung (BTI) that measures the success of democracy transition. Its score uses a scale where 1 is the greatest level of autocracy and 10 represents a consolidated democracy. Another index is Polity IV, elaborated by the Center for Systemic Peace, and this one emphasize institutional elements as the existence of check and balances, and it scores from -10 (the greatest autocracy) and +10 (the greatest democracy). The third one we have used it is the one provided by the Economist. This prestigious index builds up a scale where 0 shows the greatest authoritarianism and 10 the greatest grade of democracy. Last, but not least, the Freedom in the World index, created by Freedom House, focused on civil and political freedoms, scores from 1 (the greatest freedom and then the greatest grade of democracy) to 7 (the least freedom and then the least grade of democracy). Before talking about the comparison, it must be said that all indices have been typified and in the case of Freedom in the World the scale has been inverted in order to facilitate the comparison with the rest of the indices from the table.

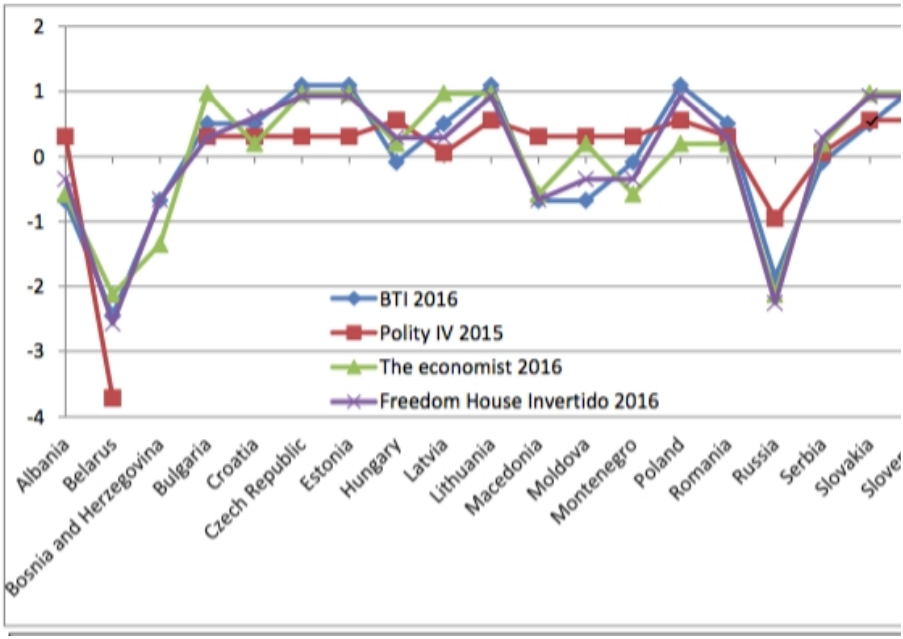
Although it is true that in general the four indices show similar results when judging the situation of democracy in the COEC and probably the main conclusion would be that some countries have been more successful than others in their transitions from

communism to democracy, a deeper view will show some important variations in the grade of democracy of a specific country depending on the index you take into account. First of all, we could start stressing the decision of Polity IV to classify Bosnia and Herzegovina as a "failed state" and not including it in the measuring, meanwhile the rest of the indices include Bosnia and Herzegovina with clearly different conclusions. On the other hand, Belarus appears as the least democratic country, especially according to Polity IV. There are not doubts about the lack of democracy in the Lukashenko's dictatorship, but it seems extremely disproportionate to qualify Russia so close to Belarus, as BTI, The Economist and Freedom House do.

Actually, for example in the case of Freedom House, Russia is far away from being a democratic country, because they emphasize variables related to freedom and civil and political rights. However, according to Polity IV, which focus more on check and balances, from 2000 until 2008, Russia was a democracy and only after 2008 it became an anocratic regimen. Anyway, its scores are still closer to democracies than to authoritarian regimes, so we may think there is a "bias" when two clearly different countries –Belarus and Russia- are considered by BTI, The Economist and Freedom House as non-democratic regimes. Being the first a clear dictatorship that repress all kind of opposition and manipulate electoral results, meanwhile the second may be just an "illiberal democracy", where can be found some restrictions to pluralism and separation of powers but far away from what it can be found in Belarus.[34]

Figure 1. Democracy in the COEC measured by for indices (typified*)

34 For a deeper comparative evaluation of the basis and results of different democracy indices, I recommend to read Gerardo Munck and Jay Verkuilen's article [8] that can be found in the bibliography

*Source: Compilation based on different data [9, 10, 11, 12]. *Data has been typified and Freedom House scale was inverted.*

Generally speaking, Polity IV seems to be the more disruptive index from all, because it "moderates" the conclusions of the other three indices, but we can also see some discrepancies among them three. For instance, good examples are the cases of Bulgaria, Moldova, Latvia and Poland, which have important variations in their grade of democracy, depending on the index used.

In conclusion, this brief comparative analysis of the results of four democracy indices from four of the most prestigious sources worldwide, evidences how big the problem of lacking an academic consensus on the definition of democracy it is, especially in the specific case of ex-communist European countries which initiated

ambitious transitions to democracy in the 90's, and whose results are nowadays under review.

Bibliography

1. Dahl Robert. La Democracia. Una guía para los ciudadanos. Madrid: Taurus. 1999.
2. Manin Bernard. Los principios del gobierno representativo. Madrid: Alianza Editorial. 1998.
3. Del Águila Rafael. La Democracia, in Manual de Ciencia Política. Madrid: Trotta. Pp. 139-159. 2008.
4. Morlino Leonardo. Democracias y democratizaciones. Madrid: CIS.2009.
5. García Jurado Roberto. La teoría democrática de Huntington. en Política y Cultura, núm. 19, primavera, pp. 7-24. 2003.
6. Dahl Robert. Democratization and Public Opposition, in Poliarchy. Participation and Opposition. New Haven and London: Yale University Press. 1971.
7. Whitehead Laurence. Democratización. Teoría y experiencia. México, D. F.: Fondo de Cultura Económica. 2011.
8. Munck Gerardo and Verkuilen Jay. Conceptualizing and measuring democracy. Evaluating alternative indices, in Comparative political studies, Vol. 35, No. 1, pp. 5-34. 2002.
9. Center for Systemic Peace. Polity IV: Regime Authority Characteristics and Transitions Datasets, available at: http://www.systemicpeace.org/inscrdata.html. 2015.
10. Freedom House. Freedom in the World 2016, available at: https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2016. 2016.
11. The Economist Intelligence Unit. Democracy index, available at: https://infographics.economist.com/2017/DemocracyIndex/. 2016.
12. Transformation Index BTI 2016, available at: https://www.bti-project.org/en/index/. 2016

CORELAŢIA DINTRE PRINCIPIUL UMANISMULUI JURIDIC ŞI PRINCIPIUL ECHITĂŢII ŞI JUSTIŢIEI ÎN CADRUL RĂSPUNDERII JURIDICE

THE CORRELATION BETWEEN THE PRINCIPLE OF LEGAL HUMANISM AND THE PRINCIPLE OF EQUITY AND JUSTICE IN THE AREA OF LEGAL LIABILITY

Dumitru BALTAG
Dr. hab. în drept, profesor universitar ULIM
Ruslan MUNTEANU
doctorand (AȘM) CNAM

Summary
The correlation between the principle of humanism and the principle of equity and justice has always been a central topic in legal science and practice. However, in the theory of law, this question has not been sufficiently researched despite its importance. In the specific literature, most studies on the issue of relationship between equity, justice and humanism have an organizational-complementary character. The analysis of doctrinal sources shows that there are significant contradictions in assessing the content of these principles and the disclosure of their essential characteristics.

Corelația dintre principiul umanismului și principiul echității și justiției pentru știința și practica juridică a fost întotdeauna o problemă, ce continuă a fi actuală și în prezent. Cu toate acestea, în teoria dreptului, această întrebare nu a fost suficient cercetată. În literatura de specialitate, majoritatea studiilor privind problema raportului echității, justiției și umanismului, au fost de ordin organizatoric-complementar. Analiza surselor doctrinare arată că există contradicții semnificative în evaluarea conținutul acestor principii și dezvăluirea caracteristicilor lor esențiale.

Unii autori, așa ca V.N. Kudreavțev[1, p.58] și Z.A. Berbeșkina[2, p.24], în cadrul cercetării principiului umanismului ca principiu de drept neagă semnificația sa unitară și independentă și insistă asupra lipsei de conținut a principiului dat, identificându-l cu principiul echității și justiției, sau cu una dintre manifestările sale: „Umanismul este o parte integrantă a noțiunilor de atitudine justă față de om și societate".

Nu susținem opinia relatată, mai mult chiar o considerăm greșită, nu umanismul reiese din echitate, ci din contra, umanismul îi dă naștere. Părerea dată poate fi fundamentată și de opinia autorului V.A. Pridvorov, care considera că „... echitatea este un element al principiul umanismului, subliniind că anume umanul, omenescul dezvăluie adevăratul conținut al conceptului de echitate și justiție"[3, p.154]. Autorul V.P. Tugarinov a mers mai departe, acesta afirma că echitatea este o cerință a conștiinței juridice și o calitate a moralei[4, p.87].

Pentru o mai bună înțelegere a corelației dintre principiile vizate, se cere o analiză cuprinzătoare a esenței acestor principii și a conceptului de principiu. Problema esenţei principiilor dreptului este abordată diferit în familiile juridice. În sistemele tradiţionale de drept, în special în cea musulmană, conceptul principiilor dreptului nu s-a conturat, chiar dacă există un complex de idei de bază ce pot fi numite principii de drept. Astfel, în dreptul islamic sunt recunoscute eternitatea, universalitatea, imutabilitatea normelor dumnezeieşti ale şariatului. În unele ţări-musulmane (Egipt, Pakistan) principiile şariatului sânt declarate izvor al legislaţiei. Prin aceasta se înţelege primatul şariatului şi încadrarea principiilor în legislaţie. Totuşi, şariatul este considerat un izvor material (istoric) al dreptului islamic[5, p.48].

În sistemul romano-german de drept, în special în Franţa, principiile generale ale dreptului sau constituit în funcţie de izvor al dreptului administrativ. Această ramură de drept a rămas în afara codificării şi nu este lipsită de lacune. În absenţa consacrării legale a

principiilor dreptului administrativ, acestea au fost consacrate de jurisprudenţă. Judecătoriile administrative (instanţele de contencios administrativ) au creat un şir de precedente administrative. Consiliul de Stat a definit noţiunea „principii generale de drept". În procesul aplicării principiilor generale ale dreptului, Consiliul de Stat sublinia că izvorul soluţiei cauzelor este echitatea. De altfel, R. David a observat că principiile generale ale dreptului reflectă subordonarea dreptului faţă de exigenţele echităţii, pe care le înaintează la un moment determinat şi într-o epocă determinată[6, p.186].

Autoarea E. Botnaru, susţine ideea că principiile dreptului obţin cu trecerea timpului o importanţă universală, în special în domeniul drepturilor omului, fiind considerate „drept suprem". Aceasta a afirmat renaşterea jus-naturalismului şi reformarea şi completarea sistemului juridic în baza „dreptului suprem"[5, p.27].

În Germania postbelică s-a înregistrat o situaţie asemănătoare cu cea din Franţa, privind anihilarea legislaţiei fasciste. Judecătoriile au elaborat principiile protecţiei secretului şi cel al proporţionalităţii. Deciziile Judecătoriei Supreme federale specificau că dreptul este mai vast decât legislaţia. Dreptatea (echitatea) este folosită pentru acoperirea lacunelor legislaţiei. În statele africane, ex-colonii franceze, rolul principiilor dreptului se reduce la stabilirea ordinii de aplicare a normelor juridice. Aceasta se explică prin influenţa sporită a dreptului francez, iar normele formulate de Consiliul de Stat al Franţei sunt preluate de către judecătorii din statele ex-colonii fără modificări [5, p.27].

În familia anglo-saxonă de drept, conceptul de principii generale al dreptului, nu s-a afirmat. În situaţia lacunelor în drept, cauzele se soluţionau în baza raţiunii aplicatului. Ulterior, judecătoriile engleze soluţionau cauzele în baza echităţii naturale (principles of natural justice), ca soluţie a lacunelor. Echitatea în alt sens, servea drept mijloc de corectare a hotărârilor judecătoreşti, emise de instanţele de drept comun, de către judecătoriile cancelarului în ordine de apel. Sensul dublu al echităţii în dreptul

englez a servit în calitate de criteriu de aplicare a dreptului în coloniile britanice [5, p.50].

Principiile generale ale dreptului francez, spre deosebire de principiile dreptului englez, includ pe lângă garanţiile procesuale ale dreptului omului, şi norme de drept material elaborate de practica judecătorească administrativă şi constituţională. În Franţa aceste norme-principii constituie o parte impunătoare a practicii judiciare, chemată să apere drepturile cetăţenilor de la abuzul autorităţilor publice. Principiile generale ale dreptului (francez) şi principiile echităţii naturale nu au un fundament juridic şi nici o încadrare constituţională clară, de aceea, nu pot fi numite exhaustiv[5, p.50].

Începând cu anii'50, principiile dreptului în Europa Occidentală se dezvoltă sub influenţa proceselor integraţioniste. Curtea Europeană de Justiţie a formulat conceptul de principii generale de drept ale statelor membre ale Comunităţilor europene. Aceste principii se consideră parte integrantă a dreptului comunitar; încălcarea lor conduce la nulitatea actelor comunitare. Integrarea europeană a condiţionat problema integrării principiilor generale de drept ale statelor-membre, proces dificil în mare măsură pentru Marea Britanie, care nu cunoaşte conceptul de principii generale ale dreptului. Procesul de integrare a principiilor generale ale dreptului contribuie la unificarea şi îmbogăţirea reciprocă a sistemelor juridice ale statelor membre ale Comunităţii Europene. După autorul G.N. Manov, chiar dacă principiile dreptului nu sunt suficient explicite, iar conţinutul lor nu este stabil, totuşi ele ar putea contribui la corectarea dreptului, subordonând dreptul justiţiei (echităţii) [7, p. 177].

Principiul echităţii, în opinia autorului D. Baltag, are un caracter normativ-evolutiv şi se reflectă în drepturi şi obligaţii, măsurile de stimulare şi sancţionare etc. Toate ramurile de drept sânt chemate să facă echitate în cadrul raporturilor pe care le reglementează. Echitatea din punctul de vedere al responsabilităţii juridice este o categorie moral-juridică care reclamă corespundere între rolul practic al indivizilor în societate şi situaţia lor socială,

între drepturile şi obligaţiile lor, între eforturile depuse şi recompensă, meritele persoanei şi recunoaşterea lor. Prin intermediul responsabilităţii juridice se dobândește o corelare mai eficientă între comportamentul reclamat de lege şi cel posibil, precum şi calificarea acestuia. Echitatea responsabilităţii juridice este legată de măsurile de stimulare, încurajare, recompensare, a căror aplicare reprezintă în sine una dintre etapele de realizare a responsabilităţii juridice. Aplicarea măsurilor de stimulare la fel trebuie fundamentată pe criterii de echitate, proporţionalitate şi nediscriminare[8, p.158].

Principiul echităţii şi justiţiei presupune, în opinia noastră, necesitatea de a stabili relaţiile ce se stabilesc între drept şi morală, sisteme de valori ce coexistă în societate. În acelaşi timp, echitatea şi justiţia sunt, principii inseparabile de ideea de drept, chiar dacă normele juridice presupun un grad din ce în ce mai ridicat de abstractizare, iar juridicului i se cere să fie din ce în ce mai eficient, să rezolve situaţii din ce în ce mai complexe şi chiar să anticipeze evoluţii ulterioare[9].

Pentru a înţelege esenţa şi particularităţile dreptăţii, echităţii şi justiţiei, definirea acestor concepte este mai mult ca necesară. În societăţile moderne justiţia reprezintă o funcţie fundamentală a statului, iar administrarea ei reprezintă unul dintre atributele esenţiale ale puterii suverane[10, p.233].

Autorul D. Roman menționează că în dreptul vechi justiţia era considerată o afacere particulară, ceea ce este categoric exclus în momentul de faţă. Evoluţia societăţii nu ne permite să mai avem atare viziuni asupra unui fenomen important şi vital pentru stat şi societate precum este justiţia. Legile fundamentale ale diferitor state stipulează expres că justiţia se înfăptuieşte prin instanţele de judecată legal constituite în numele statului. La fel există acte normative speciale care reglementează expres instanţele judecătoreşti din fiece stat, competenţa lor, înfiinţarea şi funcţionarea acestora. Aceste texte de acte normative au menirea de a recunoaşte din punct de vedere legal competenţa instanţelor judecătoreşti de a soluţiona cauzele

civile, administrative, penale şi alte litigii pentru care legea nu reglementează o altă instanţă. În consecinţă, pentru ca un organ de stat să aibă căderea de a rezolva un litigiu concret, este necesar un text de lege expres care să-i acorde o atare competenţă[11, p.41].

Potrivit DEX-ului[12] justiţia este interpretată ca dreptate, echitate. Termenul de justiţie este folosit în mai multe accepţiuni[5, p.67]:

- *justiţia principială* – dreptatea, care întemeiază orice sistem de drept;
- *justiţia comutativă* – ideal al fiecărui drept pozitiv, cum îl conturează fiecare legiuitor;
- *justiţia distributivă* – funcţiune justiţiară a justiţiei instituţionale;
- *justiţia subiectuală* – sentiment individual de dreptate;
- *justiţia tehnică* – prerogativa unui organ abilitat de a pronunţa dreptul în vigoare într-o cauză oarecare;
- *justiţia activă* – ansamblu de instituţii prin care se exercită funcţia judiciară.

Conform opiniei lui Gh. Mihai şi R. Motica, „…arheologia cuvântului *Justiţie* ne duce la sanscritul *ja*, greu de tradus prin dreptate, care ni s-ar părea că mai degrabă provine din drept. Sanscritul înţelege prin *ja* ceea ce este *bun, sfînt, pur dimpreună*…

Această trinitate semnificativă a lui ja bun - curat - sacru se vedea în normele de atunci, bune - curate - sacre, etico - juridico-religioase, adică sincretice. Ele reglementau conduitele umane pe făgaşul a ceea ce e bun – curat - sacru, încălcarea lor fiind nu numai faptă ilicită, ci şi ruşinoasă şi păcat”[13, p.17-30]. Din perspectiva etimologiei, justiţia este idealul etic şi religios incorporat în drept.

Autorii Dogaru I., Dănişor D.C. și Dănişor Gh. consideră că justiţia în sens absolut, în funcţie de principiu transcendental care echivalează cu însuşi Absolutul, a fost lovită de interpretări înguste, relative, care privează Justiţia de caracterul său imuabil. Or, incapacitatea raţiunii umane de a cuprinde infinitul nu afectează de

altfel înaltele aspiraţii ale omenirii spre o Justiţie ideală (absolută)[14, p.120].

Majoritatea filosofilor antici totuşi vedeau în justiţie o noţiune absolută. Astfel, Platon vedea în justiţie armonia între virtuţi, care sânt: înţelepciunea, curajul, temperanţa. „Dreptatea: concordanţa sufletului cu sine însuşi, şi armonia dintre părţile sufletului între ele, unele faţă de celelalte; starea aceluia care ştie să dea fiecăruia ce i se cuvine; starea aceluia care e înclinat să aleagă ceea ce i se pare a fi drept; stare care te împinge să te supui în viaţă legii, egalitate socială; stare care te face să slujeşti legilor"[15, p. 314].

Iar orice legiuitor mai destoinic îşi va propune legilor sale un scop unic – virtutea supremă, adică dreptatea perfectă [16, p.47]. Deci, după Platon, justiţia este de ordin intern (armonia virtuţilor) şi de ordin extern (armonia, acordul între indivizi) [5, p. 69-70].

Aristotel vedea în justiţie o virtute care constă în a respecta bunul altuia. Conceptul aristotelic al justiţiei are două faţete: justiţia comutativă şi justiţia distributivă. Cea dintâi constă în egalitatea în schimb, a da fiecăruia o valoare echivalentă valorii pe care a prestat-o. Cea dea doua constă în a da fiecăruia după meritele sale bunuri, onoruri; este o egalitate proporţională. „…Judecătorul trebuie să fie dreptatea personificată. În persoana judecătorului se caută un intermediar, în ideea că ajungând la intermediar, ajungi la dreptatea însăşi" [17, p.133].

După Ulpian, justiţia este voinţa statornică de a da fiecăruia cea ce este al său. *Suum cuique tribuere* este elementul distributiv al justiţiei. Romanii, deci concepeau justiţia în accepţiunea aristotelică a justiţiei proporţionale distributive [18, p.71-72]. În perioada medievală se afirmă justiţia creştină egalitară: egalitatea deplină a oamenilor în faţa lui Dumnezeu; chiar dacă Biserica catolică de facto a afirmat principiul neegalităţii (discriminării) altor confesiuni[5, p.72].

Datorită lui H. Grotius în conceptul de justiţie este adusă ideea de libertate; justiţia fiind definită ca respectul demnităţii şi

libertăţii omeneşti în „*De jure belli acpacis*” [18, p.74]. Ideea libertăţii a fost preluată de Locke, Montesquieu, Russo, Kant ş.a. în interpretarea conceptului de justiţie.

Doctrinele contemporane conţin o pluralitate de interpretări ale justiţiei. Astfel, F. Geny defineşte justiţia ca ordine, echilibru stabilit în baza unei idei de armonie, morală în substanţa sa, externă în manifestările sale. Academicianul J. Dabin vede materia justiţiei în „*suum cuique tribuere*” şi consideră ca intrând în noţiunea de justiţie respectul facultăţilor fizice şi morale ale omului şi al bunurilor dobândite graţie acestei facultăţi. Politologul M. Le Fur vede şi el în justiţie tot respectul personalităţii omeneşti, la care adaugă acela al grupurilor sociale [18, p.75]. Autorul L. Hart constată că dreptatea este în mod tradiţional percepută ca o menţinere sau o refacere a unui echilibru sau a unei proporţii [19, p.159].

După autorul G. Del Vecchio, ideea de justiţie are un dublu aspect: ea constituie o schemă logică a juridicităţii şi prezintă totodată o exigenţă practică de evaluare a acţiunilor umane. Nu există justiţie şi nu putem afirma că ceva este sau nu este just fără a întrebuinţa această schemă, prin care însăşi ideea de justiţie prinde sensul său propriu. Orice criteriu de delimitare corelativă între acţiunile mai multor subiecte în sensul că unul este obligat faţă de altul, are forma juridicităţii (a justiţiei în sens larg). Această exigenţă se întemeiază însă pe o depăşire a individualităţii fiecăruia din noi, printr-o atitudine de „obiectivitate trans-subiectivă”. Justiţia urmăreşte ca în tratamentul real reciproc între oameni să se excludă orice disparitate care nu ar fi fondată pe considerarea dreptului fiecăruia. În acest fel, ideea formulată a justiţiei este în acelaşi timp o exigenţă logică şi o natură a ei. Prescripţiile dreptului pozitiv sunt supuse controlului justiţiei. Justiţia se reflectă în mod variabil în toate legile, dar ea nu se confundă cu nici una, fiind superioară lor. Ca principiu de drept, raţionalitatea ideii de justiţie ajunge să domine astfel prescripţiile pozitive. *Lex injusta non est lex,* spuneau romanii. În existenţa legilor injuste (nedrepte) se impune schimbarea lor sau/şi

schimbarea ordinii existente, când aceasta este un obstacol definitiv în realizarea justiţiei. Nimic, însă nu se poate pretinde în numele justiţiei fără o supunere la poruncile ei, – arăta Del Vecchio [20, p.128-129].

În aceeaşi ordine de idei, M. Djuvara afirmă că „. dreptul pozitiv are neapărat nevoie să se întemeieze pe ideea de justiţie: fără realizarea acestei idei nici o societate nu poate să subziste. .Justiţia consideră şi apreciază acţiunile umane întrucât sunt exteriorizate prin acte sociale. Justiţia nu poate fi considerată ca un produs arbitrar al unor voinţe oarecare şi nici nu se poate reduce la o simplă constatare a unor realităţi de fapt. Graţie justiţiei, care există mai presus de orice, aspiraţiile cele mai înalte ale sufletului nostru sunt justificate, iar viaţa cu toate luptele şi suferinţele ei, merită să fie trăită, găseşte un temei şi o supremă verificare”[21, p.70].

Autoarea E. Botnari referindu-se la conceptul de justiție, conchidea [5, p.79]:

- Justiţia, alături de libertate, este un principiu a priori, care transcende dreptul pozitiv, numită Justiţie ideală (absolută).
- Justiţia faţă de dreptul pozitiv se manifestă ca principiu întemeietor, dar şi ca principiu director al sistemului juridic al societăţii.
- Justiţia ideală este eclipsată de conştiinţa juridică socială, de dinamica raportului: guvernanţi şi guvernaţi.
- Justul şi juridicul nu se află întotdeauna în raport de identitate: nu tot ce este juridic este şi just: *lex injusta non est lex.*
- Justul este echivalent cu virtutea, deci cu moralul.
- Justiţia implică echitatea care nu poate fi concepută în afara moralului.
- Justiţia ideală (absolută) se raportează la dreptul natural; justiţia relativă („pământească”) se află în raport cu dreptul pozitiv, de aceea, poartă denumirea de pozitivă sau legală.

În fine, împărtăşim opinia autorilor Gh. Mihai şi R. Motica, conform căreia principiul Justiţiei fundamentează justificativ justiţia concretă

şi îi poate da interpretarea proprie „.vom spune că principiul care asigură unitatea, omogenitatea, echilibrul, coerenţa şi capacitatea dezvoltării normative particulare a societăţii este principiul Justiţiei” [13, p.127].

Dat fiind faptul stabilit că justiţia implică echitatea, să urmărim conexiunile acestora. Conform DEX-ului, echitatea nu este interpretată ca justiţie, ci ca dreptate, nepărtinire, cinste, omenie. Însă, justiţia este dreptate, echitate. Cuvântul echitate vine de la latinescul aequitas care înseamnă: potrivire, dreptate, cumpătare. După Platon, echitatea este starea celui care este gata să cedeze din drepturile şi foloasele sale: moderaţia în relaţiile de afaceri; dreapta atitudine a sufletului raţional faţă de ceea ce e frumos sau urât (bine sau rău)[15, p.315].

La romani *aequita*s capătă sens apropiat dreptului. După Cicero, *aequitas* se confundă cu *jus civile*. După Celsus, dreptul este arta binelui şi echităţii (*jus est ars boni et aequi*). În general, la jurisconsulţii romani *aequitas* apare ca scop şi ideal al dreptului[5, p.83].

Autorul H. Hart consideră relevante referinţele la echitate în două situaţii ale vieţii sociale. Prima situaţie este distribuirea poverilor sau beneficiilor între clase de indivizi, ceea ce duce la înţelegerea echitabilului ca o cotă. „Situaţia a doua are loc atunci, când s-a produs un prejudiciu şi se reclamă compensaţii sau despăgubiri”[19, p.158].

Autorul N. Popa, de exemplu, înfăţişează echitatea în unison cu justiţia, ca un tot întreg director[20, p.125]. Autorii Gh. Mihai şi R. Motica susţin că principiul justiţiei se dimensionează în legalitate, egalitate, echitate şi bună credinţă a priori însă au calificat Justiţia „inconfundabilă cu buna-credinţa şi echitatea”. Pentru a evita suspiciunile vizând afirmaţiile autorilor Gh. Mihai şi R. Motica, găsim explicaţiile de rigoare în aceeaşi sursă. Echitatea se dovedeşte a fi doar una din cele trei componente ale justiţiei, în sens de principiu care întemeiază orice sistem de drept. Celelalte două

elemente complementare echităţii sânt îndatorirea şi direcţionarea „Principiul echităţii nu este alt principiu decât Justiţia, ci Justiţia însăşi în consensualitate cu Binele moralei. El mlădiază egalitatea juridică formală, o umanizează introducând în sistemele de drept în vigoare categoriile moralei naturale, din perspectiva cărora îndreptăţirea este şi o facere întru bine şi întru libertate" [13, p.133].

Autorul M. Djuvara arată că elementele logice ale ideii de justiţie sunt: bilateralitatea, paritatea (egalitatea iniţială), reciprocitatea (echivalenţa iniţială), schimbul şi remuneraţia [22, p.401]. Deci, justiţia ar implica două elemente: primul de ordin ideal, celălalt de ordin practic. Criteriul ideal este binele. „Binele, ca ordine universală şi spirituală, este cea mai mare virtute" [14, p.77].

Ordinea universală se transformă la nivelul conştiinţei umane sub forma unui principiu de moralitate care dirijează totul. Omul virtuos este cel care concepe binele şi implicit justul, de aceea, se va conforma ordinii universale, se va încadra în armonia universală. Criteriul de ordin practic al justiţiei este însăşi echitatea care promovează ideile de echilibru, proporţie, siguranţă şi ordine în ultima instanţă. Or, ceea ce M. Djuvara a numit elemente logice ale justiţiei. Aplicarea dreptului este centrată pe principiul echităţii, urmărind diminuarea decalajului dintre „ceea ce este" şi „ceea ce trebuie să fie", or „împingerea realului spre ideal." Echitatea ar fi mijlocul de aur ce împacă exigenţele Justiţiei absolute cu imperfecţiunile justiţiei pozitive. Cert este că acolo unde se face justiţie se impune echitatea. Reglementările pozitive chiar dacă după aria de cuprindere, relevare şi fixare nu fac faţă Justiţiei ideale, perfecte, totuşi echitatea nu este ignorată în dreptul pozitiv[5, p.76].

Așa cum am menționat anterior, umanismul reprezintă unul din criteriile de evaluare a
comportamentului uman, la care putem alipi și instituția echității care deține, de facto, același statut. Principiile date reprezentând mecanismul istoric al stabilizării, protecției și asigurării a structurilor sociale, dar și standardele ce sunt impuse unei persoane sub formă de

supraveghere juridică, morală, etică în cadrul reglementării comportamentului uman în societate și pentru interesul public general. Cu toate acestea, indiferent de faptul că există multe forme de exprimare a acestor instituții în societate, ele sunt atât de strâns legate între ele încât, uneori, sunt unite într-una. Analiza comparativă de mai sus a conținutului conceptelor de umanism, echitate și justiție ne permite să evidențiem trăsăturile lor comune:

- principiul umanismului și echității sunt principii generale de drept;
- în literatura juridică și filosofică se subliniază că unitatea umanismului și a echității se reflectă pe deplin în apariția și dezvoltarea relațiilor sociale;
- ca categorii morale și etice principiile umanismului și a echității au apărut cu mult înaintea dreptului, au apărut atunci când abia se năștea înțelegerea binelui și a răului;
- principiile umanismului și echității servesc drept o evaluare a dreptului, care, la rândul

său, caracterizează instituțiile și relațiile juridice;

- principiile în cauză conțin și exprimă voința și interesele umane;
- principiile umanismului și echității nu sunt de ordin declarativ, ele nu se pot realiza și implementa în mod automat. Pentru realizarea lor sunt necesare existența premiselor de ordin economic, politic și juridic.

Datorită faptului că principiile menționate sunt foarte asemănătoare în forma lor externă de exprimare, în literatura de specialitate și în cea filosofică întâlnim opinii contradictorii ale oamenilor de știință în materia vizată. Echitatea, în viziunea autoarei Z.A. Berbeshkina, este o expresie a umanismului autentic, care nu se limitează doar la recunoașterea valorii persoanei umane, respectului față de ea, preocuparea pentru bunăstarea acesteia [2].

De aceeași părere este și autoarea E.V. Kashkina, care consideră că în domeniul aplicării sancțiunilor (pedepselor) pentru actul ilegal, umanismul este de neconceput fără echitate și justiție [23, p.55].

Cu toate acestea, trebuie remarcat faptul că în teoria dreptului, umanismul, echitatea și justiția se diferențiază după formele externe de manifestare, după metode și mijloace de influență asupra omului. Acest lucru poate fi urmărit în lucrările LS. Yavich, care susține că formele de exprimare a echității dreptului se manifestă în obiectivitatea justiției în impunerea pedepsei, ce trebuie să fie proporțională gravității faptei comise. Umanismul dreptului este afișat chiar în prevenirea criminalității, cu scopul de penalizare care este exprimată de instituțiile penale, așa ca eliberarea condiționată [24, p.86].

Această poziție este susținută și de autorul V.E. Kvashis, dar spre deosebire de L.S. Yavich, el analizează echitatea prin proporționalitatea pedepsei actelor comise, iar umanismul este exprimat nu numai în instituțiile listate de LS. Yavich, dar și în înlocuirea pedepsei cu o pedeapsă mai ușoară sau cu eliberarea de pedeapsă prin intermediul amnistiei sau grațierii [25, p.378].

Un alt autor care a fost preocupat de separarea instituțiilor umanismului și echității a fost P.P. Osipov citat de E.V. Kashkina, acesta definește umanismul ca fiind acel sentiment de compasiune, milă și îngrijorare față de persoana ce se face vinovată de comiterea actului ilegal, iar echitatea este o parte a umanismului, ce stabilește proporționalitatea pedepsei cu fapta comisă [23, p.56].

Umanismul ca principiu al dreptului, conform autoarei E.A. Sarkisova își găsește expresia în formele de protecție a societății de infracțiuni și combaterea acestora prin diferite metode, dar și prin mijloacele de aplicare a pedepsei, iar echitatea reprezintă proporționalitatea dintre fapta și pedeapsa aplicată. Dreptul nu prevede numai o atitudine umană față de infractor ci și garantează o abordare corectă și justă cu acesta, ținând cont de interesele întregii societăți [26, p.74].

Potrivit multor oameni de știință, principiul umanismului și principiul echității se diferențiază prin prisma funcțiilor evaluatorii pe care le au. Așadar, în opinia autorului V.D. Popkov funcția de

evaluare a acestora ca volum, este diferită. Dacă în aspectul umanismului se evaluează relațiile sociale, acțiunile, evenimentele legate de un individ, bunăstarea acestuia, atunci echitatea este aplicată în evaluarea unei game mai largi de indicatori [27, p.22].

Pentru a explica conținutul principiului umanismului și al echității, este necesar să se dezvăluie sursele, mecanismele și semnificația acestora în societate. Aceste principii, în prisma problemei în cauză, personifică interesele subiecților interdependenți și realizează caracteristicile pozitive și negative ale dreptului, pe de o parte, și activitatea organelor guvernamentale și indivizilor pe de altă parte. Este necesar de-a ne baza, în situația dată, pe două aspecte:

- În absența unei instituții de responsabilitate, nu putem vorbi despre umanism și echitate,

aceste principii sunt corelate cu responsabilitatea și răspunderea juridică, nu depășesc limitele funcționării normelor sale, ci sunt incluse în conținutul său;

- Când apare responsabilitatea și răspunderea juridică, principiile umanismului și justiției iau în considerare atât interesele directe, cât și cele indirecte ale individului.

Principiul umanismului și principiul echității și justiției responsabilității și răspunderii juridice exprimă interesele unei părți semnificative a societății și sunt realizate în conștiința juridică a oamenilor și a activităților autoritățile publice. Responsabilitatea și răspunderea rezultă din drepturile și îndatoririle individului în raport cu societatea și societatea în raport cu individul.

Analizând legislația actuală, este posibilă identificarea mai multor aspecte ale expresiei interdependenței dintre principiile umanismului și echității și justiției.

- Manifestarea umanismului se exprimă prin aplicarea unor măsuri de constrângere față de persoana în funcție de unele caracteristici ale ei. În special, este necesar să se țină seama de condițiile de viață și de educație ale minorului, dezvoltarea lui mentală în numirea pedepselor. De exemplu, art. 89 al Codului penal al Republicii

Moldova prevede la aliniatul (2), lit. g: *„amânarea executării pedepsei pentru femei gravide şi persoane care au copii în vârstă de până la 8 ani*" [28]. Umană și în același timp echitabilă poate fi numită și prevederea din Codul civil al Republicii Moldova (art. 1416, alin. (1) [29], care reglementează că mărimea despăgubirilor depinde de diferite circumstanțe, printre care și venitul persoanei.

Constituția Republicii Moldova la art. 22 prevede clar neretroactivitatea legii: „Nimeni nu va fi condamnat pentru acțiuni sau omisiuni care, în momentul comiterii, nu constituiau un act delictuos. De asemenea, nu se va aplica nici o pedeapsă mai aspră decât cea care era aplicabilă în momentul comiterii actului delictuos" [30, p.107]. Și aici observăm interconexiunea dintre principiul umanismului și cel al echității și justiției. Principiul neretroactivităţii legii răspunde preocupării de securitate juridică, fiind o garanţie pentru situaţiile juridice legal create și consolidate sub imperiul legii vechi. Neretroactivitatea reprezintă deci un factor de ordine și de securitate juridică, protejând drepturile subiective împotriva intervenţiei legiuitorului și împiedicând repunerea în discuţie a drepturilor dobândite și a actelor vechi încheiate sub imperiul legii vechi [31, p.74].

Prin conţinutul art. 22, Constituţia Republicii Moldova recunoaște că principiul neretroactivităţii legilor nu este numai o cauză particulară, dar și că aceasta are o importanţă majoră. Nu este întâmplător faptul că legiuitorul a calificat acest principiu ca esenţial pentru drepturile și libertăţile fundamentale ale omului, fiind orientat spre asigurarea de către stat a condiţiilor necesare pentru realizarea drepturilor cetăţenilor. Ţinem să menționăm că efect retroactiv au doar acele prevederi ce îmbunătățesc doar situația persoanei vizate. Conform prevederilor art. 10 din CP al RM, efectul retroactiv al legii penale este conceput în felul următor: „Legea penală care înlătură caracterul infracţional al faptei, care ușurează pedeapsa ori, în alt mod, ameliorează situaţia persoanei ce a comis infracţiunea are efect retroactiv, adică se extinde asupra persoanelor care au săvârșit

faptele respective până la intrarea în vigoare a acestei legi, inclusiv asupra persoanelor care execută pedeapsa ori care au executat pedeapsa, dar au antecedente penale. Legea penală care înăspreşte pedeapsa sau înrăutăţeşte situaţia persoanei vinovate de săvârşirea unei infracţiuni nu are efect retroactiv.

În cadrul aplicării măsurilor răspunderii juridice se întrevede legătura dintre principiul umanismului și echității ce se exprimă prin garanții de protecție a statutului juridic al persoanei.

Aceasta se manifestă în capacitatea cetățeanului de a face apel împotriva acțiunilor care încalcă drepturile sale și interesele legitime. Pentru a îndeplini cerințele principiului umanismului, este necesar ca răspunderea juridică să fie aplicată în conformitate cu legea, iar legea este măsura fundamentală a corectitudinii responsabilității anumitor indivizi, echitatea răspunderii în fiecare caz acționează prin intermediul legitimității [32, p.191].

Nu întotdeauna dreptul, care este regulatorul da bază al tuturor relațiilor sociale și acel standard în societate, poate să corespundă tuturor cerințelor realității juridice. Anume din acest considerent, în actul normativ sunt prevăzute mai multe circumstanțe juridice care-i permit legiuitorului să ia în considerare toate aspectele cazului și să aleagă tipul și măsura cea mai echitabilă de constrângere [33, p.28].

În procesul de aplicare a sancțiunilor individului, umanismul și echitatea sunt interdependente, ele sunt în contact strâns și-și fac anumite completări de conținut. Cu toate acestea, nu trebuie să uităm că acestea sunt două instituții diferite, deoarece societatea crede că aplicarea sancțiunii este corectă, dar nu întotdeauna ea este umană. De exemplu, este corect în raport cu victima să aplicăm pedeapsa cu moartea infractorului, dar nu e uman pentru cel ce se face vinovat. Cu toate acestea, desemnarea persoanei vinovate o sancțiune mult mai blândă decât cea prevăzută pe care de altfel, acesta o merită (sancțiunea trebuie să fie mereu proporțională cu gradul prejudiciabil

al faptei comise), este antiuman față de victimă și față de societate în general.

De aici rezultă că atunci când studiem problema corelației dintre principiul umanismului și principiul echității și justiției, este foarte important să ținem seama de importanța și valoarea fiecăruia dintre ele. Deoarece în raport cu o persoană ceva poate fi uman, dar nu echitabil, iar față de altă persoană – invers. Echitabilă și umană va fi considerată nu doar pedeapsa care are drept scop restabilirea echităţii sociale, corectarea condamnatului, precum și prevenirea săvârșirii de noi infracţiuni atât din partea condamnaţilor, cât și a altor persoane [34, p.425].

Dacă pedeapsa este în deplină concordanță cu prejudiciul cauzat și nu urmărește să se răzbune pe persoana vinovată, să-i provoace suferințe inutile, atunci această pedeapsă este corectă și, în consecință, umană. Echitatea implică o atitudine delicată și înțelegătoare față de vinovat, avertizează, pe de o parte, de indulgență față de infractor, pe de altă parte - de tratamentul imparțial, legal și undeva chiar sever față de el. Pedeapsa trebuie să fie corectă și umană nu numai în raport cu un anumit infractor, ci și față de alte persoane care au săvârșit un astfel de act.

În concluzie putem menționa că în acest context, subliniată fiind importanța analizei ipostazei de facto a umanismului și a corelației lui cu principiul echității și justiției, noi nu puteam fi de acord cu unii autori (de ex. V.N. Kudreavțevși Z.A. Berbeșkina) și să ne limităm la ideea de existență în exclusivitate a unui umanism formal, ca parte integrală a echității și justiției. Dimpotrivă, menționăm că urmarea traiectoriei de la reglementarea umanismului (umanismul juridic contemporan) și până la respectarea și transpunerea sa în realitate, este importantă pentru analiza conexiunii principiului umanismului juridic cu instituția răspunderii juridice. Cu atât mai importantă este trasarea acestei traiectorii atunci când încercăm să integrăm principiul umanismului juridic în categoria

principiilor răspunderii juridice și să observăm legitățile acestei incluziuni.

Bibliografie

1. Кудрявцев Владимир. Право и поведение. М.: 1978.
2. Бербешкина Зоя. Нравственное содержание справедливости в условиях развитого социализма. М.: 1979.
3. Придворов Николай. Достоинство личности и социалистическое право. М.: 1976.
4. Тугаринов Василий. Избранные философские труды. Ленинград: 1988.
5. Botnari Elena. Principiile dreptului. Aspecte teoretico-practice. Chișinău: 2004.
6. Давид Рене́. Основные системы современности. Москва: Прогресс, 1998.
7. Теория государства и права: Учебник для вузов. / Под ред.проф. Г.Н. Манова. Москва: издательство БЕК, 1996.
8. Baltag Dumitru. Teoria răspunderii și responsabilității juridice. Chișinău: ULIM, 2007.
9. Măgureanu Alexandru. Principiile generale ale dreptului, teză de doctorat (rezumat). http://www.icj.ro/ Magureanu_teza.pdf (vizitat: 16.11.2017)
10. Cârnaţ Teo. Drept constituţional. Chişinău: Ed. Reclama, 2004.
11. Roman D. Organele de ocrotire a normelor de drept. Chişinău: Ed. Ruxanda, 1999. 223 p.
12. Dicționar Explicativ al Limbii Române (ediția a II revizuită și adăugită), Ed. Univers Enciclopedic Gold, 2016.
13. Mihai, Gheorghe, Motica R. Fundamentele dreptului: optima justiția. Bucureşti: Ed. All Beck, 1999.
14. Dogaru Ion, Dănişor Gh. Teoria generală a dreptului. Bucureşti: Ed. ştiinţifică, 1999.
15. Platon. Scrisorile. Dialoguri suspecte. Dialoguri apocrife. Bucureşti: Ed. IRI, 1996.

16. Platon. Legile. Bucureşti: Editura IRI, 1995.
17. Aristotel. Etica Nicomahică. Bucureşti: Ed. Ştiinţifică şi enciclopedică, 1988.
18. Vălimărescu Alexandru. Tratat de enciclopedia dreptului. Bucureşti: Ed. Lumina lex, 1999.
19. Hart Lorenz. Conceptul de drept. Chişinău: Ed. Sigma, 1999.
20. Popa Nicolae. Teoria generală a dreptului. Bucureşti: Ed. Actami, 1996.
21. Djuvara, Mircea. Eseuri de filosofie a dreptului. Bucureşti: Ed. TREI, 1997.
22. Djuvara Mircea. Teoria generală a dreptului: enciclopedia juridică; Drept raţional, izvoare şi drept pozitiv. Bucureşti: Ed. All, 1995.
23. Кашкина, Елена. Гуманизм как принцип юридической ответственности по российскому законодательству: диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. М.: 2003.
24. Явич Лев. Право развитого социалистического общества:сущность и принципы. М. 1978.
25. Квашис Виталий. Смертная казнь: мировые тенденции, проблемы и перспективы. М.: Юрайт, 2008.
26. Саркисова Эльвира. Право на гуманизм: амнистия и некоторые аспекты ее применения. Минск: 2009.
27. Попков Ви́ктор. Гуманизм советского права. М.: 1972.
28. Codul penal al Republicii Moldova din 18.04.2002. Publicat: 14.04.2009. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 72-74, art. Nr.195.
29. Codul civil al Republicii Moldova din 06.06.2002. Publicat: 22.06.2002. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 82-86, art: nr. 661.
30. Smochină Andrei, Negru Boris, Osmochescu N. ș.a. Constituția Republicii Moldova. Comentariul. Chișinău: Ed. Arc, 2012.

31. Avornic Gheorghe. Teoria generală a statului și dreptului: Tratat, vol. I, Chișinău: 2009.
32. Бойков Александр. Законность и целесообразность в уголовном судопроизводстве. М.: 1998.
33. Бессарабов Виталий. Стиль деятельности: законность и целесообразность//Законность. М.:1993.
34. Botnaru Stela. Drept penal. Partea generală Chișinău: 2005.

MECANISME ŞI INSTRUMENTE PRIVIND GARANTAREA DREPTULUI FUNDAMENTAL LA PROPRIETATE ÎN REPUBLICA MOLDOVA ŞI ÎN REGIUNEA TRANSNISTREANĂ

MECHANISMS AND INSTRUMENTS ON THE GUARANTEE OF THE FUNDAMENTAL RIGHT TO PROPERTY IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA AND THE TRANSNISTRIAN REGION

Mariana OJOGA,
doctorand în cadrul Institutului de Cercetări Juridice şi Politice,
Academia de Ştiinţe a Moldovei,
asistent judiciar, Curtea Supremă de Justiţie

Summery. *Although the guarantee of the right to property is ensured by a large number of mechanisms and instruments, the realization of this right in some situations seems to be particularly tedious. Even more drastic is the exercise of property rights in the Transnistrian region of the Republic of Moldova, where for 25 years the constitutional authorities cannot impose their authority.*

Garantarea drepturilor şi libertăţilor omului este o parte componentă inalienabilă a suveranităţii şi independenţei Republicii Moldova, ca şi a oricărui stat democratic. Este firesc acest lucru, întrucât pentru om este importantă nu numai declararea drepturilor şi libertăţilor lui, ci şi asigurarea realizării lor efective, care ar presupune crearea unor condiţii în care statutul omului să nu fie doar un principiu juridic, ci şi un fapt real, or, garantarea înseamnă asigurarea dispunerii de ele, precum şi protejarea lor împotriva oricărui atentat. De altfel, realizarea funcției de protecţie a drepturilor şi libertăţilor fundamentale constituie o necesitate obiectivă şi o obligaţie ce reiese din semnarea şi ratificarea actelor normative internaţionale din domeniul dat de către Republica Moldova[29, pag. 167].

Dreptul la proprietate este un drept fundamental al omului instituit în majoritatea constituţiilor statelor lumii şi în cele mai importate tratate internaţionale care consfinţesc drepturile omului. Importanţa consacrării dreptului la proprietate în ordinea juridică constituţională şi internaţională se datorează faptului că proprietatea constituie un domeniu deosebit de important al sferei libertăţii individuale şi reprezintă un mod de realizare a puterii umane asupra bogăţiilor. Pornind de la raţionamentele ce justifică însemnătatea acestui drept pentru fiecare din noi, statul şi-a asumat drept obiectiv instituirea unor instrumente şi mecanisme care să asigure garantarea şi realizarea efectivă a acestui drept şi pe care le vom analiza în continuare.

Înscrierea dreptului în legea fundamentală. Această formă de garantare este o primă garanţie a respectării dreptului la proprietate, prin statuarea acestui drept în catalogul drepturilor fundamentale înserat în Titlul II din Constituţie. Reglementarea dreptului la proprietate se regăseşte în special în articolele 9, 46, 127 şi 128 din legea supremă, care consfinţesc principiile fundamentale ale reglementării relaţiilor de proprietate, statuează că proprietatea este garantată şi că statul o ocroteşte [27, pag. 227].

Controlul constituționalității legilor. Acesta este unul dintre cele mai importante mijloace de asigurare a respectării drepturilor şi libertăţilor omului. Curtea Constituţională, instanţă creată anume pentru apărarea statului de drept și abilitată cu dreptul de a efectua controlul constituţionalităţii legilor, îşi desfăşoară activitatea întru respectarea principiilor constituţionale, printre care un loc important îi revine principiului respectării drepturilor şi libertăţilor omului, inclusiv a dreptului la proprietate [28, pag. 17]. În acest sens exemplificăm hotărârea Curţii Constituţionale nr. 110 din 25 ianuarie 1996[20], prin care a fost declarat neconstituţional alineatul (7) al articolului 12 Codul funciar, care prevedea la epoca respectivă că un proprietar putea înstrăina bunul său doar anumitor categorii de persoane. Curtea a reiterat în această hotărâre că nominalizarea

subiecţilor care pot beneficia de dreptul de a intra în posesia obiectului proprietăţii, ca rezultat al tranzacţiilor enumerate, limitează dreptul proprietarului de a decide şi se află în contradicţie cu alineatul (1) al articolului 46 din Constituţia Republicii Moldova şi ca urmare judecătorul constituţional a declarat această prevedere neconstituţională.

O altă hotărârea îndrăzneaţă a fost emisă de Curtea Constituţională la 02 octombrie 1996, prin care au fost declarate neconstituţionale prevederile legii adoptate la 10 februarie 1995 cu privire la modificarea Codului funciar, care statuau la acele timpuri că dreptul de dispoziţie al proprietarului asupra sectorului de teren ce-i aparţine prin vânzare-cumpărare, donaţie schimb se înfăptuieşte începând cu 01 ianuarie 2001, prevederi, prin care exercitarea dreptului de dispoziţie a proprietarului era condiţionată de scurgerea unei perioade de timp de 6 ani. Curtea Constituţională a statuat în acest sens că restrângerea din anul 1995 până la 01 ianuarie 2001 a dreptului proprietarului de dispoziţie asupra terenului nu se încadrează în limitele Constituţiei, deoarece în condiţiile în care proprietarul este lipsit de dreptul de a dispune de terenul său, acesta nu poate fi considerat antrenat în concurenţa liberă[21].

Limitele revizuirii Constituției. Una dintre cele mai importante limite de ordin material ale revizuirii Constituției o constituie drepturile și libertățile fundamentale, astfel încât revizuirea Constituţiei nu poate avea loc dacă are ca rezultat suprimarea drepturilor şi a libertăţilor fundamentale ale cetăţenilor sau a garanţiilor acestora. Legiuitorului revizuent îi este interzis să elimine cu totul vreunul din drepturile fundamentale din textul constituţional. Totuşi, uneori prin modificări care urmăresc întărirea protecţiei unui anumit drept fundamental pot fi afectate alte drepturi, aflate în concurenţă cu acesta[22, pag. 348-350].

Dreptul internațional și dreptul european. Printre cele mai apreciabile texte internaţionale ce reglementează dreptul la proprietate este *Declaraţia Universală a Drepturilor Omului,* care în

art. 17 proclamă că orice persoană are dreptul la proprietate, atât singură, cât şi în asociere cu alţii. La nivel european, fără îndoială ne referim la *Convenţia Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului şi a Libertăţilor Fundamentale.* Articolul 1 din *Protocolul Adiţional nr. 1 la Convenţie* statuează că orice persoană fizică sau juridică are dreptul la respectarea bunurilor sale. În baza acestei convenţii, ţara noastră se supune jurisdicţiei Curţii Europene a Drepturilor Omului, având obligaţia de a pune în aplicare hotărârile pronunţate în împotriva Republicii Moldova; şi aici avem o bogată jurisprudenţa în materia dreptului la proprietate, prin care ţara noastră a fost condamnată pentru încălcare acestui drept. Clauze privind protecţia proprietăţii se regăsesc şi în documente internaţionale cu conţinut specific; anumite convenţii încheiate în cadrul Organizaţiei Mondiale a Proprietăţii Intelectuale protejează drepturile la proprietate intelectuală; unele convenţii ale Organizaţiei Internaţionale a Muncii acoperă diferite aspecte ale dreptului de proprietate, ca de exemplu proprietatea sindicatelor, drepturile de proprietate a muncitorilor şi proprietate populaţiilor indigene asupra pământului pe care-l folosesc.

*Prin ordinea juridică, în special prin dreptul penal***.** Protecţia valorilor evidenţiate de drepturile fundamentale este realizată în mare măsură de legiuitor şi este concretizată prin reglementări atât în domeniul dreptului privat, cât şi al dreptului penal. Incriminarea unor fapte care aduc atingere acestor valori şi instituirea unui sistem judiciar eficient pentru apărarea drepturilor subiective încălcate constituie o premisă indispensabilă pentru formarea unei atmosfere în care drepturile omului să-şi poată dobândi rangul cuvenit. Pe această cale statul îşi realizează misiunea care-i revine conform ideii formulate succesiv de Kant şi de Fichte: de a delimita cu efecte obligatorii, libertatea unuia de libertatea celuilalt[22, pag. 348-350]. *Codul penal*, în art. 2 stipulează că legea penală apără, împotriva infracţiunilor, persoana, drepturile şi libertăţile acesteia, *proprietatea*, mediul înconjurător, orânduirea constituţională,

suveranitatea, independenţa şi integritatea teritorială a Republicii Moldova, pacea şi securitatea omenirii, precum şi întreaga ordine de drept. În capitolul VI din Partea Specială a acestui cod denumit „Infracţiuni contra patrimoniului" sunt incriminate faptele de furt, jaf, tâlhărie, şantaj, escrocherie, delapidare a averii străine, pungăşie, răpire a mijlocului de transport şi alte infracţiuni, care în esenţă au drept scop apărarea dreptului la proprietate.

Contenciosul administrativ. Ţinând cont de fundamentele sale constituţionale, această instituţie este şi o garanţie a dreptului la proprietate vătămat prin acte administrative ale autorităţilor publice. Am putea scoate aici în evidenţă exemple elocvente de hotărâri irevocabile ale instanţelor judecătoreşti, prin care au fost supuse verificării în ordinea contenciosului administrativ hotărâri ale Comisiei de Privatizare, prin care a fost stabilit costul bunului imobil pentru a fi achiziţionat prin privatizare [11]; decizii ale autorităţilor locale, prin care s-a permis privatizarea terenului aferent casei de locui[12], acte prin care se invoca atingerea dreptului la proprietate.

Instanţele judecătoreşti. Justiţie este catalogată drept unul dintre cele mai importante şi mai eficiente mijloace pentru asigurarea protecţiei şi respectării drepturilor omului, inclusiv a dreptului la proprietate. La soluţionarea litigiului dedus judecăţii în care se invocă încălcarea dreptului la proprietate, misiunea judecătorului este de a căuta în fiecare pricină o soluţie echitabilă şi raţională. Cu toate acestea, pentru a-şi îndeplini misiunea, el trebuie să rămână în limitele pe care i le permite sistemul de drept. Însă, cum rezultă din practica instanţelor de judecată, prevederile generale privitor la dreptul la proprietate nu sunt satisfăcătoare pentru un judecător; de regulă, la soluţionarea litigiului concret el este în căutarea unei norme care ar putea fi aplicată direct şi care ar reglementa expres situaţia dedusă judecăţii. Pe de altă parte, legiuitorul nu poate reglementa expres toate raporturile juridice care pot fi stabilite şi care privesc dreptul de proprietate. Litigiile în care se invocă încălcarea dreptului la proprietate sunt multiple şi diverse şi am vrea să enunţăm categoriile

de cauze în care reclamanţii sunt persoane deportate, care au fost supuse represiunilor politice sau moştenitorii acestora în timpul celui de-al II război mondial. La momentul deportării averea acestora a fost confiscată fiind lăsată în posesiunea administraţiei publice locale. Ulterior fiind reabilitate, aceste persoane au dreptul de a-şi recupera valoarea averii confiscate din contul bugetului de stat în temeiul *Legii privind reabilitarea victimelor represiunilor politice nr.1225-XII din 08 decembrie 1992.* Menţionăm cu titlu de exemplu deciziile Curţii Supreme de Justiţie: nr. 2ra-3/15 din 11 februarie 2015[13]; nr. 2ra-2284/14 din 15 octombrie 2014[14], în care reclamanţii au pretins încasarea valorii confiscate în urma represiunilor politice şi în care instanţele le-au acordat câştig de cauză. O altă categorii de litigii în care se pretinde apărarea dreptului la proprietate sunt cele în care reclamanţii solicită înlăturarea obstacolelor în folosirea terenului[15], recunoaşterea ilegalităţii acţiunilor de îngrădire a accesului la drumul public [16]. Catalogul litigiilor cu privire la apărarea dreptului la proprietate este numeros şi indubitabil inepuizabil din motivul diversificării relaţiilor sociale care au loc în permanenţă, considerent din care nu vom analiza în prezenta lucrare întreaga varietate de cauze, ci doar ne-am oprit la unele din acestea.

Avocatul Poporului. Una din cele mai importante garanții ale drepturilor și libertăților fundamentale, aflate la dispoziția cetățenilor, este instituția Avocatul Poporului, o autoritate publică, autonomă şi independentă faţă de orice autoritate publică, a cărei rol este soluţionarea plângerilor ce i se adresează de către cetăţenii, care pretind că drepturile lor au fost încălcate de funcţionari sau autorităţi ale administraţiei publice. Rolul Avocatului Poporului în Republica Moldova în realizarea dreptului la proprietate este în continuă creştere, având în vedere numărul crescând al petiţiilor depuse de cetăţeni în care se invocă încălcarea acestui drept şi examinarea cărora s-a soldat cu efect pozitiv [36], [37].

Controlul parlamentar. O formă de garantare a drepturilor cetăţeneşti, cu sferă din ce în ce mai largă de atribuţii, este controlul parlamentar exercitat de parlament prin comisiile sale specializate în domeniul drepturilor omului. Aceste comisii nu se limitează însă la control parlamentar, prilej care le-ar permite constatarea unei violări a drepturilor omului. Comisiile parlamentare pot dezbate proiecte de lege sau propuneri legislative referitoare la exercitarea drepturilor omului, contribuind astfel, la perfecţionarea cadrului juridic de exercitare a drepturilor cetăţeneşti[24, pag. 245]. Majoritatea comisiilor date activează independent de alte organe ale statului, deşi au obligaţia de a-şi raporta activitatea în faţa organului legislativ[23, pag. 128].

Depăşind considerentele de ordin general prin analiza mecanismelor şi instrumentelor de garantare a drepturilor fundamentale, care au incidenţă asupra oricărui drept fundamentat consacrat de legiuitorul suprem, urmează a fi evidenţiate mecanismele de garantare specifice dreptului la proprietate: exproprierea, confiscarea.

Exproprierea. Privită din perspectiva dreptului european al omului, exproprierea apare, potrivit *art. 1 Protocol nr. 1 al Convenţiei Europene a Drepturilor Omului*, acceptabilă cu îndeplinire următoarelor condiţii: - Legalitatea privării de proprietate - Ingerinţa în dreptul la proprietate cade sub rezerva exigenţei securităţii juridice sau legalităţii şi se atestă aici că exproprierea este admisă de legiuitorul constituant în art. 46 alin. (2) din Legea supremă; reglementări similare fiind regăsite şi în art. 316 alin. (2) Codul civil, însă, procedura exproprierii este în mod detaliat desfăşurată în *Legea exproprierii pentru cauză de utilitate publică nr. 488-XIV din 08.07.1999;* - Privarea de proprietate să fie făcută pentru un interes de utilitate publică - Noţiunea de utilitate publică este amplă chiar prin natura ei, aceasta fiind înţeleasă larg de către Forul de la Strabourg, considerându-se că poate să provină din orice politică legitimă de ordin social, economic sau de altă natură; - Despăgubirea - obligaţia de indemnizare a proprietarului a cărei bun a fost

expropriat este o cerinţă de creaţie jurisprudenţială, impusă de Convenţie pentru ca o privare de proprietate să nu înfrângă dispoziţiile de protecţie instituite în art.1 Protocol nr. 1, iar pentru a satisface cerinţele Convenţiei, despăgubirea trebuie să îndeplinească două condiţii: să fie proporţională cu valoarea proprietăţii ce urmează a fi expropriată, deşi nu prezintă în mod necesar compensarea integrală şi trebuie să fie plătită în termen rezonabil[26, pag. 166]; - Proporţionalitatea – în acest Curtea a elaborat aşa-numite teoria a „justului echilibru", care trebuie respectat între atingerea adusă dreptului individual şi necesitatea de utilitate publică.

Confiscarea. Un element deosebit de important al garantării dreptului la proprietate este interdicţia confiscării bunurilor dobândite licit. În cadrul regimului sovietic totalitar, problema păstrării bunurilor dobândite licit nici nu se punea, odată cu condamnarea persoanei fiind confiscate toate bunurile ce aparţineau acesteia și familiei sale, indiferent de provenienţa și de deţinătorul concret al bunurilor. Pentru neadmiterea unor astfel de abuzuri și pentru degrevarea proprietarului de sarcina dovezii provenienţei licite a bunurilor sale, alin. (3) al art. 46 din Constituţie prevede expres că averea dobândită licit nu poate fi confiscată, iar caracterul licit al dobândirii se prezumă[25, pag. 185]. Curtea Constituţională a fost sesizată să avizeze un proiect de lege constituţională, care propunea excluderea din alin. (3) al art. 46 a textului „Caracterul licit al dobândirii se prezumă"[19], iar cu această ocazie instanţa de jurisdicţie constituţională a reţinut că: a) confiscarea operată în condiţiile legii reprezintă o modalitate eficientă de combatere a activităţilor criminale; b) ca sancţiune civilă și penală, confiscarea are randament maxim, surpând bazele economice ale infracţiunilor și contravenţiilor, în același timp lovind mai blând în demnitatea omului; c) modificarea propusă nu aduce atingere drepturilor și libertăţilor fundamentale ale cetăţenilor sau garanţiilor acestora; d) Curtea elimină orice suspiciuni cu privire la încălcarea dreptului de proprietate, proclamat și garantat de alin. (1) și consolidat de

alineatele care-l succedă ale art. 46 din Constituţie, precum și de art. 126-128 din Constituţie; e) nu se încalcă nici principiul prezumţiei nevinovăţiei, consfinţit de art. 21 din Constituţie, deoarece confiscarea se poate dispune doar prin hotărâre judecătorească, în condiţiile legii și doar după dovedirea caracterului ilicit al bunurilor titularului inculpat al acestora; f) statul poate reglementa proceduri, prin care persoana inculpată să fie obligată să probeze caracterul licit al averii sale, iar imposibilitatea probării caracterului licit al averii prezumă caracterul ilicit al dobândirii acesteia și tendinţa persoanei de a se eschiva de la îndeplinirea obligaţiilor fiscale faţă de societate sau de la răspunderea administrativă ori penală. Alin. (4), conform căruia bunurile destinate, folosite sau rezultate din infracţiuni ori contravenţii pot fi confiscate numai în condiţiile legii – aduce precizări la tema protecţiei proprietăţii private. Este general recunoscut faptul că sub protecţie se află doar proprietatea dobândită pe căi licite, fără încălcarea normelor legale și drepturilor altor persoane. Bunurilor de provenienţă ilegală li se poate aplica sancţiunea confiscării.

Deşi garantarea dreptului la proprietate este asigurată printr-o serie de mecanisme şi instrumente, realizarea acestui drept în unele situaţii pare a fi una deosebit de anevoioasă. Şi mai drastică este realizarea dreptului la proprietate în regiunea transnistreană a Republicii Moldova, în care deja de 25 ani autorităţile constituţionale nu-şi pot impune autoritatea[31, pag. 5]. Urmează a fi concretizat faptul că următoarele constatări din prezenta cercetare au la bază studiile efectuate de asociaţia „PromoLex”, care în ultimii ani s-a dedicat analizei respectării dreptului la proprietate în regiunea transnistreană, precum şi altor drepturi.

Astfel, în zona de est a Republicii Moldova s-a dezvoltat un sistem paralel, care a instituit reglementări proprii, nesocotind normele constituţionale şi dreptul internaţional. Constituţia locală („RMN”) garantează dreptul la proprietate, însă nu prevede obligaţia de a garanta creanţele asupra sa şi nici răspunderea politică ori juridică,

inclusiv pentru violarea dreptului la proprietate. Inconsistenţa şi imposibilitatea realizării acestei garanţii rezultă din prevederea declarativă că oricine poate fi lipsit de proprietatea sa în baza unei decizii judecătoreşti, fără a se indica motivele pentru care persoana poate fi lipsită de proprietate. Prin urmare, lipsirea de proprietate este lăsată la discreţia presupuselor instanţe de judecată. Legislația națională a Republicii Moldova este respinsă și ignorată în regiune de către cei ce dețin controlul asupra teritoriului, chiar dacă de fapt mulți din cei ce servesc regimul ilegal sunt cetățeni ai Republicii Moldova. Deşi administrația secesionistă a încercat să copieze legislaţia Federaţiei Ruse în toate domeniile, implementarea şi interpretarea dreptului la proprietate în regiune se face în interesele unor persoane. Cu alte cuvinte, la modul practic dreptul de proprietate este reglementat în special prin deciziile şi actele administrative emise de către presupusul preşedinte, soviet suprem, soviete orăşeneşti sau prin deciziile pretinselor ministere, dar şi atunci doar formal[33, pag. 15-16].

Adoptarea în Republica Moldova a Codului Funciar la începutul anilor 1990 și implementarea reformelor funciare au permis cetățenilor să devină proprietari de terenuri agricole. Implementarea programului de privatizare a permis cetăţenilor să obţină drept de proprietate asupra cotelor valorice din averea fostelor gospodării, inclusiv asupra cotelor de teren agricol. Însă, aceste reglementări au fost aplicate doar pentru terenurile şi gospodăriile din spaţiul aflat sub controlul autorităţilor constituţionale. Astfel, locuitorii şi cetăţenii din regiunea transnistreană nu au participat la acest program şi au obţinut doar formal posibilitatea de a pretinde asupra unei cote valorice. Ulterior, însă preşedintele regiunii, în mod unilateral şi practic clandestin, a distribuit unor companii sau grupuri de persoane terenurile agricole din regiune, fără a ţine cont de drepturile şi interesele locuitorilor din sate[32, pag. 15].

Legea cu privire la privatizare nr. 627-XII din 04 iulie 1991, abrogată la 29 iunie 2007, prevedea că statul nu garantează dreptul

de proprietate asupra obiectivelor amplasate în localităţile din stânga Nistrului şi în municipiul Bender, privatiza-te fără o coordonare legală cu Guvernul central; astfel de prevederi se regăsesc şi în legea nouă *privind administrarea şi deetatizarea proprietăţii publice nr. 121-XVI din 04 mai 2007.* Conducerea Republicii Moldova a reiterat că după soluţionarea conflictului, statul moldovenesc ar putea recunoaşte dreptul de proprietate asupra bunurilor patrimoniale din Transnistria, privatizate în afara cadrului legal al Republicii Moldova. Dreptul de proprietate în regiune în majoritatea cazurilor a fost dobândit pe cale naturală, în mod firesc, în baza unor tranzacţii între persoane, tranzacţii care nu ridică mari semne de întrebare, cum ar fi procurarea spaţiului locativ, privatizarea gratuită a caselor, obţinerea titlurilor de proprietate asupra cotelor agricole, succesiuni, înregistrarea anumitor invenţii, etc. Pe de altă parte, au fost privatizate întreprinderi industriale de importanţă majoră pentru economia naţională în condiţii de maximă netransparenţă, în lipsa unei monitorizări din partea autorităţilor constituţionale[33, pag. 16].
În același context, în cadrul unui forum organizat recent de către administrația de facto la Tiraspol s-a discutat *„statutul juridic”* al terenurilor agricole din regiune. În acest sens, presupusul prim-ministru de la Tiraspol a declarat că este timpul ca terenurile agricole să fie incluse în circuitul civil, deci de a începe procesul de „privatizare” a terenurilor agricole. Luând în considerație că privatizarea reprezintă acel proces de transmitere a patrimoniului public în proprietate privată, care este monitorizat și organizat nemijlocit de către autoritățile constituționale ale statului, este evident că oricare înstrăinare a patrimoniului suveran fără acordul autorităților constituționale, este ilegală. Posibilitatea plasării terenurilor agricole din regiunea transnistreană în circuitul civil, ar putea compromite și garanția de inalienabilitate a teritoriului Republicii Moldova și implicit caracterul indivizibil al statului. Or, oricare dintre acțiunile structurilor de facto care nu au fost

coordonate și/sau autorizate de către autoritățile constituționale ale Republicii Moldova sunt nule de drept[35, pag. 12-13].
O altă problemă cu privire la exercitarea dreptului la proprietate în regiunea transnistreană este situaţia exercitării dreptului de posesie liberă asupra terenurilor agricole, de către proprietarii din unele localităţi ale raionul Dubăsari aflate sub jurisdicţia autorităţilor constituţionale ale Republicii Moldova. Deşi proprietarii deţin acte legale de proprietate, administraţia separatistă limitează libera circulaţie către terenurile agricole şi încalcă deja de 25 ani dreptul proprietarilor. Cca. 40% din terenurile agricole aflate în proprietatea locuitorilor satelor din raionul Dubăsari se află la est de traseul rutier Râbniţa-Tiraspol, care la rândul său este ocupat şi controlat de numeroase posturi de control, instalate contrar tuturor documentelor semnate de către autorităţile constituţionale ale Republicii Moldova cu Federaţia Rusă sau administraţia separatistă. Din 2006 aceste persoane pot folosi terenurile lor limitat şi numai dacă respectă un şir de condiţii impuse de administraţia separatistă (înregistrarea şi aprobarea lucrărilor agricole, transportarea produselor, materialelor sau a tehnicii agricole. Mai mult, administrația din Dubăsari și Grigoriopol a permis unor agenți economici locali să le prelucreze terenurile respective. În aceste circumstanțe, mii de oameni au rămas doar cu actele de proprietate și cu incertitudinea tot mai mare privind soarta bunurilor lor.
La 18 decembrie 2015[9] şi 31 octombrie 2016[10] Guvernul a decis alocarea a 7,98 mln lei pentru 5561deținători de terenuri din r-l Dubăsari cu titlu de plăți directe, drept compensații care au scopul de a amortiza efectele încălcării dreptului la proprietate[34, pag. 17]. Amploarea acestei probleme rezultă și din faptul că elaborarea și punerea în aplicare a unui mecanism de deblocare a accesului fermierilor din raionul Dubăsari la terenurile lor agricole, amplasate după traseul Râbniţa-Tiraspol este inclus în Programul PNADO pentru anii 2018-2022.

Altă problemă ce priveşte dreptul la proprietate este indexarea depunerilor băneşti. Dacă în vestul Restul Moldova indexarea depunerilor băneşti a ajuns la o etapă finală, atunci locuitorii raioanelor de est care au avut depuneri în băncile de economii sovietice nu au avut posibilitatea de a-şi recupera banii depuşi. *Legea privind indexarea depunerilor băneşti ale cetăţenilor în Banca de Economii nr.1530 din 12 decembrie 2002*, stabileşte principiile de bază privind indexarea, cuantumul şi modul de plată a mijloacelor băneşti depuse de cetăţenii Republicii Moldova în Banca de Economii în perioada sovietică. Legea respectivă însă exclude posibilitatea indexării sumelor depuse în filialele băncii respective din stânga Nistrului, declarând că aceste sume vor fi indexate doar după restabilirea relaţiilor financiar-bugetare a localităţilor din regiune.

Aceiaşi situaţie de incertitudine era cunoscută şi persoanelor care beneficiază de dreptul de a cere compensaţii pentru averea confiscată ilegal în timpul represiunilor politice din anii 1917 – 1989, deoarece persoanele din stânga Nistrului nu beneficiau de un asemenea drept similar cetăţenilor din dreapta, însă aceste carenţe au fost depăşite prin promovarea unui proiect de lege de modificare a *Legii privind reabilitarea victimelor represiunilor politice nr. 1225-XII din 08 decembrie 1992*, fiind introdusă sintagma că cetăţenii Republicii Moldova domiciliaţi în localităţile din stânga Nistrului (Transnistria) pot depune cereri în comisiile speciale, create în vecinătatea localităţilor respective, după cum urmează: în comisia specială din raionul Rezina – cetăţenii din raioanele Râbniţa şi Camenca; în comisia specială din raionul Dubăsari – cetăţenii din raioanele Dubăsari şi Grigoriopol; în comisia specială din raionul Anenii Noi – cetăţenii din mun. Tiraspol, mun. Bender şi din raionul Slobozia. Impactul acestor modificări nu poate fi deocamdată analizat[32, pag. 17].

Problemele cu privire la exercitarea dreptului la proprietate în regiunea transnistreană identificate în rapoartele întocmite de

asociaţia „PromoLex” comportă un caracter general și afectează un grup extins de persoane. În același timp aceste aspecte denotă un caracter sistemic, pentru că aceste ingerințe sunt profund înrădăcinate în sistemul local și reprezintă un efect direct al regimului de facto, susținut de către Federația Rusă.

Deşi, potrivit Constituţiei, dreptul la proprietate este garantat în Republica Moldova, majoritatea rapoartelor de specialitate relevă cazuri de violare gravă a dreptului la proprietate. În pofida faptului că majoritatea condamnărilor la Curtea Europeană a Drepturilor Omului sunt din categoria încălcării dreptului la proprietate, putem afirma că există un mecanism care ar permite apărarea acestui drept: calea judiciară şi posibilitatea depunerii unei cereri la CEDO. Dar această soluţie este posibilă doar pentru cazurile de pe malul drept al Nistrului şi mai puţin pentru cele din regiunea de est. Pe de altă parte, autorităţile constituţionale au declarat că nu vor putea asigura respectarea dispoziţiilor *Convenţiei pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale şi a Protocolului nr. 1 adiţional la Convenţie* în ce priveşte omisiunile şi actele comise de organele autoproclamatei republici nistrene pe teritoriul controlat efectiv de ele până la soluţionarea definitivă a diferendului din această zonă. Astfel, actele emise de autorităţi vin în contradicţie cu promisiunile politice făcute anterior[31, pag. 7-8].

Ca urmare a acestor rezerve făcute de Republica Moldova în faţa Curţii de la Strasbourg, la 09 mai 2017, CtEDO a adoptat hotărârea în cauza Pădureț c. Moldova și Rusia [17]. Cauza se referă la reținerea reclamantului și *confiscarea* autocamionului acestuia la data de 22 august 2010, de către *organele vamale transnistrene*, pe motiv că acesta nu și-ar fi înregistrat autovehicul la postul de control. CtEDO a constatat violarea art. 1 din Protocolul nr. 1 al CEDO de către Rusia, care a fost obligată să achite suma totală de 6 320 euro cu titlu de prejudicii și cheltuieli pentru asistență juridică. Astfel, reclamantul a invocat în fața Curții încălcarea *Articolului 1 din Protocolul nr. 1 la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și*

a libertăților fundamentale (în continuare „Convenția”), susținând că confiscarea camionului și a mărfurilor și impunerea unei amenzi a constituit o ingerință ilegală în dreptul său de proprietate.
În această cauză, inițial, Curtea a stabilit jurisdicția statelor respondente, reiterând jurisprudența sa referitoare la regiunea transnistreană, considerând că, deși Republica Moldova nu are un control efectiv asupra acestei regiuni, totuși persoanele aflate pe acest teritoriu cad sub jurisdicția sa, iar respectarea drepturilor lor trebuie să fie asigurată. În privința Federației Ruse, Curtea a reiterat că aceasta a contribuit atât militar, cât și politic la crearea regimului separatist, iar „RMN” există doar prin susținerea economică, militară și politică, oferită de Federația Rusă. Cu referire la fondul cauzei, Guvernul Republicii Moldova a invocat, iar Curtea a notat că a existat o ingerință în dreptul de proprietate al reclamantului, care nu a fost prevăzută de lege. În continuare, Curtea a constatat că Republica Moldova și-a îndeplinit toate obligațiile sale pozitive, atât cu referire la măsurile întreprinse pentru a restabili controlul pe teritoriul transnistrean, cât și în vederea asigurării respectării drepturilor individuale ale reclamanților, prin intentarea unui proces penal în privința confiscării camionului și mărfurilor reclamantului. Astfel, nu a existat o încălcare a Articolului 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție din partea Republicii Moldova. Pe de altă parte, Curtea a constatat o încălcare a acestui articol de către Federația Rusă. Deși, Curtea a notat inexistența vreunei probe care să demonstreze participarea directă a persoanelor ce ar acționa din numele Federației Ruse în măsurile întreprinse față de reclamant, totuși Federația Rusă a exercitat controlul efectiv în „RMN” în perioada respectivă, prin sprijinul său economic, militar și politic continuu.
La aceeași dată, Curtea a adoptat hotărârea și în cauza Eriomenco c. Moldova și Rusia[18]. Cauza se referă la arestarea și detenția reclamantului de către reprezentanții miliției din regiunea transnistreană. La 30 decembrie 2013, instanțele de judecată din regiune l-au condamnat la 12 de privațiune de libertate și *confiscarea*

averii. CtEDO a constatat violarea art. 3, 5 § 1, 8 § 1, 34, *art. 1 § 1 din Protocolul 1* și art. 13 combinat cu 3 de către *Rusia*, care a fost obligată să achite suma totală de 142 755 euro cu titlu de prejudicii și cheltuieli pentru asistența juridică. Invocând violarea art. 1 din Protocolul nr. 1 CEDO, reclamantul s-a plâns de percheziționarea ilegală a domiciliului său și de transmiterea patrimoniului său unor terțe persoane. Curtea a considerat, în special, faptul că proprietatea reclamantului, inclusiv casa lui, au fost confiscate cu încălcarea articolului 1 din Protocolul 1 la Convenție.

De fapt, protecţia şi respectarea drepturilor şi libertăţilor omului se confruntă astfel cu numeroase dificultăţi şi în plan intern şi internaţional – unele decurgând din sisteme legislative şi instituţionale necorespunzătore, altele din lacune ale reglementărilor internaţionale ori ale respectării acestora, altele din ignorarea unor drepturi şi din starea de sărăcie şi subdezvoltare[30, pag. 171]. În final, se constată că drepturile omului nu pot fi oferite sau impuse din afară, ele trebuie cucerite prin politică internă, fermă şi constantă. O lucrare asupra respectării drepturilor şi libertăţilor omului nu este şi nu poate fi niciodată ultimul cuvânt în acest domeniu, pentru că fenomenul însuşi pe care îl abordează este într-o constantă evoluţie. Sunt adoptate în continuare reglementări noi, procesul aplicării relevă noi sensuri şi interpretări ale celor existente. Este adevărat că lupta pentru drepturile omului nu încetează niciodată, pentru că nimic nu este vreodată câştigat: această luptă este *stânca lui Sisif*.

Bibliografie

Acte legislative şi normative

1. Constituţia Republicii Moldova din 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr.1 din 12.08.1994.
2. Codul civil nr. 1107-XV din 06.06.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr.82-86 art.661 din 22.06.2002.

3. Codul penal al Republicii Moldova. nr. 985-XV din 18.04.2002. Republicat în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr.72-74 art.195 din 14.04.2009.
4. Legea exproprierii pentru cauză de utilitate publică nr. 488-XIV din 08.07.1999. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr.42-44 art.311 din 20.04.2000.
5. Legea privind reabilitarea victimelor represiunilor politice nr. 1225-XII din 08.12.1992. Republicat în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr.241-246 art.746 din 10.12.2010.
6. Legea privind indexarea depunerilor băneşti ale cetăţenilor în Banca de Economii nr.1530 din 12.12. 2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr.174-176 art.1337 din 20.12.2002.
7. Legea privind administrarea şi deetatizarea proprietăţii publice nr. 121-XVI din 04.05.2007. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr.90-93 art.401 din 29.06.2007.
8. Legea cu privire la privatizare nr. 627-XII din 04.07.1991. Republicat În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr.61-63 art.337 din 16.04.2004, *abrogată la 29 iunie 2007*.
9. Hotărârea Guvernului cu privire la acordarea unor plăţi directe proprietarilor de terenuri agricole amplasate după traseul Rîbniţa - Tiraspol în anul 2015 nr. 859 din 18.12.2015. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 347-360 art. 964 din 25.12.2015.
10. Hotărârea Guvernului cu privire la acordarea unor plăţi directe proprietarilor de terenuri agricole amplasate după traseul Rîbniţa - Tiraspol în anul 2016 nr. 1201 din 31.11.2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 379-386 art. 1298 din 04.11.2016.

Jurisprudenţa naţională/Jurisprudenţa internaţională/Hotărâri ale Curţii Constituţionale

11. Decizia Curţii Supreme de Justiţie nr. 3ra-900/17 din 25 octombrie 2017 http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=39749

12. Decizia Curţii Supreme de Justiţie nr. 3ra-167/15 din 08 mai 2015 http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=18509
13. Decizia Curţii Supreme de Justiţie: nr. 2ra-3/15 din 11 februarie 2015 http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=16920
14. Decizia Curţii Supreme de Justiţie nr. 2ra-2284/14 din 15 octombrie 2014 http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=13720
15. Decizia Curţii Supreme de Justiţie nr. 2ra-1310/17 din 06 decembrie 2017 http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=40666
16. Decizia Curţii Supreme de Justiţie nr. 2rac-519/16 din 21 decembrie 2016. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=33643
17. Hotărârea CEDO în cauza Pădureț c. Moldova și Rusia din 09 mai 2017 http://agent.gov.md/paduret-c-republicii-moldova/
18. Hotărârea CEDO în cauza Eriomenco c. Moldovei și a Rusiei din 09 mai 2017 http://agent.gov.md/wp-content/uploads/2017/08/Eriomenco-c.-Republicii-Moldova-%C8%99i-Federa%C8%9Biei-Ruse2.pdf
19. Hotărârea Curţii Constituţionale privind interpretarea art. 46 alin. (3) din Constituţie nr. 21 din 20 octombrie 2011.
20. Hotărârea Curţii Constituţionale privind controlul constituţionalităţii unor prevederi ale Codului funciar nr. 110 din 25 ianuarie 1996.
21. Hotărârea Curţii Constituţionale cu privire la constituţionalitatea unor prevederi ale Legii nr.369-XIII din 10 februarie 199, Legii nr. 745-XIII din 23 februarie 1996 şi Hotărârii nr. 460-XII din 23 ianuarie 1991privind realizarea dreptului de dispoziţie asupra pământului nr. 12 din 02 octombrie 1996.

Cărţi

22. Balan M. *Drept constituţional şi instituţii politice*. Vol. I. Teoria generală a statului şi a constituţiei. Constituţia română în context european. Bucureşti: Hamangiu, 2015, 485p.

23. Cârnaţ T., Cârnaţ M. *Protecţia juridică a drepturilor omului*. Chişinău: Universitatea de Stat din Republica Moldova, Comitetul Helsinki pentru drepturile omului, 2006, 382 p.
24. Ionescu Cr. *Drept constituţional şi instituţii politice*. Vol. I. Teoria generală a instituţiilor politice. Ediţie revăzută şi adăugită. Bucureşti: LuminaLex, 2001, 591 p.
25. Negru B. ş.a. *Constituţia Republicii Moldova. Comentariu*. Chişinău: Arc, 2012, 576p.

Teze de doctorat

26. Poalelungi M. *Obligaţii pozitive şi negative ale statului prin prisma Convenţiei Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului şi a Libertăţilor Fundamentale*. Teză de doctor habilitat. Chişinău, 2015, 324p.

Articole în reviste

27. Baeşu V. *Dreptul de proprietate reieşind din prevederile constituţionale ale Republicii Moldova şi a jurisdicţiei CEDO*. În: Studii juridice universitare, 2009 nr. 1-2, 227 p.

Articole în materiale/teze ale comunicărilor la conferinţe, simpozioane, congrese

28. Barbalat P. *Asigurarea principiului respectării drepturilor şi libertăţilor omului*. În: Drepturilor omului în Republica Moldova. Chişinău: Garuda-Art, 1998, 17-29 p.

29. Goriuc S. *Garanţii constituţionale ale drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului*. În: Materiale ale conferinţei ştiinţifico-practică cu participare internaţională „Teoria şi practica administrării publice". Chişinău, 20 mai 2013, 167 p.

30. Jovmir Gh. *Mijloace juridice de protecţie a drepturilor omului*. În. Analele ştiinţifice ale Academiei „Ştefan cel Mare" a MAI al Republicii Moldova. Ediţia a X-a. Chişinău, 2010, 168-171 p.

Studii şi rapoarte

31. Asociaţia PromoLex. Dreptul de proprietate în regiunea transnistreană a Republicii Moldova. Studiu. Chişinău, 2010, 32 p.

32. Asociaţia PromoLex. Respectarea drepturilor omului în regiunea transnistreană a Republicii Moldova. Retrospectiva anului 2012. Chişinău, 2012, 64 p.
33. Asociaţia PromoLex. Drepturile omului în regiunea transnistreană a Moldovei. Opinia jurnalistului. Chişinău, 2014, 49 p.
34. Asociaţia PromoLex. Respectarea drepturilor omului în regiunea transnistreană a Republicii Moldova. Retrospectiva anului 2015. Chişinău, 2016, 21 p.
35. Asociaţia PromoLex. Drepturile omului în regiunea transnistreană a Republicii Moldova. Ianuarie –iunie 2017. Chişinău, 2017, 16 p.

Surse electronice

36. http://ombudsman.md/ro/content/dupa-interventia-avocatului-parlamentar-tudor-lazar-fost-solutionata-problema-cetatenei-din (citat la 26 septembrie 2016);
37. http://ombudsman.md/ro/content/ombudsmanul-tudor-lazar-intervenit-cazul-locatarilor-unui-bloc-care-riscau-sa-fie-debransati (citat la 25 septembrie 2016)

ROLUL ASOCIAȚIILOR OBȘTEȘTI ÎN FORMAREA CULTURII JURIDICE

THE ROLE OF PUBLIC ASSOCIATIONS IN THE FORMATION OF LEGAL CULTURE

Vlada MARTIN,
Leavitt Institute for International Development, Poland

Într-o societate democratică, asociațiile obștești au rolul de a răspunde nevoilor comunităţii ce nu sunt acoperite în totalitate de alte tipuri de instituţii (din sectorul public sau privat) şi de a oferi posibilitatea unei participări cît mai largi a cetăţenilor la activitatea publică.

Legea nr. Nr. 837 din 17.05.1996 cu privire la asociaţiile obşteşti, art. 1 definește aceasta ca o organizaţie necomercială, independentă de autorităţile publice, constituită benevol de cel puţin trei persoane fizice şi/sau juridice (asociaţii obşteşti), asociate prin comunitate de interese în vederea realizării, în condiţiile legii, a unor drepturi legitime. Asociaţii obşteşti se consideră asociaţiile pacifiste, de apărare şi de promovare a drepturilor omului, asociaţiile de femei, de veterani, ale persoanelor cu dizabilităţi, de tineret şi de copii, societăţile ştiinţifice, tehnice, ecologiste, cultural-educative, sportive, uniunile de creaţie, comunităţile naţional-culturale, alte asociaţii ale persoanelor fizice şi/sau juridice (asociaţii obşteşti) legal constituite.

Scopul asociațiilor obștești este de realizare şi apărare a drepturilor civile, economice, sociale, culturale, a altor drepturi şi libertăţi legitime; dezvoltării activismului social şi spiritului de iniţiativă al persoanelor, satisfacerii intereselor lor profesionale şi de amatori în domeniul creaţiei ştiinţifice, tehnice, artistice; ocrotirii sănătăţii populaţiei antrenării acesteia în activitatea filantropică, în practicarea sportului de masă şi a culturii fizice; desfăşurării activităţii de culturalizare a populaţiei; ocrotirii naturii, monumentelor de istorie şi cultură; educaţiei patriotice şi umanistice;

extinderii contactelor internaţionale; consolidării păcii şi prieteniei între popoare; desfăşurării altor activităţi neinterzise de legislaţie.

Societatea civilă este un element esențial al unei democraţii, de aia dezvoltarea societăţii civile trebuie să fie o preocupare permanentă și o ocupație prioritară pentru stat. Asociațiile obștești sînt reprezentanții ale diferitelor valori şi interese împărtăşite de membrii societăţii. Prin intermediul acestor organizaţii cetăţenii sînt informaţi şi îşi pot exprima opiniile cu privire la deciziile propuse. Prin iniţierea unui dialog cu opinia publică şi prin examinarea propunerilor generate în cadrul audierilor publice, autorităţile publice contribuie la creşterea nivelului de înţelegere şi de implicarea publicului, la îmbunătăţirea legitimităţii statului. Organizaţiile necomerciale contribuie la realizarea dreptului la libera asociere şi la libera exprimare, stimulează pluralismul şi toleranţa în societate, contribuie la asigurarea respectării legilor şi la menţinerea stabilităţii sociale. Activitatea astfel de asociații este îndreptată spre atingerea unor scopuri de utilitate publică.

Chiar dacă sunt asociații obștești foarte diverse, scopul comun al acestora este de a nu se concentra pe obiective de termen scurt dar, de a se dedica problemelor de lungă durată cum ar fi schimbările climatice, prevenirea maladielor sau protejarea drepturilor omului. Sondajele publice afirmă că asociațiile obștești au adesea încredere publică,ceea ce le conferă un rol util pentru necesitățile societății .

Rolul acestora ar trebui corelat cu următoarele activități: identificarea și promovarea interesului public, construirea de parteneriate între societatea civilă și instituțiile publice și private, informarea și educarea cetățenilor, influențarea politicilor publice în favoarea unui anumit grup de beneficiar.

Una din importanțele asociațiilor obștești este capacitatea lor de a-și menține independența și neutralitatea față de instituțiile politice. Deasemenea permite cetățenilor să-și îmbunătățească societatea prin implicarea în activități agitaționale și educaționale,

atrăgând atenția asupra problemelor publice importante și controlând acțiunile întreprinse de guvern și întreprinzătorii privați.
Asociațiile obștești permit să dezvolte programe locale și internaționale în aproape toate domeniile care contribuie la consolidarea principiilor democrației, inclusiv:
Drepturile omului - implementarea standardelor internaționale și monitorizarea încălcărilor și abuzurilor.

Puterea legii - prin asistență juridică ieftină sau gratuită, informând toți cetățenii despre drepturile lor și mișcarea pentru reforme juridice.

Participarea femeilor - pregătindu-le pentru activități politice și protejându-le de discriminarea socio-economică.
Educație civică - prin programe educaționale privind rolul cetățenilor într-o societate democratică și diversă.

Presă Liberă - promovarea presei independente, educarea jurnaliștilor și stabilirea standardelor etice ale jurnalismului.

Deasemenea ele tind de a încuraja instituţiile publice să adopte soluţii elaborate şi folosite cu succes în cadrul sectorului,să educe şi sensibilizeze publicul în privinţa drepturilor prevăzute de cadrul legislativ, să participle la adaptarea programelor guvernamentale la nevoile publice, exprimând punctul de vedere al opiniei publice şi punând în valoare experienţele locale, să colaboreze cu instituţiile publice, să influenţeze politicile de dezvoltare locală a instituţiilor naţionale şi internaţionale, să ajute administraţia publică şi finanţatorii să elaboreze o strategie de dezvoltare mai eficientă, prin întărirea instituţiilor, creşterea calificăriii profesionale a personalului, instruirea acestuia şi întărirea capacităţii sale manageriale.

Uneori autoritățile guvernamentale deviază de la rolul lor de protejare a intereselor cetățenilor, iar asociațiile obștești au un rol pentru a semnala aceste devieri în mod public și pentru a mobiliza cetățenii pentru soluționarea problemei.Este foarte important ca aceste asociații să fie puternice, complet independente de orice factor

politic ori comercial, și capabile să monitorizeze constant activitatea autorităților. Domeniul de acțiune poate fi de la încălcari ale legii până la adoptarea unor decizii care limitează sau pun în pericol drepturile cetățenilor.Cred că este un rol important al asociațiilor obștești de a influenţa educaţia juridică a cetăţenilor asupra formării culturii lor juridice și de a trezi conștiența acestora asupra răspunderii și dezvoltării juridice.

Relaţiile sociale, relaţiile între oameni, ca şi cele între oameni şi instituţii sunt guvernate de legi. Cunoaşterea, cel puţin în principiu, a legilor, a conceptului lor de bază, este o obligaţie elementară a cetăţenilor, pentru că necunoaşterea legii nu exonerează de răspundere.Este importantă participarea societății civile la formarea legilor și a statului de drept.

Prin intermediul asociațiilor obștești are loc educația juridică a societății civile care cuprinde o serie de activități menite să consolideze conștientizarea publicului și abilitățile legate de lege și sistemul judiciar. Aceasta se referă la diverse activități și la mișcari socială și profesională care susține un angajament mai mare din partea societății de a educa oamenii despre lege. Anna-Marie Marshall explică că "pentru a-și realiza drepturile, oamenii trebuie să ia inițiativa de a le aplica. Această inițiativă, la rândul său, depinde de disponibilitatea și relevanța schemei juridice pentru persoanele care se confruntă cu probleme".

Conștientizarea juridică din partea societății permite oamenilor să ceară justiție, responsabilitate și remedii eficiente la toate nivelurile. Fără conștientizare legală, oamenii se pot intimida și înstrăina de lege. Acest lucru se poate evidenția într-o situație care duce la intrarea în conflict cu legea sau la imposibilitatea de a obține ajutor din partea acesteia. Cultura juridică scăzută poate bloca accesul cetățenilor la justiție.

Prin intermediul activității asociațiilor obștești care contribuie la dezvoltarea juridică ajută cetățenii să își cunoască drepturile sau faptul că își asumă responsabilitate legală, să înțeleagă când o

problemă este un conflict juridic și când există o soluție legală, să se informeze despre legile cuvenite litigiilor care apar, să știe când, cum și unde să obțină asistență juridică adecvată; să creeze încredere că sistemul juridic care ii v-a oferi un remediu și o protecție. Deasemenea ele oferă o transparență și o responsabilitate esențială față de drepturile omului și generează un imbold pentru schimbare, informând publicul despre ce se întâmplă în societate.

Având oportunitatea de a activa într-o orgaznizație non-guvernamentală observi impactul care îl are activitatea acesteia asupra participanților. Spre exemplul, Institutului pentru Dezvoltare Internațională Leavitt care își desfășoară activitatea datorită profesioniștilor voluntari, care vin în Moldova să împărtășească experiența și cunoștințele obținute în cariera acestora din domeniul legal. La fiecare două săptămâni, un nou profesionist, fie el avocat, procuror sau judecător, vine pentru a împărtăși experiența lor juridică tinerilor studenți din Republica Moldova,Ucraina,România și Polonia.Scopul Institutului este de a de a promova principiile democratice, etice și a statului de drept.

Pe parcursul anului de studiu, Institutul Leavitt oferă oportunitatea studenților de a-și lărgi orizonturile din punct de vedere cultural, fiind organizate o dată în săptămână întâlniri, unde studenții pot discuta pe teme diverse cu profesioniștii aflați în Moldova. Acest program are drept scop sensibilizarea și instruirea participanților în vederea obținerii cunoștințelor și abilităților necesare pentru o prestație la nivel înalt într-o sală de judecată, dezvoltându-le capacitățile de a formula gândurile într-un mod convingător și de a acționa conform normelor deontologice.

Unul din cel mai mare avantaj pentru participanții la proiect este dezvoltarea lor lingvistică. S-a demonstrat că discuțiile cu nativii americani reduc barierele de a vorbi o limbă străină, cât și aduc un aport deosebit la vocabularul juridic al studenților.

Esența cursului constă în prezentarea succintă a sistemului american de drept cu incursiuni în dreptul constituțional, civil și

penal. În fiecare semestru, cursul se bazează pe o speță, pe care studenții o utilizează în practicarea abilităților de jurist și în timpul diverselor exerciții de simulare, asistați de experții din străinătate. Finalitatea cursului are loc prin desfășurarea unei competiții anuale între studenții tuturor universităților din toate țările enumerate, care are la bază o serie de procese simulate. Aici, studenții au atât rolul unui avocat, cât și al unui procuror în fața instanței organizate după modelul judecătoresc american, la care participă și jurați, care vin cu verdictul final. Concursul este jurizat de judecători veritabili din Statele Unite sau din Canada, care urmăresc atent profesionalismul echipelor formate din câte doi studenți. Printre scopurile competiției pot fi evidențiate dezvoltarea capacităților de a gândi rapid și critic, de a prezenta gândurile într-un mod persuasiv și convingător, de a acționa etic, cu demnitate și integritate în situații tensionate.

Un alt avantaj al participanților la program este posibilitatea de a câștiga un internship (stagiu de practică) în Statele Unite sau în Canada, care include multiple vizite de studiu, în cadrul cărora studenții sunt antrenați într-un proces de învățare cu un spirit inovator. Studenții pot observa activitatea avocaților, procurorilor și judecătorilor de peste ocean și, mai ales, cum au loc procesele de judecată în realitate, procedura de selectare a jurașilor, precum și care sunt competențele funcționarilor.

Prin intermediul astfel de organizații putem schimba situația Republicii Moldova dintr-un stat corupt cu sistem de drept slab dezvoltat, nivel scăzut de educație și absența eticii juridice, într-o țară cu democrație puternică, justiție echitabilă și cu oameni mândri de patrimoniul lor național. Pentru aceasta este nevoie de voință și efort comun.

Schimbarea începe cu noi și, de aceea edte important de a participa în activitățile asociațiilor obștești care contribuie la formarea profesională juriști integri în Republica Moldova.

Concluzionând, asociațiile obștești joacă un rol complex în societate, iar în acord cu misiunea civică pe care și-o asumă înfruntă cele mai

dure probleme existente într-un stat democratic, cum ar fi : inegalitatea socială, şomajul, încălcarea drepturilor omului, corupţia, creşterea ratei criminalităţii, distrugerea patrimoniului cultural, poluarea mediului și militează pentru rezolvarea lor.Prin intermediul acestora putem să atragem atenţia statului asupra neglijării unora dintre responsabilitățile sale, asupra încălcării cu sau fără intenţie a unor drepturi legitime ale cetăţenilor săi.Contribuirea la astfel de asociații obștești va face un membru activ al societății care este dispus să contribuie la diferențierea și dezvoltarea juridică.

Surse bibliografice

1. Legea nr. Nr. 837 din 17.05.1996 cu privire la asociaţiile obşteşti
2. Marshall, Anna-Marie (2005). "Idle Rights: Employees' Rights Consciousness and the Construction of Sexual Harassment Policies". Law and Society Review. 39 (1): 83–124
3. https://spark.adobe.com/page/hh3zfTf51y79s/ , accesat la 12.01.2018
4. http://lobby-advocacy.ro/cum-ajuta-ong-urile-comunitatea/ , accesat la 12.01.2018
5. http://www.bizlaw.md/2017/09/12/program-de-instruire-pentru-avocati-si-stagiari-gandirea-critica-si-advocacy-fundamentul-unei-societati-libere/, accesat la 12.01.2018
6. http://rjstudenteasca.md/2017/04/17/maria-bzovii-institutul-leavitt-pentru-dezvoltare-internationala/, accesat la 12.01.2018
7. https://en.wikipedia.org/wiki/Legal_awareness , accesat la 12.01.2018

ROLUL INSPECȚIEI JUDICIARE ÎN APĂRAREA REPUTAȚIEI PROFESIONALE A JUDECĂTORILOR ȘI A IMAGINII JUSTIȚIEI

THE ROLE OF THE JUDICIAL INSPECTION IN DEFENDING PROFESSIONAL REPUTATION OF JUDGES AND THE IMAGE OF JUSTICE

Natalia Creciun
Doctorand, Facultatea de Drept, USM

Summary
The Judiciary was always in the center of media discussions, not only at present and not only in our legal system. In this work we try to synthetize the situations when the Judiciary is criticized from a negative point of view, by spreading information that does not correspond to the reality. The facts are appreciated through two main directions: first of all, freedom of expression is recognized to all the people by international and national standards, and judges, as public figures, must accept social critic; secondly, freedom of expression is not an absolute right and every legal system may impose limits to the use of the mentioned right. The key-idea of the paper is that the Judiciary in general and judges as individuals have to accept the reality of being publicly criticized; but, at the same time, national normative acts have to guarantee their protection against intimidation, harassment, influence, pressure, by overcoming the freedom of expression limits by third parties. We argue that the national Superior Council of Magistracy and the Judicial Inspection, as a subordinated body of the first one mentioned, are the more advisable institutions to involve in defending the professional reputation, the honor and dignity of judges and the independence and image of the Judiciary against unjustified criticism. Recognizing these competences to the named institutions, by express reference in

the text of national law, would correspond to the requirements of an independent and consolidated Justice.

Key-words: Judicial Inspection, The Superior Council of Magistracy, the independence of the Judiciary, freedom of expression, professional reputation, honor, dignity

Introducere. Actualmente, Autoritatea Judecătorească națională este frecvent criticată în public, de regulă – în mass-media, prin difuzarea de informații care ar putea aduce atingere reputației profesionale, onoarei și reputației judecătorilor, precum și imaginii și independenței Justiției în ansamblu. În scopul protejării independenței Autorității Judecătorești, acesta fiind un principiu fundamental și o exigență inerentă a statului de drept, chestiunea privind criticile aduse sistemului judiciar trebuie examinată prin prisma dreptului la libera exprimare a terților într-un stat de drept (drept garantat prin Constituția Republicii Moldova [1] și prin Legea cu privire la libertatea de exprimare [2]), în coraport cu dreptul corpului judecătoresc de a nu i se aduce atingere independenței, reputației profesionale, onoarei și demnității (garantate la nivel normativ [3]).

Examinarea cadrului normativ național. Prin deducții logice, ar fi corect anume Consiliul Superior al Magistraturii, ca organ de autoadministrare judecătorească și garant al independenței Justiției [4], să protejeze judecătorii împotriva unor atacuri asupra onoarei și demnității lor. Totuși, cadrul normativ național nu conține reglementări privind modalitatea în care Autoritatea Judecătorească ar putea interveni în domeniu. În *Raportul privind activitatea Consiliului Superior al Magistraturii pentru anul 2016* [5, p.48] și în *Raportul privind activitatea Inspecției Judiciare pentru anul 2016* [6, p.16-19] sunt incluse date despre autosesizarea Inspecției Judiciare, ca reacție față de informațiile din mass-media care ar fi putut afecta negativ imaginea sistemului judecătoresc sau imaginea profesională a judecătorilor. Totuși, examinînd Rapoartele menționate, precum și

Hotărârile Plenului Consiliului Superior al Magistraturii adoptate în asemenea cazuri, constatăm că cererile depuse de judecători cu privire la apărarea reputației profesionale sunt examinate prin prisma obligației membrilor Consiliului Superior al Magistraturii de a asigura ocrotirea drepturilor și libertăților magistraților, onoarei și demnității lor în condițiile legii – obligație statuată în art. 11 alin. (1) lit. b) al Legii cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii [7] și în pct. 4.9 lit. e) al Regulamentului cu privire la organizarea și funcționarea Consiliului Superior al Magistraturii [8]. O competență specifică de examinare a cererilor privind apărarea reputației profesionale a judecătorilor nu se regăsește în textele actelor normative menționate.

Dreptul pozitiv pertinent nu reglementează nici procedura verificării de către Inspecția Judiciară din subordinea Consiliului Superior al Magistraturii a cererilor privind apărarea reputației profesionale a judecătorilor, o atare competență nefiind atribuită acestui organ. Cu toate că în Rapoartele privind activitatea Consiliului Superior al Magistraturii și a Inspecției Judiciare pentru anul 2016 se face referire la faptul autosesizării Inspecției Judiciare, ca reacție la informații publice pasibile de a aduce atingere imaginii justiției și judecătorilor, despre posibilitatea autosesizării acestui organ se face mențiune în art. 19 alin. (1) lit. d) al Legii cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor [9] și în pct. 10.1 lit. d) al Regulamentului cu privire la organizarea, competența și modul de funcționare a Inspecției Judiciare [10], pentru cazul în care aceasta depistează posibile abateri disciplinare comise de judecători în timpul exercitării competenței de verificare a activității organizatorice a unei instanțe de judecată sau în cazul recepționării raportului privind rezultatele evaluării integrității instituționale, întocmit de către Centrul Național Anticorupție. Printre competențele atribuite Inspecției Judiciare la nivel normativ nu este indicată cea cu privire la verificarea circumstanțelor care aduc atingere reputației profesionale, onoarei sau demnității judecătorilor sau imaginii

justiției în ansamblu. Și, totuși, printre scopurile urmărite de Inspecția Judiciară în activitatea sa este și cel de propunere a măsurilor adecvate, urmare a verificării situațiilor în care se invocă încălcarea reputației profesionale, a imparțialității și independenței judecătorilor și a sistemului judiciar în ansamblu [11].

Constatarea situație de fapt. Deși competența Inspecției Judiciare și, respectiv, a Consiliului Superior al Magistraturii în domeniul cercetat nu sunt reglementate normativ, acestea sunt exercitate în activitatea organelor numite. Constatarea o facem prin prisma examinării Hotărârilor corespunzătoare ale Consiliului Superior al Magistraturii, în perioada anilor 2014-2017, după cum urmează:

- *Hotărârea nr. 265/10 din 18.03.2014* [12] cu privire la cererea prealabilă a judecătorului G.B. de apărare a independenței, onoarei și demnității, în legătură cu informația neveridică prezentată într-un *Buletin de știri* la postul de televiziune *Prime TV*, privitor la procedura disciplinară intentată în privința sa, solicitînd întreprinderea de măsuri pentru dezmințirea informațiilor eronate. Judecătorul a formulat Cererea prealabilă în sensul Legii contenciosului administrativ, aceasta fiind respinsă de către Consiliul Superior al Magistraturii.
- *Hotărârea nr. 606/24 din 11.08.2015* [13] cu privire la cererea judecătorului S.A. referitoare la apărarea reputației profesionale, în legătură cu publicarea de către o parte într-un proces aflat în procedură a unor comentarii pe un site de socializare, precum și a opiniei expuse de către un avocat față de competența judecătorului respectiv. Judecătorul a solicitat luarea atitudinii față de persoana – parte în proces și sesizarea Comisiei pentru Etică și Disciplină a Uniunii Avocaților în legătură cu acțiunile avocatului. Consiliul Superior al Magistraturii a luat act de cererea judecătorului, cu remiterea acesteia către Inspecția Judiciară, pentru verificare circumstanțelor invocate.

- *Hotărârea nr.712/28 din 06.10.2015* [14] cu privire la demersul judecătorului Curții Supreme de Justiție, L.C., referitor la apărarea reputației profesionale, ținînd cont de afirmațiile făcute în privința sa în articolul *Polițistul cu mătușa la CSJ, pentru care legea nu are valoare,* publicat pe pagina web www.zdg.md și preluat de postul de televiziune *Jurnal TV*, în cadrul emisiunii *Patrula*. În informația publicată s-a menționat despre faptul exonerării de răspundere penală a unui cetățean, datorită influenței exercitate de judecătorul respectiv, care ar fi rudă cu el. Demersul a fost admis, fiind sesizat Consiliul de Presă al Republicii Moldova, Serviciul protocol, relații cu publicul și mass-media din cadrul Consiliului Superior al Magistraturii urmînd a publica un comunicat de presă în acest sens. În partea dispozitivă a Hotărârii se face referire și la modalitatea de contestare a acesteia la Curtea Supremă de Justiție, în termen de 15 zile de la data comunicării, doar în partea ce se referă la procedura de adoptare.
- *Hotărârea nr. 176/8 din 22.03.2016* [15] cu privire la Nota informativă a Inspecției Judiciare referitor la cererea de apărare a reputației profesionale formulată de T.R., judecător al Curții Supreme de Justiție, membru al Consiliului Superior al Magistraturii, în legătură cu difuzarea la mai multe posturi de televiziune (*Today.md, Publika TV, Prime TV*) a unor reportaje, potrivit cărora judecătorul vizat ar practica unele genuri de activitate interzise, ar fi primit dividende și ar fi favorizat examinarea unor dosare în privința rudelor sale. Consiliul Superior al Magistraturii a luat act de Nota informativă a Inspecției Judiciare, copia Hotărârii fiind remisă Serviciului protocol, relații cu publicul și mass-media din cadrul Consiliului Superior al Magistraturii, pentru întocmirea unui comunicat de presă.
- *Hotărârea nr. 426/18 din 07.06.2016* [16] cu privire la demersul președintelui Consiliului Superior al Magistraturii, Victor Micu., referitor la apărarea onoarei, demnității și reputației profesionale a membrilor Consiliului Superior al Magistraturii și a întregului sistem judecătoresc, în legătură cu afirmațiile lansate în spațiul public în

cadrul emisiunilor „Ora de ras” și „Mai pe scurt”, cu genericul *CSM – o cantoră de incompetenți,* difuzate la postul de televiziune *Jurnal TV*; demersul a fost admis, fiind sesizat Consiliul de Presă și Consiliul Coordonator al Audiovizualului ale Republicii Moldova, pentru a lua atitudine și a constata dacă, prin emisiunile enunțate, s-a atentat la onoarea, demnitatea și reputația profesională a membrilor Consiliului Superior al Magistraturii și a întregului sistem judecătoresc.

Concluzii privind starea de fapt și de drept. În baza celor relatate cu privire la cadrul legal național și practica examinării de către Consiliul Superior al Magistraturii a cererilor privind apărarea reputației profesionale, onoarei și demnității judecătorilor, precum și a independenței Justiției, putem constata următoarele:

- Reglementările normativ-juridice naționale nu stabilesc expres competența Consiliului Superior al Magistraturii de a examina cererile respective și nici competența Inspecției Judiciare de a efectua verificările corespunzătoare.
- La nivel aplicativ, există un mecanism de examinare a acestor cereri de către Consiliul Superior al Magistraturii. Însă, în lipsa unui cadrul normativ-juridic clar și concret, se pare că nu putem vorbi despre o practică uniformă în acest sens. Or, analizînd Hotărârile Consiliului Superior al Magistraturii adoptate ca rezultat al examinării cererilor respective, constatăm că într-un caz este invocată procedura contenciosului administrativ, fără vreo mențiune privind posibilitatea de contestare a Hotărârii. În alt caz, deși nu se face trimitere la o procedură concretă, este prevăzută modalitatea de contestare a Hotărârii la Curtea Supremă de Justiție, în partea privind procedura de adoptare. În celelalte cazuri nu se face referire la modalitatea de contestare a Hotărârii.

Ceea ce este comun pentru Hotărârile în care sunt admise cererile privind apărarea onoarei și demnității judecătorilor și/sau a independenței Justiției este faptul transmiterii materialelor către Serviciul Protocol relații cu publicul și mass-media din cadrul

Consiliului Superior al Magistraturii, pentru întocmirea unui comunicat de presă. La fel, este sesizat Consiliul de Presă și/sau Consiliul Coordonator al Audiovizualului ale Republicii Moldova, pentru a lua atitudine.

Propuneri. Ținînd cont de concluziile expuse, considerăm oportun a institui, la nivel legislativ, competența Consiliului Superior al Magistraturii de a examina cererile privind apărarea independenței, imparțialității și reputației profesionale a judecătorilor și cererile privind apărarea independenței și imaginii Justiției. Analogic, ar trebuie instituită și competența Inspecției Judiciare de a verifica, la solicitarea Consiliului Superior al Magistraturii, circumstanțele invocate în respectivele cereri, în vederea adoptării unei soluții finale argumentate.

Criticile publice aduse judecătorilor și/sau Autorității Judecătorești în ansamblu pot fi de natură a aduce atingere însăși independenței și imparțialității Justiției. Experții Organizației Națiunilor Unite au apreciat criticile publice aduse Judiciarului (în *Document* făcîndu-se referire atât la judecători, cât și la procurori și avocați, în calitate de piloni cu rol determinant în sistemului judiciar) din partea Legislativului sau a Executivului drept o adevărată provocare la adresa independenței și imparțialității profesiilor juridice [17, p.117]. În același *Document* se apreciază drept indispensabilă asumarea de către Stat a obligației de a crea condiții reprezentanților profesiilor juridice, astfel încât aceștia să-și exercite funcțiile în mod independent și imparțial, fără influențe din partea Executivului, Legislativului sau a unor subiecți privați (individuali sau colectivi). În context, această îndatorire a Statului nu echivalează mereu cu asumarea unui rol pasiv, prin a permite reprezentanților profesiilor juridice să activeze. Dimpotrivă, Statul trebuie să întreprindă acțiuni pozitive de apărare a judecătorilor, avocaților și procurorilor împotriva violenței, intimidării, obstrucționării activității, hărțuirii și oricăror alte forme de influențe, pentru a le

permite să-și exercite funcțiile profesionale într-o manieră eficientă [18, p.158].

Pornind de la abordările enunțate, considerăm că instituirea la nivel normativ a competenței Consiliului Superior al Magistraturii de a proteja corpul judecătorilor și imaginea Autorității Judecătorești, prin reacție promptă la criticile publice aduse acestora, s-ar încadra în promovarea rolului activ al Statului în garantarea efectivă a independenței și imparțialității Justiției.

Explicarea unor termeni. Pentru a clarifica esența procedurii de apărare a reputației profesionale a judecătorilor și a imaginii Justiției, vom face referire la explicarea următoarelor concepte:

- *„Reputație* [...] - părere publică, favorabilă sau defavorabilă, despre cineva sau ceva; felul în care cineva este cunoscut sau apreciat” [19];
- *„Onoare* [...] - integritate morală, probitate, corectitudine; demnitate, cinste [...]” [20];
- *„Demnitate* [...] - calitatea de a fi demn, atitudine demnă; autoritate morală, prestigiu [...]” [21];
- *„Imagine* [...] - reflectare de tip senzorial a unui obiect în mintea omenească sub forma unor senzații, percepții sau reprezentări [...]” [22].

Prin urmare, în cadrul procedurii analizate, cererile trebuie verificate prin prisma detectării categoriei de valori sociale cărora li se aduce atingere într-o manieră publică. Adică, o atare cerere poate și trebuie să fie admisă, dacă se aduce atingere reputației profesionale, onoarei, demnității judecătorilor și imaginii Justiției, prin valorificarea de către o persoană a dreptului la libera exprimare, cu încălcarea limitelor acestui drept.

Procedural, cererile ar urma să fie depuse la Consiliul Superior al Magistraturii de către judecătorii care se consideră lezați în drepturi, ca rezultat al difuzării în mod public a unei informații denigratoare. Consiliul Superior al Magistraturii, la rândul său, ar urma să transmită cererea către Inspecția Judiciară, în scopul verificării în ce măsură datele invocate corespund realității.

Inspectorul principal al urma să desemneze un inspector judiciar care să efectueze nemijlocit verificările.

Statutul inspectorilor judiciari. Inspectorul judiciar căruia i se repartizează cererea ar trebui să beneficieze de anumite drepturi în exercitarea controlului, printre care: dreptul de a consulta materialele dosarelor care au tangență cu circumstanțele expuse în cerere; dreptul de a examina anumite date din Programul Integrat de Gestionare a Dosarelor (PIGD); dreptul de a consulta registre de evidență ținute de cancelariile și arhivele instanțelor de judecată; dreptul de a comunica cu judecătorul semnatar al cererii; dreptul de a comunica cu alți judecători din aceeași instanță de judecată sau din alte instanțe, inclusiv ierarhic superioare, la necesitate; de a avea convorbiri cu alți reprezentanți ai personalului instanței de judecată etc. Corelativ, printre obligațiile impuse inspectorilor judiciari în procesul verificării circumstanțelor invocate în cerere ar trebui recunoscute următoarele: de a nu se implica în actul de justiție; de a nu examina și pune în discuție fondul hotărârilor judecătorești aflate pe rol sau cu statut finalizat; de a respecta independența, onoarea și demnitatea personalului cu care interacționează; de a respecta confidențialitatea datelor cu caracter personal sau care sunt apreciate drept date cu caracter secret. Obligațiile enunțate rezultă chiar din esența activității desfășurate de Inspecția Judiciară, care, în exercitarea atribuțiilor, se conduce de principiul legalității, al respectării independenței judecătorului și a autorității de lucrul judecat, principiul imparțialității și confidențialității [23]. În procesul executării împuternicirilor Inspecția judiciară nu are dreptul să se implice în procesul examinării cauzelor, să se pronunțe asupra sau să pună la îndoială esența hotărârilor judecătorești, nu va dispune revizuirea sau executarea oricăror proceduri pe cauze civile, penale, administrative, respectînd principiile independenței judecătorilor, legile și procedurile aplicabile, autoritatea lucrului judecat [24].

Drepturile judecătorului care depune cererea. Judecătorului care depune cererea de apărare a reputației profesionale ar trebui să i

se recunoască dreptul de a prezenta probe, de a da explicații, de a înainta obiecții. La fel, procedura în fața Consiliului Superior al Magistraturii ar trebui să permită participarea judecătorului – nemijlocit sau prin reprezentant, în vederea expunerii asupra cererii și prezentării, la necesitate, a unor explicații suplimentare.

Termene de examinare. Termenele de verificare de către Inspecția Judiciară a circumstanțelor invocate în cerere trebuie să fie reduse. Rezonabilitatea unei atare opțiuni constă în faptul că procedura privind apărarea reputației profesionale a judecătorilor și a independenței Justiției, de regulă, este inițiată ca urmare a difuzării unei informații denigratoare în mass-media și anume prin intermediul unor posturi de televiziune sau a unor pagini web vizualizate masiv de societate. În asemenea condiții, reacția din partea sistemului judiciar trebuie să fie una promptă.

Consemnarea rezultatelor verificărilor. Verificările efectuate de Inspecția Judiciară ar trebui să finalizeze cu întocmirea unui act (raport, notă informativă), în care să fie consemnate următoarele date: datele de identificare a autorului cererii, circumstanțele de fapt și temeiul juridic invocate de autor, esența încălcării reclamate, modalitatea încălcării onoarei, demnității sau reputației profesionale, circumstanțele de fapt relevate de inspectorul judiciar în procesul verificărilor, probele justificative, data depunerii cererii, data inițierii și finalizării verificărilor, semnătura inspectorului judiciar care a efectuat verificarea și cea a inspectorului judiciar principal, alte date, după caz. La fel, Inspecția Judiciară ar trebui să se expună referitor la existența sau inexistența încălcării și, la necesitate, să propună Consiliului Superior al Magistraturii, soluția corespunzătoare (de admitere sau de respingere a cererii privind apărarea reputației profesionale a judecătorului sau a independenței Justiției), Consiliul, la rândul său, fiind în drept a se ralia propunerii înaintate de Inspecția Judiciară sau de a adopta o altă decizie, în ambele cazuri argumentînd soluția.

Asigurarea publicității Hotărârilor adoptate. Hotărârile adoptate de Consiliul Superior al Magistraturii ca rezultat al examinării cererilor de apărare a independenței Justiției și a reputației profesionale a judecătorilor urmează a fi publicate pe pagina web a Consiliului, fiind, astfel, asigurată transparența decizională în procesul autoadministrării judecătorești.

Evaluarea impactului social al Hotărârilor adoptate. Referitor la evaluarea impactului hotărârilor adoptate de Consiliul Superior al Magistraturii în domeniul analizat, relevăm și aspecte problematice. Spre exemplu, informația denigratoare la adresa Justiției sau a unui judecător concret este difuzată la posturi de televiziune și pe pagini web vizualizate frecvent de public; Hotărârea motivată a Consiliului, însă, este publicată pe pagina web oficială a acestuia, care este vizitată de un număr mult mai mic de oameni, aceștia fiind, în mare parte, actori implicați în exercitarea justiției. Eficiența Hotărârilor este diminuată inclusiv din cauza termenului scurs din momentul difuzării informației până la adoptarea și publicarea Hotărârii.

Procedura apărării reputației profesionale a judecătorilor în România. Legislația României este mai clară în ce privește cazurile și mecanismul intervenției Consiliului Superior al Magistraturii și a Inspecției Judiciare în scopul apărării reputației profesionale a judecătorilor. Consiliul Superior al Magistraturii al România este obligat, în calitate de garant al independenței justiției, să întreprindă măsuri în vederea protejării judecătorilor de atacuri nejustificate asupra imaginii profesionale, a onoarei și demnității acestora, inclusiv prin sesizarea, la necesitate, a organelor competente, care ar trebui să exprime o reacție. Astfel, în corespundere cu prevederile art. 30 alin. (1) și (2) al Legii privind Consiliul Superior al Magistraturii [25] și art. 15 alin. (1), (2) al Regulamentului de organizare și funcționare a Consiliului Superior al Magistraturii [26], Consiliul are dreptul și obligația de a se sesiza și din oficiu pentru a apăra judecătorii și procurorii împotriva oricărui

act care le-ar putea afecta independența sau imparțialitatea ori ar crea suspiciuni cu privire la acestea. De asemenea, Consiliul Superior al Magistraturii apără reputația profesională a judecătorilor și procurorilor. Judecătorul sau procurorul care consideră că independența, imparțialitatea sau reputația profesională îi este afectată în orice mod se poate adresa Consiliului, care, după caz, poate dispune verificarea aspectelor semnalate, publicarea rezultatelor acesteia, poate sesiza organul competent să decidă asupra măsurilor care se impun sau poate dispune orice altă măsură corespunzătoare, potrivit legii.

La rândul său, Inspecția Judiciară a României este cea care, potrivit dispozițiilor art. 74 alin. (1) lit. g) al Legii privind Consiliul Superior al Magistraturii [27], art. 15 alin. (3) al Regulamentului de organizare și funcționare a Consiliului Superior al Magistraturii [28] și art. 18 alin. (1) lit. g) al Regulamentului de organizare și funcționare a Inspecției Judiciare [29], efectuează verificările dispuse de Plenul Consiliului Superior al Magistraturii pentru soluționarea cererilor privind apărarea reputației profesionale și a independenței judecătorilor și prezintă Plenului Consiliului Superior al Magistraturii raportul cuprinzând rezultatul verificărilor. Astfel, cadrul normativ intern al României statuează expres că este o atribuție a Plenului Consiliului Superior al Magistraturii soluționarea cererilor judecătorilor și procurorilor privind apărarea reputației profesionale și a independenței acestora, având în vedere raportul de verificare al Inspecției Judiciare [30]. În corespundere cu prevederile art. 75 al Legii privind Consiliul Superior al Magistraturii [31], în exercitarea atribuțiilor, inspectorii judiciari întocmesc rapoarte de inspecție pe care le aduc la cunoștința instanțelor/parchetelor supuse verificărilor, în vederea formulării de obiecții. Raportul de inspecție, împreună cu obiecțiile formulate, se înaintează Secției corespunzătoare a Consiliului Superior al Magistraturii, care stabilește măsurile ce se impun pentru remedierea situației. Dacă apreciază că obiecțiile sunt întemeiate, Secția Consiliului Superior al

Magistraturii poate dispune, în scris și motivat, retrimiterea raportului în vederea completării verificărilor, cu indicarea în mod expres a aspectelor ce trebuie completate.

Examinînd Raportul privind activitatea Consiliului Superior al Magistraturii al României pentru anul 2016 [32, p.19-25], constatăm că se face distincție între două situații: a) apărarea independenței, imparțialității și a reputației profesionale a judecătorilor și procurorilor; b) apărarea independenței și imparțialității sistemului judiciar în ansamblu. Considerăm că este o delimitare conceptuală calitativă, necesară într-un stat în care Justiția este o valoare. Distincția respectivă poate fi remarcată și la nivel național, un exemplu în care a fost solicitată apărarea imaginii Justiției în ansamblu fiind cererea depusă de președintele Consiliului Superior al Magistraturii al Republicii Moldova, în legătură cu emisiunea televizată avînd ca generic: *CSM – o cantoră de incompetenți.*

Concluzii finale. Analizînd cadrul normativ pertinent al Republicii Moldova și al României, considerăm că și la nivel național ar fi necesară instituirea expresă a competenței Consiliului Superior al Magistraturii de a apăra reputația profesională, onoarea și demnitatea judecătorilor și imaginea Justiției, precum și a competenței Inspecției Judiciare de a verifica nemijlocit circumstanțele invocate în legătură cu depunerea unei asemenea cereri. Acest fapt nu ar constitui o îngrădire nejustificată a libertății de exprimare și nici nu ar echivala cu introducerea cenzurii în spațiul mediatic. Or, independența editorială a mass-media este recunoscută și garantată de lege, cenzura fiind interzisă [33]. Iar, *exercitarea libertății de exprimare poate fi supusă unor restrângeri prevăzute de lege, necesare într-o societate democratică pentru a proteja reputația sau drepturile altora sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești* [34]. Prin urmare, intervenția la nivel normativ, prin recunoașterea expresă a competenței Consiliului Superior a Magistraturii și, respectiv, a Inspecției Judiciare, în

domeniul cercetat, ar constitui un pas important în consolidarea imaginii Justiției naționale și promovarea, pe această cale, a Justiției ca valoare într-un stat de drept.

Bibliografie

1. Art. 32 alin. (1) al Constituției Republicii Moldova, 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 78, din 29.03.2016;
2. Legea cu privire la libertatea de exprimare, nr. 64 din 23.04.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.117-118, din 09.07.2010;
3. Art. 32 alin. (1) al Constituției Republicii Moldova, 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 78, din 29.03.2016. Art.17 lit. e) al Legii cu privire la statutul judecătorului, nr. 544 din 20.07.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 15-17, din 22.01.2013; Art. 11 alin. (1) lit. b), c) al Legii cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii, nr. 947 din 19.07.1996. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.15-17, din 22.01.2013. Art. 3 alin. (3), (4), art. 7 ale Legii cu privire la libertatea de exprimare, nr. 64 din 23.04.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.117-118, din 09.07.2010;
4. Art. 1 al Legii cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii, nr. 947 din 19.07.1996. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.15-17, din 22.01.2013;
5. Raportul de activitate al CSM pentru anul 2016 http://csm.md/files/RAPOARTE/2016/RAPORTCSM2016.pdf (vizitat 03.12.2017);
6. Raportul de activitate a IJ pentru anul 2016 http://csm.md/files/Inspectia_Judecatoreasca/RaportIJ2016.pdf (vizitat 20.11.2017);

7. Art. 11 alin. (1) lit. b) al Legii cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii, nr. 947 din 19.07.1996. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.15-17, din 22.01.2013;
8. Pct. 4.9 lit. e) al Regulamentului cu privire la organizarea și funcționarea CSM. Aprobat prin Hotărârea CSM nr. 668/26 din 15.09.2015. http://csm.md/files/Acte_normative/Legislatia/Interne/REGULAMENT668.pdf (vizitat 03.12.2017);
9. Art. 19 alin. (1) lit. d) al Legii cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor, nr. 178 din 25.07.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 238-246, 15.08.2014 (în vigoare: 01.01.2015);
10. Pct. 10.1 lit. d) al Regulamentului cu privire la organizarea, competența și modul de funcționare a IJ. Aprobat prin Hotărârea CSM nr.89/4 din 29.01.2013. http://csm.md/files/Acte_normative/REG%20functionare%20a%20inspectiei%20judiciare.pdf (vizitat 03.12.2017);
11. Pct. 1.3 lit. c) al Regulamentului cu privire la organizarea, competența și modul de funcționare a IJ. Aprobat prin Hotărârea CSM nr.89/4 din 29.01.2013. http://csm.md/files/Acte_normative/REG%20functionare%20a%20inspectiei%20judiciare.pdf (vizitat 03.12.2017);
12. Hotărârea CSM nr. 265/10 din 18.03.2014. http://csm.md/files/Hotaririle/2014/10/265-10.pdf (vizitat 03.12.2017);
13. Hotărârea CSM nr. 606/24 din 11.08.2015. http://csm.md/files/Hotaririle/2015/24/606-24.pdf (vizitat 03.12.2017);
14. Hotărârea CSM nr. 712/28 din 06.10.2015. http://csm.md/files/Hotaririle/2015/28/712-28.pdf (vizitat 03.12.2017);

15. Hotărârea CSM nr. 176/8 in 22.03.2016. http://csm.md/files/Hotaririle/2016/08/176-8.pdf (vizitat 03.12.2017);
16. Hotărârea CSM nr. 426/18 din 07.06.2016. http://csm.md/files/Hotaririle/2016/18/426-18.pdf (vizitat 03.12.2017);
17. http://www.ohchr.org/Documents/Publications/training9chapter4en.pdf (vizitat 03.12.2017);
18. http://www.ohchr.org/Documents/Publications/training9chapter4en.pdf (vizitat 03.12.2017);
19. Dicționarul explicativ al limbii române (ediția a II-a revăzută și adăugită), Editura Univers Enciclopedic Gold, 2009 https://dexonline.ro/definitie/reputa%C8%9Bie%20 (vizitat 03.12.2017);
20. Dicționarul explicativ al limbii române (ediția a II-a revăzută și adăugită), Editura Univers Enciclopedic Gold, 2009 https://dexonline.ro/definitie/onoare (vizitat 03.12.2017);
21. Dicționarul explicativ al limbii române (ediția a II-a revăzută și adăugită), Editura Univers Enciclopedic Gold, 2009 https://dexonline.ro/definitie/demnitate (vizitat 03.12.2017);
22. Dicționarul explicativ al limbii române (ediția a II-a revăzută și adăugită), Editura Univers Enciclopedic Gold, 2009 https://dexonline.ro/definitie/imagine (vizitat 03.12.2017);
23. Pct.2.1-2.4 ale Regulamentului cu privire la organizarea, competența și modul de funcționare a inspecției judiciare, aprobat prin Hotărârea CSM nr. 89/4 din 29 ianuarie 2013. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 31 mai 2013, nr. 119-121;
24. Pct.5.2 al Regulamentului cu privire la organizarea, competența și modul de funcționare a inspecției judiciare, aprobat prin

Hotărârea CSM nr. 89/4 din 29 ianuarie 2013. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 31 mai 2013, nr. 119-121;
25. Art. 30 alin. (1) și (2) al Legii privind Consiliul Superior al Magistraturii, nr. 317 din 01.07.2004 (republicată). În: Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 365 din 30.05.2012 http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/64942 (vizitat 03.12.2017);
26. Art.15 alin. (1), (2) al Regulamentul de organizare și funcționare a CSM, aprobat prin Hotărârea Plenului CSM al României nr. 326 din 24.08.2005 http://old.csm1909.ro/csm/linkuri/30_01_2017__86100_ro.pdf (vizitat 03.12.2017);
27. Art. 74 alin. (1) lit. g) al Legii privind Consiliul Superior al Magistraturii, nr. 317 din 01.07.2004 (republicată). În: Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 365 din 30.05.2012 http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/64942 (vizitat 03.12.2017);
28. Art.15 alin. (3) al Regulamentul de organizare și funcționare a CSM, aprobat prin Hotărârea Plenului CSM al României nr. 326 din 24.08.2005 http://old.csm1909.ro/csm/linkuri/30_01_2017__86100_ro.pdf (vizitat 03.12.2017);
29. Art. 18 alin. (1) lit. g) al Regulamentului de organizare și funcționare a Inspecției Judiciare din 28.09.2012. În: Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 692, din 09.10.2012 http://old.csm1909.ro/csm/linkuri/23_12_2015__77937_ro.pdf (vizitat 03.12.2017);
30. Art.19 alin. (1) pct. 6 al Regulamentul de organizare și funcționare a CSM, aprobat prin Hotărârea Plenului CSM al României nr. 326 din 24.08.2005 http://old.csm1909.ro/csm/linkuri/30_01_2017__86100_ro.pdf (vizitat 03.12.2017);

31. Art. 75 al Legii privind Consiliul Superior al Magistraturii, nr. 317 din 01.07.2004 (republicată). În: Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 365 din 30.05.2012 http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/64942 (vizitat 03.12.2017);
32. Raportul privind activitatea CSM al României pentru anul 2016 http://old.csm1909.ro/csm/index.php?cmd=24 (vizitat 03.12.2017);
33. Art.5 alin. (1) al Legii cu privire la libertatea de exprimare, nr. 64 din 23.04.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.117-118, din 09.07.2010 (în vigoare din: 09.10.2010);
34. Art. 3 alin. (1)-(3) al Legii cu privire la libertatea de exprimare, nr. 64 din 23.04.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.117-118, din 09.07.2010 (în vigoare din: 09.10.2010).

SOCIETATEA CIVILĂ CA FORMĂ SPECIFICĂ DE ORGANIZARE A RELAŢIILOR SOCIALE
CIVIL SOCIETY AS A SPECIFIC FORM OF SOCIAL RELATIONS ORGANIZATION

Dorel RUSU
Doctorand, Universitatea de Stat din Moldova

Abstract

By contacting with all socio-political and socio-economical phenomena, civil society issue is present almost in all domains, being linked with all social life's areas - philosophical, social, economic, political, legal etc. Civil society is one of the 3 drivers, on which are based democratic society and may solve efficiently a set of problems. Of course, such a desideratum is actual even for the new democracies.

The problem of building a state of law and of a civil society, as well as the mechanism of interaction between these two concepts, presents, at first glance, a purely academic interest for Moldova at the moment. In fact, it is one of the most important not only for the country's socio-political development, but also for its future.

Covering the socio-cultural space between the individual and the state, the civil society is regarded as a decisive factor of success and failure in the consolidation of democracy, as well as, implicitly, in the rule of law in Moldova.

Key words: *civil society, institutes of civil society, constitutional state, democracy, justice, legality, human rights and freedoms*

În prezent, expresia „societate civilă" este tot mai des întâlnită în discursul multor politicieni, în dezbaterile care au ca subiect diverse probleme stringente ale societăţii, în aprecierile multor analişti şi, mai ales, în mass-media. În societăţile democratice moderne societatea civilă se presupune că are un rol important şi foarte activ, contribuind din plin la păstrarea şi la promovarea

valorilor democraţiei. Însă, toate acestea şi multe alte lucruri legate de societatea civilă nu sânt pe deplin cunoscute de o mare parte a cetăţenilor; rolul şi funcţiile societăţii civile sînt adeseori la fel de ambigue pentru populaţie ca şi întregul şi complicatul proces de tranziţie spre democraţie, ca şi activitatea desfăşurată de reprezentanţii aleşi, ca şi multitudinea de reforme adoptate avînd ca scop transformarea completă a statului şi rezultatul acestora, ca şi drepturile şi beneficiile oferite de democraţie şi statul de drept [1, p. 42]. După căderea zidului Berlinului şi dispariţia sistemului bipolar, ţările din blocul socialist au trecut printr-o perioada de tranziţie spre o societate democratică, marcată de profunde transformări politice, economice şi sociale.

Locul şi rolul societăţii civile, în prezent, a devenit una centrală pentru statele care au păşit pe calea democratizării. Societatea civilă este un instrument indispensabil pentru atingerea unui stat de drept.

Însăşi participarea societăţii civile la actul legislativ moldav a început abia la sfârşitul anului 2005, când Parlamentul Republicii Moldova a aprobat Concepţia privind cooperarea dintre Parlament şi societatea civilă [2].

Cu toate acestea, legislatorul nu dă o definiţie termenului de societate civilă. Iar potrivit doctrinei, noţiunea de societate civilă, în sensul cel mai larg, este acea entitate eterogenă care activează în spaţiul neocupat dintre stat (cu toate instituţiile sale politice şi administrative) şi piaţă (zona care are drept element esenţial profitul). În această zonă dezinteresată politic (societatea civilă, prin definiţie, nu are ca scop cucerirea puterii politice, la nivel local sau central) şi financiar ar trebui să se întrevadă valorile şi principiile care ghidează o societate. Aceasta este zona de mijloc a societăţii care formează, indirect, reperele şi care controlează, cel puţin (moral şi valoric), funcţionarea corectă a instituţiilor social-politice [3, p. 41].

Dezvoltarea societăţii civile are o importanţă cheie pentru valorile fundamentale, democratice şi pluraliste ale oricărei ţări, dar şi pentru încurajarea implicării sociale a cetăţenilor în procesele de dezvoltare. Dezvoltarea sectorului asociativ reafirmă drepturile constituţionale ale cetăţenilor, inclusiv dreptul la libera asociere, libertatea întrunirilor și libertatea de exprimare. Prin activităţile lor, cetăţenii contribuie la o dezvoltare cuprinzătoare, la îmbunătăţirea standardelor de trai şi a calităţii vieţii.

În condiţiile în care dezvoltarea statului şi a societăţii a păşit pe noua treaptă în evoluţie, apare necesitatea stringentă de a elabora nu numai măsurile de asigurare a procesului de realizare a drepturilor constituţionale, dar şi a celor care ar pune piedică tentativelor de încălcare a lor.

Edificarea statului de drept, efectuarea reformelor radicale în toate sferele vieţii sociale din statele post-sovietice sun însoţite de intensificarea activismului social, de apariţia unui număr impunător de organizaţii obşteşti, care se produc în calitate de verigă intermediară dintre stat şi societatea civilă în proces de consolidare în vederea promovării unor reforme politice şi social-economice de amploare.

Suntem martorii şi participanţii nemijlociţi la procesele de constituire a diverselor formaţiuni sociale, care se autoidentifică ca entităţi ce necesită autoguvernare, protecţie, colaborare cu alte asociaţii şi cu statul în ansamblu.

Societatea civila este formată din cetățeni, asociați sub diferite forme, care au aceleași interese și care își dedică timpul, cunoștințele și experiența pentru a-și promova și apăra aceste drepturi și interese. Conform art. 8 alin. (1) din Constituţia României [4], pluralismul în societatea românească este o condiţie şi o garanţie a democraţiei constituţionale.

În art. 1 alin. (3) al Constituţiei Republicii Moldova [5], este consacrat: Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile şi libertăţile lui, libera dezvoltare

a personalităţii umane, dreptatea şi pluralismul politic reprezintă valori supreme şi sunt garantate.

Recunoaşterea în textul Constituţiei (atât al României, cât şi al Republicii Moldova) că „demnitatea omului, drepturile şi libertăţile sale, dezvoltarea liberă a personalităţii, dreptatea şi pluralismul politic ca valori supreme şi garantate", a schimbat în mod radical paradigma relaţiilor dintre om şi stat – nu cetăţeanul pentru stat, ci statul pentru cetăţean [6, p. 269-270].

După cum menţionează profesorul Boris Negru [7, p. 22]: „Faptul că în Constituţia Republicii Moldova (faţă de Constituţia României) nu sunt prevederi exprese referitoare la alt fel de pluralism decât cel politic, nu înseamnă că nu există sau este interzis pluralismul filozofic, cultural, artistic, sindical, religios etc."

Garanţiile pluralismului sunt diverse, dar principala garanţie o constituie posibilitatea şi libertatea înfiinţării şi funcţionării partidelor politice, stabilirea unui tratament juridic egal, administrat de către stat, tuturor partidelor şi organizaţiilor social-politice, precum şi garantarea constituţională a dreptului la libera asociere [8, p. 140].

Dreptul la asociere este un drept al omului recunoscut în practica mondială. Declaraţia universală a drepturilor omului (art. 20 alin. 1) a consacrat următoarele: „Orice persoană are dreptul la libertatea de întrunire şi asociere paşnică" [9].

Actele normative internaţionale care au urmat Declaraţiei universale a drepturilor omului au asigurat consacrarea obligatorie în categoria celor mai importante dispoziţii a dreptului la asociere. Obiectul de reglementare a diferitelor convenţii, declaraţii, acorduri în domeniul drepturilor omului şi ale cetăţeanului poate fi format din relaţii care apar şi se desfăşoară în diverse sfere ale activităţii umane, dar în mod inevitabil în conţinutul acestora îşi găseşte reflectare şi dreptul la asociere cu particularităţile normelor care reglementează instituirea diverselor forme de asociere [3, p. 52].

În conformitate cu Convenţia Europeană (art. 11 alin. 1), „Orice persoană are dreptul la libertatea de întrunire paşnică şi la libertatea de asociere, inclusiv dreptul de a constitui cu alţii sindicate şi de a se afilia la sindicate pentru apărarea intereselor sale” [10].

În constituţiile mai multor state acest drept inalienabil al omului şi cetăţeanului de asemenea şi-a găsit la fel reflectarea binemeritată. De exemplu, Legea Fundamentală pentru Republica Federală Germania (art. 9 alin. (1)) consacră: „Toţi cetăţenii germani au dreptul să formeze societăţi şi alte asociaţii” [11]. În art. 18 din Constituţia Italiei se fixează că „Cetăţenii au dreptul de a se asocia liber, fără autorizare, în scopuri care nu sunt interzise indivizilor de către legea penală” [12]. Dispoziţiile art. 22 alin. 1 din Constituţia Spaniei garanteaă dreptul la asociere [13]. În Constituţia Federaţiei Ruse (art. 30 alin. (1)) se consacră dreptul fiecăruia la asociere, inclusiv dreptul de a constitui sindicate pentru apărarea intereselor sale [14]. Constituţia Ucrainei (art. 36) oferă cetăţenilor acestui stat libertatea asocierii în partide şi asociaţii obşteşti în scopul realizării protecţiei drepturilor şi libetăţilor şi satisfacerea intereselor politice, sociale, culturale şi de altă natură [15].

Constituţia României (art. 40 alin. (1)) prevede că: „Cetăţenii se pot asocia liber în partide politice, în sindicate, în patronate şi în alte forme de asociere” [4].

În societăţile democratice moderne societatea civilă se presupune că are un rol important şi foarte activ, contribuind din plin la păstrarea şi la promovarea valorilor democraţiei. Însă, toate acestea şi multe alte lucruri legate de societatea civilă nu sînt pe deplin cunoscute de o mare parte a cetăţenilor. Iată de ce sînt importante şi necesare pătrunderea în esenţa societăţii civile şi înţelegerea posibilităţilor şi capacităţilor de care dispune aceasta în lumea contemporană [1, p. 42].

În societatea civilă nu trebuie să existe extreme: prioritatea statului în persoana instituţiilor publice şi haosul (anarhie), disproporţie în administrarea treburilor publice, nihilism în privinţa dreptului.

Crearea unui astfel de echilibru în societatea civilă este una din condiţiile existenţei şi dezvoltării societăţii civile.
Criteriile societăţii civile sunt:
1. Libertatea economică şi socială a membrilor societăţii, care poate fi doar într-o societate cu o economie de piaţă, unde dreptul de proprietate nu este expropriat şi există libertatea activităţii de antreprenoriat;
2. Recunoaşterea şi asigurarea reală a drepturilor şi libertăţilor indispensabile ale omului, cu posibilitatea apărării pe cale judiciară a acestor drepturi;
3. Auto-adminisrarea, auto-gestionare, auto-organizare, dreptul de iniţiativă a membrilor;
4. Deschidere, ce presupune, în primul rând, accesul liber al oamenilor la toate sursele de informaţii, cu excepţia secretului de stat, comercial şi familial; în al doilea rând, promovarea manifestărilor social-politice; în al treilea rând, libertatea de exprimare, libertatea conştiinţei, libertatea de a critica; în al patrulea rând, libertatea de a comunica cu organizaţiile societăţii civile internaţionale;
5. Regimul legalităţii, supremaţiei dreptului şi legii, eficienţii supravegherii respectării legii;
6. Egalităţii tuturor în faţa legii, stabilitatea sistemului constituţional, regimul politic democratic;
7. Pluralismul politic şi ideologic, libertatea gândirii, a opiniei şi a exprimării (inclusiv în scris), independenţa mass-mediei.
În definiţia societăţii civile, propusă de profesorul Philippe C. Schmitter [16, p. 258], societatea civilă este considerată un „set sau sistem de grupuri intermediare cu organizaţie proprie", grupuri care:
- Sunt relativ independente atât de autorităţile publice, cât şi de unităţile private de producţie şi reproducţie, adică de firme şi, respectiv, familii;
- Sunt capabile de a lua hotărâri şi de a acţiona colectiv în scopul apărării sau al promovării propriilor interese şi pasiuni;

- Nu încearcă să ia locul agenţilor statali sau unităţilor de (re)producţie private şi nici să accepte responsabilităţi pentru guvernarea întregii societăţi;
- Sunt de acord să acţioneze conform unor reguli „civile" prestabilite, care presupun respectul reciproc.

În opinia prof. I. Guceac, o astfel de abordare a noţiunii de societate civilă inspiră ideea despre caracterul structural al acesteia. Societatea civilă este structurală, la fel ca statul. Structuralitatea societăţii civile însă nu este de caracter vertical, ca cea a statului, ci orizontal. În sensul acesta, societatea civilă este „sinergie liberă", „anarhie în sens pozitiv", ordine ce decurge spontan din solidaritatea interioară a oamenilor care muncesc fără a avea nevoie să fie siliţi şi conduşi [17, p. 122].

Organizaţia Naţiunilor Unite considera, în calitate de elemente constitutive ale societăţii civile: „entităţi nonprofit, grupuri voluntare de cetăţeni, organizate la nivel local, naţional şi internaţional pentru a scoate în evidenţă probleme de interes public. Totalmente orientate spre şi create de persoane cu interese comune, acestea realizează diverse servicii şi funcţii umanitare, reprezintă nevoile cetăţenilor în faţa structurilor guvernamentale, monitorizează implementarea politicilor şi a programelor şi susţin participarea sectorului civil la nivel comunitar" [18].

Printre cele mai importante funcţii ale societăţii civile sunt [19]:
- Funcţia de protecţie – societatea civilă asigură fundamentul pentru eliminarea puterii absolute a statului şi pentru controlul instituţiilor sale. Societatea civilă are datoria de a oferi libertate cetăţenilor şi a-i proteja de acţiunile arbitrare ale statului.
- Funcţia de control – presupune exercitarea unei supravegheri şi a unui control asupra puterii politice;
- Funcţia de reformare a clasei politice – considerată una coruptă în statele declarate doar formal democrate. Societatea civilă îndeplineşte şi rolul pentru formarea de noi lideri politici, deoarece ea se prezintă ca un teren excelent pentru acele persoane cu calităţi

de lider, care nu-şi găsesc locul în partidele politice fie din cauza concurenţei prea mari, fie din cauza circumstanţelor;
- Funcţia de participare – presupune socializarea democratică şi participativă a cetăţenilor; dezvoltarea culturii politice prin creşterea interesului general faţă de politică şi creşterea motivaţiei şi a capacităţii de a participa la evenimentele politice, inclusiv implicarea reprezentanţilor sectorului civil în procesul de luare a deciziilor;
- Funcţia de democratizare – societatea civilă contribuie la formarea opiniei publice şi a voinţei poporului. Ea are un rol important mai ales în democratizarea puterii locale. În tinerele democraţii, această funcţie de multe ori rămâne dependentă de evoluţia democraţiei la nivel naţional

Pornind de la faptul că concepţia contemporană a societăţii civile presupune un set de caracteristici şi trăsături inerente acesteia, prof. Gh. Costachi susţine necesitatea cunoaşterii acestora, deoarece numai astfel e posibilă pătrunderea în esenţa fenomenului dat [1, p. 49-50].
În această ordine de idei, conducându-ne de părerile V.D. Perevalov [20, p. 346-347], Gh. Costachi [1, p. 50-51] şi a lui Bantaş V. [21, p. 231], sunt considerate relevante următoarele trăsături fundamentale ale societăţii civile, care-i exprimă esenţa:

Societatea civilă este o societate a indivizilor liberi. Sub aspect economic, aceasta presupune că fiecare individ este proprietar al mijloacelor necesare pentru o existenţă normală şi o viaţă decentă, este liber în alegerea formelor de proprietate, a profesiei şi a tipului de muncă, liber să dispună de rezultatele muncii sale. Sub aspect social, apartenenţa individului la o anume categorie socială (familie, clan, clasă, naţiune etc.) nu este absolută. El poate să existe de sine stătător şi are dreptul să se organizeze autonom pentru satisfacerea necesităţilor şi intereselor sale. Aspectul politic al libertăţii individului ca cetăţean rezidă în independenţa sa faţă de stat, adică în posibilitatea de a fi membru al unui partid sau asociaţii, de a participa sau nu la alegerea reprezentanţilor în organele de stat etc. Libertatea se consideră asigurată atunci cînd individul, prin intermediul

anumitor mecanisme (precum instanţele judecătoreşti etc.) poate să limiteze samavolnicia structurilor de stat faţă de sine.

Societatea civilă este o formaţiune socială deschisă. În cadrul ei sunt asigurate libertatea cuvântului, inclusiv a criticii, transparenţa, accesul la informaţie de diferită natură, libertatea circulaţiei şi a deplasării, schimbul permanent de informaţii şi tehnologii informaţionale, colaborarea ştiinţifică şi culturală, dezvoltarea relaţiilor în plan extern potrivit principiilor şi normelor dreptului internaţional. Societatea civilă este o societate fidelă principiilor generale umane şi este deschisă pentru interacţiune cu alte formaţiuni similare la scară planetară.

Societatea civilă este un sistem pluralist cu o structură complexă. Prezenţa multiplelor forme şi instituţii sociale (sindicate, partide, asociaţii ale antreprenorilor, ale consumatorilor, cluburi, uniuni etc.) permite exprimarea şi realizarea variatelor interese şi necesităţi ale indivizilor. Pluralismul caracterizează structura şi funcţionarea sistemului social şi se manifestă în toate sferele: în cea economică – prin diversitatea formelor de proprietate (privată, cooperativă, publică etc.); în cea socială şi politică – prin existenţa unei reţele dezvoltate de formaţiuni sociale în cadrul cărora individul se poate manifesta şi îşi poate proteja interesul; în cea spirituală – prin asigurarea libertăţii credinţei, excluderea discriminării ideologice etc.

Societatea civilă este un sistem ce se autodezvoltă şi autoguvernează. Indivizii, asociindu-se în diferite organizaţii, stabilind diferite relaţii între ei, realizându-și interesele (uneori contrare), asigură prin aceasta dezvoltarea armonioasă a societăţii fără intervenţia statului ca putere politică dominantă. Societatea civilă dispune de surse interne proprii de autodezvoltare, independente faţă de stat. Graţie acestui fapt, ea are posibilitatea de a limita activitatea şi puterea statului. Un factor important al dinamicii societăţii este iniţiativa cetăţenilor, ca manifestare conştientă şi activă a acestora în beneficiul întregii societăţi. Combinată cu asemenea

categorii morale ca datorie civică şi conştiinţă civică, ea serveşte drept catalizator în dezvoltarea continuă a societăţii civile.

Societatea civilă este o societate democratică şi de drept, în care este recunoscută şi asigurată protecţia drepturilor fundamentale ale omului şi cetăţeanului. În societatea civilă puterea politică raţională şi echitabilă, libertatea şi bunăstarea individului sînt corelate cu prioritatea dreptului, universalitatea dreptului şi supremaţia legii, separaţia şi colaborarea ramurilor puterii de stat. Din aceste considerente, statul de drept este statul ce se află în serviciul societăţii civile, a cărui menire este de a asigura libertatea şi bunăstarea cetăţenilor. Prin esenţă, acesta reprezintă rezultatul dezvoltării societăţii civile şi o condiţie importantă a perfecţionării sale continue.

Aşadar, societatea civilă reprezintă o orânduire socială, în care omului i se garantează alegerea benevolă a formelor vieţii economice şi politice, se afirmă drepturile şi libertăţile fundamentale, se asigură pluralismul ideologic, ea urmând să deţină controlul direct şi deplin asupra statului, care serveşte intereselor acestei societăţi. În cadrul unei asemenea societăţi, ocrotită de mecanismele statului de drept, cetăţenii, în mod individual sau în grupuri, asociaţi în baza diferitor principii (ideologice, politice, sociale, teritoriale, profesionale etc.) şi consolidaţi organizatoric printr-un anumit tip de disciplină, se manifestă ca entităţi autonome faţă de stat, a cărui poziţie este respectată. În formaţiunea statală cu o societate civilă dezvoltată este interzis abuzul de putere asupra cetăţenilor din partea autorităţilor publice centrale sau locale.

Pornind de la cele menţionate, cercetătorii susţin că organizaţiile societăţii civile au un rol esenţial în crearea unui model european de democraţie în sînul căruia cetăţenii, prin intermediul acestor structuri, îşi exprimă activ acordul şi angajamentul pentru dezvoltarea economică, socială şi a vieţii comunităţii lor. Prin acţiunile lor, aceste organizaţii contribuie la dezvoltarea unui model participativ al societăţii civile în conceperea şi punerea în practică a

politicilor care, întărind structurile democratice exterioare sferei parlamentare, sporesc încrederea în sistemul democratic. De aici se poate susţine că societatea civilă este acel mecanism necesar şi suficient ce stă la dispoziţia cetăţeanului pentru promovarea intereselor sale în procesul de luare a deciziilor la nivel etatic.

Astfel, societatea civilă este importantă într-un stat democratic pentru a asigura protejarea interesului public în deciziile politice şi economice, care deseori sînt influenţate de interesele promovate de unii politicieni sau oameni de afaceri. De aceea, pe bună dreptate se subliniază că societatea civilă acţionează ca un mecanism regulator pentru societăţile democratice. Societatea civilă are, de asemenea, menirea de a contribui la îmbunătăţirea calităţii actului de guvernare şi, respectiv, la îmbunătăţirea calităţii vieţii cetăţenilor. În acest sens, societatea civilă trebuie să colaboreze cu instituţiile statului spre a găsi cele mai potrivite soluţii pentru populaţie. Societatea civilă, fiind foarte complexă, compusă din diferite grupuri, organizaţii şi asociaţii, reprezentînd un spectru foarte larg de puncte de vedere şi interese, aduce opiniile şi experienţele diferitor categorii de persoane la cunoştinţa instituţiilor publice pentru a îmbunătăţi deciziile adoptate de acestea.

În acelaşi timp, trebuie precizat că îndeplinirea funcţiilor menţionate de către societatea civilă în stat este diferită de la o ţară la alta şi depinde de dezvoltarea economică pe principiile economiei de piaţă, de nivelul şi conţinutul democraţiei etc. Totodată, e necesar a reţine că o societate civilă hiperactivă, necruţătoare, rezistentă poate copleşi un stat slăbit, cu mulţimea şi diversitatea solicitărilor sale. De aceea, statul trebuie să aibă suficientă autonomie, legitimitate, capacitate şi suport pentru a media interesele deosebite ale grupurilor şi pentru armonizarea cererilor lor. Cu alte cuvinte, statul este chemat să creeze condiţii normative şi instituţionale ale constituirii şi funcţionării normale atît a structurilor sale specifice, cît şi a celor caracteristice societăţii civile. În această ordine de idei, cercetătorii se pronunţă destul de tranşant pentru o direcţie distinctă a evoluţiei

constituţionalismului - renunţarea la rolul paternist al statului şi acordarea mai multor drepturi societăţii civile.

Desigur, societatea civilă, prin organizaţiile sale, poate şi trebuie să aibă şi un rol contestatar al liniei politice a celor aflaţi la putere. În context, eficienţa acţiunilor sale este direct proporţională cu calitatea informării asupra a ceea ce vor să conteste. În acest caz, o presă liberă înseamnă doar un mijloc de a asigura publicului o seamă de informaţii despre activităţile guvernului, a diverselor organizaţii administrative, judiciare şi politice ale statului. Veridicitatea, validitatea şi oportunitatea transmiterii acestor informaţii nu depinde de ceea ce afirmă cei aflaţi la putere că înfăptuiesc, ci de profesionalismul celor care le culeg şi le difuzează prin intermediul mass-media. În acelaşi timp, în statele cu o îndelungată tradiţie democratică se practică şi un jurnalism civic, care îşi propune să mobilizeze cetăţenii, să-i sensibilizeze, să-i determine să se implice activ în soluţionarea unor probleme de interes general la nivelul comunităţii căriea îi aparţin [3, p. 43-44].

Ca urmare a evoluţiei noţiunii societăţii civile, putem identifica câteva componente ale dezvoltării societăţii civile la această etapă:

În primul rând, statul de drept reprezintă cel mai înalt grad de dezvoltare a societății civile, concentrându-se în sine pe funcția centrală a garantului dezvoltării și funcționării stabile a societății civile. În condițiile moderne a devenit evident că organizaţiile societății civile, relațiile dintre ele și alte comunități și sisteme socio-culturale reprezintă o condiție suficientă pentru a considera statul de drept.

În al doilea rând, rețelele sociale, având o importanţă fundamentală pentru apariția unei societăți civile globale, are şi un rol de mobilizare a activității sociale, care poate uni grupurile civile de opoziție dispersate şi să confrunte în mod adecvat puterea totalitară a unui stat, fapt demonstrat de primăvara arabă, protestele din piaţa Maidanului în Ucraina, etc. Rețelele sociale, precum

Facebook, Twitter, sunt arme strategice, a căror posesie poate determina soarta unui stat sau a unui grup de state, deoarece structura organizaţiilor societății civile implică o reacție în lanț în întregul sistem de rețele sociale.

Astfel, rețelele sociale reprezintă o adevărată amenințare pentru stat și instituțiile sale, natura lor distructivă și/sau creativă urmează a fi studiată în fața provocărilor crescânde ale globalizării.

În al treilea rând, filosofia cetățeniei devine un sistem de valori ale societății civile, individul fiind cea mai mare valoare socială datorită capacității sale de a interacționa cu realitatea din jur.

Astfel, autorul rus A.E. Sokolov vede contururile noii ideologii de cetățenie într-o imagine morală, caracterizată prin „responsabilitate şi onestitate față de sine și față de oameni, deoarece aceste norme de comportament ale fiecărei persoane sunt cheia succesului dezvoltării societății civile, cea mai importantă sursă de soluții rezonabile, capabilă să învingă vicii morale ale omenirii” [22, p. 227].

Drepturile și libertățile omului constituie subiectul unei societăți civile globale. Solidaritatea comunităților, descentralizarea și organizarea lor fac posibilă o monitorizare calitativă a eficacității funcționale a structurilor de stat, formând o ordine socială a schimbărilor pe care guvernul trebuie să le accepte sub presiunea opoziției civile (Egipt), sau va lupta împotriva propriilor popoare prin metode represive (Bahrain, Libia, Siria).

În al patrulea rând, rolul dreptului internațional este în creștere, care acționează din ce în ce mai mult ca garant al statului de drept, servind ca un mijloc pentru lupta instituțiilor societății civile pentru drepturile lor atât între ele, cât și faţă de instituțiile publice de stat.

Profesorul N.M. Chistyakov, studiind influența proceselor globalizării asupra practicii interne de aplicare a legii, a identificat trei aspecte: în primul rând, aducerea normelor dreptului național în conformitate cu dreptul internațional; în al doilea rând, aplicarea principiilor și a normelor universale recunoscute ale dreptului

internațional; în al treilea rând, îmbunătățirea și înființarea unui sistem judiciar independent [23, p. 286].

Aceste aspecte demonstrează clar aplicarea normelor dreptului internațional în sistemul juridic al unui stat individual, în care controlul asupra eficienței funcționării sistemului revine instituțiilor societății civile.

Astfel, societatea civilă acționează ca o condiție de bază pentru funcționarea și dezvoltarea statului de drept în condițiile provocărilor moderne ale globalizării, provocând relația dintre aceste fenomene de realitate teoretică și legală. În contextul globalizării, a devenit evident că statul nu mai poate fi singurul uzurpator al funcțiilor de reglementare socială. Pe măsură ce se dezvoltă și se dezvoltă societatea civilă în rețeaua globală, ea trebuie să-și transfere treptat funcțiile către cele din urmă ca o etapă mai dezvoltată de interacțiune și reglementare eficace.

Bibliografie

1. Costachi Gh. Direcţii prioritare ale edificării statului de drept în Republica Moldova. Chişinău: Institutul de Istorie, Stat şi Drept al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, 2009 (Î.S. F.E.-P. „Tipogr. Centrală"). 327 p.
2. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 373 din 29.12.2005 pentru aprobarea Concepţiei privind cooperarea dintre Parlament şi societatea civilă, Monitorul Oficial Nr. 5-8 art Nr : 55 din 13.01.2006
3. Guceac Ion, Foca Marian. Dreptul de a întemeia întemeia şi de a se afilia la un sindicat în condiţiile societăţii civile contemporane. Constanţa : Ex Ponto, 2011, 312 p.
4. Constituţia României Constituţia României din 21.11.1991, republicată în Monitorul Oficial al României, nr. 767 din 31.10.2003
5. Constituţia Republicii Moldova din 29.07.1994. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 1 din 12.08.1994

6. Guceac I. Constituţia la răscruce de milenii. Chişinău: S.n., 2013 (Î.S. F.E.-P. „Tipografia Centrală”). 416 p.
7. Negru B. ș.a. Constituţia Republicii Moldova: comentariu. Chişinu: Arc, 2012. 576 p.
8. Creangă I., Gurin C. Drepturile şi libertăţile fundamentale: sistemul de garanţii. Chişinu: Î.S. F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2005. 400 p.
9. Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată la 10 decembrie 1948, prin Rezoluția 217A în cadrul celei de-a treia sesiuni a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite
10. Convenţia pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, adoptată la Roma, la 4 noiembrie 1950
11. Legea Fundamentală a Republicii Federale Germania cu ultima revizuire din 11 iulie 2012, adoptată la 8 mai 1949, publicată în BGBI (Federal Law Gazette) III 100-1/1949
12. Constituţia Republicii Italiene cu ultima revizuire din 20 aprilie 2012, adoptată în data de 22 decembrie 1947
13. Constituţia Regatului Spaniei cu ultima revizuire din 27 septembrie 2011, adoptată în data de 31 octombrie 1978
14. Constituţia Federaţiei Ruse, adoptată la 12 decembrie 1993
15. Constituţia Ucrainei, adoptată în data de 28 iunie 1996
16. P.C. Schmitter. Societatea civilă în Orient şi Occident, în Cum se consolidează democraţia de Larry Diamond, Yun-han Chu, Marc F. Plattner, Yun Han Chu, Hung-mao Tien. Iaşi: Polirom, 2004. p. 345
17. Guceac I. Omul, societatea, statul - categorii constituţionale perene. Bucureşti, Ed. Universul Juridic, 2017, p. 224
18. http://ngo.bham.ac.uk/definingfurther.htm, pagina web a Organizaţiei Naţiunilor Unite, vizitat la 01.12.2017
19. Rusu D. Viitorul societăţii civile într-o eră a globalizării. Conferinţa ştiinţifică internaţională „Criza demografică şi pericolul pierderii identităţii naţionale”, Târgu-Jiu, România, 24-25 noiembrie 2017, Analele Universităţii Constantin Brâncuşi

20. Teoria Statului şi Dreptului. Manual pentru instituţiile superioare de învăţământ. Responsabil de redacţie: prof. V.D. Perevalov, Ediţia a III-a. Moscova, Ed. Norma, 2005, pag. 428 p.
21. Bantaş V. Statul de drept şi societatea civilă: probleme ale teoriei şi practicii. În: Administraţia statului Republica Moldova la 20 de ani de independenţă, sesiune de comunicări ştiinţifice, 29-30 octombrie, 2011, Chişinău (Caietul Ştiinţific 5/2011). Chişinău: S. n., 2012 (Tipogr. „Elena-V.I.”), p. 228-233
22. Sokolov A.E. Societatea civilă a Rusiei: Rusia – bucuria mea şi tristeţea mea. Editura: „Sport şi culutra – 2000”, 2010. 344 p
23. N.M. Chistyakov. Teoria statului şi dreptului: manual. Editura Knorus, 2010. 288 p.

ASIGURAREA DREPTULUI PASAGERILOR LA DECLARARE ÎN CAZUL TRECERII ACESTORA PESTE FRONTIERA VAMALĂ A STATULUI PRIN CORIDORUL „VERDE”, CORIDORUL „ROȘU”

INSURANCE OF THE PASSENGERS 'RIGHT TO DECLARATION IN THE EVENT OF CROSSING THE STATE BORDER THROUGH THE "GREEN" CORRIDOR, „RED" CORRIDOR

Sava MAIMESCU,
doctor, conf. univ. la Facultatea de Drept,
Universitatea de Stat din Moldova

Summary

This article includes a customs legal analysis of the green and red corridors established in the checking points of crossing the state border of the Republic of Moldova, where is also delimited the state external customs border, over which categories of passengers that enter the country, leave the country or transit the country cross the customs border. The author also refers to the legislative legal mechanism, including the technical mechanism in which the green and red corridors function, through which passengers that cross the state customs border declare and cross objects, values, goods, money, other values they have with them in their luggage or hand bags over the customs border.

Key-words: *passengers, travelers, natural persons, declaration, customs declaration, customs border, crossing the customs border, checking point of crossing the state border, green corridor, red corridor, passeng*er’s rights, objects, values, goods, money, entering the country, leaving the country.

Apariția și formarea Comunității Europene, ulterior devenind Uniunea Europeană pe arena mondială, precum și trecerea statelor membre ale Uniunii Europene, a statelor de pe continentul euro-

asiatic la noul curs de dezvoltare – economia de piață, a impulsionat începutul majorării spontane radicale a fluxului de pasageri care au început a circula liber între statele membre ale Uniunii Europene, între statele continentului euro-asiatic, utilizând în acest scop transportul auto, transportul feroviar, maritim, fluvial, inclusiv transportul aerian. În aeroporturile internaționale ale statelor de pe continentul Europei s-a majorat în mod brusc numărul de pasageri care se deplasează pe calea aeriană în diverse state situate în diferite părți ale globului pământesc. Aflați în aeroporturile internaționale, pasagerii care călătoreau pe rutele aeriene internaționale urmau să treacă controlul special de frontieră a statului, inclusiv controlul vamal de frontieră, pentru a fi admiși la trecerea frontierei de stat, a frontierei vamale, pentru ca mai apoi, pasagerii să fie transportați cu transportatorul aerian internațional, din țara de decolare, în țara de aterizare a navei aeriene de pasageri.

În rezultatul majorării spontane a numărului de pasageri care intenționau să călătorească cu navele aeriene de zbor în aeroporturile internaționale, se formau rânduri enorme de pasageri care, fiind aliniați la ghișeele de control al frontierei de stat, locuri special stabilite pentru efectuarea controlului vamal de frontieră vamală, așteptau efectuarea controlului frontierei de stat, a controlului de frontieră vamală, pentru ca mai apoi, după verificarea documentelor de identitate, după efectuarea controlului de frontieră vamală, pasagerilor să li se aprobe dreptul la libera circulație prevăzut de constituția statului național[1] –spre statul în care dorea și urma să se deplaseze pasagerii. Astfel, în aeroporturile internaționale, în special pe liniile de plecare – ieșirea din țară a pasagerilor, se formau rânduri enorme de pasageri care stăteau în rândurile respective orie întregi, pentru a trece controlul vamal de frontieră vamală, fapt care incomodau pasagerii care călătoreau în diverse scopuri pe rutele internaționale. Funcționarii vamali care își îndeplineau funcțiile obligaționale în aeroporturile internaționale la linia de control vamal „ieșire din țară” în marea majoritate a timpului de muncă efectuau

controlul vamal asupra pasagerilor doar în mod selectiv, și acela efectuat în formă simplificată, ceea ce nu favoriza eficacitatea timpului optimal de efectuare a controlului vamal al pasagerilor, fapt care leza drepturile și interesele pasagerilor aflați în trecere peste frontiera vamală aeriană a statului, pe de o parte, iar pe de altă parte, efectuarea controlului vamal simplificat asupra pasagerilor nu favoriza acumularea surselor financiare cuvenite în bugetul statului național.

Intenționând că soluționeze problemele juridice de stat, cele vamale, autoritățile statale ale statelor naționale de frunte din Uniunea Europeană au început să caute soluții juridice legale întru rezolvarea efectivă a fenomenului de trecere în masă a pasagerilor peste frontiera vamală a statului. Astfel, Serviciul Vamal al Republicii Democrate Germane, fiind statul de frunte din Comunitatea Europeană, a instituit pentru prima dată în istoria practicii activității vamale mondiale, coridorul „verde"-„roșu" anume în aeroporturile internaționale din Germania Democrată, prin care urmau a trece pasagerii peste frontiera de stat, inclusiv frontiera vamală[2].

Actele juridice normative de caracter intern[3] elaborate de conducerea Serviciului Vamal al Republicii Democrate Germane, la acel moment prevedeau că numitul „coridor verde" prin care urma să treacă pasagerii aflați în aeroportul internațional era alcătuit din următoarele elemente:

- panoul informativ instalat la intrarea în sala Aeroportului internațional a a pasagerilor, instalat la un loc înalt, vizibil, sus, pe care se indică: „În aeroport este constituit coridorul „verde", „roșu" prin care pasagerii urmează a se deplasa peste frontiera vamală a statului;
- alături de panoul informativ se indică, prin săgeți speciale, direcția de deplasare a pasagerilor către coridorul „verde", „roșu";
- la aproprierea pasagerilor de coridorul „verde", „roșu" este instalat panoul informativ pe care se indică obiectele, valorile, bunurile,

obiectele de uz personal, de necesitate personală, produsele alimentare, mijloacele bănești în sumă precisă și concretă, obiectele restricționate de care pasagerul poate să dispună și care poate să fie trecute de pasageri, fără a achita plățile sau taxele vamale pentru trecerea lor peste frontiera vamală;
- alături de panoul informativ, cu referire la aplicarea coridorului „verde", „roșu" instalat de instituția vamală din Aeroportul internațional în cauză, este instalat și panoul informativ pe care sunt afișate mostrele declarațiilor vamale forma DV-6, în limba statului național, inclusiv în limbile de circulație și comunicare internațională (engleza, franceza, spaniola, portugheza, germana), prin care se aplică modul corect în care urmează a fi completată și semnată de pasageri declarația vamală forma DV-6;
- lângă panoul informativ pe care sunt afișate mostrele declarației vamale forma DV-6, completate de mână, sunt instalate lădițe speciale separate pentru fiecare limbă de comunicare în parte, în care să se afle formularele declarațiilor vamale forma DV-6, tipărite în tipografie, în limba de stat a statului național, în limbile de circulație și comunicare internațională: engleza, franceza, spaniola, portugheza, alte limbi pe care pasagerii aflați în trecere peste frontiera vamală urmează să le completeze în modul și forma cuvenită și în conformitate cu prevederile legislației vamale în vigoare a statului național în care se află pasagerii respectivi;
- în fața panoului informativ cu mostrele completate ale formularelor declarațiilor vamale forma DV-6, a lădițelor speciale în care se află formularele declarațiilor vamale forma DV-6 în limba de stat și în limbile de circulație internațională, este instalată masa specială la care pasagerii completează în formă scrisă, de mână, formularele declarației vamale forma DV-6, destinată pentru pasageri;
- după completarea declarației vamale forma DV-6 și semnarea acestei declarații de către pasagerul care, nemijlocit a completat-o la rubrica „Semnătura persoanei", pasagerul în cauză alegea personal, la propria dorință, după intențiile și convingerile proprii, pe care

coridor, din cele două existente, urmează să se deplaseze peste frontiera vamală a statului, pe coridorul „verde” sau pe coridorul „roșu”.
Analizând datele și informațiile despre obiectele, valorile, bunurile, inclusiv mijloacele bănești aflate în posesie în bagajele de mână însoțite, în cele de cală, în special datele despre obiectele, valorile restricționate aflate asupra sa, pasagerul în cauză la sugestiile proprii alege coridorul vamale de trecere peste frontiera vamală a statului, coridorul „verde” sau coridorul „roșu”. În cazul alegerii coridorului „verde”, pasagerul respectiv își ia bagajele sale personale de mână și se deplasează, conform indicatorului instalat în sala de pasageri, către coridorul „verde”.

Ajungând la locul de unde își are începutul coridorul „verde”, pasagerul, având în posesie asupra sa în bagajele personale de mână, valorile, bunurile materiale, mijloacele bănești ce-i aparțin, alte bunuri vital necesare și semnificative pentru dânsul, fie pentru membrii familiei sale – copiii minori, în cazul în care aceștia se deplasează împreună cu familia peste frontiera vamală, intră pe coridorul „verde” pentru a se deplasa pe acesta și a trece peste frontiera vamală a statului, care este demarcată cu o linie „verde” vizibilă, clară, de-a latul construcției tehnice, îngustă, care are o lungime de circa 20 m din punctul A în punctul B – sala de pasageri, care constituie coridorul „verde” de trecere peste frontiera vamală a statului prin Aeroportul internațional.

În cazul în care pasagerul care urmează să se deplaseze peste frontiera vamală a statului a ales coridorul „roșu”, persoana respectivă își ia bagajele personale de care dispune, documentele de identitate personale, în special declarația vamală forma DV-6 pe care a completat-o și a semnat-o personal, și se îndreaptă conform indicatorului instalat de instituția vamală din Aeroportul internațional, către coridorul „roșu”.
Coridorul „roșu”, la fel ca și coridorul „verde”, reprezintă o construcție tehnică, relativ îngustă, care are o lungime de circa 20 de

metri[4], prin care se deplasează pasagerii care dispun asupra lor în bagajele personale de mărfuri, obiecte, valori, a căror trecere peste frontiera vamală externă a statului poate avea loc numai în cazul efectuării controlului vamal, sub formele sale existente asupra acestora.

Coridorul „roșu" dispune de semne clare, vizibile, inclusiv panou informativ, pe care este indicată exhaustiv lista mărfurilor, obiectelor, valorilor, mijloacelor bănești, a obiectelor de bijuterie, a obiectelor florei, faunei, a altor valori care pot fi trecute peste frontiera vamală a statului numai în rezultatul controlului vamal fizic asupra acestora, și numai după achitarea plăților vamale și a taxelor vamale pentru a efectua trecerea acestora peste frontiera vamală externă a statului. La intrarea pasagerului prin construcția tehnică, loc de unde își ia începutul coridorul „roșu", de-a latul construcției tehnice, este demarcată o linie lată, vizibilă, clară, cu vopsea de culoare roșie, care constituie frontiera vamală externă a statului pe coridorul „roșu". Aproximativ la mijlocul coridorului „roșu" este instalat aparatul tehnic de control vamal al bagajelor personale de care dispun pasagerii aflați în trecere peste frontiera vamală a statului, precum și mesele speciale pe care se efectuează controlul vamal în metoda manuală asupra conținutului bagajelor personale ale pasagerilor.

La instituirea coridorului „verde" și al coridorului „roșu", autoritățile vamale statale din Germania au delimitat cert și clar construcția tehnică a coridorului „verde" de construcția tehnică a coridorului „roșu", elaborând totodată și norme juridice vamale diferite între ele, aplicabile pe coridorul „verde", precum și pe coridorul „roșu". Ținem să menționăm că, conform normelor juridice vamale aplicabile atât pe coridorul „verde", cât și pe coridorul „roșu", funcționarii Serviciului Vamal al Germaniei efectuau controlul vamal asupra pasagerilor, bagajelor, obiectelor, valorilor, bunurilor acestora, conform formelor prevăzute de legislația vamală în vigoare, atât pe coridorul „roșu", cât și pe coridorul „verde". În

cazul în care pasagerii se deplasau peste frontiera vamală a statului prin coridorul „roșu”, controlul vamal se efectua asupra oricărui pasager în parte, inclusiv asupra bagajului personal, obiectelor, bunurilor, valorilor, mijloacelor bănești de care dispunea pasagerul aflat în trecere peste frontiera vamală.

Conform normelor juridice vamale elaborate, în special pentru pasagerii care se deplasau peste frontiera vamală a statului pe coridorul „verde”, funcționarii Serviciului Vamal al Germaniei efectuau controlul vamal în mod selectiv asupra pasagerilor, bagajelor personale ale acestora, care au ales să se deplaseze peste frontiera vamală a statului prin coridorul „verde” din aeroportul internațional. La acest capitol, menționăm că nu bagajul pasagerului respectiv era ales selectiv, și pasagerul în persoană, verificându-i-se obiectele, valorile, sumele bănești, în special obiectele restricționate, produsele de tutungerie, alcoolul, aurul, aflate în posesie, și numai apoi bagajele personale pe care le însoțea pasagerul aflat în trecere peste frontiera vamală a statului.

În cazul constatării încălcării regulilor vamale stabilite pentru regimul juridic vamal de trecere a pasagerilor peste frontiera vamală prin coridorul „verde”, legislația vamală în vigoare a Germaniei Democrate, la acel moment, prevedea sancțiuni juridice vamale foarte dure. Astfel, în cazul în care în timpul efectuării controlului vamal asupra pasagerului, asupra bagajelor personale însoțite de pasageri, se depistau obiecte interzise de a fi trecute peste frontiera vamală ori se depășeau normele de trecere a obiectelor restricționate, precum produse din tutungerie, băuturi alcoolice, obiecte de bijuterie confecționate din metale prețioase sau pietre scumpe, valută forte a cărei sumă aflată în posesie depășea suma stabilită și indicată pe panoul informativ, admisă pentru o persoană la trecere peste frontiera vamală, obiecte, valori, bunuri, mijloace bănești ce depășeau suma stabilită și admisă legal la trecerea peste frontiera vamală, acestea se ridicau, fiind supuse confiscării ulterioare. Pentru comiterea încălcării regulilor vamale de către pasageri, anume pe coridorul

„verde”, legislația vamală a statului național prevede și sancțiuni vamale alternative. În calitate de sancțiuni vamale alternative, legislația vamală a statului național prevedea amenda în mărime de 300% din valuta în numerar pe care pasagerul a intenționat să o treacă ilegal peste frontiera vamală prin coridorul „verde”, amendă în mărime de până la 300% din valoarea obiectelor, valorilor, bunurilor care au depășit norma admisă pentru o persoană la trecerea peste frontiera vamală a statului. O altă sancțiune administrativă aplicată pasagerului care a comis încălcarea regulilor vamale pe coridorul „verde” de către organele vamale din Germania era aplicarea în pașaport a interdicției pe un termen de cinci ani de a trece peste frontiera vamală a statului prin coridorul „verde”, iar persoanele care aveau această interdicție se aflau la evidența specială a Serviciului Vamal al Germaniei Democrate.

Remarcăm că, conform documentației tehnice constructive de instituire a coridorului „verde” cât și al coridorului „roșu”, între aceste coridoare exista deosebire, delimitare, fiind separate între ele printr-un perete constructiv, fapt ce nu putea fi confundat de pasageri la alegerea coridorului „verde” sau a coridorului „roșu” în cazul trecerii pasagerilor peste frontiera vamală a statului.

Preluând inițiativa vamală legislativă de reducere esențială a timpului de efectuare a controlului vamal calitativ în termeni de timp optim, redus, dar și calitativ, unele state membre ale Uniunii Europene au instituit coridorul „verde” și coridorul „roșu” de trecere a pasagerilor peste frontiera vamală externă a statului. Astfel statele de frunte din CSI, cum ar fi Federația Rusă, Belarus, Kazahstan au instituit în aeroporturile internaționale coridorul „verde” și coridorul „roșu”, pentru a reduce timpul de control vamal asupra pasagerilor, bagajelor acestora, care se deplasează peste frontiera vamală a statului cu transportul aerian internațional.

Studiul efectuat asupra documentației tehnice de instituire a coridorului „verde”, a coridorului „roșu” confirmă că termenii juridici de „coridor verde”, „coridor roșu” sunt separați între ei, nu

pot fi echivalenți, similari, și nu pot fi confundați. Deci, rezultă că coridorul „verde” dispune de unii termeni juridici vamali de apreciere, determinare, interpretare, precum și aplicare, iar coridorul „roșu” dispune de alți termeni juridici vamali, care nicidecum nu pot fi confundați între ei.. La fel, studiul efectuat în aeroporturile internaționale din statele CSI confirmă delimitarea esențială din punct de vedere juridic-vamal nu numai de determinare, interpretare, dar anume din punct de vedere practic-aplicativ, că coridorul „verde” prin care trec pasagerii peste frontiera vamală prin Aeroportul internațional se deosebește esențial de coridorul „roșu” prin care la fel trec pasagerii peste frontiera vamală a statului.. Mai mult, studiul efectuat asupra practicii activității vamale din Federația Rusă confirmă că construcțiile tehnice din aeroporturile internaționale din statele CSI, în special Aeroportul internațional „Domodedovo” din or. Moscova, Federația Rusă, demonstrează că între coridorul „verde” și coridorul „roșu” este construit un perete special portant care separă construcțiile speciale ce determină coridorul „verde” și, respectiv, coridorul „roșu”, prin care pasagerii se deplasează peste frontiera vamală a statului cu transportul aerian internațional (a se vedea fotografiile: -Aeroportul internațional Chișinău, nr.1-3;-Aeroportul internațional Domodedovo, nr.1-5 din anexă).

Fotografiile în cauză demonstrează în mod argumentat și convingător care este metoda de demarcare a liniei frontierei vamale stabilite pentru coridorul „verde”, a liniei frontierei vamale stabilite pentru coridorul „roșu”, a documentelor vamale afișate pe panoul informativ relevant coridorului „verde”, cât și coridorului „roșu”. La fel, fotografiile confirmă faptul că la intrarea pasagerilor pe coridorul „verde” sau pe coridorul „roșu”, este de serviciu un funcționar vamal care explică pasagerului, până a intra în coridorul „verde” sau, respectiv, în coridorul „roșu”, care sunt prevederile legislației vamale pentru coridorul respectiv, cerințele de a trece pe coridorul vamal „verde” sau pe coridorul vamal „roșu” ales de pasager, și care ar putea fi sancțiunile aplicate pasagerului în cazul încălcării

prevederilor legislației vamale existente la momentul trecerii pasagerului prin coridorul „verde” sau prin coridorul „roșu”.

Practica activității vamale a Republicii Moldova denotă că conceptul coridorului „verde” și a coridorului „roșu” a apărut, inițial, în anii 1997-1998, când în Aeroportul internațional Chișinău a crescut esențial fluxul de pasageri care se deplasau peste frontiera vamală a statului cu transportul aerian internațional. Elaborând documentația juridică vamală normativă, conducerea de vârf a Departamentului Controlului Vamal al Republicii Moldova, la acel moment, din motive tehnice legate de capacitatea de construcție, nu au ajuns la un numitor comun cu administrația Aeroportului internațional Chișinău și, ca urmare, nu a fost posibil din punct de vedere tehnic-constructiv ca în Aeroportul internațional Chișinău să fie instalate coridoarele „verde” și, respectiv, coridorul „roșu”, prin care pasagerii urmau să se deplaseze peste frontiera vamală a statului cu transportul aerian internațional. Ulterior, conducerea de vârf a Departamentului Vamal, manifestând inițiativa de reducere a timpului de efectuare a controlului vamal asupra pasagerilor, de a micșora esențial rândurile de pasageri care se formau în punctele de control și trecere a frontierei vamale, în special în Aeroportul internațional Chișinău, a înaintat o inițiativă legislativă, elaborând proiectul Legii organice vamale speciale cu privire la modul de introducere și scoatere a bunurilor de pe teritoriul vamal al Republicii Moldova de către persoane fizice, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 20 decembrie 2002[5].

Adoptând Legea organică vamală specială nr. 1569 din 20.12.2002, care de fapt este legea principală care reglementează trecerea peste frontiera vamală a pasagerilor, a bunurilor, valorilor, a bagajelor personale ce le aparțin pasagerilor, legiuitorul nu a inclus în legea organică în cauză termenii juridici vamali de trecere peste frontiera vamală a pasagerilor prin coridorul „verde”, și nici prin coridorul „roșu”, deși, în opinia noastră, era obligat să o facă.

Modificând ș completând în permanență Codul vamal al Republicii Moldova, legiuitorul a inclus în Codul vamal al Republicii Moldova unii temeni juridici vamali similari termenilor de coridor „verde”, coridor „roșu”, care sunt întâlniți frecvent în practica activității vamale internaționale. Astfel, intenționând să simplifice procedura efectuării controlului vamal și a întocmirii documentelor de procedură vamală, ca rezultat al trecerii mărfurilor, pasagerilor peste frontiera vamală a statului, legiuitorul a inclus în norma juridică vamală materială termenul juridic vamal „culoar de control vamal”, divizându-l în culoar verde, culoar galben, culoar roșu, culoar albastru[6].

Incluzând termenii juridici vamali în cauză în legislația vamală, legiuitorul a complicat din punct de vedere juridic vamal și mai mult conceptul de apreciere și analiza a situației obiective de trecere a pasagerilor peste frontiera vamală externă a statului.

Greșelile comise de legiuitor la modificarea și completarea Codului vamal al Republicii Moldova cu culoarul de control vamal a favorizat intentarea și declanșarea unui număr semnificativ de cauze penale pe infracțiunea de contrabandă, pe care în situațiile obiective în cauză pasagerii aflați în trecere peste frontiera vamală a statului nu au comis-o.

Unele clarități din punct de vedere juridic vamal de apreciere, determinare și interpretare a conceptelor de coridor „verde”, coridor „roșu” au fost realizate de legiuitor prin modificările și completările ulterioare la Legea nr. 1569 din 20 decembrie 2002. Astfel, conform modificărilor și completărilor la Legea vamală organică specială, au fost incluși, la nivel de apreciere și interpretare, termenii juridici vamali „coridorul verde”, și, respectiv, „coridorul roșu”[7].

Includerea termenilor juridici vamali „coridor verde”, „coridor roșu” în legea organică vamală specială a introdus unele clarități la practicarea și efectuarea de către funcționarii vamali a controlului vamal asupra pasagerilor, asupra bagajelor personale cât

și a bagajelor însoțite de pasageri, iar în unele cazuri, și a vămuirii mărfurilor trecute de pasageri peste frontiera vamală a statului.

Studiul efectuat asupra arhivelor documentare a instituțiilor vamale de frontieră ne sugerează că fluxul de pasageri, aflat în creștere permanentă, care se deplasează în continuu peste frontiera vamală a statului, reieșind din scopul călătoriei pe care o comunică pasagerii reprezentantului organului vamal la trecerea peste frontiera vamală a statului, necesită a fi apreciat, determinat și divizat în următoarele categorii:

1. pasageri ce trec peste frontiera vamală a statului în scopuri personale;
2. pasageri care pleacă în turism;
3. pasageri care se află în tranzit (în special tranzitul clasic internațional);
4. pasageri care trec peste frontiera vamală în scop de serviciu;
5. pasageri care pleacă la muncă;
6. pasageri care pleacă la învățătură;
7. pasageri care sunt funcționari ai întreprinderilor specializate în transport internațional;
8. pasagerii aflați în micul trafic de frontieră;
9. pasagerii, persoane cu funcție de răspundere;
10. pasagerii, persoane care la trecere peste frontiera vamală dețin funcția publică;
11. pasagerii, persoane cu înaltă funcție de răspundere;
12. pasageri care la trecere peste frontiera vamală dețin statutul de funcționar internațional;
13. pasagerii, persoane care pleacă în afara statului la tratamentul medical;
14. pasageri care trec peste frontiera vamală a statului în ospeție;
15. pasagerii care trec peste frontiera vamală în scop de afaceri;
16. pasageri care pleacă la locul de trai permanent peste hotare;
17. pasageri care trec peste frontiera vamală, solicitând azilul politic (refugiații);

18. pasagerii care emigrează din țara natală în orice stat al Lumii.

Aprecierea pasagerilor în categoriile indicate de noi supra simplifica esențial aplicabilitatea normelor juridice vamale ale mecanismului juridic vamal de declarare, prevăzut de legislația vamală a statului național la trecerea fluxului de pasageri peste frontiera vamală a statului, cât și a înfăptuirii controlului vamal asupra lor, conform formelor de control vamal existente, prevăzut de legislația vamală în vigoare a statului național.

Studiul înfăptuit asupra arhivelor documentare ale instanțelor judecătorești din Republica Moldova, în care se păstrează materialele cauzelor penale ale infracțiunii de contrabandă, inclusiv ale contravențiilor vamale, comise de pasageri, care se deplasau peste frontiera vamală a statului, anume prin coridorul „verde" sau prin coridorul „roșu", ne confirmă faptul, că o parte semnificativă din cauzele penale ale infracțiunii de contrabandă, cât și a contravențiilor vamale, comise de pasaferi, care se deplasau peste frontiera vamală a statului prin coridorul „verde", cât și prin coridorul „roșu" au fost intentate neîntemeiat, neargumentat ,iar unele situații concrete, chiar și ilegal. Materialele unor cauze penale de contrabandă, aflate în Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova ne denotă cu certitudine, că la trecerea pasagerilor, nevorbitori și neînțelegători de limbă română, peste frontiera vamală a statului nu li sau oferit condiții optimale, și nici nu li sau înmânat formularele declarației vamale DV-6, pentru a declara în modul prevăzut de legislația vamală în vigoare obiectele, valorile, bunurile, mijloacele bănești, valuta, alte valori, aflate asupra lor, fapt ce considerăm noi o încălcare gravă a drepturilor pasagerului la declarare, la trecerea peste frontiera vamală a statului.

În această ordine de idei venim cu propunerea de a include modificările respective în legislația Republicii Moldova, în special, Art. 27 din Constituția Republicii Moldova, prin care pasagerilor aflați în trecerea peste frontiera vamală a statului, alăturat de dreptul la libera circulație , garantat de Constituția Republicii Moldova, să li

se garanteze pasagerilor și dreptul la declarare, la nivel de normă juridică constituțională în cazul trecerii pasagerilor peste frontiera vamală a statului.

B i b l i o g r a f i e:

1. Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată la 10 decembrie 1948 la New York, la care Republica Moldova a aderat prin Hotărârea Parlamentului nr. 217-XII din 28 iulie 1990.
2. Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950, la care Republica Moldova a aderat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1298 din 24 iulie 1997. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 54 din 21 august 1999.
3. Convenția internațională pentru unificarea unor reguli privitoare la transportul aerian internațional, semnată la Varșovia la 12 octombrie 1929.
4. Acordul de Asociere între Republicii Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, ratificat prin Legea nr. 112 din 2 iulie 2014. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 185-199 din 18 iulie 2014.
5. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 27 iulie 1994. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 12 august 1994, în vigoare din 27 august 1994.
6. Codul civil al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr. 1107 din 6 iunie 2002. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 82-86 din 22 iunie 2002.
7. Cod vamal al Republicii Moldova, nr. 1149 din 20 iulie 2000, în vigoare din 23 decembrie 2000. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, ediție specială, 1 ianuarie 2007.
8. Legea nr. 1569 din 20 decembrie 2002 cu privire la modul de introducere și scoatere a bunurilor de pe teritoriul Republicii Moldova de către persoane fizice. Monitorul Oficial al Republicii

Moldova nr. 185-189 din 31 decembrie 2002, în vigoare din 1 ianuarie 2003.

Anexe fotografii;

1. Aeroportul internațional Chișinău, Republica Moldova

Foto nr. 1 – Deplasarea pasagerului către linia de control vamal „Ieșire din țară”

Foto nr. 2 – Intrarea pasagerului pe coridorul „verde”, pentru a se deplasa la ieșire din țară

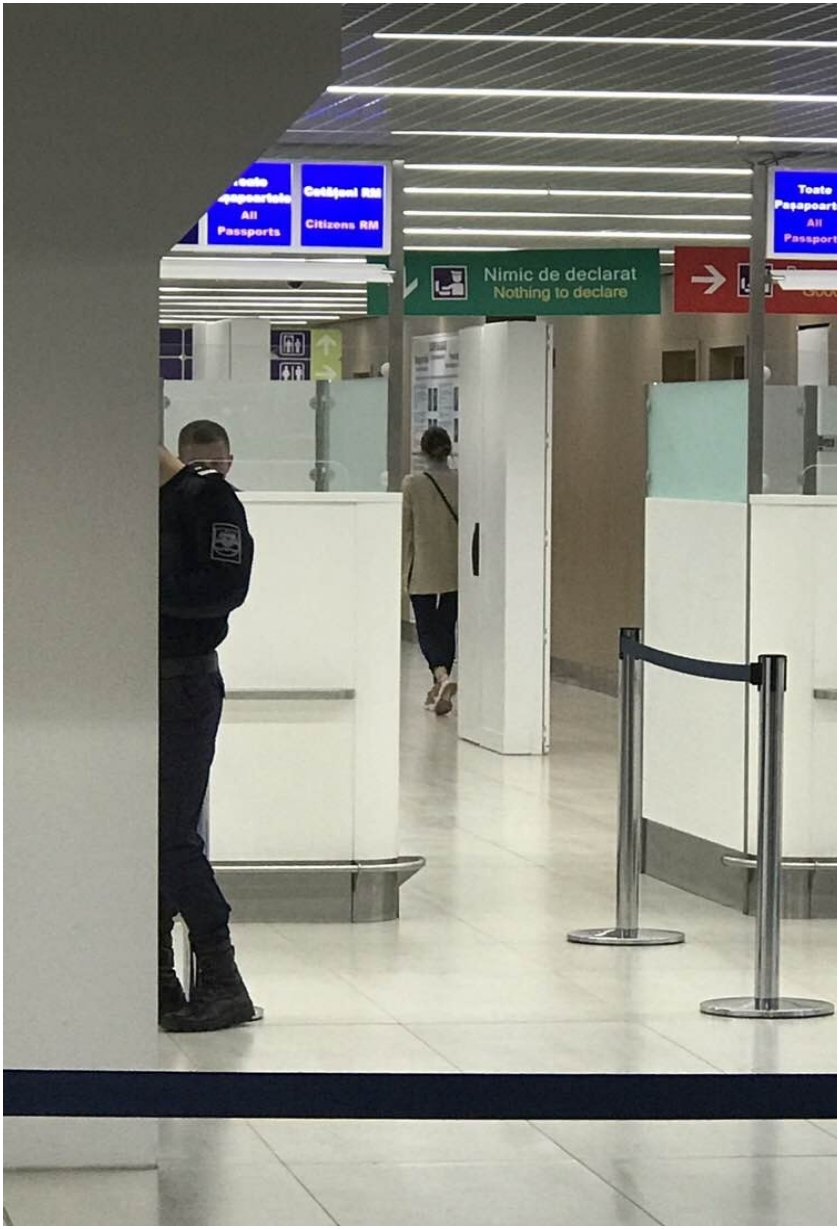

Foto nr. 3 – Trecerea pasagerului peste frontiera vamală a statului prin coridorul „verde”, „roșu”

2. Aeroportul internațional Domodedovo, Federația Rusă

Foto nr. 1 – Apropierea pasagerilor de postul vamal

Foto nr. 2 – Panoul informativ instalat la intrare pe coridorul „roșu”, „verde”

Foto nr. 3 – Intrarea pasagerilor pe coridorul verde

Foto nr. 4 – Privire generală către coridorul verde, coridorul roșu. Pe centru este indicat peretele ce delimitează coridorul „roșu”, de coridorul „verde”

[1] Art. 27 din Constituția Republicii Moldova, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 27 iulie 1994, în vigoare din 27 august 1994. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 12 august 1994.

[2] A se vedea: Социалистический таможенный контрол, Москва: ГУГТК СССР, 1989, nr.1, pag. 15-16. Arhiva vamei Leușeni, Republica Moldova, 1990.

[3] A se vedea: Положение о порядке разработки и приминения «зелёно», «красного» корридора в международном аэропорте. ГУГТК при Совете Министров СССР. Москва, 1989. Arhiva vamei Leușeni, Republica Moldova, 1990.

[4] Dicționar Explicativ al Limbii Române. București: Univers Enciclopedic, 1998, pag. 227.

[5] Art. 1 din Legea nr. 1569 din 20 decembrie 2002 cu privire la modul de introducere și scoatere a bunurilor de pe teritoriul Republicii Moldova de către persoane fizice, în vigoare din 1 ianuarie 2003. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 185-189 din 31 decembrie 2002.

[6] Art. 1 pct. 2 din Codul vamal al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova prin Legea nr. 1149 din 20 iulie 2000, în vigoare din 23 decembrie 2000, modificat și completat prin Legea nr. 324 din 23 decembrie 2013. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 320-321 din 13 decembrie 2013, în vigoare din 1 ianuarie 2014.

[7] Art. 2 lit.s), t) din Legea nr. 1569 din 20 decembrie 2002, în vigoare din 1 ianuarie 2003, completat și modificat conform Legii nr. 71 din 12 aprilie 2015. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 138-141 din 1 septembrie 2006.

DREPTURILE PASAGERILOR DE A TRECE PESTE FRONTIERA VAMALĂ A STATULUI A MEDICAMENTE ȘI PRODUSE FARMACEUTICE

PASSENGER'S RIGHTS ON CROSSING MEDICINES AND PHARMACEUTICAL PRODUCTS OVER THE STATE CUSTOMS BORDER

Veronica MAZILU,
doctorand la Departamentul drept public,
Facultatea de Drept, USM

Summary: *In this article the authors performs a legal analysis of the number of passengers that cross the state customs border when entering and leaving the country. The author also determines the list of objects, values, goods necessary for the passengers that cross the customs border, thus establishing the list of medicines and pharmaceuticals that are vitally important for passengers that cross the customs border. As a result of the legal research of the topic on crossing medicines over the state customs border by passengers, the author proposes some amendments to the customs organic law that regulates the crossing of passengers of the customs border.*

Key-words: *passengers, natural persons, customs border, crossing the customs border, medicines, pharmaceuticals, medical receipt, entering the country, leaving the country, personal needs.*

Prin Punctele de control și trecere a frontierei de stat a Republicii Moldova [1] zilnic se deplasează zeci de mii de pasageri, care călătoresc în diferite scopuri cu unitățile de transport, cu mijloacele de transport [2], cu mijloacele de deplasare utilizate la transportarea pasagerilor peste frontiera de stat, inclusiv prin metoda pietonală de trecere peste frontieră. Aflați în Punctele de control și trecere a frontierei de stat, cu scopul de a trece, a se deplasa peste frontiera de stat, frontiera vamală a Republicii Moldova, conform

regimului juridic instituit de organele vamale, pasagerii sunt supuși controlului de frontieră de stat [3], inclusiv controlului de frontieră vamală [4].

Pentru a se deplasa peste frontiera de stat, cât și peste frontiera vamală a Republicii Moldova pasagerii trebuie să dispune de documentele de identitate, pregătite, confecționate numai în formă original, iar obiectele, valorile, bunurile, mijloacele bănești, valuta, inclusiv obiectele de uz personal, cât si obiectele de necesitate personală, vital importante pentru pasageri, inclusive unitățile de transport, mijloacele de transport cu care se deplasează pasagerii pot fi admise la trecerea peste frontiera vamală a statului numai prin mecanismul juridic vamal de declarare a acestora, înfăptuirea controlului vamal asupra lor, urmată de admitere de a trece peste frontiera vamală a statului.

Conform prevederilor legislației vamale în vigoare a Republicii Moldova pasagerii, aflați în trecere peste frontiera vamală a statului, dispun de dreptul de a declara [5] reprezentantului organului vamal din Punctul de control și trecere a frontierei vamale, care își îndeplinește funcțiile obligaționale de serviciu la linia frontierei vamale, mărfurile, obiectele valorile, bunurile, mijloacele bănești, valorile valutare, alte bunuri, aflate asupra sa ,în bagajele personale, sau în bagajele însoțite.

Funcționari organului vamal de frontieră vamală, conform actelor normative de caracter intern aplicabile în Punctul de control și trecere a frontierei vamale [6], sunt obligați să le aducă la cunoștință pasagerilor, în limba cunoscută și înțeleasă de ei, despre mecanismul juridic, inclusiv cel tehnic al declarării, referindu-le în acest sens spre cunoștință pasagerilor mostrele formularului declarației vamale forma DV-6, pe care urmează să-l completeze pasagerii, în cazul trecerii acestora peste frontiera vamală a statului. La rândul lor pasagerii, care la momentul trecerii peste frontiera vamală a Republicii Moldova au atins vârsta de 16 ani, sunt responsabili și dispun de capacitatea deplină de exercițiu, primind de la funcționarul

vamal, aflat la linia de control vamal a frontierei vamale, formularul declarației vamale, forma DV-6, recurg, personal, la completarea în formă scrisă a formularului declarației vamale DV-6, conform punctelor, subpunctelor, pozițiilor, indicând în formularul declarației vamale, forma DV-6 răspunsurile afirmative sau infirmative. Încheind completarea declarației vamale DV – 6, pasagerul respectiv, înfăptuiește semnătura personală în locul special „Semnătura pasagerului" al formularului declarației vamale forma DV-6, fapt după care declarația vamală DV-6 se prezintă funcționarului organului vamal, aflat la linia de control vamal al instituției vamale de frontieră vamală a Republicii Moldova. Funcționarul vamal, aflat la linia de control vamal, primind de la pasagerul, care urmează a se deplasa peste frontiera vamală a statului declarația vamală forma DV-6 verifică corectitudinea întocmiri, completării cât și semnării declarației vamale DV-6, înfăptuită de pasagerul respectiv, fapt după care recurge la reverificarea, în formă verbală cu pasagerul a răspunsurilor, indicate de pasagerul în cauză în declarația vamală, forma DV-6, prezentată organului vamal de frontieră vamală a statului. Pe parcursul reverificării înscrisurilor incluse de pasager în declarația vamală forma DV-6, funcționarul vamal verifică dacă corect, corespunzător, veridic cât și autentic a inclus pasagerul respectiv datele și informațiile în declarația vamală, forma DV-6, prezentată funcționarului organului vamal de la frontiera vamală a Republicii Moldova. Constatând faptul completării de către pasagerul care se deplasează peste frontiera vamală a statului a declarației vamale, forma DV-6 cu date precise, concrete, dar și corespunzătoare, referitor scopului călătoriei, a datelor despre mărfurile, obiectele valorile, bunurile, mijloacele bănești, valută, alte valori aflate în posesia și asupra pasagerului, fie în bagajele însoțite de pasager care se deplasează peste frontiera vamală a statului, funcționarul vamale de la frontiera vamală a statului aplică ștampila vamală personal în declarația vamală forma DV-6 a pasagerului,

permițându-i astfel pasagerului de a se deplasa peste frontiera vamală a statului.

Actele juridice normative de caracter intern, existente și aplicabile actualmente în Punctele de control și trecere a frontierei de stat ne confirmă, că pentru a admite trecerea pasagerilor peste frontiera vamală a statului este necesar că pasagerii, bagajele personale, bagajele însoțite ale acestora, să treacă prin mecanismul juridic vamal de înfăptuire în adresa acestora a controlului vamal [7].

Conform prevederilor legislației vamale în vigoare a Republicii Moldova mecanismul juridic al controlului vamal în adresa pasagerilor, asupra bagajelor de care dispun pasagerii, la trecere peste frontiera a statului, inclusiv asupra unităților de transport, asupra mijloacelor de transport cu care se deplasează pasagerii peste frontiera vamală a statului se înfăptuiește cu exclusivitate de către funcționarii instituțiilor vamale de frontieră vamală a statului, având la bază și o Lege organică vamală specială [8].

Practica activității vamale a Republicii Moldova, cât și practica activității vamale a unor state din Uniunea Europeană, din unele state ale CSI, inclusiv opiniile expuse de practicienii activității vamale din Republica Moldova [9], ne demonstrează că fluxul de pasageri, aflați în trecere peste frontiera vamală a statului necesită și urmează a fi determinați, cât și repartizați după categorii. Mai mult, această necesitate a apărut, anume pe teritoriul vamal al Republicii Moldova, odată cu adoptarea șl intrarea în vigoare a Codului penal al Republicii Moldova din 12.06.2003 [10], Lege penală în care este inclusă noțiunea de „persoană publică", noțiunea de „persoană cu demnitate publică", , noțiunea de „persoană cu funcție de înaltă demnitate publică", cât și noțiunea de "funcționar internațional" [11]. În cazul în care pasagerii ar fi apreciați, determinați și repartizați, conform opiniilor practicienilor experimentați ai activității vamale din Republica Moldova, după categorii la trecerea acestora peste frontiera vamală a statului, ar fi mul mai simplificată procedura de

declarare, control vamal, cât și trecere a pasagerilor peste frontiera vamală a statului, decât procedura care este actualmente de trecere a pasagerilor peste frontiera vamală a Republicii Moldova.

Pasagerii aflați în trecerea peste frontiera vamală a Republicii Moldova, conform Legii organice speciale Nr. 1569 din 20.12.2002 cu privire la modul de introducere și scoatere a bunurilor de pe teritoriul Republicii Moldova de către persoane fizice, dispun de dreptul de a trece peste frontiera vamală a statului orice obiecte, valori, bunuri, mărfuri, aflate în circuitul civil al statului, ceia ce e și firesc și corespunde în conformitate Codul civil al Republicii Moldova [12].

Studiul înfăptuit de noi însă asupra legislației vamale în vigoare a Republicii Moldova, în special asupra Legii poștei [13], cât si asupra Legii organice vamale speciale Nr. 1569 din 20.12.02 ne demonstrează că legiuitorul nu a inclus în Legea organică vamală specială unul din cele mai însemnate și importante din punct de vedere vital pentru pasagerii care se află în trecere peste frontiera vamală a statului – medicamentele, preparatele medicale, produsele farmaceutice, cât și produsele parafarmaceutice.

Legislația în vigoare a Republicii Moldova în domeniul Medicamentelor și a Dispozitivelor Medicale ne confirmă, ca în aplicabilitatea practică a normelor juridice civile, a normelor juridice vamale cu privire la medicamente urmează a fi utilizate următoarele noțiuni:

medicamente (produse medicamentoase) - substanțe sau amestecuri de substanțe autorizate, în modul stabilit, spre fabricare, import, export și utilizare, pentru a trata, atenua, preveni, diagnostica o boală, o stare fizică sau psihică anormală ori simptomele lor la om sau animal, precum și pentru a restabili, corija și modifica funcțiile organice ale acestora;

substanță medicamentoasă (activă) - substanță biologic activă, de origine naturală, sintetică sau biotehnologică, utilizată pentru fabricarea sau prepararea medicamentelor;

produs medicamentos radioactiv - medicament a cărui acțiune se bazează pe folosirea radiației ionizante emise de el (sursele de radiație nu vor fi considerate produse medicamentoase radioactive);
testări preclinice ale medicamentului - investigații fizico-chimice, farmaceutice, biologice, microbiologice, farmacologice, fiziopatologice, toxicologice și alte investigații ale medicamentului în condiții de laborator;
testări clinice ale medicamentului - studiul efectelor medicamentului asupra organismului uman, care are ca sarcină confirmarea eficienței și inofensivității lui, precum și utilizarea lui corectă;
denumiri comune internaționale (D.C.I.) - denumiri folosite pentru produsele medicamentoase în regulamentele oficiale. Denumirile comune internaționale nu pot fi înregistrate ca denumiri originale.
medicament falsificat - medicament ce conține o marcare falsă, intenționat frauduloasă în ceea ce privește autenticitatea și/sau originea lui, manifestată atât față de denumirile comerciale, cât și față de cele comune internaționale, și care poate include ingredientele necesare, alte ingrediente sau poate fi fără substanțe active, sau în cantități insuficiente ori în ambalaj fals.
certificat de înregistrare a medicamentului (în continuare – CÎM) – act oficial prin care se confirmă înregistrarea medicamentului la Agenția Medicamentului și Dispozitivelor Medicale după omologarea acestuia;
reprezentant oficial – persoană juridică ce desfășoară activitate de întreprinzător și este plătitor de impozite, desemnată de către deținătorul CÎM și înregistrată pe teritoriul Republicii Moldova să-l reprezinte în relația cu Ministerul Sănătății în legătură cu oricare dintre aspectele privind plasarea și promovarea medicamentelor pe piață, inclusiv înregistrarea prețurilor de producător la medicamente;
înregistrare a prețului de producător – procedură de includere a prețului de producător, după declararea și aprobarea acestuia de către Agenția Medicamentului și Dispozitivelor Medicale, în

Catalogul național de prețuri de producător la medicamente
Catalog național de prețuri de producător la medicamente (în continuare – Catalog național de prețuri) – registru oficial de înscriere și evidență a prețurilor de producător la medicamente, aprobate de către Agenția Medicamentului și Dispozitivelor Medicale;
*medicament original (*inovativ sau entitate chimică nouă) – medicament autorizat în premieră pe bază de studii preclinice și clinice proprii;
medicament generic – medicament care are aceeași compoziție calitativă și cantitativă privind substanțele active și aceeași formă farmaceutică în comparație cu medicamentul original și a cărui bioechivalență cu medicamentul de referință a fost demonstrarea prin studii corespunzătoare de biodisponibilitate [14].

Reieșind din analiza normei juridice medicinale, stipulate de legiuitor în Legea organică medicinală special stabilim doar noțiunea de medicamente; substamțe medicamentoase; produs medicamentos; medicament falsificat ș.a., însă nu este inclus în Legea în cauză noțiunea de produs farmaceutic, cât și produs parafarmaceutic, desi, in opinia noastră legiuitorul urma să să le includă .

Practica activității vamale în Republica Moldova ne confirm că formularea termenilor juridici de „medicamente”, „produse farmaceutice”, „produse parafarmaceutice” joacă un rol important la introducerea lor în țară și vămuirea lor în cazurile în care ele se introduc în calitate marfă. În cazul în care medicamentele, produsele farmaceutice, produsele parafarmaceutice se introduc în Republica Moldova de către pasageri, fără scop de a fi comercializate, acestea având statutul de obiecte, valori, bunuri speciale de uz personal, bunuri speciale de necesitate personală pentru pasageri acestea urmează a fi trecute peste frontiera vamală a statului, fără a fi supuse mecanismului juridic de încasare a plăților, fie a taxelor vamale în adresa lor.

Analiza juridică a practice activității vamale cu privire la mecanismul juridic vamal de trecere a pasagerilor peste frontiera vamală a statului ne denotă că pasagerii, aflați în trecere peste frontiera vamală dispun asupra lor, cât și în bagajele lor însoțite de medicamente, produse farmaceutice, inclusive produse parafarmaceutice, care se clasifică, aproximativ, conform următoarelor poziții:

Solutie de dexametazon	preparat hormonal pentru indepartarea durerii.Este in fiole de la 1-5 ml
Nurofen (ibuprofen)	pastile,capsule sau sirop - preparat antiimflamator
Ketanov	analgezic
Valeriana	pastile sau solutie pentru calmare si dureri cardiace
Validol	pastile pentru dureri cardiace
Captopril	preparat antihipertensiv,scade tensiunea arteriala
Fermenti(Mezim,Triferment,Pancreatin)	preparat pentru usurarea digestiei
Noperamid	disfunctie intestinala
Maalox,Carbune activat	dureri in stomac
Vata, bindt, plasture	
Solutie de betadin	dezinfectant

Medicamentelor indicate supra, sunt strict determinate și utile pentru necesitățile personale ale pasagerilor care se deplasează peste frontiera vamală a statului. Medicamentele indicate pot fi procurate de la farmacii, fără rețeta medicului de familie și trecute de pasageri peste frontiera vamală a statului fără ca funcționarii vamali de la linia

de control vamal a instituțiilor vamale de frontiera vamală, să le pună careva interdicții, sau să le solicite rețeta de procurare a acestora.
Practica activității vamale din Republica Moldova ne denotă că adeseori pasagerii care se deplasează peste frontiera vamală a statului dispun de medicamente, recomandate și prescrise de medicul de familie, care pot fi procurate de la farmacii numai în bază de rețetă specială eliberată de medicul de familie, sau de medicul din instituția medicală. Rețetele medicale speciale în cauză sunt prescrise și eliberate pasagerilor, persoanelor care călătoresc, însă suferă de anumite afecțiuni. .Aceleași cerințe sunt înaintate față de părinții care călătoresc cu copii mici, care trebuie să știe regulile de transportare a medicamentelor în nava aeriană de zbor, în alt mijloc de transport, unitate de transport a pasagerilor pe rutele internaționale. Ținem să menționăm că la momentul actual nu există un oarecare regulament unic cu privire la transportarea medicamentelor in unitățile de transport, mijloacele de transport, aplicate la transportarea pasagerilor pe rutele internaționale, motiv din care, înainte de călătorie pasagerii trebuie să studieze normele juridice în vigoare care se aplică în statul de destinație, pentru transportare a medicamentelor de către pasageri.
Studiul efectuat asupra arhivelor documentare a instituțiilor vamale de frontieră ne denotă, în aspect comparat cu felurile de transport aplicate la transportarea pasagerilor pe rutele internaționale, că cel mai frecvent sun trecute peste frontiera vamală a statului medicamentele de către pasagerii, care utilizează în călătoriile internaționale transportatorul aerian internațional.
Normele generale cu privire la transportarea medicamentelor la bordul avionului. În bagajul de mână se permite transportarea medicamentelor solide, lichide și cu aspect cremos în cantitățile necesare persoanei, pentru întreaga călătorie. Așadar, în cazul unei călătorii de treizeci de zile, pasagerul poate lua la bordul aeronavei cantitatea de medicamente necesară pentru administrare pe parcursul perioadei respective.

Transportarea medicamentelor care nu sunt destinate pentru uz personal se poate transporta o cantitate mică de medicamentele ce nu sunt destinate pentru uz propriu, dacă acestea nu conțin substanțe narcotice. Multe persoane care călătoresc din țările Europei de Est le duc rudelor sale din SUA și Canada medicamente. Pentru transportarea acestora este de preferat să aveți la Dvs. bonurile fiscale de la farmacie, care demonstrează proveniența legală a acestora.

Transportarea substanțelor narcotice Pentru transportarea medicamentelor pentru afecțiuni oncologice, a medicamentelor somnifere și antinevralgice, a insulinei și seringilor pentru aceasta, a medicamentelor ce conțin substanțe narcotice sau substanțe considerate echivalente celor narcotice, pasagerul trebuie să prezinte certificatul medical sau rețeta prescrisă de medic. Aceste documente confirmă că pacientul are nevoie să administreze regulat o anumită cantitate de aceste medicamente. Pentru a evita problemele potențiale, este bine să aveți o traducere în limba engleză a certificatului medical sau a rețetei prescrise. Mai mult decât atât, se recomandă să consultați un angajat al companiei aeriene în prealabil, pentru a afla normele cu privire la transportarea medicamentelor, impuse de aceasta.

Transportarea medicamentelor în bagajul de cală. Dacă administrarea medicamentelor nu este urgentă, atunci se recomandă ca acestea să fie transportate în bagaj. În prealabil, trebuie să ambalați meticulos medicamentele, pentru a preveni scurgerea acestora, urmată de deteriorarea hainelor. Bagajele transportate în avion sunt adesea expuse unor acțiuni mecanice: acestea pot fi împinse sau răsturnate, de aceea trebuie să Vă asigurați la maxim cu privire la siguranța conținutului bagajelor pe parcursul întregii călătorii .

Transportarea medicamentelor în bagajul de mână. Volumul medicamentelor lichide, transportate în salonul avionului, nu va depăși 100 ml. În caz contrar este mai bine să le puneți în valiză.

Ambalajul medicamentului trebuie să aibă eticheta uzinei sau farmaciei, cu indicarea denumirii medicamentului și a informației complete despre acesta, inclusiv compoziția și termenul de valabilitate al acestuia.

Produsele, transportarea cărora este interzisă în bagajul de mână. Nu se permite transportarea în salonul aeronavei a substanțelor lichide sau cu aspect de gel, precum: mâncarea pentru copii; medicamentele; gelurile și spray-urile; produsele cosmetice pentru igienă individuală: soluțiile antibacteriene, pasta de dinți, apa de gură etc.; produsele cosmetice: rujurile și gloss-urile pentru buze, rimelul, cremele, parfumurile și deodorantele.

Produsele, transportarea cărora se permite în salonul avionului. Există câteva excepții de la regulile generale, care se aplică pentru anumite categorii de persoane. Prin urmare, în bagajul de mână se permite transportarea medicamentelor de care pasagerul care are nevoie, din cauza unor probleme de sănătate (insulina, medicamente antihistaminice, antinevralgice). Necesitatea de administrare regulată trebuie să fie confirmată de un certificat medical sau extrasul medical relevant. Părinții care au copii mici pot lua în salonul avionului cantitatea de mâncare pentru bebeluși, necesară pentru perioada zborului. Medicamentele și mâncarea pentru bebeluși sunt verificate obligatoriu de serviciul securității aeroportuare, cu ajutorul aparatelor tehnologice specializate, inclusiv cu ajutorul detectorilor de radiație și senzorilor ce determină prezența de substanțe explozive și narcotice. Angajații serviciului respectiv Vă pot solicita să deschideți vasul, pentru a verifica conținutul acestuia.

Determinarea numărului de substanțe transportate. În majoritate statelor lumii se aplică regula de însumare a volumelor vaselor transportate. În esență, aceasta înseamnă că se calculează suma totală a volumului de lichide transportat în toate vasele care conțin lichide (sticluțe sau altele). Dacă volumul total al acestora depășește 100 ml, atunci probabil vei fi nevoit să aruncați unele

dintre ele la gunoi, deoarece la momentul controlului vamal bagajul Dvs. de cală deja a fost predat.

B i b l i o g r a f i e

1. Art. 3 din Legea cu privire la frontiera de stat nr. 215 din 4 noiembrie 2011. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 76-80 din 20 aprilie 2012, în vigoare din 1 iulie 2012.
2. Art. 16-19 din Legea cu privire la transporturi nr. 1194 din 21 mai 1997. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 067 din 16 octombrie 1997.
3. Art. art. 11-26 din Legea cu privire la frontiera de stat nr. 215 din 4 noiembrie 2011. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 76-80 din 20 aprilie 2012, în vigoare din 1 iulie 2012.
4. Art. 185-205 Cod vamal al Repubicii Moldova, nr. 1149 din 20 iulie 2000, în vigoare din 23 decembrie 2000. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, ediție specială, 1 ianuarie 2007.
5. Art. art. 173-184[1] Cod vamal al Repubicii Moldova, nr. 1149 din 20 iulie 2000, în vigoare din 23 decembrie 2000. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, ediție specială, 1 ianuarie 2007.
6. Ordinul Serviciului Vamal al Republicii Moldova nr. 56-o din 21 februarie 2008 cu privire la aprobarea Regulamentului privind vămuirea bunurilor trecute peste frontiera vamală a Republciii Moldova de către persoane fizice și a unor formulare tipizate. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 74-75/211 din 11 aprilie 2008.
7. Art. 185-204 Cod vamal al Repubicii Moldova, nr. 1149 din 20 iulie 2000, în vigoare din 23 decembrie 2000. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, ediție specială, 1 ianuarie 2007.
8. Legea cu privire la modul de introducere și scoatere a bunurilor de pe teritoriul Republicii Moldova de către persoane fizice, nr. 1569 din 20 decembrie 2002. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 185-189 din 31 decembrie 2002, în vigoare din 1 ianuarie 2003.

9. Sava Maimescu, monografia „Contrabanda și modalitățile ei comisă pe teritoriul vamal al Republicii Moldova”, Chișinău, 2016.
10. Codul penal al Republicii Moldova, aprobat prin Legea nr. 985 din 18 aprilie 2002. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 72-74 din 14 aprilie 2009.
11. Art. 123^1 Cod penal al Republicii Moldova, aprobat prin Legea nr. 985 din 18 aprilie 2002. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 72-74 din 14 aprilie 2009.
12. Codul civil al Republicii Moldova, aprobat prin Legea nr. 1107 din 6 iunie 2002. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 82-86 din 22 iunie 2002.
13. Art. 2 din Legea comunicațiilor poștale nr. 36 din 17 martie 2016. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 114-122 din 29 aprilie 2016.
14. Legea cu privire la medicamente nr. 1409 din 17 decembrie 1997. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 52-53 din 11 iunie 1998.
15. Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată la 10 decembrie 1948 la New York, la care Republica Moldova a aderat prin Hotărârea Parlamentului nr. 217-XII din 28 iulie 1990.
16. Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950, la care Republica Moldova a aderat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1298 din 24 iulie 1997. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 54 din 21 august 1999.
17. Acordul de Asociere între Republicii Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, ratificat prin Legea nr. 112 din 2 iulie 2014. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 185-199 din 18 iulie 2014.

18. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 27 iulie 1994. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 12 august 1994, în vigoare din 27 august 1994.
19. Codul civil al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr. 1107 din 6 iunie 2002. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 82-86 din 22 iunie 2002.
20. Cod vamal al Repubicii Moldova, nr. 1149 din 20 iulie 2000, în vigoare din 23 decembrie 2000. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, ediție specială, 1 ianuarie 2007.
21. Legea tarifului vamal al Republicii Moldova nr. 1380-XIII din 20.11.1997. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, ediție specială, 1 ianuarie 2007.

REALIZAREA DESCENTRALIZĂRII FINANCIAR-FISCALE A UNITĂȚILOR ADMINISTRATIV-TERITORIALE DIN REPUBLICA MOLDOVA

ACHIEVEMENT OF THE FINANCIAL-FISCAL DECENTRALIZATION OF THE ADMINISTRATIVE-TERRITORIAL UNITS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Elena BOBEICA,
master în drept, lector universitar,
Universitatea de Stat din Moldova

Abstract

Regarding the achievement of the financial-fiscal decentralization within the administrative-territorial units there is a multitude of shortcomings and which refer both to the imperfect legal regime of the administrative-territorial units, and to a real lack of efficient financial and tax decentralization. Therefore, the present study aims to analyze the main problems and ultimately to come up with certain conclusions and recommendations that are supportive of the modernization and reform efforts aimed at building a real and efficient financial and fiscal decentralization of the administrative-territorial units.

Actualitatea și necesitatea unei analize privind problematica autonomiei financiar-fiscale pornește de la importanta realizării acestei forme de autonomie ca element constitutiv în dezvoltarea capacităților administrative ale unităților administrativ-teritoriale. Respectiv, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea Nr.181 din 25.07.2014 finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale, și noul cadru legislativ vine să substituie regimul juridic al relațiilor financiar-bugetare, care a fost în vigoare un deceniu întreg. Legea Nr.847 din 24.05.1996 privind sistemul bugetar și procesul bugetar a căzut în desuetudine, fiind practic totalmente abrogată (cu excepția

doar a unor articole, care au continuat să fie aplicate până la data de 31 decembrie 2015, ulterior fiind și ele abrogate definitiv).

Situația nou creată vine să reconfigureze într-o oarecare măsură și unele aspecte ce țin de descentralizarea financiar-fiscală a unităților administrativ-teritoriale din Republica Moldova.

Din punct de vedere doctrinar, descentralizarea fiscală conține aspectele financiare ale transferului de autoritate de la nivel central la nivelurile regional și local. În prezent, *descentralizarea fiscală* este un termen actual, autorii europeni și americani utilizează termenii alternativi de „relații financiare central-locale (sau interguvernamentale)" și, respectiv, de „federalism fiscal" – o sintagmă destul de nouă pentru literatura de specialitate din Republica Moldova.

Descentralizarea fiscală include două aspecte corelate. Primul se referă la separarea responsabilităților privind cheltuielile și a surselor de venit la diverse niveluri de guvernare (național, regional, local etc.). Cel de al doilea se referă la gradele de libertate de acțiune oferite guvernărilor regionale și locale în ceea ce privește stabilirea cheltuielilor și surselor bugetare (atât la nivel global, cât și detaliat).

Aceste dimensiuni combinate au un impact semnificativ asupra realității descentralizării, atât sub aspect politic, cât și sub aspect administrativ. Nivelurile reale ale puterii și ale responsabilității pe care le exercită guvernările regionale și locale depind, în principal, de următoarele aspecte:

1) gama de servicii publice pe care le finanțează;
2) corespunderea surselor de venit la aceste responsabilități;
3) nivelul opțiunilor reale privind modul de alocare a fondurilor bugetare pentru serviciile individuale;
4) posibilitatea stabilirii nivelurilor impozitelor și cheltuielilor (ambele permițând autorităților regionale și locale să varieze nivelul cheltuielilor și să le facă răspunzătoare în fața contribuabililor).

Realitățile de ultimă oră ne demonstrează că autoritățile publice locale din Republica Moldova invocă frecvent lipsa unei autonomii financiare reale și a unei descentralizări fiscale.

Totodată, stabilirea unor principii şi reguli care să conducă la consolidarea disciplinei bugetar-fiscale, precum şi dezvoltarea unor proceduri transparente privind formarea şi administrarea bugetului public naţional şi a componentelor acestuia, sînt condiţii indispensabile pentru realizarea obiectivului de stabilitate macroeconomică şi durabilitate financiară pe termen mediu şi lung, asumat în cadrul mai multor documente de politici şi documente de planificare strategică ale Guvernului.

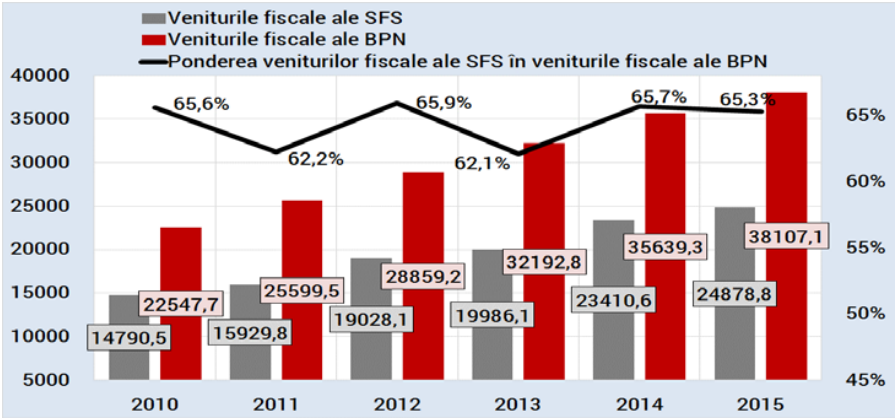
Cu atât mai mult, prin Acordul de Asociere RM-UE, Republica Moldova s-a angajat să democratizeze procesele interne și să ofere o autonomie reală și funcțională autorităților publice locale.

Totodată, având în vedere obiectivul Republicii Moldova de integrare europeană, fortificarea disciplinei bugetar-fiscale şi sporirea transparenţei în acest domeniu prin implementarea bunelor practici internaţionale, reprezintă obiective primordiale, care urmează a fi realizate în contextul angajamentelor asumate.

Constatăm că datele statistice ne demonstrează cu prisosință că veniturile fiscale au constituit mereu sursa principală de venituri, atât pentru administrația publică centrală, cât și în mod special pentru unitățile administrativ-teritoriale.

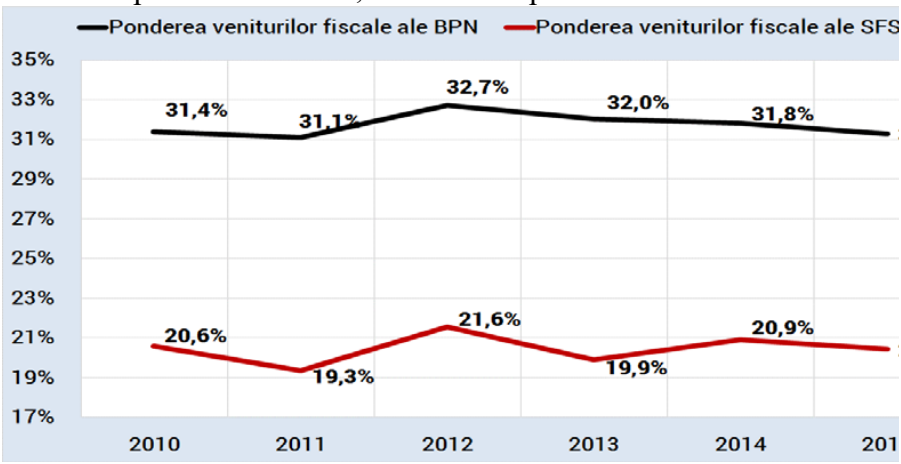
În această ordine de idei, sunt relevante datele din fig.1 și fig.2 expuse mai jos:

Figura 1 – Ponderea veniturilor fiscale în cadrul bugetului public național din Republica Moldova, în dinamică pe anii 2010-2015

Sursa: SFS (veniturile fiscale ale SFS), Ministerul Finanțelor (veniturile fiscale ale BPN)

Figura 2 – Ponderea veniturilor fiscale în cadrul Produsului Intern Brut al Republicii Moldova, în dinamică pe anii 2010-2015

Sursa: SFS (veniturile fiscale ale SFS

În ce privește descentralizarea financiar-fiscală a unităților administrativ-teritoriale, cercetările noastre au stabilit existența a două dimensiuni fundamentale privind abordările în cauză: cercetări realizate de către savanții în domeniul dreptului și cercetări realizate de către savanți în domeniul științelor economice.

În rezultatul cerectărilor, sunt constatate realitățile de astăzi și anume - administrația publică locală se confruntă cu existența unor carențe în ce privește descentralizarea financiar-fiscală a unităților administrativ-teritoriale.

Datorită faptului că autonomia financiară a autorităţilor administraţiei publice locale asigură suportul material al funcţionării autonomiei administrative, considerăm absolut corectă afirmația că nu se poate realiza o autonomie locală administrativă fără o autonomie locală financiară veritabilă [1, p.570].

Comunităţile locale îşi cunosc cel mai bine posibilităţile proprii privind resursele băneşti de provenienţă publică şi mai ales nevoile de realizare a serviciilor publice, pe plan local, care trebuie acoperite prin cheltuieli.

Administraţia publică locală în Republica Moldova, ca de altfel în toate statele democratice, se realizează pe baza principiilor descentralizării şi autonomiei locale. Constituţia Republicii Moldova reglementează că „Administraţia publică în unităţile administrativ-teritoriale se întemeiază pe principiile autonomiei locale, ale descentralizării serviciilor publice, eligibilităţii autorităților publice locale și consultării cetăţenilor în problemele locale de interes deosebit” [2]. Autorităţile administraţiei publice prin care se realizează autonomia locală în sate şi oraşe sunt consiliile locale alese și primarii aleși. Consiliile locale şi primarii activează, în condițiile legii, ca autorități administrative autonome şi rezolvă treburile publice din sate şi oraşe [3].

Cadrul legislativ actual urmărește delimitarea patrimoniului public aflat în proprietatea unităţilor administrativ-teritoriale de cel

aflat în proprietatea statului, [4] instrumentelor administrative necesare autorităţilor locale pentru îndeplinirea atribuţiilor ce revin acestora, asigurarea condiţiilor pentru asumarea responsabilităţii privind dezvoltarea locală.

În contextul procesului de integrare a Republicii Moldova în Uniunea Europeană, dezvoltarea autonomiei locale trebuie să aibă la bază principiile Cartei Europene a Autonomiei Locale. Carta obligă semnatarii să aplice regulile de bază ce guvernează independenţa politică, administrativă şi financiară a autorităţilor locale. Gradul de autonomie de care se bucură o autoritate locală poate fi privit ca o piatră de încercare pentru democraţia reală. Între procesul de descentralizare şi cel de consolidare a democraţiei există o relaţie directă. Autonomia locală şi descentralizarea serviciilor publice reprezintă garanţia stabilităţii unei democraţii funcţionale.

Carta Europeană a Autonomiei Locale enumera în art. 9 mai multe principii generale pe care statele, inclusiv Republica Moldova, trebuie să le respecte [5]:

a) colectivităţile locale au dreptul, în cadrul politicii economice naţionale, la resursele proprii adecvate, de care să poată dispune liber, în vederea exercitării atribuţiilor lor;

b) resursele financiare ale colectivităţilor locale trebuie să fie proporţionale cu responsabilităţile stabilite pentru ele prin Constituţie sau lege;

c) cel puţin o parte din resursele financiare ale colectivităţilor locale trebuie să provină din impozite şi taxe locale, al căror nivel au competenţă să îl stabilească, în limitele legii;

d) sistemul financiar din care fac parte resursele de care dispun comunităţile locale trebuie sa fie suficient de diversificat şi dinamic, încât să le permită să urmărească, pe cât posibil, evoluţia reală a costurilor exercitării competenţelor proprii;

e) protecţia colectivităţilor locale mai slabe din punct de vedere financiar impune instituirea unor proceduri de ajustare sau a altor măsuri echivalente care să corijeze efectele repartiţiei inegale a

potenţialelor surse de finanţare, cât şi sarcina financiară care le revine acestora. Asemenea proceduri sau măsuri nu trebuie să reducă libertatea de opinie a colectivităţilor locale în cadrul propriului lor domeniu de responsabilitate;

f) colectivităţile locale trebuie să fie consultate, într-o manieră adecvată, asupra modalităţilor în care le vor fi alocate resursele redistribuitei;

g) subvenţiile acordate colectivităţilor locale nu trebuie să fie destinate, în măsura în care este posibil, finanţării unor proiecte expres specificate. Acordarea subvenţiilor nu trebuie să aducă atingere libertăţii fundamentale a autorităţilor locale de a-şi stabili politici
proprii în domeniul de competenţă;

h) în scopul finanţării propriilor obiective de investiţii, colectivităţile locale trebuie să aibă acces, conform legii, la piaţa naţională de capital.

Gradul de descentralizare financiară rezultă din: independenţa totală sau parţială în formarea veniturilor; competenţa atribuită pentru contractarea şi garantarea împrumuturilor; asigurarea echilibrului bugetar şi gestionarea deficitului sau excedentului bugetar; după modul cum administraţiile publice locale au dreptul de a hotărî impozite şi taxe locale; din raportul de independenţă a bugetului local faţă de celelalte verigi superioare [1, p.572].

În Republica Moldova, Legea nr. 397 din 16.10.2003 privind finanţele publice locale stabileşte normele privind formarea, administrarea, angajarea, utilizarea, controlul resurselor financiare ale unităţilor administrativ-teritoriale şi ale instituţiilor şi serviciilor publice de interes local şi responsabilităţile autorităţilor administraţiei publice locale şi ale instituţiilor publice implicate în domeniul finanţelor publice locale [6]. Totodată, prevederile Legii nr.397 din 16.10.2003 urmează a fi coroborate cu cele ale Legii Nr.181 din 25.07.2014 finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale [7]. Aceste acte normative definesc bugetul local ca document

prin care sunt prevăzute şi aprobate veniturile şi cheltuielile unităţilor administrativ-teritoriale. *Fiecare sat, comună, oraş, municipiu, întocmesc bugete locale în condiţii de autonomie. Între aceste bugete nu sunt relaţii de subordonare.*

Legea privind descentralizarea administrativă nr.435 din 28.12.2006 reglementează regimul autonomiei locale. Conform acestei legi, principiul autonomiei locale presupune dreptul şi capacitatea efectivă a autorităţilor administraţiei publice locale de a soluţiona şi de a gestiona în numele şi în interesul colectivităţilor locale pe care le reprezintă treburile publice [8].

Indiferent de gradul de autonomie a comunităţilor locale, se consideră că la descentralizarea financiară trebuie avute în vedere anumite **principii** pentru a asigura stabilitatea finanţelor publice ale ţării: principiul diversităţii; principiul echivalenţei în finanţarea serviciilor publice; principiul acceptării costului descentralizării determinat de diferenţele fiscale regionale; principiul redistribuirii şi stabilirii centralizate deoarece comunităţile locale nu dispun de instrumentele macroeconomice necesare; principiul compensării fluxurilor financiare dintre colectivităţi, cauzate de transferurile involuntare de venituri pe seama deosebirilor economice; principiul asigurării serviciilor vitale, sarcină ce cade în seama autorităţilor centrale; principiul accesului echitabil la resurse financiare publice, prin compensarea minusului de resurse prin transferuri guvernamentale pe baza unor reguli prestabilite; principiul echilibrului financiar, prin care resursele financiare publice sunt redistribuite pentru acoperirea cheltuielilor cu funcţionarea sectorului public.

În **concluzia** cercetarilor pe care le-am elucidat în acest demers științific, am putea menționa:

1. Administrația publică locală posedă o autonomie financiar-fiscală limitată în ceea ce privește alocarea și administrarea resurselor corespunzătoare responsabilităților care le revin.

2. În unitățile administrativ-teritoriale deficitele bugetare sunt acoperite de transferurile de la stat, respectiv autoritățile publice locale nu sunt stimulate în direcția sporirii veniturilor locale. Lucrurile au loc invers: guvernările locale care reușesc să își sporească veniturile pot fi limitate de către Ministerul de Finanțe, prin reducerea sumelor transferate.
3. Practic toate unitățile administrativ-teritoriale generează venituri insuficiente din sursele locale.
4. Autoritățile publice locale sunt forțate să se bazeze pe impozitele pe terenuri și pe proprietăți, acestea constituind principalele lor surse discreționare de venituri locale.
5. În prezent, dezvoltarea de piețe de credite și de obligațiuni municipale nu este nici fezabilă și nici realistă; acest aspect va fi pus la punct doar după elaborarea unui cadru legal și fiscal adecvat.
6. În iulie 2014 Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea Nr.181 din 2014 a finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale, care vine să înlocuiască vechiul cadrul legal, substituind vechea Lege Nr.847 din 1996 privind sistemul bugetar și procesul bugetar. Un accent deosebit în cadrul Legii Nr.181 din 2014 se pune pe domeniul finanțelor publice locale.
7. În cadrul veniturilor proprii, cele mai importante sunt impozitele şi taxele locale. Autorităţile administraţiei publice locale stabilesc, constată, controlează şi urmăresc încasarea impozitelor, taxelor şi a altor venituri proprii. Veniturile proprii sunt insuficiente faţă de necesităţile financiare solicitate pentru desfăşurarea activităţilor. Unele autorităţi ale administraţiei publice locale sunt nepregătite, nu dispun de personal calificat pentru desfăşurarea în bune condiţii a activităţii de stabilire, constatare, control şi încasare a impozitelor şi taxelor locale.
8. Din analiza cheltuielilor bugetelor locale se constată că marea lor majoritate sunt pentru funcţionare (cheltuieli de personal, cheltuieli materiale) şi foarte puţine sunt cheltuieli pentru

investiţii (cheltuieli de capital), aspect ce denotă o libertate de acţiune mică a autorităţilor administraţiei publice locale. Neefectuarea de cheltuieli pentru investiţii arată că entităţile publice locale nu se dezvoltă, fapt pentru care acestea nu pot creşte cantitatea şi calitatea serviciilor publice oferite comunităţilor pe care le reprezintă.

9. Descentralizarea administraţiei publice duce la descentralizarea financiară, la creşterea resurselor financiare ale autorităţilor administraţiei publice locale, aspect ce impune perfecţionarea controlului financiar în scopul creşterii eficacităţii şi eficienţei în utilizarea acestor resurse.

Cu titlu de **recomandări** de natură să aducă îmbunătățiri procesului fortificării descentralizării financiar-fiscale a unităților administrativ-teritoriale din Republica Moldova, am putea evidenția următoarele:

1. Ministerul Finanțelor ar trebui să elaboreze un Comentariu sau un Ghid metodic de aplicare a prevederilor Legii Nr.181 din 2014 finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale, fapt care ar facilita activitatea financiar-fiscală a administrației publice locale.
2. Autoritatea centrală de resort trebuie să aibă o capacitate puternică și adecvată de monitorizare și de evaluare a procesului de descentralizare fiscală.
3. Procesul „controlabil” și secvențial de descentralizare fiscală necesită implicarea guvernării centrale în domeniile evaluării financiare, controlului financiar (*audit*-ului), regulilor de acordare a împrumuturilor și regulilor unificate de alocare a subvențiilor. Unele organe de autoguvernare locală necesită acordarea de asistență tehnică, mai ales în domenii precum evaluarea financiară, managementul fondurilor publice, administrația fiscală, prelucrarea datelor financiare și dezvoltarea de proiecte.

4. Reformarea unităților administrativ-teritoriale, în scopul stabilirii unor dimensiuni optime ale acestora pentru eficientizarea activităților de guvernare. Reforma trebuie să pună accent pe crearea unor comunități teritoriale independente din punct de vedere economic și financiar.
5. În scopul încurajării guvernărilor locale în direcția unor planificări financiare pe termen lung, contribuțiile bugetelor comunităților teritoriale la bugetele de nivel superior ar trebui definite pe termen lung.
6. Instruirea funcționarilor guvernărilor locale în domeniul tehnicilor moderne de management financiar (cum ar fi maximizarea veniturilor, prognozarea veniturilor și a cheltuielilor, definirea indicatorilor fiscali etc.). Aceasta ar ajuta guvernările locale să ia decizii mai eficiente și mai prompte privind utilizarea resurselor bugetare limitate

Referințe bibliografice

1. I. Văcărel şi colab. **Finanțe publice**. Editura Didactică și Pedagogică. București, 1999. p. 570.
2. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994 (republicată). Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.78 din 29.03.2016. art.Nr.140.
3. Legea Republicii Moldova Nr.436 din 28.12.2006 privind **administrația publică locală** Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.32-35 din 09.03.2007. art.Nr.116.
4. Legea Republicii Moldova Nr.523 din 16.07.1999 cu privire la **proprietatea publică a unităților administrativ-teritoriale**, art art.1(6), Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.124-125 din 11.11.1999. art.Nr.611.
5. **Carta europeană** a autonomiei locale adoptată la Strasbourg la 15 octombrie 1985. A se vedea:legislatie.resurse-pentru-democratie.org/legea/carta-europeana-a-autonomiei-locale.php (vizitat: 09.11.2017).

6. Legea Republicii Moldova Nr.397 din 16.10.2003 privind **finanțele publice locale** (republicată). Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.397-399 din 31.12.2014. art.Nr.703.
7. Legea Republicii Moldova Nr.181 din 25.07.2014 **finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale**. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.223-230 din 08.08.2014. art.Nr.519.
8. Legea Republicii Moldova Nr.435 din 28.12.2006 privind **descentralizarea administrativă** Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.29-31 din 09.03.2007. art.Nr.91.

DREPTUL LA INFORMAȚIE PRIVIND CALITATEA AERULUI ATMOSFERIC: ACTUALITATE ȘI PERSPECTIVE DE REGLEMENTARE JURIDICĂ
RIGHT TO INFORMATION ON AMBIENT AIR QUALITY: TIMELINESS AND PERSPECTIVES OF LEGAL REGULATION

Pavel ZAMFIR
dr. în drept conf.univ.,
Universitatea de Stat din Moldova

Abstract
RM legislation contains a variety of regulations which guarantee access to correct information about the environment, but this provisions it is difficult to implement in practice and as a result, population have inefficient information about the real air pollution level. At the same time, these provisions do not comply to the requirements of the International Conventions and EU Directives in terms of public information.

In the context of RM legislation reforming towards its harmonization with the EU legislation, author consider, the most optimal for EU directives implementation in RM seems to be the development and adoption of the specific Law on ambient air quality,that would facilitateto promote policies aimed at reducing pollution to levels which minimize harmful effects on human health, paying particular attention to sensitive populations, and the environment as a whole, to improve the monitoring and assessment of air quality including the deposition of pollutants and to provide information to the public.

Este déjà cunoscut, dar și conștientizat faptul, că protecţia mediului constituie o problemă globală, de o importanţă deosebită pentru întreaga comunitate mondială. Totodată, ea a devenit actuală și pentru Republica Moldova deoarece vizează nu numai capacităţile

de dezvoltare durabilă a societăţii, promovarea unei economii verzi, nivelul de trai, dar şicondiţiile de viaţă şi sănătate a populaţiei.

Un mediu curat, sănătos și nepremejdios contribuie incontestabil la asigurarea drepturilor fundamentale ale omului prevăzute de Constituţia Republicii Moldova: dreptul la viaţă şi dreptul la sănătatea fizică şi morală, precum și, nu în ultimul rînd, dreptul la un mediuînconjurător sănătos și nepremejdios, garantat de art. 37. La fel, un loc important în politica statului trebuie să ocupe și garantarea realizării dreptului persoanei la accesul liber şi la răspîndirea informaţiilor veridice privitoare la starea mediului natural, la condiţiile de viaţă şi de muncă, la calitatea produselor alimentare şi a obiectelor de uz casnic.

Aceasta implică menținerea calităţii principalelor componente ale mediului - a aerului, apei, solului, florei şi faunei - în condiţiile unei dezvoltări durabile,precum și asigurarea funcționalității ecosistemelor, a resurselor biotice, utilizarea izvoarelor alternative de energie, etc.

Prin urmare, intervenţia statului în domeniul protecţiei mediului este nu numai necesară dar și obligatorie, inclusiv și din perspectiverealizării obiectivelor enunţate în Documentul final aprobat la Conferinţa pentru Dezvoltare Durabilă de la Rio de Janeiro „Viitorul pe care îl dorim”(2012);Agenda de Dezvoltare Durabilă – 2030, aprobată laSummit-ul de la New Yorkprivind Dezvoltarea Durabilă (2015) (în special obiectivul 7 „Asigurarea Durabilităţii Mediului”);Acordul de Asociere a Republicii Moldova cu UE (2014), etc.

În acest context, sarcina care î-i revine statului Repuiblica Moldova în domeniul mediului constă, în primul rind, în elaboarea propriilor politici și legislații, capabile să asigure funcţionarea unui sistem instituţional, administrativ şi de management al mediului, ajustat la rigorile Uniunii Europene și totodată, să promoveze durabilitatea mediului, creşterea calităţii factorilor de mediu,

menținerea echilibrului ecologic, precum și prevenirea efectelor încălzirii globale, a schimbărilorclimatice.
Această sarcină este cu atît mai complexă, cu cît starea mediului sugerează idea întreprinderii unor acțiuni stringente în vederea perfectionării actualei legislații de mediu, avînd în vedere și faptul, că unele acte legislative, adoptate cu circa 15-20 ani în urmă sînt déjà depășite. Procesul de globalizare, dezvoltareaeconomică bazată pe utilizarea resurselor naturale nerenovabile, schimbările ireversibile care au loc în mediul natural și alți factoridetermină necesitatea de îmbunătățire a cadrului legal actual de mediu și de adaptare a acestuia la standardele UE și cele internaționale.

Dezvoltarea și consolidarea legislației în domeniul protecției mediului, inclusiv sub aspectul conservării, protejării, îmbunătățirii și reabilitării calității factorilor naturali, asigurării utilizării raționale și durabile a resurselor naturale, protecției sănătății umane, trebuie să se axeze și pe garantarea drepturilor ecologice ale omului, în special dreptul la informație și de participare la procesul decisional.

Unul din domeniile prioritare, care necesită reactualizare și perfecționare constituie protecția juridică aaerului înconjurător, actualmente reprezentat, în principalde Legeacu privire la protecția aerului atmosferic nr. 1422 din 17.12.1997 [1], care conține multiple lacune și restanțe la capitolul asigurarea accesului la informație privind starea și calitatea acestui component al mediului.
Această necesitate de este determinată de creșterea îngrijorării la nivel mondial cu privire la înțelegerea impactului poluanților atmosferici asupra sănătăţii umane și diseminarea informațiilor actualizate despre concentrațiile din aerul înconjurător ale tuturor poluanților reglementați. Conștientizarea acestui fapt a condus la dezvoltarea unei politici internaţionale eficiente privind adoptarea procedurilor pentru furnizare, evaluare și raportare a datelor privind calitatea aerului.

Legislaţia naţională stipulează în mod tradiţional supremaţia prevederilor tratatelor internaţionale în acest domeniu, ratificate în diverse perioade de timp, și anume:

- **Convenţia de la Geneva privind poluarea transfrontalieră a aerului la distanţe lungi (CLRTAP) (1979),**extinsă prin 8 protocoale; (*Republica Moldovaa aderatprin Hotărîrea Parlamentului nr.399–XIII din 16.03.1995);*

- **Conventia pentru protectia stratului de ozon (Viena, 1985) și Protocolul de la Montreal privind substanțele care distrug stratul de ozon (Montreal, 1987)** (*ratificată prinHotararea Parlamentului Republicii Moldova nr. 966-XIII din 24. 07. 1996*);

- **Convenţia de la Minamata cu privire la mercur**, adoptată la Kumamoto, Japonia la 10 octombrie 2013(*ratificată prinLegeaNr. 51 din 30.03.2017);*

- **Convenţia Comisiei Economice Europene a Organizaţiei Naţiunilor Unite (CEE a ONU) privind accesul la informaţie, participarea publicului la luarea deciziilor şi accesul la justiţie în probleme de mediu (Aarhus, 1998)**(*ratificată prinHotărîrea Parlamentului nr.346-XIV din 07.04.1999.);*

- **Protocolul privind Registrele poluanților emiși și transferați***(ratificat prinLegea nr. 99 din 26.04.2013)***.**

Cadrul legal actual în materie este condiţionat de necesitatea promovării politicii naţionale a statului în domeniul armonizării acestuia cu standardele Uniunii Europene, inclusiv pe segmentul garantării accesului liber la informațiile privind calitatea aerului înconjurător, precum şi asigurării participării publicului la procesul decizional, orientate spre prevenirea, diminuarea şi monitorizarea efectelor ecologice substanţiale.

Perfecționarea legislației Republicii Moldova nu poate fi privită ca un proces separat de îndeplinirea obligațiunilor asumate în cadrul Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană, în special cu referire la:

- art. 86, din Capitolul 16 ”Mediul înconjurător, care prevede protecția sporită a mediului ce va aduce beneficii cetățenilor și întreprinderilor din UE și din Republica Moldova, inclusiv prin îmbunătățirea sănătății publice ;
- art. 87, lit. b) din Capitolul 16 ”Mediul înconjurător”, care prevede cooperarea părților pentru a aborda problemele legate de calitatea aerului;
- art. 87 lit. l) din Capitolul 16 ”Mediul înconjurător”, care prevede cooperarea părților în domeniul sistemelor de monitorizare și de informare în domeniul mediului;
- art. 89 lit. b) din Capitolul 16 ”Mediul înconjurător”, care stipulează, că cooperarea include printre obiective, elaborarea unor strategii sectoriale privind calitatea aerului;
- art. 113, din Capitolul 21 ”Sănătatea Publică”, care prevede cooperarea părților în domeniul sănătății publice pentru a ridica nivelul siguranței sănătății publice și al protecției sănătății umane ca o condiție prealabilă pentru dezvoltare durabilă și creștere economică.

Totodată, în scopul armonizării acesteia cu legislația Uniunii Europene, o soluție optima pentru îndeplinirea prevederilor Acordului RM-UE, ar fi transpunerea ***Directivelor UE: 2008/50/EC privind calitatea aerului înconjurător și un aer mai curat pentru Europa,2004/107/EC privind arseniul, cadminul mercurul, nichelul și hidrocarburile aromatice policiclice în aerul înconjurător;*****2003/4/CE*****privind accesul publicului la informațiile despre mediu,***precum și ***Regulamentului (CE)nr. 166/2006 privind înființarea Registrului European al Poluanților Emiși și Transferați .***

Subliniem, că cadrul legislativ-normativ în vigoare este elaborat în baza *”strategiei pasive de protecţie”* a calităţii aerului atmosferic şi nu mai corespunde cerinţelor actuale şi prevederilor Directivelor UE.

Analiza legislației RM ne permite să evidențiem în ea un șir de elemente care, într-o anumită măsură, sunt specifice organizăriicampaniilor de sensibilizare şi informareîn domeniul poluării aerului înconjurător, prin mijloace media şi prin alte metode de răspîndire a informaţiei, însă aceste elemente aparte nu ne permit să apreciem aplicativitatea lor, ținînd cont de prevederileprevăzute de cadrul normativ international și european.

Astfel, bazele politicii de mediu în etapa de tranziţie la economia de piaţă au fost puse de Legea privind protecţia mediului înconjurător nr. 1515-XII din 16.06.1993[2]. Această lege vizează în mod direct securitatea ecologică a populaţiei, utilizarea raţională a resurselor naturale, precum şi conservarea naturii şi protecţia mediului.

Legea privind protecţia aerului atmosferic nr. 1422-XIII din 17.12 1997, are drept obiective păstrarea purităţii şi ameliorarea calităţii aerului atmosferic, prevenirea şi reducerea efectelor nocive ale factorilor fizicii, chimicii, biologici, etc. Totodată, eaprevede numai în linii generale promovarea politicii de administrare a calității aerului.

Legea privind accesul la informaţieNr. 982-XIVdin 11.05.2000 [3], reglementează relaţiile dintre furnizorii şi utilizatorii de informaţie, stabileşte principiile, condiţiile şi procedurile de acces la informaţie, determină drepturile solicitanţilor de informaţie şi obligaţiunile furnizorilor de informaţie.În special, art. 4 stabileşte principiile accesului la informaţie, inclusiv dreptul oricărei persoane de a căuta, obţine informaţii oficiale şi interzice discriminare pe bază de rasă, sex, naţionalitate, etc., iar art. 7 stipulează cazurile de îngrădire a accesului la informaţie.

Legea privind transparenţa în procesul decizional Nr. 239-XVI din 13.11.2008[4**].** Prezenta lege stabileşte normele aplicabile pentru asigurarea transparenţei în procesul decizional din cadrul autorităţilor administraţiei publice centrale şi locale, altor autorităţi publice şi reglementează raporturile lor cu cetăţenii, cu asociaţiile

constituite în corespundere cu legea, cu alte părţi interesate în vederea participării la procesul decizional.

Particularităţile dezvoltării Sistemului informaţional în calitate de soluţie informatică, corelate cu prevederile articolelor 11 şi 24 ale Legii nr. 467-XV din 21.11.2003 cu privire la informatizare şi la resursele informaţionale de stat [5], denotă că Sistemul informaţional reprezintă o categorie a resurselor informaţionale de stat şi, pe cale de consecinţă, conform art. 21 al aceleiaşi legi trebuie să se ţină cont de politica privind resursele informaţionale de stat, elaborată de către Ministerul Economiei și Infrasctructurii.

Totodată, urmînd imperativul Concepţiei sistemului informaţional automatizat „Registrul resurselor şi sistemelor informaţionale de stat", aprobate prin Hotărîrea Guvernului nr. 1032 din 06.09.2006 [6], Sistemul informaţional trebuie să fie certificat şi înregistrat, în baza unui identificator unic, în Registrul de stat al resurselor şi sistemelor informaţionale de stat, administrat de către Ministerul Economiei și Infrasctructurii.Controlul asupra ţinerii Sistemului informaţional se efectuează în conformitate cu Legea nr.71-XVI din 22.03.2007 cu privire la registre [7].

Asigurarea dreptului de acces la informaţia privind mediul deţinută de sau pentru autorităţile publice şi stabilirea condiţiilor, termenii de bază şi modalităţile de exercitare a acestui drept esre prevăzut de Regulamentul privind accesul publicului la informaţia de mediu, aprobat prin Hotărîrea Guvernului nr.1467 din 30.12.2016 [8].

Prin Regulamentul privind antrenarea publicului în elaborarea şi adoptarea deciziilor de mediu, aprobat prin Hotărîrea Guvernului nr. 72 din 25.01.2000**[9],**sunt stipulate procedurile de implicare a publicului în procesul decizional de mediu. Regulamentul proclamă principiul de bază al procesului decizional: implicarea publicului trebuie să anticipeze luarea deciziei despre orice activitate preconizată cu probabilitate de a afecta negativ mediul. Regulamentul stabileşte responsabilităţile actorilor principali: publicul, beneficiarul proiectului, autorităţile locale.

Actele legislativ-normative enunțate supra reglementează numai în parte chestiunile referitoare la protecția aerului înconjurător și aspecte ce țin de accesul la informație privind calitatea acestuia. În practică, situația este și mai incertă. Astfel,Ministerul agriculturii, dezvoltării regionale și mediului nu asigură informarea publicului privind calitatea aerului înconjurător, din motivul că nu dispune de date reale privind volumul de emisii a poluanților în aer, iar cetățenii nu sunt asigurați de calitatea aerului respirat, ceea ce împiedică întreprinderea măsurilor de protecție a sănătății și,respectiv, limitează nivelul de participare a populației în politicile statului orientate spre asigurarea calității aeruluiînconjurător.

Conform Strategiei de mediu pentru anii 2014-2023 şi Planului de acţiuni pentru implementarea acesteia, aprobată prinHotărîrea Guvernului
nr. 301 din 24.04.2014 [10], autoritatea centrală de mediu urma să acționeze în direcția perfectării sistemului de informare a populației despre calitatea mediului, atragerea publicului în procesul elaborării şi implementării documentelor strategice privind crearea condițiilor de transparență a deciziilor luate.

Totodată, ministeruleste responsabil de elaborarea și editarea, direct sau prin intermediul instituțiilor subordinate, a Raportului anual național privind starea mediului și resurselor naturale în Republica Moldova, precum și revistele lunare ,,Mediul Ambiant" şi ,,Buletin ecologic".

Conform Raportului auditului de mediu privind calitatea aerului în Republica Moldova, (aprobat prin Hotărârea Curții de Conturi nr. din 30 noiembrie 2017),datele publicate în ultimul "Raport național privind starea mediului şi resurselor naturale în Republica Moldova, perioada anilor 2007 – 2010", sunt depășite și nu sunt actualizate, iar revistele ce urmau a fi elaborate și editate lunar, în anul 2016 nu au mai fost publicate. Se evidențiază, de asemenea, căServiciul Hidrometeorologic de Stat, colectând probe de aer de la stațiile de monitorizare a calității aerului atmosferic,

livrează, cu întârziere de cîteva ziile, date veridice, dar nu acoperă toate regiunile țării și nu oferă date reale în regim on-line, ceea ce nu asigură informarea publicului privind nivelul de poluare a aerului în timp real pe tot teritoriul țării.Rapoartele anilor precedenți, precum și ilnice de mediu, sunt publicate pe site-urile oficiale ale Inspectoratului pentru Protecția Mediuluișsi Serviciului Hidrometeorologic de Stat, însă, în condițiile Republicii Moldova, nu toate persoanele au posibilitate de a le accesa și a se informa.

Potrivit Inspectoratului pentru Protecția Mediului, informațiileprivind nivelul de poluare a aerului de la sursele fixe, publicate în anuarelepentru anii 2014-2016, au fost preluate din dările de seamă privind poluarea aerului atmosferic „1-AER", întocmite și prezentate de către agenții economici poluatori. De menționat, că nu toți poluatorii reali sunt luați la evidența Inspectoratului, respectiv datele acumulate de la poluatori nu au fost complete, iar în informația publicată privind volumele emisiilor de la sursele fixe nu au fost reflectate valorile reale pe țară.

Aceiași situație se atestă și în cazul raportării volumelor de emisii de la sursele mobile, calculate în baza datelor prezentate de către agenții economici care comercializează carburanți. Conform explicațiilor Inspectoratului, datele prezentate nu sunt verificate, ceea ce afectează obiectivitatea lor și respectiv nu reflectă situația reală per ansamblu.

Sistemul organizatoric instituțional existent nu este unul integrat, se atestă neconlucrarea între autoritatea centrală de mediu și alte autorități cu atribuții tangențiale în domeniul aerului (transport, agricultură, sănătatea publică etc.), fapt care exclude soluționarea în mod organizat și unitar a problemelor din domeniu, măsurile întreprinse în vederea prevenirii riscurilor și atenuării efectelor poluării aerului fiind ineficiente.

Totodată, situația pșoate fi redrasată prin punerea în aplicare a prevederilor normative, operate recent în legislația de mediu. Astfel, prin Legea nr.185 din 21.09.2017 pentru modificarea și completarea

unor acte legislative [11], în scopul implementării politicii în domeniul mediului în subordinea autorității centrae de mediu a fost creată Agenția de Mediu, carea va monitoriza calitatea aerului și va administra sistemul informațional.

Conform art.IV al Legii nr.185 din 21 septembrie 2017, funcțiile Agenției „Apele Moldovei", Agenției „Moldsilva", Agenției pentru Geologie și Resurse Minerale, Serviciului Hidrometeorologic de Stat sînt delegate Agenției de Mediu (în special ce țin de implementarea legislației de mediu, gestionarea sistemelor informaționale, monitoringul calității mediului).

În situația de incertitudine descrisă supra, una din soluțiile eventuale poate fi elaborarea și adoptare a unei legi privind calitatea aerului înconjurător, care va stabili bazele juridice privindinformarea publicului asupra calității atmosferei și conștientizarea acestuia în legatură cu principalele cauze ale deteriorarii calității aerului și cu impactul acestei deteriorări asupra sănătățiișsi mediului prin intermediul mass-media sau prin alte forme accesibile.

Or, elaborarea și adoptarea Strategiei Naționale privind asigurarea calității aerului înconjurător, însoțită de un Plan de Acțiuni va stabili bazele politicii de stat în domeniu, avînd menirea de a servi drept strategie-umbrelă, care va crea un mediu oportun pentru ca atît sectoarele-cheie ale economiei naţionale, cît şi alte domenii, cum ar fi sănătatea publică, şi altele, să-şi elaboreze sub acest aspect propriile strategii şi/sau planuri de acţiuni privind asigurarea calității aerului înconjurător sau să integreze în strategiile deja existente aspecte de reducere a emisiilor de poluanți.

Totodată, pentru implementarea măsurilor privind asigurarea calității aerului înconjurător și de reducere poluării aeruluise impune și elaborarea unui plan de finanţare (inclusiv identificareasurselor alternative de finanţare).

Consolidarea capacităţilor Ministerului agriculturii, dezvoltării regionale și mediului și a instituțiilor subordonate ale acestuia în scopul alinierii legislației naționale, aranjamentelor

instituționale, promovării politicii de asigurarea calității aerului ținînd cont de procedurile și cele mai bune practici în domeniul, vom formula următoarele recomandări:

1.Delimitarea clara a atribuţiilor în domeniul gestionării calității aerului și consolidarea capacităţilor autorităţilor publice în evitarea şi combaterea sau reducerea emisiilor de poluanți atmosferici.

2. Consolidarea capacităților instituționale de a integra laboratoarele în sistemul informational intersectorial comun în vederea obținerii, printre alte rezultate, a unor date de monitoring mai veridice și mai complete.

3. Elaborarea și aprobarea Hotărîrii de Guvern cu privire la funcționarea Registrului national al emisiilor ți transferului de poluanți, care va facilita crearea Sistemului informatic al Registrului national al emisiilor și transferului de poluanți și va contribui la informarea publicului privind nivelul de poluare a aeruluiprin intermediul unei pagini web ce va fi create în acest scop.

4. Instalarea panourilor exterioare pentru informarea publicului cu privire la calitatea aerului pentru asigurarea accesului la informație privind nivelul de poluare a aerului în timp real.

Bibliografia

[1] Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 44-46 din 21.05.1998;

[2] Monitorul Parlamentului RepubliciiMoldova Nr.10 din 01.10.1993;

[3] Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 88-90 din 28.07.2000;

[4] Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr 215-217 din 05.12.2008;

[5] Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 6-12 din 01.01.2004;

[6] Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 150-152 din22.09.2006;

[7] Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 70-73 din 25.05.2007;
[8] Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 60-66 din 04.02.2017;
[9] Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 12-13 din 03.02.2000;
[10] Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 104-109din 06.05. 2014;
[11]Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 371-382 din 27.10.2017.

LIMITAREA DREPTULUI LA INFORMAȚIE ÎN REPUBLICA MOLDDOVA
LIMITATION OF THE RIGHT TO INFORMATION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Rodica NICHITA,
doctor în drept,
Universitatea de Stat din Moldova
Alina Gaja,
Student, facultatea de Drept, USM

Summery
In contemporary society, as it has been since the beginning of time, it is impossible to live without communication, and efficient communication would be absolutely impossible without the possession and dissemination of information. Information is present all around us. It travels at amazing speed and has the ability to diffuse in almost any medium. People get information from different fields by different means. It should be emphasized that the right to information is a subjective right of the individual guaranteed by the state. Moreover, any individual has the right to access public information, especially if they are directly concerned.

În societatea contemporană, la fel cum a fost încă de la începutul timpurilor, este imposibil de trăit fără comunicare, iar o comunicare eficientă ar fi absolut imposibilă fără deținerea și răspîndirea informației. Informația este prezentă peste tot în jurul nostru. Ea circula cu o viteză uimitoare și are capacitatea de a se difuza în aproape orice mediu. Oamenii capătă informații din diferite domenii, prin diferite mijloace. De subliniat că dreptul la informație este un drept subiectiv al individului, garantat de către stat. Mai mult, orice individ are dreptul de acces la informații publice, mai ales în cazul în care acestea îl privesc direct.

Conform art. 3 al Legii cu privire la informatizare și la resursele informaționale de stat, informația reprezintă cunoștințe despre persoane, subiecte, fapte, evenimente, fenomene, procese, obiecte, situații și idei.[4] Schimbul de informații reprezintă o categorie esențială în existența soietății. Ceea ce a fost diferit de la o etapă la alta de dezvoltare a societății a fost conținutul și intensitatea transferului de informație. Mișcarea informațiilor în societate poate fi astăzi controlată și organizată, ajungîndu-se la rețele și structuri informaționale imense. În fapt, savanții demonstrează că progresul societății este strîns legat de procesul informațional.

Art. 32-34 din Constituția Republicii Moldova [1] referitoare la libertatea opiniei și a exprimării, libertatea creației și dreptul la informație au fost corelate cu art. 19 din Declarația Universala a Drepturilor Omului, unde se indică că „orice om are dreptul la libertatea opiniilor și a exprimării. Acest drept include libertatea de a avea opinii fără imixtiune din afară, precum și libertatea de a căuta, de a primi și de a răspîndi informații și idei prin orice mijloace și independent de frontierele de stat”[8]. Mai mult decît atît, prevederile sus-menționate sunt corelate și cu art.19 din Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice, unde se statuează că orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare. Acest drept cuprinde libertatea de a căuta, de a primi și de a răspîndi informații și idei de orice fel, indiferent de frontiere, sub formă orală, scrisă, tipărită ori artistică sau prin orice alt mijloc, la alegerea sa.[10]

Potrivit art. 10 din Convenția Europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, dreptul la libertatea de exprimare a persoanei conține două elemente principale, și anume: libertatea de opinie și libertatea de informare.[6]

Dreptul la informație este un drept fundamental pentru legislația Republicii Moldova, fiind receptat de Constituția Republicii Moldova din instrumentele juridice internaționale. Așadar, art. 34, denumit “Dreptul la informație” statuează că dreptul persoanei de a avea acces la orice informație de interes public nu

poate fi îngrădit.[1] Mai mult, autoritățile publice, potrivit competențelor ce le revin, sunt obligate să asigure informarea corectă a cetățenilor asupra treburilor publice și asupra problemelor de interes personal. Cu referire la cele spuse, este vorba, desigur, de libertatea de a primi informații în mod liber și din diverse surse, această libertate nefiind îngrădită de autoritățile publice. Deci, menționăm că principiul libertății de informare rămîne în toată substanța sa un drept, și se impune ca atare atît autorităților menționate supra, cît și oricăror alte persoane fizice sau juridice.

Mai mult, este nevoie ca înseși autoritățile statale să vegheze la asigurarea respectării dreptului la opinie și la informare, ceea ce înseamnă că statul nu trebuie să stînjenească exercițiul acestor drepturi.

La încercările Republicii Moldova de a face din informație un instrument democratic, menționăm că în conformitate cu Declarația de intenții semnată la Liubljana în 2002 și Hotărîrea Guvernului RM despre aprobarea politicii de edificare a societății informaționale în Republica Moldova din 2004 [2], țara noastră și-a asumat responsabilitatea edificării societății informaționale, bazată pe principiile consfințite în Statutul ONU, în Declarația Universală a Drepturilor Omului și în Carta edificării societății informaționale globale de la Okinawa în 2000, orientată spre interesele întregii societăți. Așadar, la art. 1 din Hotărîrea mnețională mai sus regăsim faptul că trecerea la societatea informaţională constituie unul din obiectivele strategice ale Moldovei pentru următorii ani, precum şi una din etapele de tranziţie pentru integrarea ţării în Uniunea Europeană.

În această ordine de idei, subliniem că Parlamentul Republicii Moldova adoptă o lege relevantă în acest sens, și anume Legea privind accesul la informație din 11.05.2000. Această lege are ca scop crearea cadrului normativ general al accesului la informațiile oficiale, eficientizarea procesului de informare al populației și a controlului efectuat de către cetățeni asupra activității autorităților

publice și a instituțiilor publice, cît și stimularea formării opiniilor și participării active a populației la procesul de luare a deciziilor în spirit democratic. La art. 5 din Legea privind accesul la informație se subliniază subiecții prezentei legi, care sunt furnizorul de informații și solicitantul informației. Furnizori de infomații, adică posesori ai informațiilor oficiale, obligați să le furnizeze solicitanților în condițiile acestei legi sunt:

- ✓ Autoritățile publice centrale și locale;
- ✓ Instituțiile publice centrale și locale;
- ✓ Persoanele fizice și juridice .

Pe de altă parte, drept solicitanți ai informațiilor oficiale pot fi:

- ✓ Orice cetățean al Republicii Moldova;
- ✓ Cetățenii altor state, care au domiciliul sau reședința pe terioriul Repblicii Moldova;
- ✓ Apatrizii stabiliți cu domiciliul sau cu reședința pe teritoriul Republicii Moldova.[3, art.5]

Totodată considerăm important de menționat în contextul acestui studiu că Legea pe care o punem în discuție stabilește exhaustiv ce înseamnă informații oficiale. Astfel, acestea sunt considerate toate informațiile aflate în posesia și la dispoziția furnizorilor de informații, are au fost elaborate, selectate, prelucrate, sistematizate și/sau adoptate de organe ori persoane oficiale sau puse la dispoziția lor în condițiile legii.

Domeniul de interes pe care îl prezintă lucrarea rămîne alineatul 3 al art. 34 din Constituție, care subliniază că dreptul la informație nu trebuie să prejudicieze măsurile de protecție a cetățenilor sau siguranța națională. În această ordine de idei menționăm că în viața socială nu poate exista libertate dincolo de orice limite. Așadar, la art. 4 din Legea cu privire la accesul la informație găsim reliefat faptul că exercitarea dreptului de a căuta, de a primi și de a face cunoscute informațiile oficiale poate fi supus unor restricții pentru motive specifice, ce corespund dreptului

internațional, inclusiv pentru apărarea securității naționale sau vieții private a persoanei.[3, art.4]

În această ordine de idei se ivește întrebarea: cînd poate fi restricționat dreptul la informație și asupra căror categorii de informații cade această restricție?

Putem da răspunsuri la aceste întrebări vizînd Hotărîrea Curții Constituționale pentru interpretarea art. 34 alin. (3) din Constituția Republicii Moldova. La originea cauzei date se află sesizarea depusă la Curtea Constituțională de către deputații Mihai Ghimpu și Valeriu Munteanu. Autorii sesizării au solicitat Curții Constituționale interpretarea articolului 34 alin. (3) în sensul identificării limitelor restrîngerii unor drepturi de acces la informație.

În examinarea acestei sesizări, Curtea consideră drept pertinente o serie de prevederi, dinre care le subliniem pe cele ce nu au fost menționate mai sus:

- Art 1 din Constituție, unde se reflectă că Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile şi libertăţile lui, libera dezvoltare a personalităţii umane, dreptatea şi pluralismul politic reprezintă valori supreme şi sînt garantate.[1, art.1]
- Art 23 din Constituție, care subliniază că statul asigură dreptul fiecărui om de a-şi cunoaşte drepturile şi îndatoririle. În acest scop statul publică şi face accesibile toate legile şi alte acte normative.[1, art.23]
- Art. 54 din Constituție, ce tratează restrîngerea exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți. Așadar, În Republica Moldova nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului şi cetăţeanului. Exerciţiul drepturilor şi libertăţilor nu poate fi supus altor restrîngeri decît celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internaţional şi sînt necesare în interesele securităţii naţionale, integrităţii teritoriale, bunăstării economice a ţării, ordinii

publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă şi infracţiunilor, protejării drepturilor, libertăţilor şi demnităţii altor persoane, împiedicării divulgării informaţiilor confidenţiale sau garantării autorităţii şi imparţialităţii justiţiei. Restrîngerea trebuie să fie proporţională cu situaţia care a determinat-o şi nu poate atinge existenţa dreptului sau a libertăţii.[1, art.54]

- Legea cu privire la secretul de stat din 27.11.2008. [5]
- Art. 10 din Convenția Organizației Națiunilor Unite împotriva corupției, care statuează următoarele: „Ținînd cont de necesitatea luptei împotriva corupției, fiecare stat parte ia, conform principiilor fundamentale ale dreptului său intern, măsurile necesare pentru a spori transparența administrației sale publice, inclusiv în ceea ce privește organizarea, funcționarea și procesele decizionale, dacă este cazul”.[7]

Vorbind despre asigurarea protecției cetățenilor și a siguranței de stat, urmează să facem trimitere la Legea cu privire la secretul de stat, unde chiar din art. 1 se oferă definiția **secretului de stat**, care reprezintă informaţii protejate de stat în domeniul apărării naţionale, economiei, ştiinţei şi tehnicii, relaţiilor externe, securităţii statului, asigurării ordinii de drept şi activităţii autorităţilor publice, a căror divulgare neautorizată sau pierdere este de natură să aducă atingere intereselor şi/sau securităţii Republicii Moldova.[5] De bază este și art. 6 din prezenta lege, care tratează informațiile atribuite la secretul de stat.

Totodată, relevant de menționat este că în lege, de asemenea, se indică lista informaţiilor care nu se atribuie la secret de stat.

Mai mult, se interzice secretizarea informaţiilor în cazul în care aceasta ar putea limita accesul la informaţiile de interes public, s-ar putea răsfrînge negativ asupra realizării programelor de stat şi de ramură ale dezvoltării social-economice şi culturale sau ar putea reţine concurenţa dintre agenţii economici. [5, art.6]

La emiterea hotărîrii, Curtea Constituțională ține cont și de faptul că, potrivit Legii, cetățenii pot contesta decizia de secretizare a informațiilor. De aceea, orice cetăţean sau persoană juridică are dreptul să se adreseze persoanelor cu funcţii de răspundere care au secretizat anumite informaţii cu o cerere motivată privind desecretizarea acestor informaţii. Persoanele cu funcţii de răspundere în cauză sînt obligate, în termen de o lună, să dea un răspuns scris cetăţeanului sau persoanei juridice la această cerere. Persoanele cu funcţii de răspundere care se eschivează de la examinarea în fond a cererii poartă răspundere conform legislaţiei. Decizia de secretizare a informaţiilor poate fi contestată la organul sau la persoana cu funcţie de răspundere ierarhic superioară, la Comisia interdepartamentală pentru protecţia secretului de stat sau în instanţa de contencios administrativ. În cazul respingerii cererii înaintate în ordine ierarhică, cetăţeanul sau persoana juridică are dreptul să conteste în instanţa de contencios administrativ decizia organului sau a persoanei cu funcţie de răspundere ierarhic superioară. Dacă una dintre aceste autorităţi recunoaşte secretizarea drept neîntemeiată, informaţiile respective urmează a fi desecretizate în modul stabilit de prezenta lege.

Cu referire la art. 34 alin. (3) din Constituție, Parlamentul consideră că limitele impuse de acesta urmăresc evitarea situațiilor prin care s-ar putea aduce un prejudiciu moral sau material unei persoane sau intereselor statului în ansamblu. Astfel, prin măsurile de protecție a cetățenilor se are în vedere protejarea drepturilor și intereselor lor legale, iar prin siguranța națională se subînțelege starea de legalitate, de echilibru și de stabilitate socială, economică și politică necesară pentru existența și dezvoltarea statului, ca stat suveran și independent, unitar și indivizibil, pentru menținerea ordinii de drept, precum și pentru exercitarea neîngrădită a drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale ale cetățenilor.

Președintele Republicii Moldova susține, în opinia sa, că pot exista o serie de situații în care liberul acces la informație și, mai

ales, publicitatea unei informații pot aduce grave prejudicii morale sau materiale unei persoane sau intereselor statului în ansamblu.

În urma examinării tuturor circumstanțelor, Curtea Constituțională reține că limitarea dreptului la informație trebuie să urmărească scopurile legitime menționate în art. 54 din Constituție.

Curtea menționează că prin atribuirea caracterului de secret de stat unui document sau unei informații cetățenii sunt privați în totalitate de dreptul la informație în privința acestora. Aceasta subliniază, cu titlu de principiu, cu cât mai mare este ingerința în cazul unui drept constituțional, cu atât mai argumentate trebuie să fie premisele pe care aceasta se spijină. Așadar, autoritățile și instituțiile publice trebuie să *argumenteze* existența scopului legitim și legătura dintre documentul sau informația clasificată ca secret de stat cu urmărirea acestui scop legitim.

În acest sens, similar articolului 6 din Legea cu privire la secretul de stat, Principiile de la Johannesburg privind siguranța națională, libertatea de exprimare și accesul la informație, adoptate la 1 octombrie 1995, dezvoltă un test tipic de proporționalitate, care prevede ca o primă etapă – cu referire la necesitatea restrângerii dreptului la informație din motive de siguranță națională – că autoritățile publice urmează să demonstreze că divulgarea informației în cauză amenință în mod grav un interes legitim legat de siguranța națională. Urmează etapa care stabilește dacă nedivulgarea informației (calificarea ei ca secret de stat) este cel mai favorabil mijloc posibil pentru apărarea acelui interes. În fine, etapa decisivă stabilește dacă nedivulgarea informației este compatibilă cu principiile democrației și preeminenței dreptului.

La alin. (3) din art 34, identificăm o serie se expresii ce urmează să fie desfășurate mai jos.

În privința expresiei „siguranță națională”, se pot avea în vedere două aspecte: 1) dreptul de acces la informații care țin de siguranța națională și 2) dreptul de a comunica informații care țin de siguranța națională. Cu referire la primul aspect, principiul 2 din

Principiile de la Johannesburg stabilește că restrângerea accesului la informații care se încearcă a fi justificată pe motive de siguranță națională nu este legitimă decât dacă adevăratul ei scop și efect demonstrabile sunt de a proteja existența sau integritatea teritorială a țării împotriva amenințărilor sau a folosirii forței. Amenințările sau forța pot să provină fie dintr-o sursă externă (amenințarea militară), fie dintr-o sursă internă (incitarea la răsturnarea violentă a unui guvern). Acțiunile îndreptate împotriva siguranței statului care prezintă un pericol deosebit sunt enumerate în articolul 4 alin. (2) din Legea securității statului nr. 618 din 31 octombrie 1995. În contextul celor menționate, Curtea reține că restrângerea justificată în baza scopului protecției siguranței naționale nu este legitimă dacă nu are legătură cu siguranța națională. Cu referire la cel de-al doilea aspect, Curtea subliniază faptul că nu pot fi dezvăluite informațiile care ating sau pot atinge un interes legitim legat de siguranța națională, cu excepția situației în care interesul public de a cunoaște informația depășește atingerea pe care ar putea-o aduce dezvăluirea informației. Prin urmare, trebuie întotdeauna puse în balanță informațiile legate de siguranța națională și interesul public de a cunoaște aceste informații.

Cu referire la expresia „măsurile de protecție a cetățenilor", Curtea notează că aceasta cuprinde toate obligațiile pozitive și negative ale autorităților statale întreprinse la scară națională pe timp de pace şi de război, în vederea asigurării protecţiei populaţiei, proprietăţii în condiţiile calamităţilor naturale şi ecologice, avariilor şi catastrofelor, epifitotiilor, epizootiilor, incendiilor, precum şi în cazul aplicării mijloacelor de nimicire moderne. Și în acest caz se pot avea în vedere două aspecte ale accesului la informații care țin de măsurile de protecție a cetățenilor și dreptul de a comunica informații care țin de măsurile de protecție a cetățenilor.

În privința primului aspect, Curtea menționează că activitatea autorităților publice care au tangență cu domeniul protecției civile și asigurării securității populaţiei în situaţiile excepţionale urmează a fi

deschisă opiniei publice şi mijloacelor de informare în masă. De asemenea, autoritățile publice sunt obligate să asigure informarea corectă a populaţiei, prin intermediul mijloacelor de informare în masă, despre gradul de protecţie a ei, iar în caz de apariţie a situaţiilor excepţionale, despre caracterul pericolului apărut, despre acţiunile populaţiei în situaţia existentă şi măsurile luate în vederea protecţiei ei.

În privința celui de-al doilea aspect, interdicția potrivit căreia comunicarea informației nu trebuie să prejudicieze măsurile de protecție a cetățenilor vizează toate mijloacele de informare care ar induce în eroare în legătură cu domeniul protecției civile și asigurării securității populaţiei în situaţii excepţionale.

În cele din urmă, Curtea Constituțională ***hotărăște*** că în sensul articolului 34 alin. (3) din Constituție restrângerea dreptului la informație poate avea loc doar atunci când are la bază un scop real și justificat de protecție a unui interes legitim privind protecția cetățenilor sau siguranța națională, iar interesul public pentru aflarea informației nu prevalează. Mai mult, orice restrângere a accesului la informație, inclusiv categoriile de informații, specifice și limitate, care nu pot fi dezvăluite în vederea protecției cetățenilor sau siguranței naționale, trebuie să fie prevăzută de lege și necesară într-o societate democratică pentru protecția unui interes legitim. Justificarea interesului legitim se fundamentează pe gravitatea prejudicierii acestuia în cazul publicării unor informații, autoritățile publice urmând să demonstreze că divulgarea informației ar amenința în mod grav protecția cetățenilor sau siguranța națională. [9]

În urma tuturor celor analizate am ajuns la concluzia că unele drepturi, mai cum seamă majoritatea, au parte de limitări impuse de legea supremă, sau de oricare alte legi sau factori. Iarăși percepem că libertatea și drepturile noastre se termină acolo unde începe libertatea și drepturile altora. Astfel este limitat și dreptul la informare, prin intermediul alineatului 3 al art.34 din Constituție.

Totuși, Curtea Constituțională vine să protejeze statul, cetățeanul și interesele lui. Curtea enumeră clar cînd anumite informații pot fi secretizate, completînd astfel prevederile Legii cu privire la secretul de stat. Ținînd cont de faptul că hotărîrea Curții Constituționale este definitivă și nu poate fi supusă nici unei căi de atac, autoritățile se vor găsi în imosibilitate de a secretiza informații ce nu cad sub incidența restricțiilor enunțate.

Mai mult, observăm faptul că jurisprudența Curții Constituționale are un rol important în consolidarea statului de drept, asigurînd nu doar respectarea Constituției, cît și interpretarea ei.

Bibliografie

Acte normative

1. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 1994, nr.1.
2. Hotărîrea Guvernului RM despre aprobarea Politicii de edificare a societăţii informaţionale în Republica Moldova nr. 632 din 08.06.2004. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2004, nr. 96-99.
3. Legea privind accesul la informație nr. 982 din 11.05.2000. . În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2000, nr.88-90.
4. Legea cu privire la informatizare și resursele informaționale de stat nr. 467 din 21.11.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2004, nr. 6-12.
5. Legea cu privire la secretul de stat nr. 245 din 27.11.2008. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova.* 2009, nr.45-46.

Resurse electronice

6. Convenția Europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 04.11.1950 [online]. Disponibil: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_RON.pdf.
7. Convenția Națiunilor Unite împotriva corupției din 31.10.2003 [online]. Disponibil: http://www.cdep.ro/proiecte/2004/400/40/5/conv445.pdf.

8. Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10.12.1948 [online]. Disponibil: http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf.
9. Hotărîrea Curții Constiuționale nr.19 din 22.06.2015 privind interpretarea art. 34(3) din Constituția Republicii Moldova [online]. Disponibil: http://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=547&l=ro.
10. Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice din 16.12.1966 [online]. Disponibil: http://www.bma.gov.md/files/images/moderator/pactul%20privind%20drepturile%20politice.pdf.

CONCLUZII

Viitorul în ceea ce privește gestionarea drepturilor omului în noul cadru social, cel al societății informaționale depinde de evoluția legislaţiei în domeniu și interpretarea acesteia.

Sistemul drepturilor omului nu este unul care să se dezvolte de la sine, cercetătorii trebuie să identifice problemele, iar societatea urmează să conștientizeze riscurile, iar statul trebuie să garanteze exercitarea și asigurarea drepturilor fundamentale inclusiv în condițiile societății bazate pe cunoaștere.

Abordarea modernă a problematicii vizând periclitarea drepturilor omului recunoaște responsabilitatea individuală pentru încălcări ale drepturilor omului.

Metodele prin care se utilizează tehnologia sunt extrem de diversificate și sofisticate. Impactul infracțiunilor electronice este din ce în ce mai mare, impunându-se îmbunătățirea reacției, a instrumentelor și mecanismelor în acest sens.

Trebuie recunoscut că nivelul actual de protecție a drepturilor omului nu reuşeşte să ţină pasul cu numeroasele delicte aduse de noile realități tehnologice și viața virtuală.

Astfel, statul trebuie să își îmbunătățească politica de prevenire și combatere a criminalităţii cibernetice în sensul respectării drepturilor fundamentale care sunt încălcate prin săvârșirea unor infracțiuni prin itilizarea facilităților oferite de societatea tehnologiilor de vârf, stabilind mecanisme de reacție și mijloace viabile de protecție.

Nevoia presantă de a lupta împotriva noilor forme de prejudiciere, determinate de evoluţia tehnologiei, a devenit un punct fierbinte pe agenda internațională.

Tehnologia informației și comunicațiilor oferă o nouă etapă în abordarea problematicii drepturilor omului. Această problematică poate fi susținută printr-o nouă viziune care să ţină cont de dimensiunea evoluțiilor actuale ale tehnologiei, creându-se condiții

corespunzătoare pentru exercitarea drepturilor fundamentale ale omului. Se intercondiționează, astfel, respectarea drepturilor universale cu progresul cibernetic și dezvoltarea societății umane.

Edificarea unei societăți puternice nu este posibilă fără respectarea valorilor umaniste, acestea fiind axele democrației și evoluției societăţii umane.

Asigurarea securității cibernetice este o responsabilitate a tuturor, fără eforturi în acest sens societatea informațională va rămâne în zona de vulnerabilitate sporită. Statele au nevoie de o legislație eficientă în vederea combaterii criminalității informatice. Adevărata provocare a viitorului este de a exploata cât mai eficient potențialul noilor mijloace tehnologice fără a compromite libertățile și drepturile fundamentale.

Ținând cont de faptul că învăţământul şi cercetarea sânt factori determinanţi ai progresului şi dezvoltării, considerăm, că prezentările valoroase și recomandările înaintate în cadrul conferinţei ştiinţifice, vor constitui un real suport pentru depășirea problemelor existente și generarea noilor forme de reglementare, garantare și protecție a drepturilor omului în condițiile instituirii noii realități sociale – realitatea societății informaționale.